

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ÇEVRE HUKUKU ANA BİLİM DALI

**TARSUS'TA ÇEVRE SORUNLARIYLA İLGİLİ
UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

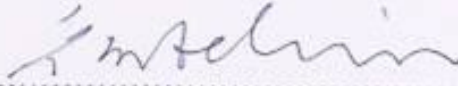
**Hazırlayan
Veli KÖROĞLU**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yücel ERTEKİN**

YENİCE-MERSİN

T.C.
Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

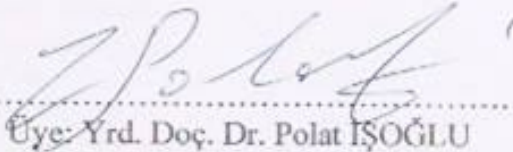
"Tarsus' ta Çevre Sorunlarıyla İlgili Uygulamalı Bir Araştırma " başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından oy birliği ile Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Şevki ÖZBİLEN

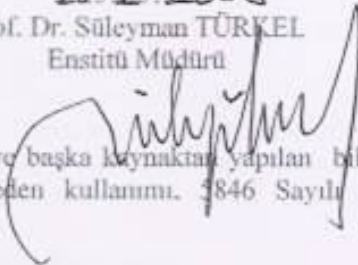
Üye: Yrd. Doç. Dr. Polat İŞOĞLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

ONAY

26/2/2008

Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL
Enstitü Müdürü

Not : Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 3846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

<u>KONU BAŞLIKLARI</u>	<u>SAYFA NO</u>
İÇİNDEKİLER	III
TABLOLAR	VII
GRAFİKLER	VIII
KISALTMALAR	XII
ÖZET	XV
ÖNSÖZ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ÇEVRE	4
1. Çevre Kavramı.....	4
2. Çevre İle İlgili Başka Kavramlar.....	8
3. 20 nci Yüzyıl ve Çevre Sorunsalı	10
3.1. Çevre Sorunları.....	10
3.1.1. Hava Kirliliği.....	10
3.1.2. Elektromanyetik Kirlilik.....	11
3.1.3. Ses/Gürültü Kirliliği.....	11
3.1.4. Ormansızlaşma.....	11
3.1.5. Çölleşme.....	12
3.1.6. İklim Değişikliği, Sera Etkisi, Küresel Isınma.....	12
3.1.7. Asit Yağmurları.....	13
3.2. Çevre Sorunlarının Özellikleri.....	14
3.3. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci.....	14
3.4. Çevreci Hareket.....	15
3.5. Çevre Sorunsalının Nedenleri.....	17
3.5.1. Sanayi Devrimi.....	17
3.5.2. Nüfus Artışı.....	17
3.5.3. Teknolojik Gelişmeler.....	18
3.6. Çevre Sorunsalının Çözümünde Kullanılan Yaklaşımlar.....	18
3.6.1. Egoantrik (Egocentric) Yaklaşım.....	18
3.6.2. Antroposantrik (Antropocentric) Yaklaşım.....	18
3.6.3. Ekosantrik (Ekolojik-Biyosantrik-Biyosferik) Yaklaşım.....	18
3.6.4. Değerlendirme	19
II. ÇEVRE VE HUKUK.....	20
1. Çevrenin Hukuk Aracılığıyla Düzenlenmesi ve Korunması.....	20
1.1. Genel Açıklama.....	20
1.2. Çevre Hukuku ve Disiplinlerarası Olma Özelliği.....	22
2. Türkiye'deki Yasal ve Yönetimsel Düzenlemeler.....	25
2.1. Konunun Gelişim Süreci.....	25
2.2. Anayasal Düzenleme.....	28
2.3. Çevre Kanunu ve İlgili Düzenlemeler.....	30
2.3.1. Çevre Kanunu.....	30
2.3.2. Çevre İle İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler.....	36
2.3.2.1. Çevre İle İlgili Diğer Kanunlar.....	36
2.3.2.2. Çevre İle İlgili Yönetmelikler.....	37
2.3.2.3. Çevre İle İlgili Uluslararası Anlaşmalar.....	37
2.3.2.4. Çevre İle İlgili Tüzükler ve Kararnameler.....	37
2.4. Çevre Konusundaki Örgütlenme.....	37
2.4.1. Çevre Kurulları.....	38
2.4.2. İl'lerde ve İlçe'lerde Örgütlenme.....	39

III. ULUSLARARASI ALANDAKİ DÜZENLEMELER VE TÜRKİYE.....	41
1. Genel Durum.....	41
1.1. Çevre Hakkı.....	43
1.1.1. Ulusal Düzenlemeler.....	43
1.1.2. Uluslararası Düzenlemeler.....	48
1.2. Çevre Hakkının Niteliği.....	50
1.2.1. İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı.....	50
1.2.1.1. Geleneksel Hak Anlayışı ve Darboğazlar.....	50
1.2.1.2. Çevre İnsan İçin Bir Hak mı?.....	51
1.2.2. Çevre Hakkının Haklar Kategorisindeki Yeri.....	52
1.2.2.1. Geleneksel Hak Ayrımı.....	52
1.2.2.2. Geleneksel Hak Ayrımında Değişiklik.....	55
1.2.2.3. Geleneksel Haklardan Farklılıklar.....	56
1.3. Çevre Hakkının Uygulamaya Aktarılması.....	58
1.4. Sürdürülebilir Kalkınma.....	59
2. Avrupa Birliği (AB) Süreci.....	59
2.1. Genel Bilgiler.....	59
2.2. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri.....	60
2.2.1. Kopenhag Kriterleri.....	61
2.2.1.1. Kopenhag Kriterlerinin Üç Ana Başlığı.....	61
2.2.1.2. Avrupa Birliği Müktesebatında Çevre Başlığının Altında Yer Alan Konular.....	62
2.2.2. Türk Çevre Mevzuatı İle Avrupa Birliği Çevre Mevzuatının Uyumu.....	62
2.2.2.1. Türkiye-AB Ülkeleri Tarafından Benimsenmiş Politikalar.....	63
2.2.2.2. Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesinde “Çevre” Başlığı İçindeki “Kısa Vadeli Hedefler”.....	63
2.2.2.3. Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesinde “Çevre” Başlığı İçindeki “Orta Vadeli Hedefler”.....	63
2.2.3. 2003 Yılı İlerleme Raporundan Bu Yana Kaydedilen Gelişmeler.....	64
2.2.3.1. Avrupa Birliği Altıncı Çevre Eylem Programı.....	67
2.2.3.2. Avrupa Birliği Altıncı Çevre Eylem Programının Yeni Yaklaşımları.....	68
2.3. Avrupa Birliği Tarafından Desteklenen Projeler.....	68
2.4. Avrupa Birliği Süreci Hakkında Genel Değerlendirme.....	70
IV. YARGI KARARLARI VE ÇEVRE.....	72
1. Anayasa Mahkemesinin Çevre İle İlgili Temel Kararları.....	72
2. Danıştay Kararları.....	74
3. Yargıtay Kararları.....	83
4. Yargının Çevre Hakkındaki Değerlendirmesi.....	85
4.1. Genel.....	85
4.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi.....	87
4.3. Danıştay Kararlarının Değerlendirilmesi.....	87
4.4. Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi.....	88

İKİNCİ BÖLÜM

I. TARSUS BÖLGESİNİN TANITILMASI.....	90
II. TARSUS BÖLGESİNİN ÇEVRESEL SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ... 92	
III. TARSUS'UN KURBANLI KÖYÜ ÖZELİNDE KURULMASI PLANLANAN “ENDÜSTRİYEL KATI ATIK BERTARAF TESİSİ” İÇİN GENEL AÇIKLAMA VE BU KONUDA HAZIRLANAN ÇED RAPORUNUN İRDELENMESİ.....	97
1. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Hakkında Bilgi	98
2. Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi İçin Bölgesel Tepkiler ve Uygulanan Yöntem.....	103
3. Ortaya Çıkan Sonucun Değerlendirilmesi.....	110
IV.TARSUS BÖLGESİNDE ÇEVRE İLE İLGİLİ ÖRGÜTLENMELER.....	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. SORU KAĞIDI (ANKET) YÖNTEMİYLE İLGİLİ AÇIKLAMA VE UYGULANMASI	115
1. Araştırmanın Konusu.....	115
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	116
3. Araştırmanın Varsayımları.....	118
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	118
5. Araştırma Metodu.....	119
5.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi ve Tablo-1.....	119
5.2. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Tablo-2.....	121
5.3. Veri Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması.....	122
5.4. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Teknikler	123
II. BÖLGEDEKİ YÖNETİCİLERE UYGULANAN ÇEVRE SORUNLARI KONUSUNDAKİ ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	124
1. “A. Çevre İle İlgili Genel Konular ve Çevre Mevzuatına ait Sorular” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi ve Tablo-3.....	124
1.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi ve Tablo - 3’ün Sütun Grafiği.....	125
1.2. Yazılı Olarak Açıklanması gereken iki (2) Soruya Verilen Yanıtların Analizi..	128
1.2.1. “Tarsus’ta Çevre Mevzuatı Eksik Uygulanıyorsa Nedenlerini Yazar mısınız?” Tablo-4.....	128
1.2.2. “Tarsus Bölgesinde Son Bir Yıl İçinde Kaç Adet Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Proje Tanıtım Dosyası Hazırlandı?”.....	130
2. “B. Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri” Sorularına Verilen Yanıtların Analizi.....	130
2.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 5	130
2.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken iki (2) Soruya Verilen Yanıtların Analizi.	134

2.2.1. “Bölgenizde Kanalizasyon Sistemi Mevcut Değilse ve Atıkları Boşaltmak İçin Vidanjör Kullanılıyorsa, Atıklar Nereye Boşaltılıyor?” Tablo 6	134
2.2.2. “Atık Su Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri Konusunda Başka Belirtilecek Hususlar Varsa Yazınız”. Tablo 7.....	134
3. “C. Hava Kirliliği” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi.....	136
3.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 8.....	136
3.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken Dört (4) Soruya Verilen Cevapların Analizi.....	139
4. “D. Anız Yakılmasından Kaynaklanan Kirlilik” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi.....	140
4.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 9.....	140
4.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken dört (4) Soruya Verilen Cevapların Analizi.....	143
5. “E. Bitkiler ve Hayvanlar” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi..	144
5.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 10.....	144
5.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken iki (2) Soruya Verilen Cevapların Analizi	146
5.2.1. Nesli Azalan Hayvan Türleri.....	146
5.2.2. Nesli Azalan Bitki Türleri.....	146
5.2.3. Bölgede Mevcut Bitki ve Hayvanlar Konusundaki Başka Sorunlar Nelerdir?.....	147
6. “F. Laboratuar Sistemi” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi.....	147
6.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 11.....	147
6.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken iki (2) Soruya Verilen Cevapların Analizi	149
7. “G. Tehlikeli Kimyasallar ve Tıbbi Atıklar” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi.....	150
7.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 12	150
7.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken iki (2) Soruya Verilen Yanıtların Analizi	153
8. “H. Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi	154
8.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi. Tablo 13.....	154
8.2. Yazılı Olarak Açıklanması gereken üç (3) Soruya Verilen Yanıtların Analizi..	156
9. Özel Sorular.....	157
9.1. “Sizce Tarsus Bölgesinin Yukarıdaki Sorularda Değinilmeyen Başka Çevre Sorunları Nelerdir? Soruların Çözümü İçin Önerileriniz Nelerdir?”.....	157
9.2. “Tarsus’un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisine Ait Sorunlar İle Çözüm Önerileriniz Nelerdir?”.....	158
III. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
1. Genel Değerlendirme.....	159
2. Sonuç.....	161
3. Öneriler.....	167
KAYNAKÇA.....	171
EKLER :	
EK-1: (11 Sayfa Soru Kağıdı-Anket Soruları)	
EK-2: (Çevre İle İlgili Kanunlar, Tüzükler, Yönetmelikler ve Diğer Mevzuat)	
EK-3: (Soru Kağıdı-Anket Çalışması İçin Kişilere Gönderilen Resmi Yazı)	
EK-4: (Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğünün Cevap Yazısı)	

Tablo 1-Soru Kağıdındaki Soru Gruplarının “evet-hayır” ve “Açıklamalı Kelime Grubu” Şeklindeki Verilen Yanıtlarının Sayıları ve Yüzdeleri Tablosu...	120
Tablo 2-Örneklem Grubunun Cinsiyete ve Genel Toplama Göre Dağılımı.....	121
Tablo 3 – A. Çevre ile İlgili Genel Konular ve Çevre Mevzuatına Ait Sorulara Verilen Yanıtların Analiz Tablosu.....	124
Tablo 4 – A. Çevre ile İlgili Genel Konular ve Çevre Mevzuatı Konusunda Yazılı Olarak Açıklamayı Gerektiren Sorulara Verilen Yanıtların Analiz Tablosu.....	128
Tablo 5 – B. Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri Konusunun Sorularına Verilen Yanıtların Analiz Tablosu.....	130
Tablo 6 – “Bölgenizde Kanalizasyon Sistemi Mevcut Değilse ve Atıkları Boşaltmak İçin Vidanjör Kullanılıyorsa Atıklar Nereye Boşaltılıyor?” Tablosu.....	134
Tablo 7 – B. Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri Konusunda Açıklamayı Gerektiren Sorulara Verilen Yanıtların Analiz Tablosu.....	135
Tablo 8 – C. Hava Kirliliği Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu.....	136
Tablo 9 – D. Anız Yakılmasından Kaynaklanan Kirlilik Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu.....	140
Tablo 10 – E. Bitkiler ve Hayvanlar Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu.....	144
Tablo 11 – F. Laboratuar Sistemi Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu.....	147
Tablo 12 – G. Tehlikeli Kimyasallar ve Tıbbi Atıklar Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu	151
Tablo 13 – Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Konusunun Soruları ve “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Analiz Tablosu.....	154

Grafik – A1: Çevre Kanununda 26/04/2006 Tarih Ve 5491 Sayılı Yasa İle Yapılan Değişiklikler Çevre Sorunlarını Çözüyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	126
Grafik – A2: Çevre Mevzuatı Uygulayıcılara, Sivil Toplum Kuruluşlarına Ve Vatandaşlara Ulaştırılıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	126
Grafik – A3: Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Kurumlararası Koordinasyon Gerçekleştiriliyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	126
Grafik – A4: Yasal Düzenlemeler Konusunda Uygulayıcılar Eğitiliyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	126
Grafik – A5: Yasal Düzenlemeler Konusunda Vatandaşlar Eğitiliyor mu? Sorusuna Verilen “hayır” Yanıtının Grafiği.....	127
Grafik – A6: Tarsus’ta Çevre Mevzuatı Eksiksiz Uygulanıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	127
Grafik – A8: Tarsus’ta “İnsan-Çevre” İlişkinin Önemi Biliniyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	127
Grafik – A9: Tarsus’ta “Çevre Düzeni Planı” Mevcut mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	127
Grafik – A10: Tarsus’ta “Çevre Kirliliği Önleme Fonundan” Kredi Kullanılıyor mu? Sorusuna Verilen “hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği....	127
Grafik – A12: Tarsus’ta Acil Durum Planı Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	127
Grafik – B1: Tarsus Bölgesinde Atıksu Dinlendirme, Arıtma Ve Bertaraf Etme Sistemi Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	132
Grafik – B2: Tarsus Bölgesindeki Atıksu Dinlendirme, Arıtma Ve Bertaraf Etme Sistemi Yeterli mi? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	132
Grafik – B3: Tarsus Bölgesinde Atık Sular Açısından Sanayi Tesisleri Ve Diğer Kirleticiler Kontrol Altında mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	132
Grafik – B4: Tarsus Bölgesindeki Atıksu Dinlendirme, Arıtma Ve Bertaraf Etme Sistemleri Çalışmakta mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği...	132
Grafik – B5: Tarsus Bölgesinde Kanalizasyon Sistemi Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	133

Grafik – B6: Tarsus Bölgesinde Atıksu Geri Dönüşüm Sistemi Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	133
Grafik – B7: Tarsus Bölgesinde Sanayi Tesisleri Ve Meskenlerin Hepsinde Atıksu Havuzu/Çukuru Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	133
Grafik – B8: Tarsus Bölgesindeki Atıksu Havuzları/Çukurları İhtiyacı Karşılıyor mu?, Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	133
Grafik – B9: Tarsus’ta Atıksu Havuzlarını/Çukurlarını Boşaltmak İçin Yeterli Vidanjör Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği...	133
Grafik – C1: Tarsus Bölgesinde Havaya Duman, İs, Koku, Partikül Ve Su Buharı vb. Yayararak Hava Kirliliğine Neden Olan Sanayi Tesisleri Ve Benzer Tesisler Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	138
Grafik – C2: Tarsus Bölgesinde Bir Yıl İçinde Hava Kirliliğine Neden Olan Yeni Tesisler Kuruldu mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	138
Grafik – C4: Tarsus Bölgesinde Çevre Kirliliğine Neden Olan Tesislerin Ve Yapıların Bacalarına Filtre Takılıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	138
Grafik – C5: Tarsus Bölgesinde Bacalara Filtre Takmayan Sanayi Tesislerinin Ve Diğer Yapıların Sorumlularına Yasalardaki Yaptırımlar Uygulanıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	138
Grafik – C6: Tarsus Bölgesinde Sanayi Tesislerinden Başka Hava Kirliliğine Neden Olan Tesisler Ve Yapılar Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	139
Grafik – C7: Tarsus Bölgesinde Hava Kirliliğine Neden Olan Kaynakları Yok Edici Önlemler Alınıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	139
Grafik – C8: Tarsus Bölgesinde Son Bir Yıl İçinde Hava Kirliliğine Neden Olan Tesis Sorumlularına Ve Konut Sahiplerine Yaptırım Uygulandı mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	139

Grafik – C10: Tarsus'ta Araçların Neden Olduğu Egzost Ve Korna Sesi Kirliliği ile Görüntü Kirliliğinin Önlenmesinde İlgili Kurumlar Arasında Koordinasyon Sağlanıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	139
Grafik – D1: Tarsus Bölgesinde Anız Yakanlara Mevcut Olanaklarla Engel Olunabiliyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	141
Grafik – D2: Tarsus'ta Anız Yakılmasına İdare Göz Yummakta mı?, Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	141
Grafik – D3: Yasal Düzenlemeler Anız Yakanlara Yaptırım Öngörüyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	141
Grafik – D5: Tarsus Bölgesinde Son Bir Yıl İçinde Anız Yakanlardan Adli Makamlara Sevk Edilenler Oldu mu?” Sorusuna Verilen “evet-hayır- cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	141
Grafik – E1: Tarsus Bölgesinde Nesli Tükenmek Üzere Olan Bitki-Hayvan Türleri Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	145
Grafik – E2: Tarsus Bölgesinde Nesli Tükenmek Üzere Olan Bitki-Hayvan Türleri Olduğuna Göre, Bu Duruma Engel Olmak İçin Önlemler Alınıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	145
Grafik – E3: Tarsus Plaj Bölgesinde, Deniz Kaplumbağalarının Yumurta Bırakma ve Yavrulama Dönemlerinde Tedbirler Alınıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	145
Grafik – F2: Tarsus'ta Çevre Olayları İle İlgili Ölçüm Yapacak Laboratuar Sistemi Mevcut Olduğuna Göre Teçhizatı Yeterli mi? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	149
Grafik – F3: Tarsus'ta Laboratuar Veya Laboratuarlarda Görev Yapacak Personel Kadrosu ve Mevcudu Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	149
Grafik – F4: Tarsus'ta Laboratuar Veya Laboratuarlarda Görev Yapan Personel Eğitim Almış mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği...	149
Grafik – G1: Tarsus'ta Tehlikeli Kimyasalların Ve Tıbbi Atıkların Depolanması, Taşınması, Satışı Ve İmhası Kontrol Altında mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	152
Grafik – G2: Tarsus'ta Yakıt Nakillerini Ve Dolumlarını Yapanların “Mali Sorumluluk Sigortaları” Kontrol Ediliyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	152

Grafik – G3: Tarsus'ta Standartlara Uygun Kirliliği Önleyici Pazar Yerleri Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	152
Grafik – G4: Tarsus'ta Pazar Yerlerinin Atıkları Günün Sonunda Temizlenmekte midir? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	152
Grafik – G5: Bölgenizde “Kirleten Öder” Prensibi Uygulanıyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	153
Grafik – G6: Herkes İşyerinin, Evinin Önünü ve Yaşadığı Çevreyi Temiz Tutuyor mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır” Yanıtlarının Grafiği.....	153
Grafik – H1: Tarsus'ta Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Mevcut mu? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	155
Grafik – H2: Tarsus'ta Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Mevcut İse Bunları Yok Edecek Sistem, Personel Kadro Ve Mevcudu, Teşkilat Ve Teçhizatı Var mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	155
Grafik – H4: Tarsus'ta Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirliliğin Mevcudiyeti Ve Önlenmesi İçin Resmi-Özel Kurumlar İle Halktan Şikayet Aldınız mı? Sorusuna Verilen “evet-hayır-cevapsız” Yanıtlarının Grafiği.....	155

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.d.	: Adı Geçen Dergi
a.b..	: Altını ben çizdim
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
AİD	:Amme İdaresi Dergisi
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AMB	:Anayasa Mahkemesi Bülteni
AMKD	:Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
a.k.	: Aynı kaynak
Ank.	:Ankara
AÜHF	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜSBD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi
Any.	:Anayasa
Bas.	:Baskı
Bşk.	:Başkan
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
CO ₂	: Karbondioksit
ÇED	:evresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKSAM	: Tarsus evre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi

Çağ Üni. HF.	:Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Çev.	:Çeviren
CITES	: Convention on International Trade in Endangered Species
Der.	:Dergi
DD	:Danıştay Dergisi
D.İ.E.	:Devlet İstatistik Enstitüsü
DKD	:Danıştay Kararları Dergisi
DÜHF	: Diyarbakır Üniversitesi Hukuk Fakültesi
dpn.	:Dipnot
E.	:Esas
GDO	:Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İDÇS	:İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
İ.K.V.	:İktisadi Kalkınma Vakfı
İMPEL	: AB Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırım Bilgi Ağı
IÜ. HF.	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İYUK	:İdari Yargılama Usulü Kanunu
İZAYTAŞ	: İzmit Atıkları Arıtma, Yakma ve Değerlendirme A.Ş.
K.	:Karar
Krş.	:Karşılaştırmamız
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
MEDA	: Akdeniz Ülkeleri Yardım Fonu
Md.	:Madde
MK.	:Medeni Kanun
NEPA	: National Environmental Policy Act

R.G.	:Resmi Gazete
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
UÇEP	:Ulusal Çevre Eylem Planı
TASKİ	: Tarsus Su Kanalizasyon İdaresi Başkanlığı
TÇV.	:Türkiye Çevre Vakfı
TÇSV.	:Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
UNCED	:United Nations Conference on Environment and Development
UNEP	:United Nations Environment Programme
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü),
vd.	: ...ve diğerleri
WCED	:The World Comission on Environment and Development
Yay.	:Yayın
YKD.	:Yargıtay Kararları Dergisi

Özet

Çevre Hukuku Kamu Hukukunun bir alt bölümü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca hem kamu hem de özel hukuk karışımı olarak düşünenler de bulunmaktadır.

Çevre sorunları arttıkça, çevre hukukunun önemi 20 nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha da artmıştır. Çevre sorunları bölgeleri, ülkeleri, kıt'aları değil tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Çevre sorunları başta insanlar ve hayvanlar olmak üzere tüm canlıları içeren ekosistemin, biyolojik çeşitliliğin ve organizmaların yaşamını tehdit etmektedir. Çevre sorunları Dünyamızın geleceği ile yakından ilgilidir. Benzer sorunlar Çukurova Bölgesinde ve Tarsus Bölgesinde de bulunmaktadır.

Bu tezimizde Tarsus'un Çevre sorunları, Türk Çevre Kanunu çerçevesinde ele alınmıştır. Tez çalışmamız ankete dayalı uygulamalı bir çalışmadır. Anket soruları Tarsus'un üst düzey yöneticilerine, sivil toplum örgütleri başkanlarına ve çeşitli meslek grubundan ileri gelenlere yöneltilmiştir. 25 anketten 24'üne yanıt alınmıştır. Alınan yanıtlar tek tek incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Tezimiz; Genel Çevre Sorunları, Çevre ve Hukuk, Çevre Hakkı, Uluslararası Çevre Düzenlemeleri, Çevre Sorunlarına İlişkin Yargı Kararları, Tarsus'un Coğrafi Konumu, Anket Çalışmaları, Kurbanlı Köy'ünde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi, Genel Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler ana başlıklarından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler/Devimler: *Çevre Hukuku, Kamu Hukuku, Çevre Hakkı, Çevre Sorunları, Yargı Kararları, Endüstriyel Katı Atık, Bertaraf Etme, Ekosistem, Biyolojik Çeşitlilik ve Organizma.*

Abstract:

The Environmental Law is accepted as one of the sections of Public Law. It is also thought of as the mix of the Public and the Private Law.

As the more environmental problems increased, the more importance of environmental law arose after the second half of the 20th century. Environmental issues are closely tied with the future of our Earth. These problems threat first of all to human being, animals, living of the ecosystem, biodiversity and organism. Similar problems are not only dealing with the Earth, continents, countries and regions but also are found in the Çukurova and especially in the Tarsus area.

For this reason, general environmental detailed questions of Tarsus vicinity are examined in the frame of the Turkish Environmental Law. Because of this, subject thesis is a study of the applied method designed for the questionnaire. The interrogation of the questionnaire were directed to the top executives, staff of non-governmental organizations and the prominent people from different occupational groups. 24 questionnaires files out of 25 were answered. Answers given were one by one examined and evaluated.

This thesis consists of those main chapters: General Environmental Problems, Environmental and Law, Turkish Environmental Law, Environmental Rights, International Environmental Regulations, Civil Court Decisions Regarding Environmental Issues, Geographical Position of Tarsus, Survey Studies the Establishment of an Industrial Solid Waste Discarding Facility which is planned to be set up in the Village of Kurbanlı, General Evaluation , Consequences and Suggestions.

Key Words and Terms: *Environmental Law, Public and Private Law, Environmental Right, Environmental Problems, Civil Court Decisions, Industrial Solid Waste, Discarding, Ecosystem, Biodiversity and Organism.*

ÖNSÖZ

Kamu Hukukunun bir dalı olan “Çevre Hukuku” ile ilgili tezimize başlarken konunun ne kadar önemli, ciddi, zevkli ve karmaşık olduğunu bildiğimi düşünüyordum. Konunun içine girdikçe Çevre'nin insanlar ve canlılar için vazgeçilmez olduğunu, insanların kendi elleriyle bölgesine, ülkesine ve dünyaya ne denli tehditlerde bulduklarını ve halen de bulunmaya devam ettiklerini, “çevre sorunlarının” ne büyük bir buz dağı olduğunu, görünmeyen ana kısmın okyanusun içinde bulunduğunu daha yakından müşahade etmek fırsatını buldum. Bu konuda bana rehber olan, yol gösteren Sayın Hocam Prof. Dr. Yücel ERTEKİN'e çok teşekkür ederim.

Çevre sorunlarının farkına 20 nci yüzyıl içinde varılmıştır. Ancak bu sorunlar, şimdiye kadar alınan önlemlere, yapılan çalışmalara rağmen artarak devam etmektedir. Birçok konuda da tehlike çanları çalmaya devam ettiği halde insanlık alemi bazı toplantılarla, demeçlerle ah ve vah'larla zaman öldürmeye devam etmektedir. İnsanlar durdurulamaz çeşitli hırsları sonunda kendi kendilerini yok edecek, eğer kalırsa dünyayı yapayalnız bırakacaklardır. Nüfus artışı, plansız-programsız oluşmuş kentler, sanayi faaliyetlerinin öncelikle kâr sağlamaya odaklanması, enerji kaynaklarının hoyratça kullanılmasıyla tükenmeye doğru yüz tutması; kirletilmiş hava, su, toprak, denizler; savaşlar, gürültü, açlık, yoksulluk, kontrolsüz atomik ve elektromanyetik maddelerden oluşan araç-gereç ve sistemler; susuzluk, ozon tabakasının delinmesi, çölleşme, orman katliamı, kontrolsüz sanayi sonucu iklim değişikliği, sera etkisi, küresel ısınma gibi devasa sorunlar dünyanın ve insanlığın sonunu pek ümit verici olarak göstermemektedir.

Çevre sorunlarının kalıcı ve etkili çözümünde aklın ve bilimin hakim olması kaçınılmazdır. Bilim dallarından birisi olan “Çevre Hukuku”, 20 nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiştir. Çevre konusunun disiplinlerarası özelliği, çevre sorunlarının çözümünde diğer bilimlerin ana odak noktası veya başka bir deyimle ortak paydası olmuştur. Hukuk, çevre ile normatif kurallar ve uygulamalar çerçevesinde ilgilenmektedir. Çevre konusundaki araştırma ve çalışma sonunda elde edilen bulgular çevre sorunlarını çözmede aracı ve tanık görevini üstlenmektedir. Çevreyi korumaya, geliştirmeye ve iyileştirmeye yönelik olarak ortaya çıkarılan yasal mevzuat sonunda “Çevre Hukuku” oluşmuştur.

Dünya denen gezegenimizde canlı ve cansız tüm varlıklar, karmaşık bir zincir yapısı içinde birbirlerini etkileyerek denge oluşturmaktadırlar Ancak insanların yanlış tutumları veya tehlikelere karşı zamanında ve yeterli önlem almamaları bu dengeyi bozmaktadır. Çevre Hukuku bu dengenin sağlanması için katkıda bulunan önemli bir bilim dalıdır. Buna ilave olarak, gelişmeler ışığında çevrenin insanlar için kaçınılmaz bir hak olduğu anlaşılmış olup, klasik temel insan haklarının ötesinde “Çevre Hakkı” düşüncesi oluşmuştur. Çünkü gelişen

sosyal, kültürel, çevre ve ekolojik hareketler sonunda toplumda oluşan çelişkiler, çevre hakkı, barış hakkı, mülkiyet hakkı gibi üçüncü kuşak insan hakları dediğimiz hakları doğurmuştur.

1960'lı ve 1970'li yıllardan itibaren bütün dünya ekolojik sorunları sorgulamaya başlamıştır. Sonuçta ekolojik sorunların insanlığın mevcut durumu ve gelecek kuşaklar için büyük bir tehdit oluşturduğu kabul görmüştür. Bunun üzerine de ekolojik sorunlara bakış ve sorunların çözümü konusunda arayışlar başlamış, ülke temsilcileri birçok toplantılar yaparak kararlar almışlardır.

Ülkemizde “çevre”, “çevre sorunları”, “ekolojik denge” ve “eko sistem” gibi konular 1960-1970'lerden itibaren dikkati çekmeye başlamış, 1982 Anayasasına dahil edilmiş ve iyileştirici önlemler kapsamında mevzuat çalışmaları başlamış, organizasyonlar kurulmuştur. Önceleri çevre ve çevre sorunlarıyla ilgilenmek bir “lüks” olarak kabul edilmiş, bu konu üzerinde çalışan kamu ve sivil örgütler alaya alınmıştır. Tehlike ve tehdidin boyutları arttıkça hızlı bir dönüş yapılarak çevre ve çevre sorunlarıyla ilgilenmenin bir “zorunluluk” olduğu açıkça anlaşılmıştır.

Biz bu tez çalışmasını planlarken öncelikle Üniversitemizin konuşlandığı, eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdüğü Tarsus ve çevresinde, “Üniversite-Bölge İşbirliği” ilkesini de dikkate alarak, Tarsus'un çevre sorunlarını incelemeyi ve öneriler sunmayı düşündük. İkinci olarak Tarsus İlçesi, Türkiye'nin il olmaya aday ve Türkiye'deki 81 İl'in 58'sinden daha fazla nüfusa sahip, hem sanayi hem tarım hem de turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu tarihi, kültürel yönden önemli turistik bir yerleşim yeridir. İnsanlığın doğuşundan itibaren tüm oluşan medeniyetlerin içinde Tarsus yer almıştır. Üçüncü bir neden olarak, Tarsus ve çevresindeki çevresel olaylar Dünyanın ve Türkiye'nin yaşadığı çevre sorunlarını fazlasıyla bünyesinde taşımaktadır. Akdeniz Bölgemizde Çukurova'nın sanayi ve tarımın yoğun olduğu Tarsus'ta, çevre sorunları nedeniyle ve hele hava kirliliğinden insan ölümleri gerçekleşirse hiç şaşmamak gerekmektedir. Zaten bazı canlı hayvan ve bitki türlerinin kayboluşu ciğerimizi dağlamaktadır. Tarsus, çevre sorunları çok olan bir yerleşim yeridir.

“Tarsus'ta Çevre Sorunlarıyla İlgili Uygulamalı Bir Araştırma” konulu tezimizde, Tarsus'un Kurbanlı Köyü özelinde kurulması planlanan “Doğu Akdeniz Endüstriyel Atık Bertaraf Tesisi” ve bu tesisin kurulması için olumlu ve olumsuz tepkiler incelenmiştir.

Çalışma üç (3) ana bölümden ve alt bölümlerden oluşmaktadır. Birinci Bölüm “Çevre, Çevre ve Hukuk, Uluslararası Alandaki Düzenlemeler ve Türkiye, Yargı Kararları ve Çevre” alt başlıklarından oluşmaktadır. İkinci Bölüm, “Tarsus Bölgesinin Tanıtılması, Tarsus Bölgesinin Çevresel Sorunlarına Genel Bir Bakış ve Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Atık Bertaraf Tesisi” ana başlıklarını taşımaktadır. Üçüncü Bölümde “Soru Kağıdı (Anket) Yöntemiyle İlgili Açıklama ve Uygulama, Bölgedeki

Yöneticilere Çevre Sorunları Konusunda Uygulanan Anket, Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Atık Bertaraf Tesisine Ait Gelişmeler, Genel Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler" alt başlıkları yer almıştır.

Anket, Tarsus'un Kamu Kurumlarındaki Yöneticiler, bazı Sivil Toplum Örgütlerinin başkanları ve meslek mensuplarıyla yapılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Kaymakam, Garnizon Komutanı, Belediye Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı, Jandarma Komutanı, Hakimler, Emniyet Müdürü, İktidar Partisi İlçe Başkanı, Tarsus Gençlik Merkezi Başkanı ve Sekreteri, İlçedeki TEMA ve ÇEKSAM'ın Başkanları, Sağlık Grup Başkanı, Orman İşletme Müdürü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürü, Doğu Akdeniz Orman Araştırma Müdürü, İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı, Tarsus Gazeteciler ve Yazarlar Derneği Başkanı; Sabah, Manşet Gazeteleri, TRT, ATV, Televizyon Muhabirleri, Rotary ve Lions Derneği Başkanları, Kurbanlı Köyü Muhtarı, Bilgisayar Şirket Sahibi ve Öğretmenlerdir. Bütün ısrarlara rağmen Ana Muhalefet Partisi İlçe Başkanı ankete cevap vermekten kaçınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ÇEVRE

1. Çevre Kavramı:

Kelime anlamıyla ele aldığımızda “çevre” kavramı çok geniş bir sahayı içermektedir. Günlük hayatımızda “etraftaki her şey”, “etrafımızı çevreleyenler veya kuşatanlar” olarak geniş bir anlamı kapsamaktadır(1). Genel anlamını düşünerek “ben olmayan her şey çevredir” diyen Einstein’a hak vermemek mümkün değildir. Çevre kavramını biraz daha değişik anlamlarıyla genel olarak ele alırsak; “Özellikle insan yaşamını etkileyen etraftakiler”, “bir organizmanın veya organizmalar topluluğunun yaşamı üzerinde etkili olan tüm faktörler, canlıların yaşaması ve gelişmesini sağlayan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünü”, “bir organizmayı, diğer yaşayan şeyler de dahil, iklim ve toprak gibi kuşatan her şey”, “toplulukların ve organizmaların uzun ve kısa dönemli faaliyetlerini, yaşam ve gelişmelerini doğrudan ya da dolayısıyla etkileyen biyotik, abiyotik ve kültürel faktörler ve koşulların toplamıdır”(2) şeklinde tanımlandığını görmekteyiz. Çevre kavramını diğer bir yönüyle “merkezde ve merkezde olmayan” şeklinde de ifade edebiliriz. Çevreyi dışarıdan devamlı surette bir çok unsur etkiler. Bu anlamda çevre “dışsaldır”. “İnsan merkezli” çevrede insanı etkileyen dış koşullar söz konusudur (3). Ancak insanlar ve diğer canlılar doğanın birer unsurudurlar. İnsan merkezli düşünce insanın ekonomik refahına öncelik verir. Bu durum ise insanların çevreyi kontrolsüz tahribine ve ekosistemin bozulmasına neden olur. Bütün bu unsurlar 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nun en son şekli ile 2 nci maddesinde belirtildiği gibi “ekosistem, canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistem”, çevre de “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” şeklinde tanımlanmıştır (4). Bu iki tanımdan çevre ile ekosistemin yakın anlamı oldukları ve bazen da birbirinin yerine kullanıldıkları anlaşılmaktadır(5).

---

(1) R.Keleş, A.Aybay, İnsan Çevre Toplum, İmge Kitabevi, İkinci Baskı, 1997, Ankara, s:314

(2) E.Şen, Çevre Ceza Hukuku, Kazancı Kitabevi, 1994, İstanbul, s: 5

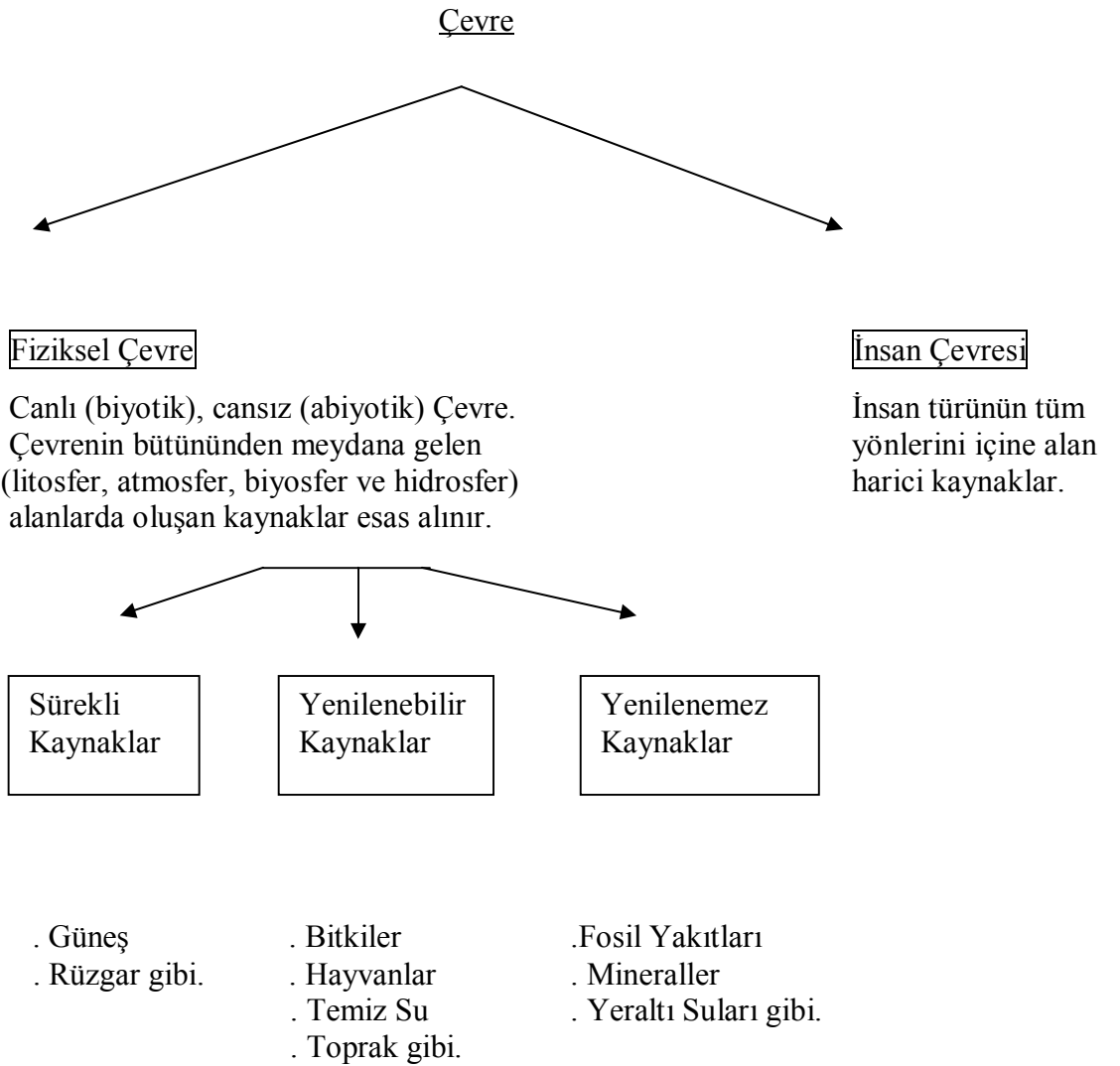
(3) S.Çörtoğlu, Çevre Sorumluluk Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı, Y.Lisans Tezi, 2001, Ankara, s:2-3

(4) Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, No:5491, Tarih:26/04/2006; (R.G.:Tarih:13/04/2006 S: 26167)

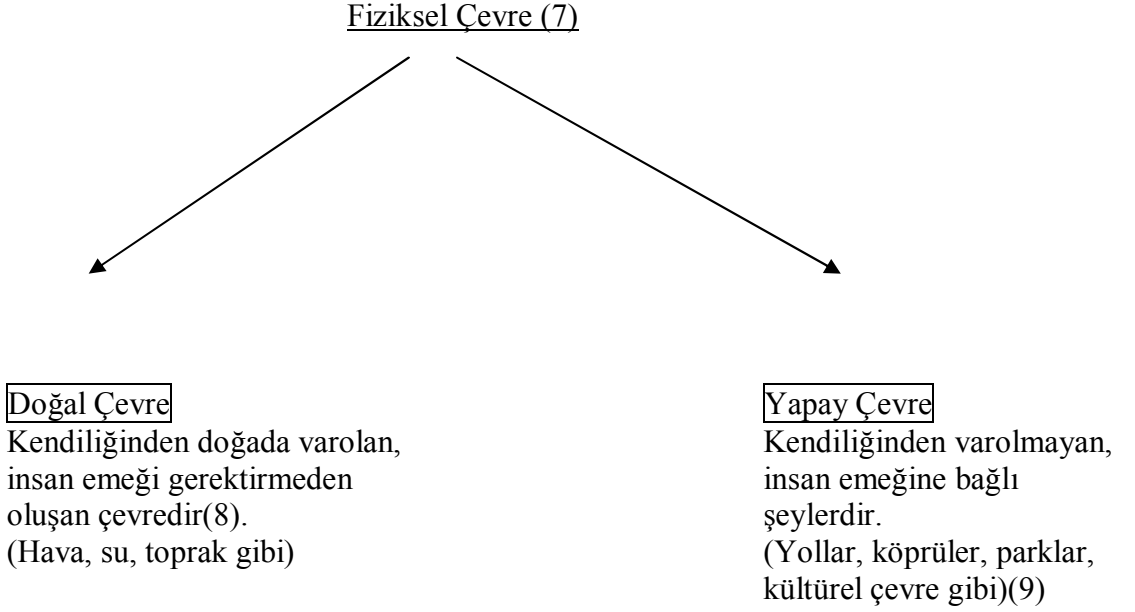
(5) E.Gürpınar, Çevre Sorunları, 1992, İstanbul, s:13

Çevre, “kişinin yarattığı ve öğrendiği her şey, bir bakıma da toplumu oluşturan kuruluşlar, kentler, sanatlar, doğa, teknik, kültür” olarak veya “insan ve diğer tüm canlı ve cansız varlıkları ile birlikte doğanın ve doğadaki insan yapısı öğelerin bütünü” olarak çok geniş bir şekilde tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkarsak çevre, içinde yaşadığımız ortamın tümünü kapsamaktadır(6).

Çevre kavramı aşağıdaki şekilde bir ayırma tabii tutulabilir:

Sosyal Bilimciler ise “fiziksel” çevre kavramını aşağıdaki gibi ele almışlardır.

Buradaki ayırma baktığımızda doğal çevre ile yapay çevrenin birbirinden bağımsız olmadığını görürüz. Aslında doğal çevre ve yapay çevre unsurları birbirleriyle bir bütünlük oluşturarak “peyzaj, estetik değerler” gibi yeni kavramların ortaya çıkmasına vesile olurlar.

09/08/1983 tarihli Çevre Kanunu’nun (10) tanımlar bölümünde “çevre” kavramına değinilmediğini, fakat Kanun’un “amaç” başlığını taşıyan 1 nci maddesi çerçevesinde açıklandığını görmekteyiz.

2006 Yılı Nisan Ayında kabul edilen ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nda değişiklik yapan 5491 sayılı Kanun’un 2 nci maddesinde “terimler” başlığı altında yer verilen birçok tanımın en başında “çevre” şöyle tanımlanmıştır. “Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır.”

---

(7) R.Keleş, C.Hamamcı, Çevre Politikası, İmge Kitabevi, Beşinci Baskı, 2005, Ankara, s:34-35

(8) J.R.D.Jardins, Çevre Etiği, İmge Kitabevi, Birinci Baskı, 2006, Ankara, s:301-303

(9) F.N.Dabak, Türk Çevre Hukukunda Kültürel ve Tabiat Varlıklarının Korunması, Y.Lisans Tezi, 1998, Kocaeli, s:4

(10) Çevre Kanunu, No:2872, Tarihi:09/08/1983; R.G.Tarih:11/08/1983, S:18132

(Amaç, Md. 1-Bu Kanun’un amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemektedir.)

Bu madde 5491 Numaralı, 26/04/2006 Tarihli “Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile değiştirilmiştir.

Bu tanım 5491 sayılı Kanun'a, 2003 yılında yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliğinin 4 ncü maddesinden aynen alınmıştır. Aslında bu yönetmelik de, 09/08/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10 ncu maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. 2003 tarihli ÇED Yönetmeliğinde ve 2006 tarihli 5491 sayılı Kanun'da geçen bu tanım hem geniş hem de insan merkezli değil ve fakat ekolojik bakış açısını yansıtmaktadır. Bunun ana nedeni Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden beklenen fonksiyonun özelliğine bağlı bulunmaktadır(11).

Çevre Kavramına Uluslararası Lugano Sözleşmesinde de (12) değinilmiştir. Sözleşmenin tanımlar başlıklı 2 nci maddesinin 10 ncu bendinde “çevre” şöyle tanımlanmaktadır: “Toprak, hava, su, flora ve fauna gibi biyotik ve abiyotik doğal kaynaklar ile bütün bu faktörlerin karşılıklı etkileşimleri; kültürel mirasın parçalarını oluşturan mülk ve nihayet peyzajın karakteristik yönleridir”. Lugano Sözleşmesindeki çevre kavramı, hukukumuzda “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 26/04/2006 Kabul Tarihli 4591 Sayılı Kanunun” 2 nci maddesindeki tanımlar içinde geçen “alıcı ortam” (hava, su, toprak ortamları ile bu ortamlarla ilişkili ekosistemler), “doğal varlık” (bütün bitki, hayvan, mikroorganizmalar ile bunların yaşama ortamları); “doğal kaynak” (hava, su, toprak ve doğada bulunan cansız varlıklar) tanımlarıyla benzerlik göstermektedir(13).

Her ne kadar Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde, 5491 Sayılı Kanunda ve Lugano Sözleşmesinde “Çevre” kavramına yer verilmişse de hukukçular çevre kavramı konusunda genel bir tanım yapmamıştır. Eğer kesin bir tanım yapılırsa bazı şeylerin kavram dışında kalabileceği düşünülmüştür. Ayrıntılar fazlaca ele alınarak başlıklar halinde açıklandığı zaman genelleme yapılmış olacaktır.

---

(11) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, R.G.Tarihi: 16/12/2003, S:25318

(12) Lugano, Convention of Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment,

June 21, 1973, s:32, ILM 1993, s:1228 (<http://www.conflictoambientel.org/documentos/legislation/luganoconvention.pdf>)

(13) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e. , s:31

2. Çevre İle İlgili Başka Kavramlar:

Çevre kavramıyla ilgili olarak bir önceki “çevre kavramı” başlığı altında yapılan açıklamalara ekologlar, çevre tanımlarının her zaman dünya’yı bütünüyle kapsamına alacak ifadeler içermediğini belirtmektedirler. Nitekim 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nun 2 nci maddesinde “Çevre”nin, “ekolojik denge” ve “ekosistem”in ayrı ayrı tanımları yapılmıştır. Kanundaki tanımına göre **ekolojik denge**, “insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünü”; **ekosistem** ise “canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemi” ifade etmektedir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere ekoloji, insan-doğa ilişkilerini inceleyen disiplinlerarası çevre bilimlerinin temeli olarak daha kapsamlı ve geniş bir durumu anlatmaktadır. Bu nedenle ekoloji, canlıların çevreleri ile uyum içinde yaşamalarının sürdürülmesini incelemektedir. Denge, hem canlıların kendi aralarında, hem de cansız çevreleriyle olmak zorundadır. Denge bozulduğu zaman “çevre sorunları” başlar. Dengenin bozulması da genellikle dışarıdan müdahalelerle olur. Bu açıklamalar ışığında ekoloji’ye **çevrebilim** de denebilir düşüncesindeyiz. Ekoloji, çevreyle ilgili canlı-cansız her şeyi kapsamaktadır.

Besin Zinciri, canlıların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleri arasında kurdukları bağımlılık ilişkisi olarak adlandırılmaktadır. Bu ilişkide bir düzen yoktur. Bir ağ gibi birbiri içine girmiştir. Onun için adına “besin zinciri” (besin ağı) denmektedir.

Biyolojik Çeşitlilik kavramı, “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinde” şöyle tanımlanmıştır: “Kara, deniz ve diğer su ekosistemleri olmak üzere her türlü ortamdaki canlı organizmaların ve bunların parçası oldukları ekolojik komplekslerin değişikliğini göstermekte olup, buna türler içerisindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ile ekosistemlerin çeşitliliği dahildir.” Bu tanımda biyolojik çeşitliliğin ekonomi, bilim, eğitim, kültür, estetik, sosyal ve genetik değerleri mevcuttur. Tanımın ilk cümlesindeki “kara, deniz ve diğer su ekosistemleri.....” ifadesine “hava ekosistemleri” sözcüğünü de eklemek, bu tanıma daha iyi tamamlar düşüncesindeyiz.

Habitat: Biyolojik çeşitlilikle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü “habitat” kelimesi organizmaların hayat buldukları ortamı belirtmektedir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine göre habitat, “bir organizma, ya da popülasyonun doğal olarak bulunduğu yerin tipi ya da konumudur” şeklinde tanımlanmıştır.

Doğal çevre ile yapay çevre şeklinde yapılan sınıflandırmayla yakın ilişkisi olan “**kültürel çevre**” kavramı, anladığımız manadaki çevre kavramı kadar açık görünmemektedir.

Sosyal alanda “yaşam kalitesi ve yaşam çevresi” gibi sözcükler de kullanılmaktadır. Çevre kavramı kapsamında düşünülen “peyzaj” sözcüğü hem doğal, hem de yapay çevre içindedir.

“Çevre” için kişilerin algılamalarına, bilgi-beceri ve tecrübelerine göre değişik anlamlar da verilmektedir. Bunlara örnek olarak “çevre-doğa”, “çevre bilim-ekoloji”, “çevresel değer-çevresel varlık”, “kültürel değer-kültürel varlık ve ekolojik çevre” kavramları verilebilir. İdeolojik görüşlere ağırlık verenler çevre kavramı için “anti-kirlilik piyasası”, “moda”, “mit”, “ekonomist ve filozofların yeni sınırlamalara ilişkin alarm çılgınlıkları” ve “zengin ülkeler için bir lüks” gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Ancak bu son ifadeler mantıklı görülmemektedir(14).

“Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 5491 sayılı Kanun’un” 2 nci maddesi çevre ile ilgili terimlere ayrılmıştır. Bu maddede “çevre” tanımından başka şu kavramlar da vardır:

“Çevre korunması, çevre kirliliği, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir kalkınma, alıcı ortam, doğal varlık, doğal kaynak, kirleten, ekosistem, atıksu, atıksu altyapı tesisleri, arıtma tesisi, ekolojik denge, sulak alan, biyolojik çeşitlilik, atık, katı atık, evsel katı atık, tehlikeli atık, tehlikeli kimyasallar, kirli balast, çevresel etki değerlendirme, proje tanıtım dosyası, stratejik çevresel değerlendirme, çevre yönetimi, çevre yönetim birimi/çevre görevlisi, çevre gönüllüsü, hassas alan, çevreye ilişkin bilgi, iş termin planı, risk değerlendirme, iyonlaştırıcı olmayan radyasyon, elektromanyetik alan, koku, hava kalitesi”.

Bu kavramlarla ilgili açıklamalar, çalışmamızın Çevre Kanunu bölümünde ayrıca yapılacaktır.

Çevre kavramının anlam zenginliği ve çeşitliliği yanında, değişik alt disiplinleri de mevcuttur. Çevre kavramı uygulamada farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Pozitivist görüşe göre, “Çevre ile ilgili tüm hükümler, kavramlar ve kanunlar çevreyi korumaya yöneliktir”. Ancak çevre hukuku sadece çevreyle ilgili yazılı kurallardan ibaret değildir. Çevreyi sadece yazılı kurallardan sayarsak, Çevre Hukuku’nun özgünlüğüne gölge düşer. Çevre Hukuku’nun genel yapısı altında, korunan amacı ve amaca uygun olarak geliştirilen ilkeleri mevcuttur. Buna göre Çevre Hukuku’nun amacı “koruma”, “iyileştirme” ve “geliştirme” olarak anlaşılmalıdır. Daha ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse amaç, çevresel değerleri insanlardan ve toplumdan soyutlaştırarak, bunlardan gelecek tehlikelere karşı sakınmak değil, onların ekolojik sistem ve denge içerisinde varlıklarını geliştirmelerini sağlayarak genel çıkarılara göre toplumsal kullanımını düzenlemektir (15).

---

(14) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:29-30

(15) Turgut N., Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme), İkinci Bası, 2001, Savaş Yayınevi, Ankara, s:95-107

3. 20 nci Yüzyıl ve Çevre Sorunsalı:

Çevre Hukuku, kamu hukuku alanında olmasına rağmen değişik alanlarla ilişkilidir. Çevre hukukunda bireylerin rolü büyük olduğundan geniş bir çalışma ve iş olanağı da mevcuttur. Çevre aslında bir sektördür.

Çevre sorunsalı dünyada artarak devam etmektedir. Ancak nüfusun az olduğu dönemlerde çevre sorunsalı, insanları ve diğer canlıları fazla etkilemediği için üzerinde fazla durulmamıştır. Nüfus arttıkça; hava, su ve toprak kirletildikçe; sanayi geliştikçe, 20 nci yüzyılın ikinci yarısından sonra çevre sorunsalı kendisini hissettirmeye başlamıştır. Bunun üzerine sorunlara çare bulmak için çözüm yolları ve öneriler üretilmiş ve üretilmektedir. Yani çevre sorunları için çevreci harekete ve bilimsel yönden çalışmalara birbirleriyle etkileşimli olarak başlanmıştır. Bu öğeler arasındaki etkileşimlerin hissedilir yoğunluğa ulaşması 1970’li yılların başlarına rastlamaktadır. Bu nedenle 1970’li yıllar çevre sorunsalının başlangıcı olarak kabul edilmektedir(16).

3.1. Çevre Sorunları:

Çevre sorunları genelde insanların üretim ve tüketim etkinliklerini çevreyi dikkate almadan gelişigüzel yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bu konuda ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile çevreye ait sorunların nedenleri, nitelikleri ve boyutları arasında yakın ilişki vardır(17).

Genel olarak çevre sorunlarını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

3.1.1. Hava Kirliliği:

Çevre kavramının üç temel ögesi olan hava, su ve toprakta ilk çevre sorunu, hava kirliliği olarak sanayi devriminin ve kentleşmenin yaşandığı ülkelerde ortaya çıkmıştır(18).

5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda”, Çevre kirliliği, “Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi”; Hava kalitesi de, “İnsan ve çevresi üzerine etki eden hava kirliliğinin göstergesi olan, çevre havasında mevcut hava kirleticilerin artan miktarıyla azalan kalitelerini” ifade etmektedir.

---

(16)M.Akıncı, 21 nci Yüzyıla Doğru Çevre Sorunsalı, Türk Çevre Hukuku, Ceylan Matbaacılık, 1996, İzmit, s:30-73.

(17) H.Ertürk, Çevre Bilimlerine Giriş, 1994, Bursa, s: 59-60

(18)T.Oktar, Çevre Kirliliği, 1989, İstanbul, s:38

3.1.2. Elektromanyetik Kirlilik:

Teknolojinin gelişimine bağlı olarak yeni kirlilik türleri ortaya çıkmıştır. Bunların tipik örneği elektrikle çalışan cihazların (aygıtların) ortaya çıkardığı “elektromanyetik kirliliktir.” Radyo, televizyon, alıcı-verici telsizler ve cep telefonları elektromanyetik kirliliğe neden olan aygıtlar için birer örnek teşkil etmektedir. Çevre Kanununda elektromanyetik alan, “elektrik ve manyetik alan bileşenleri olan dalgaların oluşturduğu yer” olarak tanımlanmıştır.

3.1.3. Ses/Gürültü Kirliliği:

“Günümüzde Ses/Gürültü Kirliliği” de büyük boyutlara ulaşmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanununun 14 ncü maddesi, “kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde standart üzerindeki gürültü ve titreşim oluşturulmasını yasaklamıştır.” Aynı Kanunun 20/h maddesi bu konuda önlem almayanlara, standartlara aykırı gürültü ve titreşime neden olanlara idari para cezası öngörmüştür. Gürültü kirliliği insanların biyolojik ve ruhsal yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Gürültü kirliliği eğlence mekanlarında, sokak düğünlerinde, inşaat alanlarında, şantiyelerde, trafikteki araçlarla, hava araçları ve tren gibi araç-gereçlerle kent içinde ve endüstri bölgelerinde oluşmaktadır(19).

3.1.4. Ormansızlaşma:

Ormansızlaşma sorunu insanlığın ilk dönemlerinde yavaş yavaş bir seyir gösterirken, nüfusun artması ve yerleşim alanlarının çoğalıp genişlemesiyle etkisini daha fazla göstermiştir. Ormansızlaşmaya neden olan etkenleri şöyle sıralamak mümkündür(20):

- Yerleşme
- Nüfus Artışı
- Teknolojik Gelişmeler
- Isınma Sorunu
- Hayvan Otlatılması
- Aşırı Kâr Hırsı, Toprak Kazanma Arzusu
- Emperyalist Uygulamalar
- Yangınlar.

Ormansızlaşma, erozyon, toprak kayması ve killeşme gibi toprak bozulması ile ilgili olarak, iklim üzerindeki olumsuz etkiler, hayvan ve bitki türlerinin biyolojik çeşitliliğinin ve ekosistemlerin yok olmasına neden olmaktadır. Orman yangınları, konut ve turistik tesisler yapmak gibi yanlış politikalar da ormansızlaşmayı ve bunun neticesi olarak erozyonu hızlandırmaktadır.

---

(19) N.Çepel, Doğa-Çevre-Ekoloji ve İnsanoğlunun Ekolojik Sorunları, 1992, İstanbul, s:209

(20) F.Madenci, Orman ve Orman Köylerinin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Y.Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001, Ankara, s:8-9, 85-88, 220-221

3.1.5. Çölleşme:

Çölleşme, verimli olan kıraç, yarı kıraç ve yarı nemli arazilerin insan faaliyetleri ve iklim değişimleri neticesi ekonomik olarak verimsizleşmesidir. Çölleşmeye nedenler arasında aşırı otlatma ve aşırı ekim de sayılmalıdır. Konunun önemi nedeniyle Türkiye, 4340 Sayılı Kanunla (R.G.14.02.1998, Sayı:23258), “Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesini” kabul etmiştir.

3.1.6. İklim Değişikliği, Sera Etkisi, Küresel Isınma:

Sorunun özü, yeryüzü ikliminde çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ve eski dönemlere oranla giderek artan bir ısınmanın gerçekleşmesidir. Bu nedenlerin başında kirliliğe de sebep olan sanayide kimyasal gazların ve maddelerin kullanılması ile Dünya üzerinde sera etkisi yaratmaya yol açan insan faaliyetleri gelmektedir. Ozon tabakasının bozulması, gazların atmosferdeki olumsuz etkilerinden ileri gelmektedir. Bu gazlardan en etkilileri karbondioksit, metan, nitrus oksit ve kloroflorokarbon (CFC) gazlarıdır. Kömür ve petrol gibi fosil yakıtlarının yanması ve çimento sanayiinin etrafa yaydığı karbondioksit de sera etkisi yapmaktadır. Çünkü bunlar yeryüzüne gelen güneş enerjisinin bir kısmını emerek dünyanın atmosferine hapsedmekte, yararlı ısı enerjisine dönüşmesini engelleyip, hapsedilen zararlı gazları yeryüzüne geri vererek sera etkisinin doğmasına neden olmaktadır. Kutuplardaki buzulların erimesi sonucunda dünyanın bir kısmı su altında kalabilecektir(21). Daha sonra da sıcaklık etkisiyle sular buharlaşıp çölleşme olgusu gelişecektir. 2007 Haziran ayı sonlarından itibaren Türkiye’de yaşanan güneş altında 50-60 derecelik sıcaklar ve birçok gölün, göletin, ırmakların, nehirlerin ve çeşitli su kaynaklarının kuruyarak yok olması konusunun ciddiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

20 nci yüzyılın Çevre Sorunları, yenileri de eklenerek 21 nci yüzyılda artarak devam etmektedir. Tehlikeli boyutlara ulaşan iklim değişikliği, sera etkisi ve küresel ısınma kapsamında, küresel ısınma ile mücadeleyi öngören Kyoto Anlaşması ile ilgili gelişmeleri şöyle özetlemek mümkündür(22).

Kyoto Anlaşması, Birleşmiş Milletler’in 1997 yılında Japonya’da düzenlediği çevre toplantısında katılımcı ülkeler tarafından kabul edilen bir anlaşmadır. Bu anlaşma, gelişmiş ülkelerin sera etkisi yaratan gazların salınımını 2008-2012 yılları arasında yüzde (5,2)’ye düşürmelerini öngörmektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 84 ülke anlaşmayı imzalamış, 34 ülke de onaylamıştır. Ülkemiz de yakın bir gelecekte bu Anlaşmayı imzalayacaktır. ABD, Kyoto Anlaşmasını onaylamayan ülkeler arasında bulunmaktadır.

---

(21) Çevre ve Orman Bakanlığı, “İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi”, 2007, Ankara, s:3 ve 38

(22) Kyoto Anlaşması, <http://www.turktekno.net/index.php/content/view/full/180/116>

Hükümetler, 1992 yılında Rio'daki "Dünya Zirvesi" nde iklim değişikliğiyle mücadele etme kararı almışlardır. Bu zirvede, Birleşmiş Milletler İklim Değişimi Çerçeve Anlaşması hazırlanmıştır. Çerçeve Anlaşması, gaz salınımlarını sabit hale getirmeyi öngörmüş olup, bağlayıcılığı yoktur. Nitekim, bu anlaşma sonrasında gaz salınımlarında küresel bir düşüş gözlenmemiştir.

Kyoto Anlaşması, BM İklim Değişimi Çerçeve Anlaşması'nın devamı niteliğindedir. Anlaşmayı imzalayan ülkelerin %55'inin parlamentoları tarafından onaylanırsa, Kyoto Anlaşması bağlayıcılık kazanacaktır. Bütün ülkeler gaz salınımlarını yüzde (5,2)'ye düşürmek zorunda değildir. En gelişmiş 39 ülkenin bu yükümlülüğü bulunmaktadır. Zaten Birleşmiş Milletler Çerçeve Anlaşması, küresel ısınmayla mücadelede en büyük yükümlülüğün gelişmiş ülkelerde olduğunu öngörmektedir.

Sera gazları, ısıyı dünyanın atmosferine hapseden gazlara verilen isimdir. En zararlı sera gazı, karbondioksittir. Kyoto Anlaşması, karbondioksitin yanı sıra metan ve nitrus oksid gazlarının salınımını da düşürmeyi öngörmektedir.

Anlaşma, esnek mekanizmaları da içermektedir. Örneğin belirli oranda "salınım ticareti" yapılabilinmektedir. Yani, bir ülke para karşılığında, az gaz salınımı olan bir ülkeden "gaz salınımı yapma hakkı" satın alabilecektir. Bir diğer yöntem de, ülkelerin, karbondioksit gazını "emen" ağaçlardan bol miktarda yetiştirmesi olabilecektir. Ülkelerin esnek mekanizmalardan yararlanıp gaz salınımlarını hiç azaltmaması konusu halen tartışılmaktadır. Örneğin ABD, bu mekanizmalardan sonuna kadar yararlanıp hiç gaz salınımına gitmeden, az gelişmiş ülkelere "salınım hakkı" satın almayı savunmaktadır. ABD bu anlaşmayı onaylamayan ülkeler arasındadır. Avrupa Birliği ülkeleri, esnekliğin sera gazı için istismar edilmemesi ve bir sınır konması taraftarıdır.

Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde gaz salınımları, geri kalmış ülkelere çok fazladır. Nitekim Japonya'da karbondioksitin havaya salınımı 1930'lardan beri %8'den çok fazladır. Japonya'nın Kyoto Anlaşmasının hedeflerini gerçekleştirebilmesi için toplam karbon salınımını %14'de sınırlaması gerektiği hesaplanmıştır (23).

3.1.7 Asit Yağmurları:

Kömür ve petrol gibi yakıtları kullanan tesislerden havaya yayılan bir takım gazların (kükürtdioksit ve hidrojen gibi) tepkimeye girmesiyle ortaya çıkan ve yeryüzüne yağın yağmurların sonucudur. Asit yağmurlarının olumsuz etkileri, insan ve diğer canlıların sağlığının solunum veya yiyecek-içecek yoluyla bozulmasında kendini göstermektedir. Çünkü asit yağmurları havayı, toprağı, yer üstü ve yer altı sularını kirletmektedir.

3.2. Çevre Sorunlarının Özellikleri:

Çevre sorunları birbirinin içine geçmiş durumda olduğundan, birini diğerinden soyutlamak ve tek tek ele alıp incelemek olanaksızdır. Dolayısıyla çevre sorunlarının özellikleri şöyle özetlenebilir.

- Çevre sorunları birbirleriyle bağlantılıdır. Sorunlar çok yönlü ve karmaşıktır.

Çevre sorunlarındaki bu karmaşıklık diğer toplumsal sorunları da etkilemektedir. Çevresel varlıklar ekosistemde karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır.

- Çevre sorunları evrensel nitelik taşır. Bu nedenle çevre sorunları, ulusal boyutu yanında, uluslar arası boyutuyla da göz önünde bulundurulmalıdır. Evrensellik, çevre sorunlarının ortaya çıkış nedenleri yanında bu sorunların etkileri bakımından da söz konusudur. Tüm canlı ve cansız varlıkları, herkesi, tüm dünyayı ve gelecek kuşakları etkilemektedir.

- Çevre sorunlarının bir diğer özelliği de, etkilerinin çok sonraları meydana gelmesi ve kalıcı olabilmesidir. Japonya'ya 1945 yılında ABD'nin attığı atom bombasının toprağı, havayı ve suyu kirletici nükleer enerjisi tüm canlılar üzerinde halâ olumsuz etkilerini devam ettirmektedir. Çevre sorunlarının uzun vadeli etkilerini yok edebilmek hem zamana, hem de yüksek miktarlara ulaşan maliyetlere ihtiyaç göstermektedir (24).

3.3. Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci:

Çevre Hukuku'nun gelişim sürecinin 1960'lı ve 1970'li yıllarda başladığını ve bunun bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz. Bu yıllarda çevre sorunları ile ilgili olarak bilim adamları tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Filozoflar da konuya ahlaki açıdan katılmıştır. Siyasi bilimciler ise insanın kapitalist düşünceleri ile birlikte, değişim gösteren değerlerini (aşırı kâr gibi) incelemişlerdir. Bilim adamlarının yaptığı bilimsel çalışmalar, çeşitli kesimler üzerinde etkili olmuş ve bu etkilerinden çevreci hareket de nasibini almıştır. Çünkü başlangıçta çevreci hareket içinde yer alanlar çeşitli çevresel sorunlara tepki gösterirken bu tepkileri dayanıksız kalmıştır. Bu nedenle de bilimsel gerçekleri yansıtan dayanak bulmak zorunda kalmışlardır. Bilim adamlarının çalışmaları, çevreci hareketin tepkilerine meşruluk ve ivme kazandırmıştır. Çevrecilerin de bilim adamları üzerinde etkisi olmuştur. Çünkü çevreci hareketin tepkisi bir kamuoyu ortaya koymak ve kamuoyu baskısı kendisini hissettirdiğinde bilim adamlarının bu alanda çalışmalarda bulunmalarını sağlamaktır. Bu sayede objektif ve tarafsız araştırmalar yapılabilecektir.

---

(24) N.Turgut, a.g.e., s:8-9 ve M.Akıncı, a.g.e.,s:31-33 ve R.Keleş, a.g.e., s:9-17

Bilim adamlarını ve çevreci hareketi en fazla etkileyen, yani onları çalışmaya başlatan unsur “Çevre Felaketleri” olmuştur. Çevre sorunları giderek çevre felaketleri haline dönüşmüştür. Aslında çevre sorunları daha genel bir ifade olup, insana etkisi yumuşak olmaktadır. İnsanların çevreyle ilgilenmeleri için bir şok etkiye ihtiyaç duyulmaktadır. İşte o şok etki de tek tek kendini belirli bölge veya bölgelerde gösteren çevre felaketleridir. Çevre felaketleri ulusal alanda olduğu gibi uluslararası alanda da şok etkisine neden olmaktadır. Dünya’da meydana gelen Çernobil nükleer kazası, Hindistan’daki zirai mücadele ilaç fabrikasındaki sızıntıdan iki bin’in (2000) üzerinde kişinin ölmesi, Meksika’da sıvı gaz tankı patlaması, Japonya’daki cıva zehirlenmesi, İsviçre’deki Sandoz kimyasal tesisindeki yangın yüzünden Ren Nehrine boşalan cıvadan milyonlarca balığın ölmesi, Alaska’da petrol yüklü gemi kazası, 2007 yılı yaz aylarındaki aşırı sıcaklık ve susuzluk ile İstanbul Tuzla’da yüzlerce zehirli madde taşıyan varillerin toprağa gizlice gömülmesi gibi çevre felaketleri bilim adamlarını, siyasileri ve toplumu harekete geçirmiştir.

3.4. Çevreci Hareket:

Çevre felaketleri, 1970’li yıllardan itibaren gelişme gösteren çevreci hareketleri oluşturmuştur. Bu yıllardan itibaren bilim adamları çevre-doğa ilişkilerini eleştirel bir süzgeçten geçirerek incelemeye başlamışlardır. Çevreci hareket kavramı “yeşiller”, “ekolojistler”, “çevreciler”, “doğa-hayvan sevenler” ve “radikal çevreciler” gibi kavramlar çerçevesinde ele alınabilmektedir. Bu kadar değişik kavramın kullanılması konunun heterojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü çevreci hareket, değişik algılamalara göre değişik biçimlerde adlandırılmıştır(25).

Çevreci hareket kavramını incelerken “katılım” kavramıyla ilişkili bir takım alt tanımlamalarda bulunulmuştur. “Radikal Çevreciler”, “Pragmatik Çevreciler” gibi...

Radikal Çevreciler: Bunlarda çevre sistemine yönelik sorgulamalar ağırlıklıdır. Örneğin; Üçüncü Dünya Ülkelerinin sömürüldüğüne yönelik çözümler gündeme getirilmeden, ağaç kesilmesi sorunu halledilemez. Bu nedendir ki, “Üçüncü Dünya’nın sömürülüşünü engelleyici politikalar üzerinde yoğunlaşılmalıdır” (26) gibi ifadelerin kullanımı radikal çevrecilere özgüdür. Bu ifadeler bize tümdengelim yönteminin kullanıldığını göstermektedir.

Pragmatik Çevreciler: “Üçüncü Dünya Ülkelerindeki ormanların yok edilmesini öncelikli olarak ele almak gerekir” diyorlar. Çevre bilincinin artması, çevre sorunlarının yerel olmaktan çıkıp ulusal ve uluslararası boyutlara taşınmasıyla çevreci hareketlere karşı değişik etki ve tepkiler de oluşmuştur(27).

---

(25) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:285-294 ve M.Akıncı, a.g.e., s:86-87

(26) K.Görmez, Çevre Sorunları ve Türkiye, Gazi Kitabevi, 2003, Ankara, s:98-99 ve 140-143

(27) J.R.D.Jardins, a.g.e., s:511-518

Bilim adamları gibi ilk çevreciler de belirli zorlukları göğüslemek, tepkilere karşı koymak zorunda kalmışlardır. Bu tepkiler siyasetçilerden, sermaye kesiminden, işçilerden ve halktan gelmiştir.

Radikal ve pragmatik çevreciler, somut çevresel sorunlar karşısında farklı yöntemler kullanmışlardır. Radikal çevrecilerin kullandıkları yöntemlerin başında sisteme karşı çıkmak ve alternatif yaşam ilkesini benimsemek gelmektedir. Direkt olarak sistemi ele aldıkları için modelleri de direkt sistemi hedef alan modeller olmuştur. Alternatif yaşama örnek olarak, sanayileşme ile birlikte oluşan “kentsel yaşam” yerine, “doğayla iç içe yaşam” olmuştur. Çevrecilerin başvurduğu diğer yöntemler “şiddete başvurma” ve “dava açma” gibi çevreci hareketlerdir.

Çevre felaketlerinin artmasıyla ve bilim adamlarının sorunlara daha fazla eğilmesiyle birlikte çevrecilere gösterilen tepkiler zamanla değişmeye başlamıştır. Sonuçta çevreci harekete karşı yönelik tepkiler desteğe dönüşmüştür. Çevreci hareketin ve bilim adamlarının çalışmalarıyla toplumda tepkilerin desteğe dönüşmesiyle meydana gelen bilinçlenme ile birlikte siyasal iktidara yönelik tepkilere toplumsal tepkiler de eklenmiş olmaktadır. Böylece çevre sorunları üzerinde konsensusa doğru bir yol alınmıştır.1970’lerde çevre sorunlarına bakış açısı tüm çevre için değil, ekonomik gereklere göre oluşmuştur. Yani ekonomik büyüme çevre sorunlarına hakim olmuştur. İnsan ve canlı sağlığı geri planda kalmıştır. Çevre sorunlarında fayda-maliyet analizleri ağırlıklı olarak ele alınmıştır(28).

Çevre felaketlerinin sadece bir ülkeyi değil komşu ülkeleri ve dünyayı etkilemesi bilim adamlarını daha da harekete geçirmiş ve çevre sorunu siyasi gündemde daha fazla yer almıştır. Çalışmalar ve araştırmalar yoğunlaştırılmış, sorunlar meydana gelmeden önce kaynağında çözülmeye çalışılmıştır. “Önleyicilik” ilkesi esas alınmıştır. “Ekonomik gelişme” ile “çevre korunması” birbirine zıt faaliyetler olarak değil, birbirlerini tamamlayan öğeler olarak benimsenmiştir. 1980’li yıllarda sosyalist bloktaki değişiklikler dünyaya açılma çabalarını hızlandırmış ve çevre konusu da daha evrensel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Tüm canlıların bütünsel olarak korunması öne çıkmıştır. 1990’lı yıllarda “sürdürülebilir kalkınma” anlayışı kabul edilmiş ve uygulamaya sokulmuştur. Ancak sürdürülebilir kalkınma anlayışı tam olarak anlaşılammıştır. 3-14 Mayıs 1992 Tarihinde Brezilya’nın Rio şehrinde yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonunda yayımlanan Rio Bildirgesinde insanın sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde olduğu belirtilmiştir. Ancak çevre, sadece insanları değil tüm canlıları içine almaktadır (29).

---

(28) K.Görmez, a.g.e., s:81-82

(29) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:201-206

20 nci yüzyıldaki tarihi gelişim sonucunda daha önceleri çevreciler için kullanılan olumsuz ifadeler olumluya dönüşmüştür. Örneğin, önceden çevreciler için kullanılan “eko terörizm” sözcüğü bugün tamamen çevreyi kirletenler için kullanılmaya başlanmıştır. Çevre sorunlarının hukuki çözümünde cezai yargılanmaya başvurulmasıyla bu sözcük ortaya çıkmıştır. Nitekim, İstanbul Tuzla’da toprak altına zehirli madde taşıyan varilleri gömen ve çevreye zehir saçarak kirletenler “çevre terörizmi” oluşturmuşlardır. Çevreci hareketin gayretleriyle toplumda oluşan “çevre bilinci” siyasal iktidarlar üzerinde daha da yoğun bir etki meydana getirmiştir. Siyasal iktidarlar da toplumdan oy alabilmek için çevre konusuyla yakından ilgilenmeye başlamışlardır(30).

Çevreci hareketin gelişiminde ve toplumu etkilemesinde bu hareketi yürütenlerin toplumla çok sıkı koordinasyon, işbirliği ve iletişim içinde bulunmaları zorunludur. Toplumla iletişim kurulamadığı ve insanlar ikna edilemediği sürece her konuda olduğu gibi çevre konusunda da olumlu bir gelişme ve bilinçlenme sağlanamamaktadır. İletişimsizliğin sorumluluğu sadece çevreci hareketi üstlenenlere ait değil, topluma ve bireylere de aittir.

3.5. Çevre Sorunsalının Nedenleri: (31)

3.5.1. Sanayi Devrimi:

Çevre sorunsalının ortaya çıkışı dünyadaki sanayi, teknoloji ve sosyal gelişmelerle paralel gitmiştir. Tarım döneminden sonra, 19 ncu ve 20 nci yüzyıllarda sanayi devriminin başlaması ekonomik değişimler yanında sosyo-kültürel alanda da büyük toplumsal değişimlere neden olmuştur. Sanayileşme gelir düzeyini ve refahı arttırmıştır. İnsanlarda fabrika işçiliğine yönelik başlamıştır. Nüfus sanayi merkezlerine kayarak oralarda büyük kentler oluşmuştur. Sanayileşme ve gelişmişlik çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir(32).

3.5.2. Nüfus Artışı:

Çevre sorunsalının bir diğer nedeni de nüfusun aşırı artışıdır. Ancak çevre sorunsalının temel nedeni değildir. Nüfus artışı çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. Nüfus artışı kaynakların aşırı tüketimini ve bozulmasını arttırmıştır. Nüfus artışının çevre üzerindeki olumsuz etkisi insan sayısının çokluğundan ziyade tüketimin cins ve miktarından kaynaklanmaktadır. Nüfus artışının yanında fakirliğin de çevre sorunsalının nedenleri arasında olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

---

(30) N. Turgut., a.g.e., s.:36-37

(31) K.Görmez, a.g.e., s:17-24

(32) Çevre Bakanlığı, “Çevre Sorunları”, Çevre El Kitabı, 2002, Ankara, s:7-20

3.5.3. Teknolojik Gelişmeler:

Çevre sorunsalının bir diğer nedeni olan teknolojik gelişmeler nüfus artışıyla ilintilidir. Nüfus arttıkça üretim ve tüketim alışkanlıklarının niteliği değişmiştir. Teknolojik gelişme sayesinde insanların ihtiyaçlarını giderecek yeni üretimler yapılmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak, çevre sorunları da giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmeler çevre sorunlarını ortaya çıkardığı gibi, çevre sorunsalını azaltmak veya yok etmek için kullanılırsa çok daha olumlu sonuçlar alınabilecektir.

3.6. Çevre Sorunsalının Çözümünde Kullanılan Yaklaşımlar:

3.6.1. Egosantrik (egocentric) Yaklaşım:

İnsanlar genelde bencil olup, çevre sorunsalında da hep “ben merkezli” yaklaşımı uygulamışlardır. 1970’lere kadar insan doğanın kendisi için var olduğunu kabul etmiş ve doğayı sınırsız bir şekilde kullanmıştır. Böylece “ben (bencilik, çıkarıcılık)” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım doğanın tahribatına olanak hazırlamış ve tahribat da başlamıştır.

3.6.2. Antroposantrik (antropocentric) Yaklaşım:

“İnsan merkezli” yaklaşım da dediğimiz bu durum, insan merkezde olmak üzere insanın doğa üzerindeki faaliyetlerine müdahale etmiştir. Bu yaklaşımın egosantrik yaklaşımdan farkı, doğada insanların dışındaki canlı ve cansız varlıkların da değerleri olduğu ve bunlara sahip çıkılması gerektiğidir. Yani insanların davranışlarına sınır getirilecek ve insanlar doğaya karşı istedikleri gibi müdahale edemeyeceklerdir. Bu yaklaşım her şeye rağmen insanın geleceğini garanti altına almayı öngörmektedir. Doğada insandan başka canlı ve cansız varlıkların da bulunduğu ve bunlara ait değerleri kabul etmek gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.6.3. Ekosantrik (Ekolojik-Biyosantrik-Biyosferik) Yaklaşım:

“Doğa merkezli” bu yaklaşımın özü, insanlar da dahil olmak üzere tüm canlı varlıkların yaşamları itibariyle eşit oldukları ve insan türünün diğer canlılardan üstün olmadığı görüşünü benimsemesidir. Bu yaklaşım, insanın doğada tek hakim varlık olduğu görüşünü yok etmektedir. Nitekim “2872 Sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapan 5491 Sayılı Kanun”(33), “Ekolojik Denge”yi, “insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünüdür” şeklinde tarif etmiştir. Bu durum bize çevresel varlıkların sırf insanlar için değil, kendileri için korunmaları gerektiğini ve insanların diğer canlıların yaşam biçimlerine karşı kendi varlığından bağımsız olarak yükümlülükler taşıdığını göstermektedir.

---

(33) Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, No:5491, Kabul Tarihi: 26.04.2006

3.6.4. Değerlendirme:

Teoriden uygulamaya geçildiğinde somut durumların değerlendirilmesi gerekecektir. Günümüzde insan merkezli antroposantrik görüşün ağır bastığını görüyoruz. Çünkü antroposantrik yaklaşımın çevre sorunlarına getirdiği çözüm yolları ekonomik bakış açısıyla uyuşmaktadır. Ancak uluslararası düzenlemelerde doğa merkezli ekosantrik yaklaşımın da uygulandığını görmekteyiz. Bu konuda Norveç'i örnek olarak verebiliriz. Ancak dünyada antroposantrik görüşten ekosantrik görüşe bir kayma da söz konusudur.

Ekolojik (ekosantrik) yaklaşımı ortaya koyanlar, yaklaşımın uygulamada gerçekleştirilmesi için insanların ve diğer organizmaların temel gereksinmelerine ve temel olmayan gereksinmelerine bakmak gerektiğini savunmuşlardır. Ölmek için öldürmek gibi bir meşru müdafaa düşüncesiyle doğaya müdahale edilebileceğine izin verilmiştir. Eğer çatışan iki temel gereksinim söz konusu ise dağıtım, eşit pay alma ve orantılılık ilkesi çerçevesinde gerçekleşecektir. Çünkü insanın temel ihtiyaçlarına zarar veren organizmaların yok edilmesi düşünülecektir. Ancak bunlarda bir yanlışlık olursa düzeltici adalete başvurulacaktır.

Çevre sorunları sadece insanla doğa arasındaki bir sorun değildir. İnsanlar arasında da bir çatışma ilişkisi bulunmaktadır. Çatışmaların sosyal adalet ve kamu menfaati çerçevesinde çözüme kavuşturulması uygun bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Çevre konusu insan faaliyetlerinin tüm yönleriyle bir bütünsellik içinde ele alındığında sorunlar daha kolay halledilebilecektir. Çevre sorunları mülkiyet, hak, adalet, temsil, vatandaşlık, demokrasi, hukuk ve egemenlik gibi kavramlarda bazı değişiklikler yapılmasını gündeme getirmektedir. Böylece toplumda çevreci bilincin gelişmesi önemli rol oynamaktadır (34).

---

(34) M.Kışlalıoğlu, F.Berkes, Ekoloji ve Çevre Bilimleri, Dördüncü Baskı, Remzi Kitabevi, 2003, İstanbul, s:13-16

II. ÇEVRE ve HUKUK

1. Çevrenin Hukuk Aracılığıyla Düzenlenmesi ve Korunması:

1.1. Genel Açıklama

İnsanoğlu 20 nci yüzyıla gelinceye kadar çevreyi istediği gibi kullanmıştır. Nüfus durmadan artmış ve artmakta, fakat büyümeyen bir dünyanın nimetlerini paylaşma devamlı zorlaşmaktadır. Sayısı milyonları geçen şehirler, kirlenen hava ile yer altı ve yer üstü sularının azalması ve kirlenmesi, sanayi tesislerinde tedbirlerin alınmaması, ormanların ve anızların yakılmasıyla kirliliğin ve toprak verimsizliğinin artması, enerji kaynaklarının kötü kullanılması, artan gürültü ve elektromanyetik kirlilik, trafik kazaları, egzost ve baca kirliliği, endüstriyel gelişmenin bilinçsizce ve kazanç hırsıyla artması, canlı organizmalardaki dengenin bozulması ve daha nice çevresel tehdit insanların ruh ve beden sağlığını bozmaktadır.

Rejim ne olursa olsun, çevre devamlı kirlenmekte ve bozulmaktadır. Siyasi ve ekonomik sistemlerdeki farklılıklar bu kirlenmeyi ve bozulmayı önleyememektedir. Çevre sorunları yerel, ulusal ve uluslararası ülkelerin geleceğini çok yakından ilgilendirmektedir. Çevre sorunu herhangi bir ülkenin değil, tüm dünyanın ortak sorunudur. Avrupa'daki Rhein Nehrinin kirlenmesi o bölgede oturanları ve bundan etkilenen uzak-yakın etrafındakileri; Türkiye'deki, Hindistan'daki, Çin'deki ve benzeri ülkelerdeki nüfus artışı, uzun vadede tüm insanlığı tehdit etmektedir.

Ülkemizde de çevre sorunları artarak tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Hızlı nüfus artışı, şehirlerin devamlı büyümesi, gerekli çevre önlemleri alınmadan gelişen endüstri, ormanların ve anızların yanması, ısıtmada odun, kömür gibi materyallerin kullanılmasına devam edilmesi, erozyonun artması, elektromanyetik ve ses kirliliğinin çoğalması, araç trafiğinin artmasıyla ses ve hava kirliliğinin yoğunlaşması, katı atıkların ve kanalizasyon sistemlerinin neden olduğu olumsuzluklara henüz tam bir çare bulunamaması, çevre için yeterli finansman ayrılabilmesi ve halkımızın çevre konusundaki bilinçsizliği çevre sorunlarını ciddi boyutlara ulaştırmıştır.

Verilen örnekleri her insan günlük hayatında görmekte ve yaşamaktadır. Artan nüfusun, yok edilen doğal kaynakların, bozulan çevrenin, insan doğa ilişkilerine, doğanın hassas dengesine ve insanlığın sosyal, ekonomik yaşantısına ve refahına olumsuz etkileri açıkça görülmekte ve hissedilmektedir. Su, besin ve enerji kaynakları azaldığında huzursuzluklar daha da artacaktır. Sağlıklı yaşam, beslenme ve refahın temelinde çevre sorunlarının çözümü yatmaktadır (35).

---

(35) E.Ural, Çevre ve Hukuk, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Önder Matbaası, 1981, Ankara, s:15

Çevre sorunlarının çözümü, çevrenin olumsuz sonuçlarından etkilenen insanların bilinçli davranışlarıyla çok yakından ilgili olmakla beraber, uygulamada istenen sonuç alınmamaktadır. Bu boyutuyla çevreyi korunmak, iyileştirilmek, gelecek kuşaklara yaşanılabilir bir çevre bırakabilmek, insan haklarını koruyabilmek ve olumsuzlukları bir düzene koyabilmek için çevre sorunlarına çözümler getirmek gerekmektedir.

Çevre sorunlarının çözümünde hukukun fonksiyonu sadece kanun, yönetmelik, tüzük ve genelgeler ortaya koymak değildir. Klasik hukuk dallarından birinin veya birkaçının (Medeni ve Borçlar Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku vb.) çevre sorunlarını kapsayacağını düşünmek uygun değildir. Canlı bir süreç olan hukukun yeni durumlara, gelişmelere ve teknolojiye paralel olarak yeni hukuk dallarını ortaya çıkarması ve geliştirmesi kaçınılmazdır. Çevre Hukuku, Patent Hukuku, Fikri Mülkiyet Hukuku gibi. Çevre Hukuku bu yönüyle dinamik bir hukuk dalı olarak gelişimini sürdürmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de Çevre konusu Anayasa'da yerini almış, Çevre Kanunu çıkarılmış, ihtiyaçlara göre Çevre Kanununda değişiklikler yapılmış, bazı kanunlarda (Ceza Kanunu gibi) çevre konusunda hükümler yer almıştır. Yönetmeliklerle ayrıntılı düzenlemeler getirilmiş ve getirilmeye devam edilmektedir. Avrupa Birliğinde ve gelişmiş ülkelerde "Çevre Hakkı" tartışılmakta olup, İnsan Hakları Sözleşmesine dahil edebilmek için çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak çevre sorunlarına hukuki çözümler aranırken, her sorunun kanun, yönetmelik gibi yazılı metinler çıkarmakla çözülemeyeceğini asla hatırdan çıkarmamak gerekir. Yasal esasların olumlu sonuç verebilmesi için konuyla ilgili fikirlerin ve prensiplerin önceden kamuoyuna benimsetilmesi önemlidir. Böyle bir benimsetme, fikirlerin kanunlaşabilmesi için T.B.M.M. ne baskı yapmayı ve mevzuatın yürürlüğe girmesi durumunda da etkili denetimi kapsamalıdır. Aksi halde her kusur ve eksikliğin mevzuata yüklenmesiyle işin içinden çıkılmaz bir durumla karşılaşılabilir.

Çevre Hukuku Türkiye'de yeni bir hukuk dalı olarak kabul edilebilir. 1983 yılına gelinceye kadar çevre ile ilgili derli-toplu bir mevzuat ve uygulama mevcut değildir. Çevre konuları birçok başlıklar altında değişik mevzuat içine serpiştirilmiştir. Gerekli çalışmalar sonunda 2872 Sayılı Çevre Kanunu 9 Ağustos 1983 tarihinde yasalaşmıştır (36).

Ancak sorunların tek elde toplanması, eşgüdümün tek bir organ eliyle yürütülmesi, uygulanabilir yaptırımların yer alması bu kanun ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal ve ekonomik şartların değişmesi, ihtiyaçların çeşitlenmesi gibi nedenlerle 2872 Sayılı Çevre Kanunu ihtiyaca cevap veremediği için birçok maddesi 26/04/2006 tarihinde

---

(36) Çevre Kanunu, R.G., Tarih 11.08.1983, S: 18132

kabul edilen 5491 Sayılı Yasa ile değiştirilmiştir. Çevre sadece insanları değil, insanlar dışındaki tüm canlı-cansız varlıkları, bitkileri, ağaçları ve organizmaları kapsamına almakta ve bunların korunmasını amaçlamaktadır. Çevre hukukunun amacı, çevreyi koruma, iyileştirme ve geliştirmedir. 2872 Sayılı Çevre Kanununun 5491 Sayılı Kanunla yapılan değişikliğinde, Çevre Kanununun amacı, “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu koruma sağlanırken ekonomik hayatla da bağlantı koparılmadan sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin korunması göz önünde tutulmuştur. Anayasamızın 56 ncı maddesi 2 nci fıkrasında çevreyi geliştirmekten bahsedilmiştir. Konuyu bu şekilde belirtirken çevre hukukunun insanları mı, yoksa çevreyi mi korumayı amaçladığı sorusu akla gelmektedir. Aslında her iki varlık da korunacaktır. Bu konuda bireysel çıkar veya toplumsal çıkar söz konusu olunca, asıl olan toplumsal ortak çıkarı esas almak ağır basmaktadır. Çünkü genel çıkar sözcüğü, yer itibariyle sadece yaşadığımız yer veya bölgeyi değil, tüm ülkeyi ve tüm dünyayı içine almaktadır(37).

Konuyla ilgili Stockholm Bildirgesinde, Dünya Doğa Anlaşmasında, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinde, Rio Bildirgesinde, Çevre Kanunumuzda ve Kalkınma Planlarında ortak nokta, çevre konusunda amaca varmak için yasal mevzuatın tek başına çevreyi korumaya, iyileştirmeye ve geliştirmeye yetmeyeceğidir. Amacın gerçekleştirilebilmesi için herkesin yaşama hakkının olduğunun kabul edilmesi ve bu gerçeğin kanun aracılığıyla pekiştirilmesi, sivil toplum örgütlerine ve ilgili bakanlığa gereken yetkilerin verilmesi, yaptırımların caydırıcı olması, çevre bilincinin oluşturulması, herkesin çevre konusunda duyarlı olmalarının sağlanması önemlidir.

1.2. Çevre Hukuku ve Disiplinlerarası Olma Özelliği:

Çevre Hukuku, çevre sorunlarını çözmek için oluşturulmuş bir Kamu Hukuku dalıdır. Diğer hukuk dallarından farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklardan en önemlisi “disiplinlerarası olmasıdır”. Bu özellik, ekolojinin ve diğer bilim dallarının çevre sorunlarının analizi için gerekli kavramları ve yaklaşımları getirmesine rağmen, çevre sorunlarının çözümünün temel bilim dallarının kapsamı dışında olmasıdır. Disiplinlerarası veriler elde edilirken verilerin, halkın gereksinimlerini karşılayacak biçimde ve anlaşılır bir dilde sunulması önem arzeder. Bu şekilde veriler halka sunulduğu zaman tabular yıkılacaktır. Disiplinlerarası veriler kavramının belirttiği en hassas nokta, o sorun ile ilgili ne kadar bilim dalı varsa hepsinin verilerinin birleştirilerek çözümün üretilmeye çalışılmasıdır (38).

---

(37) S.Ertaş, Çevre Hukuku, 1997, İzmir, s:47

(38) F.Berkes, M.Kışlalioğlu, 2003, Ekoloji ve Çevre Bilimleri 4 ncü Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, s:306

Disiplinlerarası olma söz konusu edildiğinde, Çevre Hukukunun diğer bilim dallarıyla ilişkisi gündeme gelmektedir. Disiplinlerarası inceleme birçok bilim dalı açısından bir zorunluluktur. Çünkü, hukukun bilim ve teknolojiye sıkı sıkıya bağımlılığından, tekniğin hizmetinde oluşundan bahsedilmektedir. Çevre konusu geliştikçe, çevrenin bir bütün olduğu ve parçalara ayrılamayacağı anlaşıldıkça ve küresel korumanın gerekliliği kavrandıkça disiplinlerarası niteliğe uymanın önemi ortaya çıkmaktadır. Çevre hukukuyla ilişkili olan bilim dalları teknoloji, biyoloji, fizik, kimya, tıp, felsefe, ekonomi, sosyoloji, politika ve diğer hukuk dalları gibi doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdir. Hukuk açısından çevre mevzuatı oluşturulurken ve bilimsel verileri kullanırken bilim adamlarının bazı beklentileri dikkate alınmalıdır. Bilim adamlarının bu konulardaki arzuları, düzenlemelerin işlevsel ve elverişli olmalarıdır. Bunun için ekolojik-teknik verileri dikkate almanın ötesinde diğer bazı noktalara da önem verilmesi beklenmektedir. Normların yerleşik tabularla mücadele edecek nitelikte olmaları, kuşku halinde o düzenlemenin yapılmasından vazgeçilmesi, önerilen tedbir ciddi riskler taşıyorsa veya çevre üzerindeki sonuçlar rasyonel şekilde değerlendirilemiyorsa o önlemin alınmaması, vatandaşların konuyu en basit şekilde anlamalarının sağlanması için en az karışık, en az teknik anlatım yolunun seçilmesi belirtilenlerden bazı örneklerdir. Çevre sorunları, zaman içinde yeni ve değişik boyutlarda ortaya çıkmakta ve mevcut hukuk kuralları kısa zamanda eskimektedir. Hukukun çevre konusunda belli bir disiplin sağlayabilmesi için öncelikle norm konulması ve norma uymayanlara hukuki yaptırım uygulaması gerekir(39).

Çevre hukukunun temelinde “ekonomi” yatmaktadır. Çevre konularının çözümünde, benimsenen politikalarda, çevre ile ilgili mevzuatta ve bunların aktif hale getirilmesinde ekonominin etkisi ve önemi göz ardı edilemez. Bu gerçek dikkate alınarak “çevre ekonomisi” adı altında bir bilim dalı oluşmuştur. Burada çevre sorunları ekonomik açıdan incelenmiştir. Çevre sorunlarına çare ararken ekonomik sistemlerde köklü değişiklikler veya ufak uyarlamalar ve düzeltmeler yapılmasını öngören eğilimler ortaya çıkmıştır.

Çevre Hukukunun diğer dallarıyla ilişkisi kaçınılmazdır. Çevre hukukunun “İdare Hukuku” ile ilişkisinde özellikle kirlilik ve bozulmaya karşı yaptırım faaliyetleri için yasaklama veya izin verme yöntemlerinin uygulandığı, bunun sonucunda, kontrol ve denetimlerin yapıldığı müdahaleci yaklaşımın gerektiği hallerde İdare Hukuku Çevre Hukukuna yardımcı olmaktadır. Örneğin, Çevre Hukuku’nda teknik bir yöntem olan “Çevresel Etki Değerlendirmesi” (ÇED) önemli bir yer tutmaktadır.

---

(39) N.Toroslu, Ceza Hukuku ve Çevre, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1982, Ankara, s:13

Çevre Hukuku, “Uluslararası Kamu Hukuku” esas ve kavramlarıyla da ilişkilidir. Uluslararası Çevre Hukuku Kuralları ulusal hukuka yansıdığı gibi tersi de olmaktadır. Bu oluşumlardan birisi Avrupa Birliği Çevre Hukukudur. Birlik üye devletleri, bağlayıcı ve bir kısmı doğrudan uygulanabilir olan ve yaptırımları da bulunan hukuki metinler çerçevesinde oluşturulmuştur. Avrupa Birliği dışında ikinci bir oluşum Rio Bildirgesidir. Rio Bildirgesinde uluslararası çevre hukuku ifadesi yer almamış, ancak sürdürülebilir kalkınma alanında uluslararası hukukun daha da geliştirilmesinden söz edilmiştir.

Çevre Hukukunun “Anayasa Hukuku” ile ilişkisinde devletin rolü, federal yapılar açısından federe ve federal devlet arasındaki yetki dağılımı, kuvvetler ayrılığı, hak ve insan hakkı kavramları, haklar çatışması ve bunun giderilmesinde esas alınacak kriterler, mülkiyet hakkı, demokrasi ve yurttaşlık gibi konular bulunmakta olup, çevre hukukuyla yakından bağlantılıdır.

“Ceza Hukuku”, Çevre Hukuku normlarının etkili şekilde uygulanması amacıyla cezai yaptırımları öngörmesi açısından Çevre Hukukunu etkilemiş olup, doğal çevrenin korunması alanında tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

Çevre Hukuku, Özel Hukuk’taki mülkiyet, şeylerin hukuki niteliği, işletmelerin iç yönetimi ve sorumluluk gibi konulara sorgulama getirmektedir.

Çevre sorunlarının uluslararası bir boyut kazanması, bunun “Uluslararası Hukuk” ile sıkı bağlantısını ortaya koymaktadır. Uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak çevre sorunlarının düzenlenmesi, hukuk kurallarının uluslararası çevre hukukunun kurallarına paralellik göstermesiyle oluşmaktadır. Ancak uluslararası hukukun da yeni durumlara göre düzenlenmeye gitmesi gerekir.

Çevreyi korumak, çevreye verilen zararları gidermek, bu işler için mali kaynakları bulmak, mevzuata aykırılık halinde yaptırımları hayata geçirmek de çevre hukukunun alanına girmektedir. Çevre sorunları devamlı değişiklik göstermektedir. Buna paralel olarak sorunları azaltmak, tamamen ortadan kaldırmak ve çevreyi iyileştirmek için değişik fikirler ve kurallar geliştirilmekte ve sorunlara çare üretilmektedir (40).

---

(40) H.Pazarıcı, Çevre Sorunlarının Uluslararası Boyutları ve Uluslararası Hukuk, 1998, Ankara, s:203 ve S.Çörtoğlu, a.g.t., s:8

Çevre hukuku genelde “Kamu Hukuku” alanına girmekle beraber, özel hukuk hükümlerini de kapsadığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sorumluluk hukuku açısından çevre hukukunda, özel hukuk alanında geçerli olan ilke ve kuralların uygulanması ortaya çıkmaktadır. Zarar veren ve zararlara mani olan şahısların hukuken sorumlu tutulmaları çevrenin korunmasında yararlı olmaktadır. Bazı hallerde zarara uğrayan ve zarar verenin saptanması, zarar verenin sorumluluk derecesinin belirlenmesi zor olabilir. Böyle bir durum, aynı veya başka nedenlerden, birden fazla kirletici olması halinde görülür. Benzer şekilde zarar veya hasarları aynı tip veya genişlikte olmayan birden fazla mağdur da olabilir (41).

Her şeyden önce birey, çevrenin korunması hakkına sahip olmakla beraber, kendisi de bu korunmaya katılmakla yükümlüdür. Bireylerin yanında devletin de hakları ve ödevleri bulunmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak, devletin ve yerel yönetimlerin vatandaşı çevre koruması konusunda bilgilendirmeleri yanında, ortak olarak göreve katılmakla sorumluluğunu yerine getirmek yükümlülüğü de bulunmaktadır.

Çevre sorunları önceleri özel hukuk sistemi içinde “Komşuluk İlişkileri” kapsamında mülkiyet hakkının kullanılmasının sonuçları olarak gündeme gelmiştir. Teknolojinin ve sanayinin hızla gelişmesi, nüfusun artması, şehirlerin çok hızlı bir şekilde büyümesi, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve radyasyon kirliliği gibi yeni sorunların ortaya çıkması uygulanan hukuk kurallarını yetersiz hale getirmiştir. Çevreyi ve sorunlarını bir bütün halinde ele alan yeni bir hukuk dalı olarak “Çevre Hukuku” meydana gelmiştir. Birçok hukuk dalıyla ilişkili olan Çevre Hukukunda karşılıklı haklar ve borçlar söz konusudur.

2. Yasal ve Yönetmelik Düzenlemeler

2.1. Konunun Gelişim Süreci

Çevre ile ilgili yasal ve yönetmelik düzenlemeler yapılmaya kadar dünyada ve Türkiye’de bir çok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Gelişen, değişen durumlara ve ihtiyaçlara göre güncelleme çalışmaları devam edecektir. Çevre hukuku ve çevre yasaları, insanların bencillikleri sonucu doğa dengesinin bozulması, tüm canlı ve cansız varlıklarla beraber insanların yaşamlarının tehlikeye girmesi üzerine, sistemlerin kurulması ve yaptırımların uygulanması ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bu nedenle önce, çevre sorunlarının artması üzerine yapılan tarihsel çalışmalar ve düzenlemeler hakkında genel bilgiler sunmak yararlı görülmektedir.

---

(41) H.E. Kantar, Çevre Hukukunda Sorumluluk Kavramı, Çevre Hukuku Araştırmaları, Ankara, 1981, s:23-47

Diğer canlılar gibi insan da dünyada yaşamakta ve diğer canlılar gibi ekoloji kurallarının kapsamına girmektedir. İnsanın kendisini doğada diğer canlılardan soyutlayarak düşünmesi ve sorumsuzca çevreyi ve varlıkları kullanması sonucunda insan-çevre dengesizliği büyük boyutlara ulaşmıştır. Dünya’da mutlu bir şekilde yaşayabilmek için insanın ve ekosferdeki tüm canlıların bir denge içinde bulunduğunu daima göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Günümüzde nüfusun büyük bir çoğunluğu kentlerde toplandığından bu durum sanki doğadan kopmuş gibi algılanmamalıdır. Yerleşim yeri neresi olursa olsun insanın doğaya bağımlılığı hiçbir şekilde azalmamaktadır. O halde ekoloji ve çevre bilimlerinde, sürdürülebilir çevre ile sürdürülebilir kalkınma bütünselliği sistem yaklaşımını gündeme getirmektedir. Çevre ile ilgili kurallar koyarken sistemin bütün unsurlarını dikkate almak, sistemin dışında hiçbir unsurun kalmamasını sağlamak çok önemlidir. Çünkü çevre sistemlerindeki unsurlar ve ilişkiler çok çeşitli olmasına rağmen, bu sistemlerin etkilerinin yavaş olması ve önceden tam olarak tahmin edilememesi olasıdır.

Bazı örneklerine daha önceki dönemlerde de rastlanmasına rağmen, sanayi devrimi günümüzün çevre sorunlarının başlangıcı olarak kabul edilebilir. Çevre sorunları ortaya çıkınca, çevreyi koruma fikri ve eylemi de başlamıştır. Öncelikle sanayi devrimini başlatan ülkeler, çevreyi korumak ve çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla sistematik olarak veya o anda ortaya çıkan çevre sorununa çözüm bulabilmek için önlemlere başvurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde sanayileşme geç olduğundan çevre sorunları ile de geç karşılaşmıştır. Osman İmparatorluğu’ndan önce Türk toplumları genelde göçebe hayat sürdürdüğünden ve göçebe toplumlarda doğa tanrısal bir nitelik taşıdığından, bu insanlar kutsal saydığı ve iç içe olduğu doğayı korumuş ve ona manevi değerler yüklemiştir. Osmanlı toplumu yerleşik hayata geçerken doğayı da şehre taşıma gayreti göstermiştir. Başta İstanbul olmak üzere doğaya sahip çıkılmış, bahçe-konut ilişkisi yanında “Lale Devri” inde doğada estetik göz önünde bulundurulmuştur. Fatih Sultan Mehmet’in, Haliç’in yabancı maddelerle dolmaması için tedbirler alması, ormanlarda ağaç kesimini yasaklaması, erozyona açık yamaçları ağaçlandırması çevreye verdiği önemin örneklerindedir. Çevre koruma ve güzelleştirme ile ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğunda daha başka örnekler mevcuttur.

Türkiye Cumhuriyeti'ne gelindiğinde, Osmanlı'dan miras kalan çevre sorunları yanında uzun süren savaşlar sonucunda yıkılan Anadolu ve Trakya kentlerinin imarı da mevcut çevre sorunlarına eklenmiştir. Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün çevre konusuna verdiği önem sonucu, başta Ankara olmak üzere kentlerde gerçekleştirilen ağaçlandırma faaliyeti yanında, Umumi Hıfzıssıhha, Belediye ve Köy Kanunlarının yürürlüğe konmasıyla çevre kirlenmesini ve çarpık kentleşmeyi önleyici uygulamalar yapılmıştır.

Bu arada çevre koruma ile ilgili bir çok dernek kurulmuş, milli parklar ve devlet çiftlikleri oluşturulmuş, 1950'den sonra da Orman Kanunu ve İmar Kanunu çıkarılmış, 1960'lardan itibaren başlayan planlı ekonomik dönemde çevre konularına da önem verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin planlı kalkınma ve sanayileşme çabaları sonucunda artan çevre sorunlarına çözümler getirilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren ülkedeki çevresel sorunlara karşı toplumda kitlesel tepkiler ortaya çıkmaya başlamıştır. "Çevre" kavramının doğrudan kullanıldığı normatif yapılanma dönemi 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile başlamıştır. 1982 yılından önceki dönemlerde de çevre sorunlarını ele alan yasalarımızın olduğu ve bunların birkaçının örneği yukarıdaki satırlarda sunulmuştur. Ancak gelişen toplumun üretim ve tüketim kalıplarıyla birlikte yaşama biçimi de değişmiş, buna paralel olarak önemli toplumsal sorun olan "Çevre Sorunları"nın niteliği ve boyutları da değişmiştir. 1983 yılında ilk defa olarak 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe girmiş, zaman içinde gereksinimlere göre güncelleştirmeler yapılmıştır.

Hukukun ana amacının insanın toplum yaşamında var olan çıkar kavgalarına ve anlaşmazlıklara çözüm bulmak suretiyle onun yaşamına güven ve mutluluk getirmesi esas olduğuna göre, içinde yaşadığımız ortamda kendi varlık sorununu çözmeyi öncelikle isteyen insan bunu en kolay ve güvenli şekliyle normatif kurallar oluşturarak yapacaktır. Bu nedenle "Çevre" konusunu hukuksal yaklaşımlarla ele almak gerekmektedir. Doğal olarak sadece kurallar koymak yeterli olmayıp, bunların eksiksiz uygulanması gerekmektedir.

Çevre ve çevrenin korunması ile ilgili olarak Türkiye’de Anayasa’daki hükümlerden başka çok sayıda yasa, yönetmelik ve tüzük bulunmaktadır. Mevcut yasalar, yönetmelikler ve tüzükler ihtiyaca göre güncelleştirilmekte ve yenileri yürürlüğe sokulmaktadır. Bunun dışındaki değişik alanlara ilişkin hükümler taşıyan yasa ve diğer düzenlemeler sektörel korumanın varlığından söz etmektedir (42). Çevre Hukuku ile ilgili kanuni mevzuatın listesi çıkarılarak EK-2’de sunulmuştur.

2.2. Anayasal Düzenleme

Türkiye Cumhuriyetinin 1982 Anayasası (43) daha önceki 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarından farklı olarak Çevre konusuna “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümün “Sağlık, Çevre ve Konut” başlıklı VIII nci kısmın, “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlıklı 56 ncı maddesinde, “herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir; çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir...” şeklinde yer vermiştir(44). Ülkemizde çevre ve çevre hakkı kavramı ilk olarak 1982 Anayasasında yer almıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere çevre hakkı bireylerin insan olmak nedeniyle doğal hakları kapsamındadır(45).

Çevre ile ilgili 56 ncı maddeden ayrı olarak Anayasa’da bu maddeyi destekleyen başka maddeler de bulunmaktadır. Anayasa’nın 5 nci maddesinde “kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, sosyal ve ekonomik engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak” devletin temel amaç ve görevleri olarak sayılmaktadır. Bunun kapsamına, vatandaşların sağlıklı ve temiz bir ortamda yaşamalarının temini de girmektedir. Anayasanın bu hükümleri bir bütün olarak düşünüldüğünde “çevre hakkı”nın mevcut olduğunu görmekteyiz. Anayasanın “Temel Haklar ve Ödevler” başlığını taşıyan ikinci kısımdaki 12 ncı maddesi “herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerine sahiptir. Temel hak ve hürriyetler kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder” hükmüyle çevre hakkının yasal zemindeki niteliği vurgulanmıştır. 1982 Anayasasının 56 ncı maddesi çevre konusunu sağlıkla beraber saymakla, sağlığın çevreyle çok yakın bir ilişki içinde bulunduğunu belirtmektedir.

---

(42) İ.Ö.Kaboğlu, Çevre Hakkı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s:56

(43) T.C. Anayasası, Kanun No:2709, Kabul Tarihi: 7.11.1982

(44) E.Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Beta Basın A.Ş., Ankara, 2005, s:126-136

(45) M.Topçuoğlu, 1982 Anayasa’sında Çevre Hukuku, Çevre Hakkı ve Yargı, Çevre Hakkı Vakfı, 1998, Ankara, s: 62-69

1982 Anayasasında çevre hakkının Anayasa'daki düzenlenişinin yorumunda yararlanılabilecek olan "Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması" başlıklı 63 ncü madde; "Konut Hakkı" başlıklı 57 nci madde; "Mülkiyet Hakkı" başlıklı 35 nci madde; "Kıyılardan Yararlanma" başlıklı 43 ncü madde; kullanımında kamu yararının vurgulandığı ve dolayısıyla çevre konusunda ortak mülkiyete dikkat çeken "Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi" başlıklı 169 ncu madde; "Toprak Mülkiyeti" konulu 44 ncü madde ve "Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunmasını" düzenleyen 45 nci madde; devletin çevre hakkı karşısında 56 ncı maddede ifadesini bulan "çevreyi geliştirme, çevre sağlığını koruma ve çevre kirlenmesini önleme" genel ödevinin ayrıntılı ve somut hale getirilmiş konuları olarak yorumlanabilir (46).

Anayasanın 56 ncı maddesi ile 65 nci maddesini birlikte değerlendirmek yararlı olacaktır. Devletin kişilere karşı Anayasal ödevleri kapsamında çevre haklarını da koruma ödevidir. Anayasayı incelediğimizde devletin ödevlerini yerine getirirken bazı sınırlamalarla karşılaştığımızı görmekteyiz. Anayasa'nın 65 nci maddesi " Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmüne yer vermiştir. Çevre hakkı konusunda da devlete karşı bu hakkını savunan bireylerin ve kurumların hakları Devlet tarafından bu madde ileri sürülerek reddedilebilecektir. Çevre hakkını düzenleyen 56 ncı maddenin uygulanması 65 nci madde hükmüyle sınırlanabilecektir. Daha da geniş düşündüğümüzde 56 ncı maddenin uygulama olanağı ortadan kalkmış olmaktadır. 65 nci maddedeki sınırlamanın "Devlet'e" karşı getirildiği, kişilerin yükümlülüklerinde ve ödevlerinde bir kısıtlama olmadığı anlaşılmaktadır. Sınırlamadan söz ederken, devletin ödevlerinin tamamen kaldırıldığı anlamı çıkarılamayacaktır. Yani devlet ödevlerini, "görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirebilecektir." Ancak burada öncelikleri belirlemek yasama ve yürütmenin elinde olduğu sürece politik hesaplar nedeniyle çevre hakkının korunmasına ve iyileştirilmesine öncelikler listesinin sonlarında yer verilebilecek veya listede hiç yer verilmemiş olabilecektir.

---

(46)H.B.Güleç, Çevre Hukukunda Mülki İdare Amirinin Yetki ve Sorumlulukları, Y.Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s:46-48, 111-117

Yani çevre koruma konusunda yürütmenin takdir yetkisi tam olarak objektif olmayacak ve çevre yasasına dayandırılmayacaktır. Bu nedenle Devlet, insanların çevre hakkını koruma konusundaki ölçülerin ve sembollerin açıkça belirtilmesine ihtiyaç göstermekte ve değişen sosyal ekonomik durumlar karşısında yeni düzenlemelerin hemen yapılması gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik hakların sınırını belirleyen Anayasa'nın 65 nci maddesi karşısında, sosyal ve ekonomik haklar söz konusu olunca, çevre ve kalkınmanın nasıl öncelik alacağı gündeme geldiğinde öncelik kalkınmaya verilebilecektir(47). Ancak 2872 Sayılı Çevre Kanununun, 26.04.2006 tarih ve 5491 sayılı kanunla değiştirilen 1 nci maddesinde "... bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak" kanunun amacı olarak ifade edilmiştir.

2.3. Çevre Kanunu ve İlgili Düzenlemeler

2.3.1. Çevre Kanunu

Ülkemizde hukuki dayanağını 1982 Anayasasından alan 1983 Tarihli Çevre Kanunu (48), çevreyle ilgili yasal düzenlemelerin tek bir başlık altında toplanmasını ve hukuk sistemimizde çevre konusunun yerini almasını sağlamıştır. Çevre Kanunu 1 nci maddesinde amaç olarak; sürdürülebilir çevre ile sürdürülebilir kalkınmanın birbirinden ayrılmayacağı ve beraber yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çevre hukukunun kapsam ve içeriği açısından en çok görüş birliği sağlanan husus, çevre hukukunun temel alanının kirlilikle ilgili esaslar ve düzenlemeler ile doğal varlıkların korunmasının oluşturduğu noktasındadır. Geçen zaman içinde sosyal, ekonomik, teknolojik ve sanayi alanlarındaki değişimler ve gelişmeler; insanların ve diğer canlıların yaşamlarının tehdit altında olması yanında Avrupa Birliği kriterlerine uyum süreci nedeniyle 2872 sayılı Çevre Kanununun da bu kriterlere uydurulması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 5491 sayılı Kanun ile Çevre Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Çevre Kanunu, 1 nci maddesindeki amaçtan sonra çevre ile ilgili terimlere yer vermiştir. 2 nci maddede sıralanan terimlerin hemen arkasından 3 ncü madde ile çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin genel ilkeler yer almıştır.

---

(47) A.Aybay, Çevre ve Hukuk, İnsan Çevre Toplum, 1997, Ankara, s:211-215

(48) Çevre Kanunu, R.G.,Tarih:11.08.1983, S: 18132

“Çevre Korunmasına İlişkin Önlemler ve Yasaklar” bölümünde “kirlenme yasağı” başlığı altında her türlü atığın ve artığın, çevreye zarar verecek şekilde ilgili düzenlemelerde belirtilen yöntemlere aykırı bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak alıcı ortama verilmesinin, depolanmasının, taşınmasının ve benzeri eylemlerde bulunulmasının yasak olduğu belirtilmiştir. Bu konuda ilgililer her türlü önlemi alacaktır. Çevre korunmasında alınacak her türlü önlem ve düzenlemelerin neler olduğu Kanun’un 9 ncu maddesinde yer almıştır. Bu kapsamda Özel Çevre Koruma Bölgelerinin kurulması için Bakanlar Kuruluna yetki ve görev verilmiştir.

Çevre Kanunu, kurulması ve faaliyete geçmesi planlanan kurum, kuruluş ve işletmelerin gerekli arıtma tesislerini kurmasını mecbur tutmuştur. Bu tesislerde olabilecek değişikliklerin önceden mülki idare amirlerine bildirilmesi ve işletme izni alınması zorunludur. Kanun, denetim usul ve esaslarının, zararlı kimyasal maddeler ve gürültüyle ilişkin düzenlemelerin yönetmeliklerle yapılacağını belirtmiştir. Kanunda yazılı yasalara aykırı hareket eden veya kanunla belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen kurum, kuruluş ve işletmelere mahallin en büyük mülki amiri, düzeltme ve yükümlülükleri yerine getirmek için yeterli süre verecektir.

Bunun dışında tehlikeli hallerde, yani çevre kirliliğinin toplum sağlığı yönünden tehlike yarattığı durumlarda Sağlık Bakanlığı o bölgede yaşayanların talebi üzerine, bu kirlenmeye yol açan faaliyetlerin geçici bir süre için kısmen veya tamamen durdurulmasına karar verecek ve kararın uygulanmasını mahallin en büyük mülki amirinden isteyecektir.

09.08.1983 Tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 26.04.2006 Tarih ve 5491 sayılı Kanunla büyük ölçüde değişikliğe tabi tutulmuştur. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde 1992 Birleşmiş Milletler Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı Bildirgesinden sonra çevre korumada kabul gören yeni kriterlere uygun yasalaşma çalışmaları başlamış ve devam etmektedir. Rio

Zirvesi Sonuç Bildirgesinin çevre ile ilgili bilgilere erişim ve karar verme sürecine katılım (10 ncu md.), etkili çevre mevzuatı oluşturma (11 nci md.), çevre korumada sınırlararası işbirliği (14 ncü md.), ihtiyat ilkesi (15 nci md.) ile getirilen yeni kriterler uluslararası çevre koruma sözleşmelerine ve ülkelerin yasal mevzuatlarına girmeye başlamıştır. Çevre Kanununda 5491 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerde de yukarıda söz konusu edilen çalışmaların etkisi olmuştur.

2872 sayılı Çevre Kanunu kirletenin sorumluluğu ilkesini getirmiştir. Burada kusursuz sorumluluk kuralı kabul edilmiştir. Kirliliğin önlenmesi ve giderilmesinde ilgili kurumlar yapacakları faaliyetlere göre teşvik tedbirlerinden faydalanabileceklerdir. Çevre Kanununda, gerçek ve tüzel kişilere çevreyi kirleten veya bozan faaliyetin durdurulmasını isteme hakkı verilmiştir. Böylece kişinin çevre hakkının korunmasının yasalara girmesi sağlanmıştır.

Değişiklikten sonra Çevre Kanununun 1 nci maddesiyle “amaç”, “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır” şeklinde belirtilmiştir. Bu tanımda sadece korumadan söz edilmiştir. Çevre hukukunun amaçları içinde iyileştirme ve geliştirme de bulunmaktadır. Anayasamızın 56 ncı maddesinde “çevrenin kirlenmesini önlemenin Devletin ve vatandaşların ödevi” olduğu belirtilmiştir. Yani Anayasamızda çevre hukukunun ruhuna uygun olarak koruma, iyileştirme ve geliştirme fonksiyonları yer almıştır. Bu arada genel menfaat ve gelecek kuşakların çıkarları göz önünde bulundurulmuştur.

2872 sayılı Çevre Kanununda değişiklik yapan 5491 sayılı Kanunda terimler ayrı ayrı yazılarak tanımları yapılmıştır. Söz konusu terimlerin tanımları EK-2’deki Çevre Kanunu içinde sunulmaktadır.

Çevre Kanununun 1 nci maddesindeki “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilir çevre” kavramlarının getirilmesi ve bu kavramların içeriklerinin 2 nci maddede açıklanması Birleşmiş Milletlerin de çevre ve kalkınma kriterlerine uygun düşmüştür.

3 ncü maddeyle sivil toplum kurumları, meslek odaları ve herkese çevre koruma hakkını kullanma, karar alma süreçlerine katılma hakları verilmiş ve Bakanlık ile yerel yönetimlerin anılan kurumlarla işbirliği yapması öngörülmüştür. Böylece “çevre hakkı” yasal bir dayanağa sahip olmuştur. Bu madde ile çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin genel ilkeler belirlenmiştir. Madde bu haliyle 1 nci maddedeki “amaç’ın” kapsamını genişleterek koruma, iyileştirme ve geliştirme amacı’nın tam olarak ifade edilmesini sağlamıştır. 3 ncü maddenin j bendine göre “çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik gerekli teknik, idari, mali ve hukuki düzenlemeler ilgili idari makamlarca yapılacaktır.”

2872 sayılı Kanunda, 5491 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucu “Yüksek Çevre Kurulu” kurulmuştur. Bu kurulun çalışmaları ile ilgili konularda yapılacak ön hazırlık ve değerlendirme toplantılarına, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversite ve bilimsel kuruluşların temsilcileri katılarak çevre politikalarının oluşumunda “katılım hakkı esastır” ilkesinin uygulanması amaçlanmıştır.

“Çevrenin Korunması” başlığını taşıyan 9 ncu madde, yeni düzenleme ile çevre konularını geniş bir perspektifte ele almıştır. “Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenecektir.” Bu uygulama, 1992 Rio Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile birlikte ele alındığında önem kazanmaktadır.

Çevre Kanununda Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri mümkün değildir.

Çevre Kanununun 11nci maddesi (izin alma, arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğü) ile tesis ve işletmelerin çevreye zararlı atıklarının kontrolü için ayrıntılı hükümler getirilmiştir.

12 nci madde ile Çevre Kanunu hükümlerine uyulup uyulmadığının denetiminde Bakanlığın yanı sıra İl Özel İdareleri ve Çevre Denetim Birimlerini kuran Belediyelere veya Bakanlıkça uygun görülen diğer kurum ve kuruluşlara da yetki devrini öngören önemli bir değişiklik yapılmıştır.

13 ncü madde “Tehlikeli Kimyasallar ve Atıkları” hükme bağlamıştır. 14 ncü madde “Gürültü Kirliliğiyle Mücadeleyi” kapsamaktadır. Çevre ile ilgili Yönetmeliklere aykırı davranan tesislerin faaliyetlerinin durdurulmasına ilişkin 15 nci maddeye yapılan ilavelerle, çevre ve insan sağlığı yönünden tehlike yaratan faaliyetlerin süre verilmeksizin durdurulacağı, süre verilmesi veya faaliyetin durdurulmasının yasada öngörülen cezaların uygulanmasına engel teşkil etmeyeceği hükme bağlanmıştır.

18 nci madde, “çevre katkı payı” alınmasını, diğer gelirler ve bütçe ödemelerini belirlemiştir.

Madde 20 ile düzenlenen “İdari Nitelikteki Para Cezaları” oldukça artırılmıştır. Bu maddenin uygulanmasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturması haline ilişkin hükümleri saklıdır. Böylece, çevreyi kasten kirletenler ve bir kimsenin sağlığını bozan gürültü yapanlar hakkında hem idari para cezası verilecek, hem de cezai soruşturma sonucunda TCK. 181, 182 ve 183 ncü maddelerinin ihlali nedeniyle ceza davası açılabilecektir. İdari yaptırımlarla ilgili hükümler de Çevre Kanununda yer almıştır.

30 ncu madde, “Bilgi Edinme ve Başvuru Hakkı” başlığı altında, yeniden düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilecektir. Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir. Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler bu Kanun kapsamında reddedilebilecektir.”

Özetle, Çevre Kanununda, 5491 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler sonucu, çevrenin korunmasına ve kirliliğin önlenmesine ilişkin ilkelerin belirlendiği madde yeniden düzenlenmiş ve sürdürülebilir kalkınma ilkesinin yanı sıra çevrenin korunmasında ekonomik araçların kullanılmasına, çevre politikalarının oluşumunda katılım hakkının esas olduğuna ve atık oluşumunu kaynağında azaltan, atıkların geri kazanılmasını sağlayan çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanımına ilişkin ilkelere yer verilmiştir. Biyolojik çeşitliliğin ve çeşitliliği barındıran ekosistemin, sulak alanların ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin kurallar getirilmiştir.

Yüksek Çevre Kurulunun oluşumu ve görevleri yeniden düzenlenerek, Kurul’un, Başbakan’ın ve ilgili Bakanların katılımı ile en üst seviyede oluşturulmasına imkan tanınmış ve bu kurul çevre politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesi, ekonomik kurallara çevre boyutunun entegre edilmesi gibi önemli yetkilerle donatılmıştır. Ayrıca, kurulun çalışmaları ile ilgili konularda yapılacak ön hazırlık ve değerlendirme toplantılarına, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri ve bilimsel kuruluş temsilcilerinin

katılımına olanak sağlayan düzenleme ile “Çevre politikalarının oluşumunda katılım hakkı esastır” ilkesinin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.

Çevre kirliliğine sebep olabilecek tesis ve işletmelerin izin alma, arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğüne ilişkin yeni bir madde düzenlenerek, ayrıntılı hükümler belirtilmiş; atık su ve altyapı sistemlerinin kurulmasından sorumlu birimler tanımlanmış, atıkların yönetimi ile ilgili genel kurallar konmuştur. Tesis ve işletmeler için muhtemel kaza durumlarında, kazanın olumsuz etkilerini kontrol altına almak ve azaltmak üzere uygulayacakları acil durum planlarını hazırlama mecburiyeti getirilmiştir.

Liman, tersane, gemi söküm, makine ve benzeri kıyı tesislerine, gemi ve diğer deniz araçlarından kaynaklanan atıkların alınması, depolanması ve bertarafı ile ilgili işlemleri ve tesisleri yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

Çevre Kanununun uygulanmasına ilişkin denetim yetkisi ile idari para cezası uygulama ve faaliyeti durdurma yetkisinin Çevre ve Orman Bakanlığına ait olduğuna, ancak bu yetkinin çevre denetim birimlerini kuran Belediye Başkanlıkları ve Bakanlıkça uygun görülen diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilebileceğine, denetimlerin Bakanlığın belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde yapılacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Tehlikeli kimyasallar ve tehlikeli atıkların yönetimi ile ilgili kurallar öngörülmuş, bu konuda faaliyette bulunanlara bir kaza sonrası verecekleri zarara karşı mali sorumluluk sigortası yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

Çevre Kanununda yapılan değişiklikle gürültü ve titreşim konularında hükümler getirilmiş; toprağın korunmasına ve kirliliğin önlenmesine, kuruluş ve işletmelere faaliyetlerinin Çevre Kanununa uygunluğunu değerlendiren ve tesis içi yıllık denetim programları düzenleyen çevre görevlisi ya da çevre yönetim birimi kurma yükümlülüğü öngörülmuş; uygun nitelikli kişilerden seçilecek ve Çevre Kanununa aykırı faaliyetleri Bakanlığa iletmekle yetkili olacak “Çevre Gönüllüleri” ne ilişkin maddelere yer verilmiştir.

Çevre suçu tanımları yapılmış, her bir suç için fiilin ağırlığı ve niteliğine göre ayrı ayrı idari para cezaları belirlenmiştir. Çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesine ilişkin hizmetlerin finansmanını sağlamak üzere bazı gelir kaynakları belirlenmiş ve gelirlerin harcama usul ve esasları yeniden düzenlenmiştir.

Arıtma tesisi kuran, işleten ve yönetmeliklerle belirtilen yükümlülükleri yerine getiren kuruluşlar için arıtma tesislerinde kullanacakları elektrik enerjisi tarifesinde, sanayi tesislerinde kullanılan tarifenin yarısına kadar indirim uygulanacağı esası getirilmiştir (49).

2.3.2. Çevre İle İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler

“Çevre kavramı” göz önüne alındığında, çevre ile ilgili hukuk kurallarının sadece “Çevre Kanunu” ile sınırlı olmadığı hemen anlaşılmaktadır. “Çevre” kavramının “etraftaki her şeyi” içerdiği gerçeğinden hareketle, değişik konuları düzenleyen yazılı kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre Kanunu dışında, “çevreyi” düzenleyen diğer yasal kurallardan ve uluslararası anlaşmalardan bazılarının adları aşağıya çıkarılmıştır:

2.3.2.1. Çevre İle İlgili Diğer Kanunlar

- Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- İl Özel İdare Kanunu
- Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde, Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun
- Belediye Kanunu, Belediye Gelirleri Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesine Katılmamız, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkındaki Kanunlar
- Türk Medeni ve Borçlar Kanunu
- Köy Kanunu
- Kıyı Kanunu
- Su Ürünleri Kanunu
- Orman Kanunu
- Kara Avcılığı Kanunu
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- Karayolları Trafik Kanunu
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- Milli Parklar Kanunu
- Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu
- Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun
- Yeraltı Suları Kanunu
- İskan Kanunu
- Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu
- Gecekondu Kanunu
- Türkiye Atom Enerjisi Kanunu
- İmar Kanunu

- Maden Kanunu
- Doğal Gazın Kullanımı Hakkında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

2.3.2.2. Çevre İle İlgili Yönetmelikler

- Çevre Denetim Yönetmeliği
- Kıyı Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği,
- Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği,
- Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği,
- Gürültü Kontrol Yönetmeliği,
- Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği,
- Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tespiti ve Cezanın Kesilmesi ile Kullanılacak Makbuzlara Dair Yönetmelik,
- Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği,
- Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği,
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği,
- Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Temizlenmesine Yönelik Faaliyetler İçin Yapılacak Harcama ve Yardımlar ile Verilecek Kredilere İlişkin Yönetmelik,
- Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği,
- Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik,
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği,
- Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği,
- Kentsel Atık Su Arıtımı Yönetmeliği.

2.3.2.3. Çevre İle İlgili Uluslararası Anlaşmalar

EK-2’de, Çevre Alanında Yapılan Milletlerarası Çok Taraflı ve İki Taraflı Anlaşmalar listelenmiştir.

2.3.2.4. Çevre İle İlgili Tüzükler ve Kararnameler

Çevre Mevzuatında bulunan Tüzükleri, Tebliğleri ve Kararnameleri Gösterir Alfabetik Cetvel EK-2’de ayrı ayrı yazılmıştır.

2.4. Çevre Konusundaki Örgütlenme

Çevre Bakanlığının kurulduğu 1982 tarihinde yayınlanan 443 Sayılı Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Kanun Hükmündeki Kararname ile Merkez ve İl Çevre Kurullarını oluşturan “Mahalli Çevre Kurulları” kurulmuştur. Bu kurullar kaldırılarak 5491 sayılı Kanunla “Yüksek Çevre Kurulu” oluşturulmuştur.

2.4.1. Çevre Kurulları:

2872 sayılı Çevre Kanunu İl ve İlçeler gibi yerleşim yerlerinde görev yapacak mahalli çevre kurulları sistemini getirmişti. Ancak 5491 sayılı Kanunun 2 nci maddesinde çevre yönetimi, çevre yönetim birimi, çevre görevlisi ve çevre gönüllüsü tanımları yapılmış; 3 ncü madde a fıkrasında çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olanlar sayılmış; 4 ncü madde ile Yüksek Çevre Kurulu oluşturulmuş ve 5 nci madde ile Yüksek Çevre Kurulunun görevleri belirtilmiştir. Kanunun 9 ncu maddesine göre, “..... Yerel yönetimlerin, Üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak” çevrenin korunması amaçlanmaktadır.

Çevre kurulları kapsamında, 2872 sayılı Çevre Kanununa, 5491 sayılı Kanunla getirilen görevler ve birimlere ait terimler ve tanımları çalışmanın sonunda EK-2’deki Çevre Kanununun içinde sunulmaktadır.

Çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin genel ilkeleri içeren 3 ncü maddenin a fıkrası “başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.” Aynı maddenin b fıkrası ile “çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar” hükmü getirilmiştir.

Çevre konusunda yapılan son değişiklikle getirilen bir yenilik “**Yüksek Çevre Kurulu**” oluşturulmasıdır. Kanunun 4 ncü maddesine göre “Başbakanın başkanlığında, Başbakanın bulunmadığı zamanlarda Çevre ve Orman Bakanı’nın başkanlığında, Başbakan’ın belirleyeceği sayıda bakan ile Bakanlık Müsteşarından oluşan Yüksek Çevre Kurulu kurulmuştur. Diğer bakanlar gündeme göre Kurul toplantılarına başkan tarafından çağrılabilir. Kurul yılda en az bir defa toplanır. Kurulun sekreterlik hizmetleri Çevre ve Orman Bakanlığınca yürütülür....”.

Bu kurul Başbakan'ın başkanlığında toplanmadan önce müsteşarlar ve genel müdürler seviyesinde ön hazırlıklar ve değerlendirmeler yapar. Bu çalışmalar, Bakanlık Müsteşarlarının sorumluluğunda yürütülen yüksek seviyeli koordinasyon toplantılarıdır. Buraya ilgili kamu kuruluşlarının temsilcileri, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri, üniversite temsilcileri ve bilimsel kuruluşların temsilcileri davet edilir.

Yüksek Çevre Kurulunun görevleri Kanun'un 5 nci maddesinde belirtilmiş olup, "etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirlemek; sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre boyutunun dahil edilmesine imkan veren hukuki ve idari tedbirleri saptamak; birden fazla bakanlık ve kuruluşu ilgilendiren çevre konularına ilişkin uyuşmazlıklarda nihai kararı vermek" olarak ifade edilmiştir.

2872 sayılı Çevre Kanununun "Çevre Korunmasına İlişkin Önlemler ve Yasaklar" başlıklı Üçüncü Bölümdeki 9 ncu maddenin a fıkrasında "çevrenin korunması amacıyla doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir" hükmünü içermektedir. 1992 Rio Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini dikkate aldığımızda; Bakanlık, sivil toplum kuruluşlarının ve akademik çevrelerin bir bütün teşkil ederek biyolojik zenginlikleri korumak için taktik ve strateji belirlemeleri yararlı görülmektedir. Bunun için bilimsel bir teşkilatlanmaya, koordinasyon ve işbirliğine ihtiyaç duyulduğu kuşkusuzdur.

2.4.2. İl'lerde ve İlçe'lerde Örgütlenme

Türkiye Cumhuriyetinin idari yapısında, Devletin taşrada örgütlenmesi ve hizmetlerin yürütülmesinde "İl Sistemi" uygulanmaktadır. Vali, İl'de merkezi idarenin temsilcisi ve sorumlusudur. İl örgütleri, Silahlı Kuvvetler ve Adliye dışında Vali'nin emrinde ve denetimindedir. Anayasa'nın 123 ncü maddesinin 2 nci fıkrasında "İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır" hükmünü amirdir. Yerinden yönetim olarak İl Özel İdaresi, Belediye ve Köy Yönetimi bulunmaktadır. Çevre konusunda da Vali'nin emrinde ve denetiminde İl'lerde "Çevre ve Orman İl Müdürlükleri" görev yapmaktadır.

Merkezi örgütlenmede İlçe'deki yönetimin başında kaymakam bulunmaktadır. Vali'nin il örgütü üzerinde sahip olduğu yetkilere, ilçe'de kaymakam sahiptir. Kaymakam da İlçe'de hükümetin temsilcisidir.

Mülki idare amirlerinin görev ve sorumlulukları içinde çevre koruma, iyileştirme ve çevrenin geliştirilmesi bulunmaktadır. Nitekim 2872 sayılı Kanunun 30 ncü maddesinde "çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin

durdurulmasını isteyebilir” hükmü yer almaktadır. Çevre konusunda hem devlet hem de vatandaş haklarının ihlâl edilmesi halinde bu haklarının korunmasını herkes idare ve yargı makamlarından isteyebilir.

İl’lerde Büyükşehir Belediyeleri ve İlçelerde Merkez İlçe Belediyeleri Çevre korunmasından, iyileştirilmesinden ve geliştirilmesinden sorumludurlar. Mülki idare amirlerinin, belediyelerin çevre korumaya yönelik ilişkileri daha çok idari vesayet yoluyla yürütülmektedir. Mülki İdare amirlerinin belediyeler üzerindeki yetkileri idari vesayet ile sağlanmaktadır. Çünkü mülki idare amirleri, merkezi yönetimin “yetki genişliği” prensibine göre il ve ilçelerdeki temsilcileridir.

Çevre konusunda İl Özel İdaresinin de görev ve sorumlulukları mevcuttur. Çevre Koruma Vakıfları da çevre konusunda görevlidir. 2872 sayılı Çevre Kanununda herkesin resmi ve özel kurum ve kuruluşların çevre kurullarında görevli olacakları özellikle belirtilmiştir. İl ve İlçe Çevre Kurullarının çevre ile ilgili yaptırıma karar verme ve eğitim faaliyetleriyle tedbirleri önceden alma görevleri de bulunmaktadır.

III. ULUSLARARASI ALANDAKİ DÜZENLEMELER VE TÜRKİYE

1. Genel Durum

Çevre sorunsalı çerçevesinde konunun ortaya çıkışından bugüne kadar devam eden “Çevre Hakkı” üzerindeki tartışmalar halâ devam etmektedir. Çevre hakkı ulusal metinlerde yer aldığı gibi uluslararası çalışmalar kapsamında da tartışılmaktadır. Bu konuda çevreciler ve bilim adamları yoğun biçimde çalışmaktadırlar. Çevre hakkı şu anda İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine (İHAS) girmemiştir. Ancak çevre hakkının hukuk sistemi içinde yerini alması gerekir. İşte bu hakkın kullanımının yaptırımlarından söz edebilmek için ulusal ve uluslararası konferanslar, seminerler düzenlenmekte; sözleşme taslaklarında çevre hakkının İnsan Hakları Sözleşmesinde bir insan hakkı olarak tanınması için çalışmalar sürdürülmektedir.

Bu konunun temelinde “**Dayanışma Hakları**” yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra insan haklarının ve dayanışma haklarının sadece devletlerin iç sorunu olmayıp, uluslararası topluluğu da ilgilendiren haklar olduğu bilinci ortaya çıkmıştır(50).

Nitekim 1982 yılında “Dayanışma Haklarına İlişkin Uluslararası Üçüncü Pakt Öntasarısı” hazırlanmış ve bu metinde diğer özgün haklar (51) yanında çevre hakkı da yerini almıştır. Bu haklar konusunda Birleşmiş Milletler Şartı, 1968 İnsan Hakları Uluslararası Konferansı sonundaki Tahran Bildirgesi, 1989 La Haya Bildirgesi, 1992 Rio’da toplanan Dünya Çevre Zirvesi ve belgeleri, 1993 Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı “Üçüncü kuşak haklar” dediğimiz “Dayanışma Haklarını” teyit etmiştir(52).

Dayanışma Haklarının içerik yönünden insan hakları niteliğini taşımadığını ileri süren düşünürler olduğu gibi, insan haklarından olduğunu da savunanlar bulunmaktadır. Ancak olaylar, gelişmeler ve kavramlardaki evrim bu hakların ve dolayısıyla çevre hakkının insan hakları ve dayanışma hakları içinde bulunduğunu kuvvetlendirmektedir. İnsan hakları bir süreçtir ve süreç devam etmektedir. Böyle bir süreç ve sürdürülen çabalar gelecek kuşakların haklarını şimdiden garanti altına almayı hedeflemektedir. Ayrıca bu hakların içeriği pozitif hukuk tarafından tanınmakta ve hukuk sistemiyle çelişmemektedir. Dayanışma Haklarında

---

(50) İ.Ö.Kaboğlu, Dayanışma Hakları, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 1996, s:10

(51) Bu Haklar barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı ve çevre hakkı olarak belirtilmiştir.

(52) F.N.Dabak, Türk Çevre Hukukunda Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, Y.Lisans Tezi, 1998, Kocaeli, s:3

ortak temel hak, yaşam hakkıdır. “İnsan oğlunun hayatta kalma sorununa ilişkin barış, gelişme ve çevre gibi üstün değerlerin konusunu oluşturduğu dayanışma haklarının öznesi aynı zamanda geleceğin insanıdır. Bu bağlamda ortak ana nokta yaşam hakkıdır. İnsanlığın geleceğini öngörmesi yönünden de yeni hakların etik temelini yaşam hakkı olduğu ileri sürülebilir” (53). 1992 Rio Çevre ve Gelişme Bildirgesinin 25 nci ilkesine göre “barış, gelişme ve çevrenin korunması birbirinden ayrılmaz bir bütündür” (54). Çevre hakkı, uluslararası alanda ulusala, kavramdan öğelere normatif değerini kazanmıştır. Uluslararası alanda ilk kez insan hakkı olarak çevre hakkını tanıyan Haziran 1972 Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonucunda yayınlanan Stockholm Bildirgesine göre insan, kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir”(55).

Çevre sorunsalının gündeme geldiği ilk dönemlerden beri çevre hakkını anayasalara ve insan hakları sözleşmelerine dahil etmeye gerek olup-olmadığı tartışmaları başlamıştır. Bu konuda ilk önemli gelişme 1969 yılında ABD’de Ulusal Çevre Politikası Yasasının hazırlanmasıdır. Fransa ve Almanya gibi Avrupa Ülkelerinde de benzer çalışmaların etkinlik kazandığı görülmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek protokoller şeklinde eklemelerle öneriler ve çabalar sürdürülmüştür. İnsan Hakları Sözleşmesine, çevre hakkını içeren bir protokol hazırlama önerisi Avrupa Konseyi çerçevesinde, Strasbourg’da Şubat 1970 yılında düzenlenen Doğanın Korunmasına İlişkin Konferansta kabul edilen bildiride yer almıştır. Avrupa Konseyi, UNESCO gibi kuruluşlar tarafından düzenlenen toplantılarda da çevre hakkı konusu gündeme getirilmektedir. Avrupa Çevre Hukuku Konseyi tarafından 1975 Temmuz’unda Bonn’da düzenlenen ve onüç ülkeden otuz civarında kişinin katıldığı seminer ile Ocak 1979 Strasbourg’da ve Aralık 1980’de Salzburg’da düzenlenen Çevre ve İnsan Haklarına İlişkin Avrupa Konferansları yapılmıştır. Ayrıca UNESCO, Ağustos 1980’de Mexico City’de Yeni İnsan Haklarına ilişkin Kollokyum’u, 1981’de Aix-en-Provence’de Barış ve İnsan Hakları konulu dördüncü Armand Hammer Konferansını düzenlemiştir (56).

---

53) İ.Ö.Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 6 ncı Baskı, İmge Kitabevi, 2002, Ankara, s:532-533

(54) http://www.north-cyprus.net/kktc/kurumlar/lefkectd/rio_deklarasyonu.htm (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Raporu- Rio de Jenario, 3-14 Haziran 1992, EK-1, Çevre ve Kalkınma Rio Bildirisi)

(55) İ.Ö.Kaboğlu, a.g.e., s:535-536. (Birleşmiş Milletler Konferansı İnsan Çevresi Raporu, Stockholm, 5-16 Haziran 1972, No:E.73.II.A.14)

(56) İ.Ö.Kaboğlu, a.g.e., s:540

1.1. Çevre Hakkı

1.1.1. Ulusal Düzenlemeler

Çevreyi anayasal çerçevede düzenleyerek korumaya çalışan iki görüş söz konusudur. Birincisi, çevrenin korunması için anayasaya yeni hükümler konulması, ikincisi ise anayasanın varolan yapısı içerisinde kalınarak çevreyi koruyucu hükümler için kanun/kanunlar çıkarılmasıdır. Her iki görüşte de çevre hakkının korunması esas alınmıştır. İkinci görüşte çevre hakkının korunmasıyla ilgili ters bir durum yoktur. Burada önemli olan, çevre hakkının vazgeçilmez bir hak olduğu yaşama, sağlık ve kişiliğin korunması gibi haklara uygulanan hukuki kuralların, yorum yoluyla çevre hakkına da uygulanması gerektiğinin vurgulanmasıdır. Anayasalardaki bazı sınırlı ve yetersiz olan şekilleriyle bile düzenlemelerin var olduğu, özellikle de bunun çevre hakkının tanınması şeklinde yapılmış olduğu kabul edilmelidir. Anlaşmazlık çıkması halinde çevresel çıkarlar Anayasalarda düzenlenmiş olan diğer çıkarlarla aynı düzeyde ele alınmış olacaktır. Böyle bir durum “çevresel varlıkları hukuki düzeyde koruma konusundaki bir bilincin ve konsensüsün varlığını” da ispatlamaktadır. Çevresel çıkarlar ile diğer çıkarların aynı düzeyde korunması, çevrenin korunması adına bireysel özgürlüklerin yok sayılamayacağı yönündeki olumsuz ve basit düşüncenin sorgulanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle de çıkarlar arasında çevrenin korunmasını sağlamak için bazı bireysel özgürlüklere sınırlamalar getirilebilecektir. Çünkü çevrenin korunması konusunda getirilecek sınırlamalar insanların ve canlıların mevcut ve gelecek yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önemlidir (57).

Çevreye olumsuz etkisi olan hususların ekolojik denge boyutu ile ele alınması ve korunması ihtiyacı bulunmaktadır. Bu konularda henüz düzenleme bulunmayan olaylarda yargıçlar ve yöneticiler anayasalardaki çevre ile ilgili hükümlerden yorum yoluyla çözüm üreterek, vatandaş-devlet ve vatandaşların kendi aralarındaki ilişkilerini geliştirebilirler.

Anayasal düzenleme şekilleri olarak konuyu ele aldığımızda Ulusal düzenlemelerdeki örneklere, yukarıdaki iki temel görüş çerçevesinde baktığımızda, 1970 yılından sonra yapılan ya da değişiklik getirilen anayasaların çoğunda çevre ile ilgili bir düzenlemeye yer verme görüşünün benimsenmiş olduğu görülür. Buna karşın, çevre hakkı ile ilgili ilk tartışmaların başlayıp, istemlerin ortaya konulduğu ABD, Fransa ve Japonya gibi dünyanın önde gelen ülkelerinde, söz konusu çabaların, anayasal düzeyde henüz olumlu bir sonuca ulaşmadığı anlaşılmaktadır. “Anayasalarında çevrenin korunmasına ilişkin herhangi bir hüküm

getirilmemiş olan ülkelerin bir kısmında, Anayasasında bazı hükümler bulunan ülkelerde de görüldüğü gibi, çevrenin korunması konusunda, pratikte Anayasanın sağlık, mülkiyet, yaşam ve kişiliğin korunması gibi klasik haklarla ilgili olan düzenlemeleri dikkate alınmaktadır.

Anayasasında çevreyle ilgili hüküm bulunan ülkeler açısından geçerli olduğu söylenebilen bu tür çevre yasalarının bir kısmında çevre hakkına doğrudan veya dolaylı şekilde yer verildiği görülmektedir. Bunlara örnek olarak Kanada Quebec Eyaletindeki 1978 tarihli Çevre Kalite Yasası, ABD’ndeki NEPA (National Environmental Policy Act) ve Fransa’daki ilgili yasalar verilebilir. Bunlardan Kanada Quebec örneğinde herkesin sağlıklı bir çevre hakkına sahip olduğu açıkça vurgulanmıştır. NEPA’nın konuya ilişkin hükmünde ise çevre hakkının varlığını doğrudan ve açıkça kabul etmek yerine “herkesin sağlıklı bir çevreden faydalanması ve çevrenin korunup geliştirilmesine katkıda bulunması sorumluluğunun bulunduğu” ifadesine yer verilmiştir. ABD’nde Michigan ve Ontario Eyaletlerinde NEPA’nın düzenlenmesinden daha ileri hükümler getiren çevre koruma yasaları da yapılmıştır. Fransa’nın Barnier Yasasındaki, “herkesin sağlıklı bir çevre hakkına sahip olduğu” şeklindeki hüküm, Çevre Kanununda da tekrarlanmış ve ayrıca herkesin çevrenin korunmasına katkıda bulunma ödevinden bahsedilmiştir(58).

Anayasalarında çevrenin korunmasına ilişkin hüküm koyan ülkelerin yaptıkları düzenlemeler ise değişik şekillerde gerçekleşmiştir. Bunların bir kısmının açıkça (doğrudan) çevre hakkına yer verdikleri ve bunu herkesin çevre hakkına sahip olduğu ifadesi ile pekiştirdikleri görülür. Bu konuda İspanyol ve Portekiz Anayasaları örnek teşkil etmektedir. Doğu Avrupa Ülkelerinin bir kısmında, Güney Amerika’daki bazı ülkelerde yine çevre hakkına yer verildiği görülür(59).

---

(58) H.Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri III ncü Kitap, 1994, Ankara, s:149-171 ve N.Turgut, a.g.e., s:136-137

(59) A.Yorganlık, Çevre Sorumluluk Sigortası, 1998, Ankara, s:73-74

Çevre konusunun anayasalarındaki düzenleme şekillerinin ikincisi çevre hakkının varlığını az önceki gibi açıkça ve doğrudan ifade etmemekle birlikte onu varolan klasik haklarla bağlantı kurarak formüle etme yoludur. Bu seçeneğe Anayasamızın 56 ncı maddesini örnek gösterebiliriz. Bu maddede de çevre hakkı diye nitelendirilen hüküm Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlıklı üçüncü bölümünde Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması olarak yer almıştır. İlgili maddede “herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” ifadesi yer almıştır. Çevreyi korumanın devletin ödevi olduğunu vurgulayan ve devlet organlarına yol gösterecek olan genel bir norma ya da rehber veya temel ilkeye Anayasamızda yer verilmiştir. Hem çevre hakkına doğrudan veya dolaylı şekilde yer veren, hem de böyle bir düzenleme getirmemiş olan bazı ülkelerin anayasalarında da benimsenmiş olması nedeniyle bu seçeneğin uygulamada çoğunlukta olduğu söylenebilir. Bu seçenekte devlete, kamu güçlerine, hükümete, devlet otoritelerine çevreyi korumanın temel ödev olarak yüklenmesi söz konusudur.

Maddenin birinci fıkrasında çevre hakkı doğrudan doğruya ve açıkça düzenlenmemiştir. Madde içinde çevre için bir hak ya da çevre hakkı gibi sözcükler geçmemektedir. Bu ifadede esas olarak vurgulanmak istenen yaşam hakkıdır. Ancak bu hakkın sağlıklı ve dengeli bir çevre ile bağlantı kurularak açıklanması nedeniyle ve yaşam hakkının doğrudan doğruya kendisine ilişkin bir başka maddede (Md.17) düzenlenmiş oluşunu da dikkate alarak anayasamızın bu maddesinde çevre hakkının dolaylı bir şekilde tanınmış olduğunu söyleyebiliriz (60). Anayasasının 17 nci maddesi şöyledir: “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz”. Anayasanın 56 ncı maddesindeki “sağlıklı ve dengeli bir çevre” ifadesini, yaşam hakkının, temel haklar çerçevesinde 17 nci maddede de yer almasına dayanarak, geniş bir yorum çerçevesinde tüm çevresel varlıkları kapsayacak şekilde değerlendirmek mümkündür.

---

(60) M.Akıncı, a.g.e., s:193

Çeşitli düzenlemelerdeki ifadelerle göre, devlet çevreyi, ormanları, yabanıl yaşamı korumak, çevre kirliliğini kontrol etmek ve önlemek, ekolojik dengeleri muhafaza etmek için gerekli olan her türlü önleyici ya da bastırıcı önlemleri alacaktır. Çevre koruma konusunun anayasalarda düzenlenmesi ile ilgili belirtilmesi gereken bir konu da; doğrudan veya dolaylı şekilde çevre hakkına ya da devletin ödevlerini belirten genel norma yer verirken, çoğu kez, yurttaşların da bu alanda ödev ve yükümlülüklerinin bulunduğunun belirtilmesidir.

Anayasamızın 56 ncı Maddesinin 2 nci fıkrası şu üç noktada değerlendirilmelidir(61):

- Vatandaşların Ödevi
- Devlete Verilen Ödev
- Bu Ödevlerin Kapsamı

Vatandaşlara Düşen Ödev, yalnızca çevreyi kirletmeme ve bu bağlamda getirilen her türlü yasağa uyma şeklinde pasif bir ödev değildir. Asıl önemli olan, çevreyi bozucu faaliyetlere, bunları ister devlet ister özel kişiler yapsın karşı çıkmaları ve daha da önemlisi, bu tür olumsuz sonuçların ortaya çıkmasını önlemek için, zamanında görüş belirterek, kararların bu görüşler doğrultusunda alınmasını sağlamaktır.

Devlete Düşen Ödev ise öncelikle tüm yönetim birimlerinin çevreyi bozucu politika, plan, program, karar, düzenleme ve başkalarının bu tür faaliyetlerini önlemek için gerekli tedbirleri almaları zorunluluğudur. Daha sonra ise, devlet vatandaşların çevreyi koruma ödevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırmak için gerekli bütün olanakları onlara tanımalıdır. Yurttaşlar, devleti söz konusu olanakları sağlamaya zorlamak için, 56 ncı Maddenin 1 nci Fıkrasındaki çevre hakkına dayanacaklardır. Ödevin kapsamı çok geniş olarak değerlendirilebilir. Çünkü 56 ncı maddenin 2 nci fıkrasında kullanılan ifadeler çevreyi geliştirmeyi, çevre sağlığını korumayı ve çevre kirlenmesini önlemeyi öngörmektedir.

Özetle, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında çevre hakkı ile beraber, Çevre ile ilgili olarak Devletin ve yurttaşların ödevlerinin bulunduğu da açıkça belirtilmiştir(62).

---

(61) E.Ö.Özdek, İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAİE Yayını, 1993, Ankara, s:127

(62) M.Akıncı, a.g.e., s:197

Ulusal düzenlemelerde çevre hakkına yönelik eleştiriler aşağıda özetlenmiştir:

İlk eleştiri, böyle bir hakkın objesinin belirlenmesinin ve bu nedenle de hakkın tanımlanmasının çok güç olduğudur. Böylece hakkın çok genel, belirsiz ve soyut kalacağı, bu nedenle de pratiğe geçirilmesinin ve uygulattırılmasının mümkün olamayacağı, ya da en azından etkili ve özel bir korumanın gerçekleşmesinin güç olacağı, mahkemelerin bu açıdan zorlanacağı ve yasama sorumluluğunun mahkemelere geçeceği öne sürülmüştür. İkinci olarak çevre hakkının alanının ve şeklinin belirsizliği ve bu nedenle yasal bir prensipten çok genel bir değer olduğu ve olağandan öteye bir anlam taşımadığı konusundaki eleştiridir. Diğer bir eleştiri de böyle bir hakkın kabulü halinde, özellikle ekonomik kalkınma başta olmak üzere çözülmesi güç menfaat çatışmalarının ortaya çıkacağı, mülkiyet ve çalışma hakları ile girişim özgürlüğü gibi var olan haklarla çelişkilerin doğacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca böyle bir haktan yararlananların yararlanıcılarını belirlemenin güç olacağı, çevreyi oluşturan öğelerin, kolektif nitelikleri yüzünden, geleneksel nitelikli bireysel haklarla yeterli ölçüde korunamayacağı öne sürülmüştür. Anayasalarda, ister çevre hakkı tanınsın ister genel norm şeklinde düzenleme getirilsin, her iki durumda da, getirilen düzenlemelerin pratiğe aktarılması kural olarak bunların yasal çerçevede daha somut ve belirli şekillere kavuşturulmalarıyla sağlanabilir. Hatta, yukarıda belirtilen ve eleştirilen, “yasa düzeyinde özel düzenlemelerin varolması halinde anayasada ayrıca bir hüküm vermeye gerek olmadığı” düşüncesi bu yüzden ortaya atılmıştır(63).

Genel yönlendirme normu (rehber ilke) Anayasamızda özellikle çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini devlete bir ödev olarak yüklemiştir. Hayat şartlarının ve sağlığın geliştirilmesi gibi bireylerin kişilik haklarını doğrudan ilgilendiren yönler bu ödevde dahil edilmiştir. Devletin varlığı ve diğer yandan kamu hizmetinin bireyler ve halk için olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla çevrenin anayasalardaki madde/maddelerle korunması bir hakkın varlığını göstermektedir. Bu duruma göre çevrenin anayasalardaki hükümlerle korunmasında usule ve esasa ilişkin olarak kişilerin hak ve ödevleri ile devletin sorumluluklarının gayet açık bir şekilde belirlenmesi, oluşabilecek yanlış anlamaları kolaylıkla çözebilecektir (64).

---

(63) R.Keleş, A.Aybay, a.g.e., s:315

(64) N.Turgut, a.g.e., s:146-151

1.1.2. Uluslararası Düzenlemeler:

Çevre sorunları insanların ortak geleceği ile ilgilidir. Çevre sorunları ülkelerin siyasi sınırlarını aşmış, uluslararası sorun haline gelmiştir. Çünkü çevre sorunları artmış, çevrenin doğal dengesi bozulmuş, yerel eylem ve sorunlar uluslararası topluluğu etkileyen boyuta ulaşmıştır. Bu nedenlerden dolayı çevre uluslararası politikanın ve örgütlerin gündemine girmiştir. Ancak Uluslararası Hukuk alanında şimdilik insanın çevresine ilişkin bir hakkının garanti edilmesi söz konusu değildir. Ülkeler arasındaki ekonomik gelişme başta olmak üzere anayasal ve kültürel yapı farklılıkları, ayrıca çevre hakkının tanımının yapılmasından kaynaklanan sıkıntılar, uluslararası planda insan hakkı olarak çevre hakkının resmen ve açıkça ilan edilmesine engel olmakla beraber, uluslararası örgütler tarafından çevre hakkı üzerinde çalışmalar sürdürülmektedir(65).

Günümüzde bölgesel nitelikli bazı sözleşmeler dışında çevre hakkı evrensel ölçekli resmi bir metinde doğrudan düzenlenmiş değildir. Sadece bazı metinlerde çevrenin korunmasının insan hakları ile ilişkilendirilerek ele alındığı, dolayısıyla çevre hakkını ilgilendiren hükümlere yer verildiği görülmektedir. Ancak bunları belirtmeden önce bu hakkı kabul eden bölgesel nitelikli metinlere kısaca değinmek konu hakkında aydınlatıcı bilgi edinilmesini sağlayacaktır.

1986'da yürürlüğe giren 1981 tarihli "Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Sözleşmesi", çevre hakkına yer vermek bakımından öncü sayılmaktadır. Sözleşmenin 24 nci maddesinde "bütün halkların, gelişmelerine elverişli ve tatmin edici bir çevre hakkına sahip oldukları" belirtilmiştir. Sözleşmenin özelliği, adından da anlaşılacağı gibi geleneksel haklarda, hakkın sahibi olarak bireylerin değil halkların gösterilmiş olmasıdır.

Amerika Kıtası'nda ise "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne" ek bir protokol hazırlama çalışmaları 1988'de tamamlanmıştır. Bu protokolün 11 nci maddesinde çevre hakkı, "her kişinin sağlıklı bir çevrede yaşam hakkına sahip olduğu" şeklindeki ifade, yaşam hakkı ile irtibatlandırılarak dolaylı bir şekilde çevre hakkı olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Kıtası düzeyindeki metinler bakımından Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1990 yılındaki bir tavsiye kararında "insan kişiliğinin tam olarak gelişmesine, refaha ve sağlığa uygun bir çevre için insan hakkı"nın kabul edildiği görülmektedir.

Uluslararası düzeyde çevrenin korunmasını insan hakları ile bağlantı kurarak açıklayan ilk belgenin 1972 Stockholm Bildirgesi olduğu söylenebilir. Bildirgenin birinci ilkesinde, çevreye ilişkin temel bir insan hakkının varlığını tanımayan, geniş yorumla elverişli bir anlatım şekli benimsenmiştir. “İnsanların onurlu ve iyi bir yaşama olanak verecek kalitedeki bir çevrede, elverişli yaşam koşulları, eşitlik ve özgürlük temel hakkına sahiptirler” şeklindeki cümlede, her ne kadar kullanılan sözcükler geniş bir yorum için zorlanabilseler de, asıl vurgulanmak istenen noktaların eşitlik, özgürlük gibi klasik haklar olduğu bir gerçektir. Elverişli bir çevre gerekliliği ikinci planda, bunlarla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca çevre, insan odak alınarak ifade edilmiştir. Öte yandan Bildirge, onu kabul eden devletler için yasal olarak bağlayıcı değil, ulaşılmak istenen bir amacı gösteren dilek niteliği taşımaktadır. Bildirgede çevre sorunsalı ile insan hakları arasındaki bağlantı net olarak kurulmuş ve onu imzalayan çok sayıda devlet tarafından da Bildirge kabul görmüştür. Şu halde, Bildirge’nin, bir çevre hakkının varlığını kabul etmese de, onun için gerekli temeli teşkil ettiği söylenebilir.

Rio Zirvesinde ise hazırlıklar sırasında ortaya atılan “sağlıklı bir çevre hakkı”nın kabul edilmesi yolundaki öneri, sonuca ulaşamamış ve bu nedenle Rio Bildirgesi’nin birinci maddesinde “insanların doğa ile uyum içerisinde sağlıklı ve üretken bir yaşam olanağına sahip olduklarının” belirtilmesi ile yetinilmiştir (66).

Uluslararası düzenlemelerdeki çevre hakkı görüşüne karşı aşağıdaki eleştiriler ileri sürülmüştür.

- Çevre hakkı üçüncü kuşak haklara yönelik nitelendirmeler çerçevesinde geliştirilmiştir.

- Bir istemin uluslararası bir hak niteliğini kazanabilmesi için, bazı aşamalardan geçmesi ve bazı ölçütlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bir istemin çevre hukuku normu haline gelmesi yalnızca basit bir istemle ve bazı şekil ölçütlerine uyulmakla gerçekleşmez. Bu istemin bir gereksinimden, arzudan, gereklilikten ve kişiler veya bir grup tarafından benimsenmesinden güç alıyor olması gerekir.

- Birleşmiş Milletlerin bildirilerinde ilan ettiği birçok hak hala uygulanmazken ve bunlar üzerinde çalışılmazken, çevre hakkı gibi yeni hakların ortaya atılması düşündürücüdür.

Çevre hakkının varlığına yönelik uluslararası düzeydeki bu eleştirilerin altında, çevre hakkının evrensel olarak tanınması konusunda henüz belirgin bir sonuca ulaşamaması gerçeği yatmaktadır. Ancak son yıllarda bu konudaki gelişmeler dikkate alındığında, ileri sürülen fikrin geçerliliği yok olma eğilimindedir.

1.2. Çevre Hakkının Niteliği

1.2.1. İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı

Çevre hakkının bir insan hakkı mı olduğu sorusunun herkesi hoşnut kılacak bir yanıtını bulmak güçtür. Çünkü böyle bir yanıt için irdelenmesi gerekli olan “insan hakkı” kavramının açıklanmasında esasen farklı hareket noktaları ve anlayışlar söz konusudur(67).

1.2.1.1. Geleneksel Hak Anlayışı ve Darboğazları

Rasyonel hümanist yaklaşım esas alınırsa insan hakkının temelinde insan olmanın yattığı, bunun sağlıktan çok “insan onuru” şeklindeki moral nitelikten ileri geldiği noktasına bağlı kalınarak, “çevre hakkında” böyle bir ögenin bulunmadığı sonucuna varmak gerekir. Örneğin vicdana sahip olmak insan olmak anlamına gelecekken, temiz bir çevreye sahip olmak zorunlu olarak insan olmak anlamına gelmeyecektir. Böylece çevre hakkı aslında yalnızca insan ırkı için değil, diğer bütün varlıklar için de geçerli olan yaşamı devam ettirme gereksiniminden kaynaklanıyor olacaktır. Böyle bir dar yaklaşımı ele alma, insan hakları olgusunun dinamik niteliğini göz ardı etmek, bu niteliğin getireceği gelişmelere kapıları kapamak sonucunu doğuracaktır. Kaldı ki yaşam hakkı, insan haklarının en başta geleni olup, bu hak yalnızca “insan onuru” gibi moral niteliği değil, varolma gibi fiziksel bütünlüğü de kapsar. Varolma ise hem kısa hem de uzun dönemde ele alınması gereken insanı, ekolojik tehlikeler de dahil olmak üzere her türlü tehlikeye karşı korumakla mümkün olur. Bu koruma yapılmadığı takdirde varolan diğer insan haklarının da bir anlamı kalmayabilir(68).

Herkes çevre hakkına sahiptir. Anayasa’daki geleneksel hak anlayışıyla çevre hakkının öznesinin insan olduğu anlaşılır. Ancak insan çevre hakkının tek öznesi olamaz. Günümüzde her ne kadar insan ön planda tutulsa da, diğer bitki-hayvan ekosistemleri de buraya dahil olmalıdır. Ancak bitki ve hayvanların korunabilmesi de insanların onlara sahip çıkmasına bağlıdır. Toplumda çevre bilinci gelişmiş, ekosistem iyi kavranmış ise diğer çevresel varlıkların korunması ön plana çıkabilecektir. Dolayısıyla insan ile hak ve ödev kavramları iç içe geçmiş olacaktır.

---

(67) M.S.Gemalmaz, “İstanbul Barosu Dergisi”, Çevre Koruma Sorunu, Çevre Hakkı ve Çevre Yasasının Düşündürdükleri, 1987, İstanbul, C:61, s:59-95

(68) M.Kışlalıoğlu, F.Berkes, a.g.e., s:16

Geleneksel hak çerçevesinde hukuk, bireyin tüm çıkarlarını koruyamayacağından bireysel menfaatin “belirlenebilir” olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çevre hakkında ise “bireyselliğin” dışında, tüm çevresel varlıkların sahip olduğu kolektif bir öge vardır. Kolektif öge, gelecek kuşakları da içeren bir nitelik taşır. Dolayısıyla “herkesin çevrenin korunması hakkı vardır” formülü ortaya çıkar. Bu hakkın mevcut ve gelecekteki canlıların hak ve ödevlerini kapsadığı unutulmamalıdır(69). Çevre hakkı çerçevesinde vatandaşların ilk ödevi, çevreyi bozmamak, onun kirlenmesine veya bozulmasına yol açmamaktır. Yani, kaçınılması gereken bir yükümlülük söz konusudur. Bu ödev “klasik ödevler” gibi pasif bir ödevdir. Ama klasik ödevlerden farklı olarak burada pasif ödevin yanı sıra “aktif ödev”de vardır. Yani bireyler, çevre konusunda kararların alınmasında aktif rol oynayacaktır. Aktif ödev çerçevesinde, birey çevreyi bozucu faaliyetlere karşı koyacaktır. Bu bozucu faaliyetleri yapanlar, devlet, diğer gerçek kişiler veya tüzel kişiler olabilmektedir. Geleneksel hak anlayışının dar boğazları da bulunmaktadır. Geleneksel anlayışın gereği olarak, hak ile korunacak varlık birey (insan) olunca, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların korunması dolaylı şekilde olacaktır(70).

1.2.1.2. Çevre İnsan İçin Bir Hak mı?

Bu konuda çevre hakkının objesinin, muhatabının ve hakla korunmak istenen varlığın (süjenin) ne olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu hak ile “insan” mı, yoksa “biyosfer” mi korunmak istenmektedir? Soruya, yanıt insan ise, bunun içine gelecek kuşaklar girer mi? gibi sorulara cevap bulursak çevre hakkının kapsamındaki tartışmalı noktalar daha da belirginleşmiş olacaktır. Soruların yanıtları, etik yaklaşımları da yansıtacaktır. İnsanın temel değer olarak alınması halinde “antroposantrik” , biyosferin temel değer olarak alınması durumunda “ekolojik” yaklaşım benimsenmiş olacaktır. Sorulara cevap verildiğinde tercihin insandan yana yapıldığını görürüz. Çünkü çevre hakkının öznesinin “herkes”, “her kişi”, “kişiler”, “haklar” gibi sözcüklerle belirlendiği; bu düzenlemelerde, çevre için ya yaşam kalitesi, yaşamın korunması, sağlık, yaşanabilir bir çevre ya da doğrudan insan ve kişi kelimesini içeren ifadelerle “insanî koşullara uygun bir çevre”, “kişinin gelişmesine elverişli bir çevre” gibi değerlendirmeler yapılacaktır.

---

(69) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:281-285

(70) A.Aybay, a.g.e., s:315-318

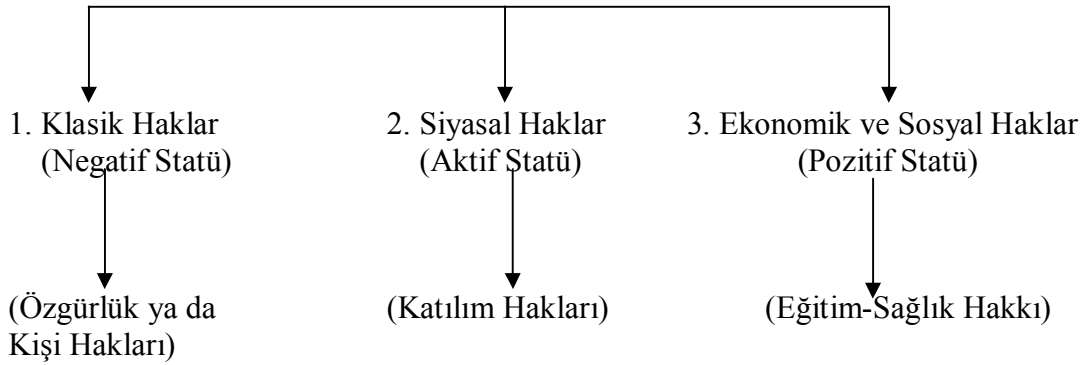
Çevre hakkının düzenlenmesi, genelde ve özünde “egosantrik” felsefeyi barındıran geleneksel hak anlayışını yansıtır. Bu nedenle, “çevre ve insan için bir hak” şeklindeki “ekolojik bakış” açısını yansıtan ve çevreyi doğrudan özne yapan bir görüşü dikkatli değerlendirmek gerekir. Bu görüşler değerlendirildiğinde ifadenin “çevrenin korunması hakkı” şeklinde olması daha doğru ve gerçekçi olarak düşünülmektedir(71).

Çevre hakkının bir insan hakkı olarak tanınmasının, insanlara bu hak yoluyla sağlanacak korumanın onların esasen sahip oldukları yaşam ve sağlık hakları yoluyla gerçekleştirilebileceği ortaya çıkar. Bunun da gerçek anlamının çevreyi korumak gerektiği ve insanın çevre hakkı olduğu, dolayısıyla ampirik örneklerin nasıl düzenlenmiş olursa olsun bu hakkın asıl öznesinin fiili olarak çevre olduğu konusunda bir yoruma gidilebilir(72).

1.2.2. Çevre Hakkının Haklar Kategorisindeki Yeri:

1.2.2.1. Geleneksel Hak Ayrımı:

İnsan hakları anlayışı çerçevesinde uluslararası ve ulusal nitelikteki metinlerde yer verilmiş temel hak ve özgürlüklerin geleneksel-klasik ayrımında üç kategorinin esas alınması söz konusudur.

(71) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:282-283

(72) J.R.D.Jardins, a.g.e., s:198-199

Bunlardan ilk gruptaki “klasik haklar” Fransız ve Amerikan burjuva devrimlerinin sonucunda pozitif hukuk belgelerine geçirilerek tanınmış ve “bırakınız yapsınlar”, “bırakınız geçsinler” düşüncesinin ürünü olan haklardır. Genel kabul gören açıklama bu kavramın “devletin geri çekilmesi, uzak durması” şeklindedir. Ama bu hakların gerçekleşebilmesi için de devletin bazı hizmetleri yerine getirmek zorunda olmasının göz ardı edilmemesi gerekir.

“Siyasal haklar” kategorisi ise ortaya çıkışları bakımından eski dönemlere uzanmakla birlikte tam anlamıyla kabul edilmelerini sağlayan ve tipik örneğini seçme-seçilme hakkının oluşturduğu “aktif” haklardır.

“Sosyo-Ekonomik Haklara” gelince, bunlar Rus ve Meksika devrimleri gibi sosyalist hareketlerin ve toplumcu düşüncenin ürünü olup, “eşitlik” temeline dayanan haklardır. Asıl özellikleri devletten, bazı şeyleri yerine getirmesi için doğrudan istemlerde bulunmak olduğundan “pozitif haklar” diye anılırlar. Bunların önemi özellikle ilk gruptaki hakların pratikte gerçekleştirilmesinin büyük ölçüde bunlara bağlı olduğundan ileri gelmektedir.

Bu ayrımlar birbirinden kopuk olarak düşünülmemelidir. Bunlar bir arada buldukları ve birbirini tamamladıkları taktirde temel hak ve özgürlüklerin varlığından söz edilebilir. Ekonomik liberalizm, siyasal liberalizm ile tamamlanmıştır. Siyasal liberalizm ile birlikte bireylere özgü bir takım haklar ortaya çıkmıştır. Anayasalara bakıldığında temel haklar çerçevesinde özgürlüklerin öne çıktığı görülmektedir. Özgürlük ise hak demek değildir. Özgürlük ile hak kavramları birbirlerini tamamlarlar.

Çevre hakkı birinci kuşak haklardan mülkiyet hakkı ile çatışma içinde bulunmasına rağmen, aynı kuşak haklardan yaşam hakkı ile bütünleyici bir ilişki içindedir. Hak, bireyle özdeşleşmiştir. Bu nedenle devlet hakkı sözcüğü yanlıştır. Ancak uluslararası arenada diğer devletlerle olan ilişkilerinde devletlerin hakkı söz konusu olabilecektir. Devlet hakların korunması için gerekli düzeni sağlamak zorundadır. Birey, hakkını alamadığını iddia ettiğinde devletin, “ekonomik durum” savunması ile karşı savunmaya geçmesi, çevre hakkı söz konusu olduğunda yine devletin, diğer hakların bile gerçekleştirilmediğini belirterek çevre hakkını arka plana atmak istemesi, devletin çevre hakkını anlamadığının bir göstergesidir. Var olan haklar, insanı temel alan haklardır. Çevre hakkının ise kaynağı farklıdır. Çevre hakkı yalnızca insanlara tanınmış bir hak değil, tüm canlı varlıklarla ilgilidir (73).

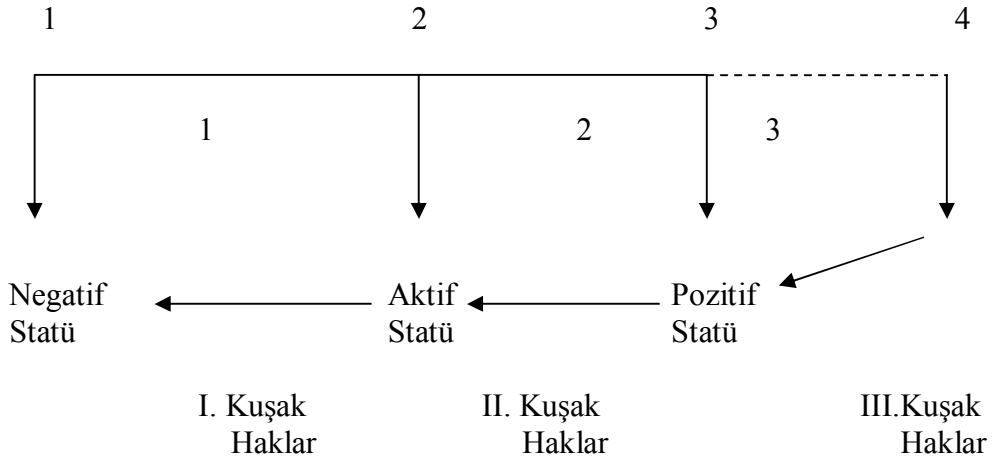
---

(73) B.Savcı, Yaşam Hakkı ve Toplum, İnsan Hakları Armağanı, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayını, 1998, Ankara, s:2

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 2 nci Maddesinde yaşam hakkı düzenlenmiştir. Madde 2’de “herkes öldürülmeme hakkına sahiptir. Herkesin fiziksel varlığını devam ettirebilmesi gerekir” ifadesi yer almaktadır. Çünkü yaşam hakkı Anayasa’da fiziki varlık ile sınırlanmıştır. AİHS’nde “herkesin varlığı kanunla korunmuştur” ibaresi yer almaktadır. Yaşam ile yaşama aynı anlama gelmemektedir. Yaşam, biyolojik bir durumdur. Örneğin bir hücrede acı çekmek yaşamdır. Yaşama ise, sadece fiziki değil, bütünsel varlığı ifade eder. Böylece yaşam ile yaşama yine de birbirinden bağımsız, kopuk değildir.

Bergama Olay’ında Anayasamızın 56 ncı Maddesinin yanı sıra 17 nci Maddeye de dayanılmıştır. 17 nci Madde “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir” hükmünü amirdir. Bu madde, kişilik hak ve ödevleri arasında yer almıştır. Sağlık hakkı, pozitif hak statüsündedir. O nedenle ekonomik ve mali olanaklar söz konusudur. Devlet mali olanak kısıtını kullanır ve sağlık hakkını hiçe sayarsa ne yapılması gerektiği konusunda AİHS’nde tam bir hüküm bulunmamaktadır(74).

Geleneksel Hakların birbiriyle bağlantısını aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

I nci Kuşak Haklar: Sosyo-Ekonomik haklar olup, bunlar burjuva devrimlerinin ürünüdür.

II nci Kuşak Haklar: Sosyo-Ekonomik ve kültürel haklar olup, bunlar sosyalist devrimlerin ürünüdür.

III ncü Kuşak Haklar: Kesik çizgilerle gösterilmiştir. Çünkü bu haklar henüz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer almamış ve bir çok ülkenin Anayasalarına tam olarak yansımamıştır(75).

1.2.2.2. Geleneksel Hak Ayrımında Değişiklik

Geleneksel temel haklar ayrımı, aralarında çevre hakkının da bulunduğu, yeni bazı hakların ortaya çıkması ile birlikte sarsılmıştır. Sarsılmanın ilk etkisi ayrımın gruplandırılmasına yönelik olmuştur. Şöyle ki:

Klasik haklar, kişi hakları ve siyasal haklar birinci kuşak haklardır,

Ekonomik haklar, sosyal haklar, kültürel haklar ikinci kuşak haklardır.

Çevre hakkı ve diğer bazı hakları içeren dayanışma hakları üçüncü kuşak haklar olarak adlandırılmıştır. Burada önemli bir nokta bu hakların varlığının diğerlerinden ayrı ve onları tamamlayıcı nitelikte oldukları, bu nedenle de evrensel düzeyde kabul edildikleri takdirde, temel haklar kavramını zenginleştireceklerdir. Bu haklara ilişkin değerlendirme, onların ne bireyci-burjuva geleneğine, ne de sosyalist geleneğe ait oldukları, soğuk savaş dönemi'nin sömürgeciliğe ve ayrımcılığa karşı kendi kaderini belirleme hedefi çerçevesinde başlattıkları devrimci hareketlerin ürünü olduklarıdır. Dikkat edilecek diğer bir nokta ise, çevre hakkının dışında, başlıca örneklerini barış hakkı, iletişim hakkı, farklı olma hakkı, mülkiyet hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı, gelişme hakkının oluşturduğu kabul edilen üçüncü kuşak haklar henüz hak kategorilerindeki yerini almamıştır (76).

---

(75) T. Akıllıoğlu, "AÜSBD", Temel Hakların Gelişmesi Üzerine Bazı Düşünceler, C:XLIV, No:1-2, 1989, Ankara, s:164-194

(76) E.Y.Özdek, a.g.e., s:27-50 ve 91-101

Öte yandan; bu haklar, aralarındaki ortak yanlara ve aynı grupta anılmalarına karşın birbirlerinden farklı niteliktedir. Bunlara yönelik olarak ön plana çıkan ortak özellikler, kökenlerinde paylaştıkları teorik temel dışında, bireyselliğin yanı sıra kolektif yönlerinin de varlığıdır. Özellikle bu yönlerin ön plana çıkması ve bu bağlamda bunların gerçekleştirilmesinin bir devletin dışında bütün devletlerin, insanların, kuruluşların, toplulukların dayanışmasını zorunlu kılmasıdır.

Üçüncü kuşak hakların birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde, nasıl ki “çevre hakkı” konusunda onun diğer hakların bir önkoşulu olduğu öne sürülüyorsa, “barış hakkı”nın da esasında çevre hakkı dahil diğer tüm hakların varolmasının önkoşulu olduğu ve bu bakımdan öncelikli yeri bulunduğu söylenebilir. Nitekim Rio Bildirgesi’nin 25 nolu ilkesinde “barış, kalkınma ve çevrenin birbirlerine bağımlı ve ayrılmaz oldukları fikri” işlenmiştir.

1.2.2.3. Geleneksel Haklardan Farklılıklar:

Çevre hakkının geleneksel haklardan önemli farklılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki hak ve ödev kavramları yönündendir. Diğer haklar da hak ve ödev öğeleri yönünden birbirinden ayrılabilir. Yani, hak sahibi olan kişinin o hak çerçevesindeki ödevi başkalarının haklarına saygı gösterme ve onların da kendilerine tanınmış bu haklardan yararlanmalarını engellememe şeklindedir. Oysa, bir insan hakkı olarak, çevre hakkında hak ve ödev birliktelik gösterir(77). Bireyin çevrenin korunması yönünden hem bir hakkı hem bir ödevi vardır. Hak boyutu çerçevesinde birey devletten talepte bulunabilir ve çevreyi bozucu davranışta bulunanlara karşı bazı yolları harekete geçirebilir. Ödev boyutunda ise bireyin hem kendisinin çevreyi bozmaması, hem de onu korumak için harekete geçmesi söz konusudur. Böylece ödev hem pasif, hem aktif tutumları içeren geniş bir kapsama sahiptir(78). “**Pasif ödevde**”, bireyler çevreyi korumak için devletçe alınmış kurallara uyarak çevreyi bozucu davranışlardan kaçınacaklardır. Bu kaçınma onların varolan bazı haklarına getirilebilecek sınırlamalara katılmalarını da kapsamına alır. Mülkiyet hakkı, bu katlanmanın bir örneğini oluşturur. Bu hak nasıl ki 20 nci yüzyılın “sosyal devlet” gerçeği karşısında mutlak ve dokunulmaz olan klasik niteliklerini kaybederek sosyal fonksiyonu olan bir hak halini almışsa, şimdi de çevre korunmasının gereklilikleri karşısında genel menfaat adına başka sınırlamalara konu olmak durumunda kalmıştır.

---

(77) A.Kiss, D.Shelton, International Environmental Law, Transnational Publishers, Inc., 1991, Newyork

(78) E.Y.Özdek, a.g.e., s:99-100

“Aktif ödevde” ise, bireylerin hakkın kolektif yönü nedeniyle bir araya gelerek, özellikle örgütler aracılığıyla çevrenin korunup geliştirilmesine fiilen katılıp katkıda bulunmaları, çevreyi bozucu politika, plan ve kararlarda bu bozucu faaliyetleri engellemek için harekete geçmeleri söz konusudur. Bu harekete geçme konusunda hak ve ödev çakışmakta, iç içe geçmektedir. Çünkü birey çevreyi korumak ödevi doğrultusunda gelebilecek engellere karşı hak boyutunu öne sürecek ve bu çerçevede kendisine tanınan olanakları kullanacaktır. Devlet de bu nedenle bireylere ve örgütlere gerekli olanakları tanımak durumundadır. Böylece kişiler devleti ve diğer kişileri gözetleyerek, onları çevreyi bozucu faaliyetlerden alıkoymak yanında, çevreyi geliştirmek için yönetim sürecinde rol almak durumundadırlar.

Çevre hakkının var olan haklardan farklılık gösteren diğer bir yanı da, geleneksel hak anlayışının devlet ile bireyi karşı karşıya getirmesidir. Bu haklar, tarihsel gelişimlerinde, devlete karşı kazanıldıkları gibi ona karşı olarak da ileri sürülürler. Kural olarak bireyler devletten ya uzak kalmasını (engelleme olmama) ya da bir şeyler yapmasını (önlem alma, yaptırım uygulama v.s) istemektedirler. Devletin bu beklentileri karşılamaının doğal sonucu ise, doğrudan kişilerin hak alanlarında zedelenme ya da faydalanmama şeklinde olumsuzlukların ortaya çıkması, dolayısıyla da devlet ile kişinin karşı karşıya gelmesi olayıdır. Çevre hakkı söz konusu olduğunda ise, devlet ile birey arasında aynı türde bir karşı karşıya geliş söz konusu olmamaktadır. Şöyle ki çevre hakkı çerçevesinde bireylerin devletten istemleri ve devletin de normatif çerçevede geniş ya da dar şekilde belirlenen yükümlülükleri vardır. Bu bağlamda devletten çevre politikasına ilişkin önleyici ve koruyucu nitelikli esaslar belirleyip bunları uygulaması ve bireylere gerekli katılım olanaklarını sağlaması istenebilir. Bunların yapılmaması ise, doğal olarak, bireyle devleti karşı karşıya getirebilecektir. Devletten istemde bulunanlar doğrudan doğruya kişisel olarak mağdur durumunda olanların yanı sıra, bu tür mağduriyet durumunda olmayan çevreci bireyler ya da örgütler de olabilir. Sonuç olarak, çevre hakkının geleneksel haklara oranla karmaşıklığı ve ikili ilişkinin dışına çıkan özelliğinin varlığı söz konusudur (79).

---

(79) İ.Ö.Kaboğlu, “İnsan Hakları Yıllığı”, Çevre Hakkı Üzerine, TODAİE Yayını, 1989, Ankara, s:10-11 ve 113-114

1.3. Çevre Hakkının Uygulamaya Aktarılması

Çevre hakkı, ancak insanlar tarafından istenecek ve gerçekleştirilebilecektir. Bu hak, düzenlemelerde insanlar için değil de doğrudan çevresel ögeler için ve gelecek kuşaklar için tanınmış olsa bile bu tanınmanın gereğinin yerine getirilmesi insanlara bağlı olacaktır. İşte bu somut gerçek, çevresel varlıkların ve gelecek kuşakların haklarının “egosantrik insanlar tarafından mı korunacağı” şeklinde umutsuzluk içeren bir sorunun haklı olarak ortaya atılmasını beraberinde getirmiştir. Bu sorunu çözmeyen tek yolu insanların egosantrik yanını yok etmeye ya da azaltmaya çalışmaktır. Bu da hak-ödev birlikteliğindeki ödev boyutunun öne çıkarılması ile mümkün olacaktır. Bu bağlamda insanlara kendileri dışındaki varlıkların ve gelecek kuşakların korunmasına ilişkin ödevler ve sorumluluklar yüklenecek ve bunların yerine getirilmemesi halinde yaptırımlar uygulanabilecektir. Böylece “koruma” olgusu insanoğlunun takdiri dışına çıkarılmış olacaktır. Ödev boyutunun kapsamındaki gerekliliklerin yerine getirilmesi için de bireylere bir takım usule ilişkin hakların tanınması kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu olan usule ilişkin haklar, birbirleriyle son derece bağlantılı, aralarında öncelik-sonralık veya önkoşul olma şeklinde ilişkilerin bulunmadığı haklardır. Bilgi ve belgelere ulaşma hakkı, katılım hakkı, başvuru hakkı gibi(80).

Yukarıda açıklanan bilgiler kapsamında konuyu özetle değerlendirecek, çevre hakkına ilişkin gelişmeler onun kuramsal düzeydeki sınırlarının dışına taşmış olup, estetik değerler de dahil çevresel varlıkların insanın dışında da korunması, göreceli de olsa söz konusu olmaktadır. Kısacası çevre hakkı düzenlemeleri insan merkezli olsa da, yani adı açıkça konulmasa da çevrenin doğrudan korunması yönünde bir eğilimin varolduğu kesindir. Kaldı ki hem ulusal düzeyde, hem de uluslararası düzeyde çevre hakkının doğrudan tanınması yolundaki beklenti, çaba ve tartışmalar da sona ermiş olmayıp, bunların yakın bir gelecekte daha net ve belirgin sonuçlar ortaya koyması muhtemeldir(81).

1.4. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, ulusal ve uluslararası platformlarda çevre koruma politikalarının temel amacı haline gelmiştir. Nitekim 2872 sayılı Çevre Kanunumuzun 1 nci maddesi “bu kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve **sürdürülebilir kalkınma** ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır” şeklinde

---

(80) İ.Ö.Kaboğlu, “DÜHF Yayını”, Kollektif Özgürlükler, 1989, Diyarbakır, s:176

(81) E.Ural, “Ankara Barosu Dergisi”, Çevre Hukukunun Gelişmesi, 1980, Ankara, s:361

ifade edilmiştir. Ayrıca “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda sürdürülebilir kalkınma şöyle tanımlanmıştır: “Bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını tehlikeye atmaksızın kullanmadır.” Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma, birbirini tamamlayan ve destekleyen bir dengeyi ve uzlaşmayı vurgulamaktadır. Bu ihtiyaç, çevre sorunsalının ekolojik ilkeleri bozan sınırsız büyüme, kâr ve aşırı tüketime dayalı anlayışı yüzünden çevreye zarar vermesine engel olmak için, çevrenin korunarak kirlilik ve çevresel bozulmayı önleyecek şekilde ekonomik kalkınmaya da ihtiyaç duyulduğunun ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma 1992 Rio Zirvesi ile hayata geçirilmiştir. Daha önce Stockholm Konferansında konu gündeme getirilmiş olup, ana fikir olarak “ekonomi” ve “çevre” ilişkisine değinilmiştir. Stockholm Bildirgesinin 2 nci paragrafında “insan çevresinin geliştirilmesinin ve korunmasının, insanların refahını ve tüm dünyadaki ekonomik kalkınmayı etkileyen ana konu” olduğu belirtilmiş, 6 ncı paragrafında da “çevresel amacın dünya çapındaki sosyal ve ekonomik kalkınma ve barış ile birlikte ve bunlarla ahenkli olarak gerçekleştirileceği” ifadesine yer verilmiştir. Bütün bu ifadeler çevre ve kalkınma ilişkisinin kurulmasının gerekliliği yönündeki göstergelerdir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevre sorunsalı ile ortaya çıkmıştır. Hiç tükenmeyecek ve bozulmayacak zannedilen çevrede, kalkınma çabalarında gelişigüzel ve plansız-programsız kullanılan doğal kaynakların tehlikeli çevre felaketlerine neden olduğu anlaşılmıştır. 1980’deki “Küresel Geleceğimiz 2000 Raporunda” çevrenin korunması, aile planlaması ve kaynak yönetimiyle uyumlu bir ekonomik kalkınmanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir(82).

2. Avrupa Birliği (AB) Süreci:

2.1. Genel Bilgiler:

Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri 1959 yılında Türkiye’nin ortaklık başvurusu ile başlamış olup, halen devam etmektedir. Bu ilişkilerdeki önemli basamak 1993 tarihli Kopenhag Kriterleridir. Kopenhag Kriterlerinin başlıkları ekonomik, siyasi ve AB Müktesebatı’nın benimsenebilmesi konularından oluşmaktadır.

---

(82) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:169-171

Avrupa Birliği Müktesebatı'nın 22 nolu başlığı "Çevre" olduğundan, birliğe aday olan ÷lkemiz çevre mevzuatını da buna uyumlu hale getirmek durumundadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonunda Avrupa Birliği ve Türkiye Çevre Mevzuatı'nın uluslararası çevre normları ve AB Çevre Mevzuatı'nın uyum süreci, Katılım Ortaklığı ve Avrupa Birliği Altıncı Çevre Eylem Programı ele alınmıştır.

Bütün bu çalışmaların neticelendirilebilmesi için proje maliyetinin planlanıp programlanması gerekmektedir. Bu konuda basında yer alan bir haber projenin kapsamının genişliği konusunda fikir vermektedir(83). "Avrupa Birliği ile Müzakere Sürecinde Türkiye açısından tarımdan sonra en zorlu başlık çevre'dir. Nitekim AB Çevre Mevzuatı'na Türkiye'nin tam uyumunun faturası 70-90 Milyar Euro arasındadır... Yeni mevzuata uyum için firmaların da yatırımlar yapması gerekmektedir. Türkiye 2013 yılına kadar AB bütçesinde yer almıyor."

AB uyum çalışmalarında, "çevre" konusunda da hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çevre konusunun yerel, ulusal, uluslararası boyutlara sahip olması, yeni hukuki düzenlemelerin de çok yönlü olmasını zorunlu kılmaktadır. Çevre konusu gün geçtikçe uluslararası boyutta önem kazanmaktadır. Dünyadaki çevresel tehditler gün geçtikçe artarak devam etmektedir.

2.2. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

Bu ilişkiler belirli süreçlerden geçmiş olup halen çalışmalar devam etmektedir. 01 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuş; 1 Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi ile hedeflenen Avrupa Tek Pazarı, 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. şubat 1992'de imzalanan ve Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur.

Avrupa Birliği – Türkiye ilişkilerini üç aşamada değerlendirmek mümkündür. **Birinci aşamayı**, 1959 yılındaki ortaklık başvurusunun ardından, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile başlayan ve 1995 yılında imzalanan Ortaklık Konseyi Kararı ile tamamlanan Gümrük Birliği'ne geçiş süreci oluşturmaktadır. **İkinci aşama**, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday statüsü veren Avrupa Hükümet ve Devlet Başkanları Konseyi Kararı ile başlayan Türk hukuk sisteminin AB hukuk sistemine yakınlılaştırılması aşamasıdır.

Üçüncü aşama ise, 2000 yılı Nice Zirvesi'nde AB'nin Türkiye'den beklediklerini Katılım Ortaklığı Belgesi ile açıklamasının ardından, Türkiye'nin de taahhütlerine yönelik 2001 yılında yayımladığı Ulusal Program ile AB Müktesebatı'nın üstlenilmesine geçilmesidir.

Aralık 1997'de AB'nin yeni genişleme politikalarının belirlendiği Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemiş; ancak, Türkiye'nin aday olmaya ehil olduğu kabul edilmiş ve Türkiye için, ilişkilerin geliştirilmesi ve Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi amacıyla, "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" hazırlanması öngörülmüştür. Aralık 1999'da gerçekleşen AB Helsinki Zirvesi'nde resmi olarak aday ülke statüsü verilerek Türkiye yeni genişleme sürecine dahil edilmiştir. Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi suretiyle de AB Müktesebatı'na uyum süreci başlamıştır(84).

2.2.1. Kopenhag Kriterleri:

AB, bu süreç içerisinde Türkiye ile temaslarda bulunarak Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyumu ve AB Mevzuatı'nı üstlenmesi için gerekli çalışmaları tamamlamasına yönelik kısa ve orta vadeli hedefleri ortaya koyan bir "Katılım Ortaklığı Belgesi" (KOB) hazırlamıştır. Bu belge, 8 Mart 2001 tarihinde AB tarafından kabul edilmiştir (85).

AB ile ilişkileri kurumsallaşmaya başlayan ve Birliğe üyeliği söz konusu olan aday ülkelerin, AB'ye üye olmak için yerine getirmeleri gereken kriterler, 1993 Kopenhag Zirvesi'nde belirlenmiş ve "Kopenhag Kriterleri" olarak tanımlanmıştır.

2.2.1.1.Kopenhag Kriterlerinin Üç Ana Başlığı:

- Siyasi Kriterler,
- Ekonomik Kriterleri,
- AB Müktesebatı'nın (acquis communautaire) benimsenebilmesidir.

AB Müktesebatı'nın (acquis communautaire) benimsenebilmesinin anlamı, aday ülkenin AB Müktesebatı'nı üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmasıdır. 31 başlık altında toplanan AB Müktesebatı'nın 22 numaralı başlığı "Çevre" ile ilgilidir.

---

(84) Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, "Avrupa Birliği Çevre Mevzuatına Uyum Süreci", İstanbul, Tüsiad Yayını, Eylül 2002 ve <http://www.tusiad.org/Turkish/ra-por/cev-re/cevre.geil> 09/03/2004, s:19

(85) Aynı Yay. S:19-20

2.2.1.2. Avrupa Müktesebatı'nın Çevre Başlığının Altında Yer Alan Konular:

- Yatay düzenlemeler (Çevresel Etki Değerlendirmesi, bilgiye erişim..vb)
- Hava Kalitesi
- Atık Yönetimi
- Su Kalitesi
- Doğanın Korunması
- Sanayiden Kaynaklanan Kirliliğin Kontrolü
- Kimyasallar ve Genetik Olarak Değişime Uğramış Organizmalar
- Araçlardan ve Makinelere Kaynaklanan Gürültü
- Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma.

2.2.2. Türk Çevre Mevzuatı İle AB Çevre Mevzuatının Uyumu:

Türk Çevre Mevzuatı'nın Uluslararası Çevre Normlarına ve AB Çevre Mevzuatı'na Uyumuna bilimsel açıdan bakıldığında, Türkiye, çevreye ilişkin hukuki düzenlemeler yapma açısından, çok önemli mesafeler kat etmiştir. Çevre konusunda, gerek küresel ölçekte gerekse bölgesel ölçekte yürürlüğe konulan uluslararası çevre sözleşmelerinin tamamına yakını imzalamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve çevre düzenlemelerine yön veren Rio Deklarasyonu, Gündem 21 gibi politika dokümanlarını kabul etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çevre alanında kabul edilen iki taraflı ve çok taraflı milletlerarası sözleşmeler (anlaşmalar) EK-2'de listelenmiştir.

Avrupa Birliği üyeliği için aday olan Türkiye, Gümrük Birliği'ne katılarak ve ulusal programını AB'ye sunarak, Avrupa Birliği normlarına uyma taahhüdünde bulunmuştur. Bunun çevreye ilişkin düzenlemeler açısından anlamı, AB normlarını kabul etmek, çevre mevzuatını AB Çevre Mevzuatı'na uyumlu hale getirmektir. Bunu gerçekleştirmek için Türkiye çeşitli düzeylerde uyum çalışmalarına başlamıştır. Nitekim 09/08/1983 Tarihli ve 2872 Sayılı Çevre Kanununda önemli değişiklikler yapan 26/04/2006 Tarih ve 5491 Sayılı "Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yürürlüğe girmiştir (86). Bu Kanunla çevrenin korunmasında çevresel kaynakların, özellikle doğal kaynakların ve enerjinin akılcı kullanımı, yani kaynakların akılcı yönetimi ele alınmıştır. Bu alanda getirilen düzenlemeler, çevre konusunda genel amaca hizmet etmeyi hedeflemiştir.

---

(86) T.C. Resmi Gazete, Tarih: 13 Mayıs 2006, S: 26167

2.2.2.1. Türkiye-AB Ülkeleri Tarafından Benimsenmiş Politikalar :

- Çevre konusuna bir kaynak kullanımı ve kaynak yönetimi olarak bakılması gerektiği ve AB Çevre Uyumu Projesinin maliyetinin çok yüksek olduğu
- Ekonomik ve sosyal gelişmenin çevreden ayrı düşünülmemeyeceği
- Aynı yerkürede yaşayanların ortak bir kaderi paylaştığı
- Geçmişte uygulanan yanlış kalkınma ve gelişme politikalarının, yerkürenin çevresel kaynaklarını ciddi biçimde tehlikeye soktuğu
- Bugünkü kuşakların ihtiyaçları karşılanırken, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama haklarını tehlikeye sokmayacak ve çevre ile uyumlu “sürdürülebilir” bir kalkınma ve gelişme politikası izlenmesi gerekliliği(87).

2.2.2.2. Türkiye AB Katılım Ortaklığı Belgesi’nde “Çevre” Başlığı İçindeki “Kısa Vadeli Hedefler” :

- Müktesebatın üstlenilmesi için direktife dayalı ayrıntılı bir uyum programının benimsenmesi,
- Çevresel Etki Değerlendirmesi direktifinin üstlenilmesi
- Yatırımları finanse etmek üzere uyum maliyeti, kamu ve özel kesimin yıllık mali kaynakları tahminlerine dayanan bir plan (direktife dayalı) geliştirilmesi(88).

2.2.2.3. Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesinde “Çevre” Başlığı İçindeki “Orta Vadeli” Hedefler :

- Çevrenin korunması için kurumsal, idari ve izleme kapasitesinin güçlendirilmesi ile birlikte, özellikle çerçeve ve sektör mevzuatını geliştirmek suretiyle AB Çevre Müktesebatı’nın uygulanması ve yürütülmesi
- Çerçeve mevzuat, yatay mevzuat, doğal çevrenin korunması, su kalitesi ve atık yönetimi ile ilgili mevzuata özel bir önem vermek suretiyle müktesebat’ın uygulanması; bir atık yönetimi stratejisinin uygulamaya geçirilmesi
- İzleme ağları ve izin usulleri ile veri toplama dahil çevre kontrollerinin kurulması
- Sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin ve bütün diğer sektörel politikaların tanımlanması ve uygulanmasıyla bütünleştirilmesi

---

(87) H.Ünlü, “Çevre Mevzuatı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, www.turcek.org.tr/baroseminer.htm, 2007

(88) İ.Karakoyun, “Türkiye’nin Çevre Konusunda AB Müktesebatına Uyumu”, www.icişleri.gov.tr/tid/dergi/445173_202.doc, 2007

- Çevresel Etki Değerlendirmesi direktifinin uygulanması ve yürütülmesi
- Gümrükler, özellikle serbest bölgeler, çift kullanımlı mallar ve teknolojiler, uyuşturucu üretiminde kullanılan kimyasal maddeler, sahte ve kaçak mallar ile ilgili mevzuat uyumunun tamamlanması(89).

2004 İlerleme Raporu'nda "Çevre" başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır.

"Topluluğun çevre politikasının amacı, mevcut ve gelecekteki nesiller için çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesidir. Çevresel korumanın Topluluğun diğer politikalarına entegrasyonu, önleme hareketi, kirleten öder ilkesi, çevresel kirliliğin kaynağında yok edilmesi ve sorumluluğun paylaşılması temel alınmıştır. Müktesebat, yatay mevzuat, su ve hava kirliliği, atık ve kimyasalların yönetimi, biyo-teknoloji, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi, gürültü ve radyasyondan korunmayı içeren 200'ün üzerinde hukuki düzenlemeyi kapsamaktadır. Müktesebata uyumun sağlanması önemli yatırımlar gerektirmekte, fakat aynı zamanda halk sağlığı için önemli yararlar sağlamakta ve balıkçılık, peyzaj, bitkiler ve ormanların tahrip edilmemesi konularında açılımlar getirmektedir. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iyi donanımlı ve güçlü bir idarenin varlığı, Çevre Müktesebatı'nın etkili bir şekilde uygulanması için zorunludur" (90).

2.2.3. 2003 Yılı İlerleme Raporu'ndan bu Yana Kaydedilen Gelişmeler:

2003 yılı İlerleme Raporu'ndan bu yana iç hukuka aktarma ile ilgili bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Bilgiye Erişim Yönetmelikleri kabul edilmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni onaylamıştır. 2872 Sayılı Çevre Kanununda, 5491 Sayılı Kanunla kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Hava kalitesi alanında, sınırlı düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. Petrol ve dizel yakıt kaliteleri ile ilgili bir yönetmelik kabul edilmiş ve yeni yolcu araçlarının karbon dioksit emisyonları ve yakıt ekonomisi hakkında tüketicinin bilgilendirilmesi ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, Temmuz 2004'te, petrol ve dizel yakıtların kalitesi ile ilgili bir tebliğ yayınlanmıştır. Dizel ve sıvılaştırılmış petrol gazı kullanılan makinelerin emisyonlarına karşı önleme ölçümleri ile ilgili yönetmelik değiştirilmiştir.

---

(89) Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine ilişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>

(90) Aynı Yay.

Atık yönetimi alanında da bazı gelişmeler kaydedilmiştir. Tehlikeli atıkların Akdeniz'e atılması ve buradaki sınır ötesi hareketlerden kaynaklanan kirlenmenin azaltılmasına ilişkin bir kanun kabul edilmiştir. Aynı zamanda, ambalaj atığı, hafriyat, toprak, inşaat ve yıkıntı atıklarının kontrolü, atık yağlar ile liman ve körfezlerdeki tesislere ait atıkların yönetimi, pil ve akümülatörler ile ilgili mevzuat kabul edilmiştir.

Su kalitesi alanında ise, sınırlı düzeyde ilerleme olmuştur. Su kaynaklarının nitrattan korunması ile ilgili bir yönetmelik kabul edilmiştir. Doğanın korunması alanında da sınırlı seviyede ilerleme meydana gelmiştir. CITES Sözleşmesinin (Convention on International Trade in Endangered Species) uygulamasına ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmıştır(91).

Endüstriyel kirlilik, risk yönetimi ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalar alanında gelişme kaydedilmemiştir. Kimyasallarda ise, sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu çerçevede, pestisit ve benzer ürünlerin pazarlanması ve kullanımının yasaklanması ile bilimsel ve diğer amaçlarla deney hayvanlarının yetiştirilmesi, deneylerin gerçekleştirilmesi amacıyla laboratuvarların kurulması, yönetilmesi ve denetlenmesine ait yönetmelik kabul edilmiştir.

Gürültü, nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma alanında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Radyoaktif maddelerin kullanımı ile oluşan atıklara ilişkin bir yönetmelik kabul edilmiştir (92). Ayrıca Çevre Kanununun en son metni, kanun hükmünde kararnameler, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler ve çevre konusunda yapılan Milletlerarası çok taraflı ve iki taraflı anlaşmalar EK-2'de liste halinde sunulmuştur.

8 nci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "çevrenin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki dağılımında oluşan belirsizliklerin giderilemediği vurgulanarak, çevre koruma amaçlı bazı münferit projelere rağmen hızlı nüfus artışı ve sanayileşme sürecinin doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olduğu, kalkınmanın çevreyi gözetecek şekilde gerçekleştirilmesinin sağlanamadığı ve çalışmaların devam edeceği belirtilmektedir" (93).

---

(91) B.Hellferich, "Avrupa Birliğinde Türkiye Görünümü", Çevre ve Aday Ülkelerinin Kaydettiği İlerlemeler, 2006, S:4, s:7-9

(92) Çevre Kanunu ve İlgili Mevzuat, Lebib Yayınları, Seri III, C:III/1 ve III/2, İstanbul, 2006

(93) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://ekutup.dtp.gov.tr/plan/viii/taslak> pdf., 27.06.2000

2007-2013 yıllarını kapsayan 9 ncu Kalkınma Planının Onaylandığına Dair Kararlar Dokümanında Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi başlığı altında şu tespitlere yer verilmiştir: “Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme süreci doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam etmektedir. Çevrenin korunması ve üretim sürecinin olumsuz etkilenmemesi açısından doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki dağılımında belirsizlikler yeterince giderilememiştir”(94).

Avrupa Birliği uyum sürecinde, atık yönetimi, doğa koruma, gürültü ve çevresel etki değerlendirmesi konularında ilerleme sağlanmasına rağmen çevre alanında halâ çok sayıda düzenlemeye gereksinim bulunmaktadır. Ancak, uyumun gerektirdiği yüksek maliyetli yatırımların fazlalığı bu alanda özel sektörün katılımı da dahil yeni finansman yöntemleri arayışını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda mevzuat uyumunun sağlanması ve gerekli ilave yatırımların yapılabilmesi için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizdeki doğal gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için 2002 yılında Johannesburg’da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin bir çıktısı olan Uygulama Planı’nda, sürdürülebilir kalkınma için ulusal politika ve stratejilerin formülasyonu ve geliştirilmesinin bir sistem bütünlüğü içinde bütün plan, program ve stratejilere entegre edilmesini sağlamak amacıyla Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur.

Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve ekonomik değere dönüştürülmesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu amaçla, referans merkezi niteliğinde araştırma kurumlarının oluşturulmasına, doğal bitki gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için biyo-teknoloji ürünlerinin kullanımı ve dolaşımı konusunda standartların belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ve biyoteknoloji ürünlerinin kullanımı ve dolaşımı konusunda standartların oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Çevresel izleme, denetim ve raporlama sisteminin altyapısının geliştirilerek uygulamaların etkinleştirilmesi, ilgili kuruluşlar arasında bilgi akışının ve paylaşımının bütüncül bir sistemle sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

---

(94) Dokuzuncu Kalkınma Planının (2007-2013) Onaylandığına Dair Karar, Karar No:877 Karar Tarihi, 28/06/2006, (R.G.01/07/2006 S:26215)

Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planlarında çevre konusu karşılaştırıldığında hemen hemen aynı sorunlara değinildiği, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planından Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planına gelindiğinde, ülkemizin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini (İDÇS) onayladığı ve 24 Mayıs 2004 tarihinden beri İDÇS'ye taraf olduğumuz görülmektedir. Bütün bunlara rağmen Dünya'da her geçen yıl iklim değişiklikleri insanlığa büyük tehdit sinyalleri vermektedir(95).

Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Planı Taslağı hazırlanmış olup, bu çalışmanın kısa zamanda tamamlanması hedeflenmektedir. Sera gazı salımlarını belli bir miktarda tutmak ya da belirlenen bir yıla kadar istenen oranda azaltmak amacıyla oluşturulan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) kapsamında ülkemiz özellikle enerji ilişkili CO2 ve diğer sera gazlarında önemli oranda indirim yükümlülükleri yapması gereken ülkeler içinde yer almaktadır.

2.2.3.1. Avrupa Birliğı 6 ncı Çevre Eylem Programı:

Avrupa Birliğı 6 ncı Çevre Eylem Programı (2001-2010) yıllarını kapsamaktadır. İlk Çevre Eylem Programı'nın yapıldığı 1973 yılından beri, en uzun süreli programı olarak planlanan (10 yıl) ve AB'nin Ocak 2001 tarihinde kabul ettiği 6 ncı Çevre Eylem Programı, "Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihlerimiz" başlığını taşımaktadır.

Avrupa Birliğı 6 ncı Çevre Eylem Programının giriş bölümünün devamında, AB'nin çevreye yaklaşımı özetle şöyle anlatılmaktadır: "Yerküremizin korunması, güçlüklerle birlikte fırsatları da yaratmaktadır.Doğal kaynakların daha iyi ve verimli kullanılması yoluyla, ekonomik gelişme ile çevrenin bozulması arasındaki ilişkiyi kurabiliriz. Ekonomimizi ve çevremizi geliştirecek yenilikçi fırsatları yakalamak zorundayız. Davranışlarımız ve bunların çevre üzerindeki etkileri konusunda daha çok sorumluluk almaya başlamalıyız. Bireyler, aileler, iş adamları, çevre örgütleri olarak bugün enerji tasarrufu, çevre dostu ürünlerin kullanımı, atıkların geri kazanımı ve doğal çevrenin korunmasında daha çok çaba harcamalıyız. Karşı karşıya kaldığımız çevre sorunları, küresel sorunlardır. Bu sorunlar ulusal sınır tanımaz. Diğer ülkelerdeki çevre bozulmaları, paylaştığımız çevreyi ve yaşam kalitemizi etkilemektedir. Konu sadece politikacıları ve sanayicileri değil hepimizi ilgilendirmektedir. İklim değişikliğı gibi sorunları tek başımıza çözemeyiz. Bu nedenle uluslararası çaba gerekmektedir. Bireyler, işverenler, çalışanlar, hükümetler, tüketiciler ve aileler olarak aynı dünyada beraber yaşıyoruz. Bu bizim geleceğimiz, bizim seçimimizdir. 6 ncı Çevre Eylem Programı, gelişmeleri destekleyecek ve cesaretlendirecektir(96)."

---

(95) N.Moussis, "Avrupa Birliğine Giriş Rehberi", Mega Pres, 2004, İstanbul, s:337-361

(96) N.Turgut, a.g.e., s:69

2.2.3.2. Avrupa Birliği 6 ncı Çevre Eylem Programının Yeni Yaklaşımları:

Program, daha çok çaba gösterilmesi ve güçlü bir biçimde eyleme geçilmesi gereken:

- İklim değişikliği sorununun çözümü için çaba göstermek
- Doğayı ve yaban hayatını korumak
- Çevre ve sağlık konularında koordineli çalışmak
- Doğal kaynakları korumak ve atıkları yönetmek şeklinde belirtilen ana konular, bütün karar alıcılar için yol gösterici bazı temel ilkelerdir.

AB çevre politikalarının dayanacağı, üye ülkelerin somut yükümlülüklerine entegre edilmesi gereken ve gelecekte oluşacak mevzuatın yorumlanmasında yol gösterici araç olacak bu ilkeler, Amsterdam Antlaşması'nın 174 ncü maddesinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Türkiye tarafından ülke ölçeğinde çevreye ilişkin hukuki düzenlemelerde iki temel gerekliliğin göz önünde tutulması gerekmektedir. Birincisi, getirilecek düzenlemelerin uluslararası ölçekte kabul görmüş çevre hukuku düzenlemelerine uygun olması, ikincisi ise bunların uygulanmasını sağlayacak alt yapının, uygulamaya geçirecek teşkilatın oluşturulabilmesi için teknik ve mali araçlarla desteklenmesi gerekliliğidir.

2.3. Avrupa Birliği Fonlarından Desteklenen Projeler:

İdari işbirliği Fonu'ndan desteklenen Türkiye için "Çevre Alanında Entegre Uyumlaştırma Stratejisi Projesi" hazırlanmaktadır. Ayrıca projelerin çok taraflı çevre programları bileşeni kapsamında, Bölgesel Çevre Merkezi'nin Türkiye'de kurulması, Avrupa Birliği Çevre Hukukunun Uygulanması ve Yaptırım Bilgi Ağının (IMPEL) oluşturulması ve çevresel bilgiye ulaşım ve idari yapının geliştirilmesi için eğitim çalışmaları planlanmıştır.

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının 17 Aralık 2004 tarihli zirvesinde aldığı karar doğrultusunda 3 Ekim 2005 tarihinde yapılan Katılım Konferansı ile Türkiye resmen Avrupa Birliğine katılım müzakerelerine başlamıştır. Avrupa Birliği Müktesebatını yürürlüğe koyabilmek için ulusal kanuni çerçevenin, kural ve usullerin AB Müktesebatına uyumlaştırılması gerekmektedir. Uyumlaştırma AB mevzuatının iç hukuka aktarımı, uygulanması ve yaptırımın sağlanması olarak üç aşamalıdır. Türkiye için önemli stratejik belgeler, Katılım Ortaklığı Belgesi ve AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programıdır. Buna ilaveten Komisyon tarafından her sene aday ülkeler için hazırlanan Düzenli İlerleme Raporları Türkiye'ye AB sürecinde yön vermektedir. "Çevre" başlığı altında 300'ü aşan direktif ve yüksek maliyeti öngören yatırım ihtiyacı nedeniyle konunun çözüme kavuşturulması oldukça zor, kapsamlı ve uzun bir çalışmayı gerektirmektedir.

Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye çevre konusunda yapılan mali yardımlara bakıldığında, Katılım Öncesi Mali Yardım Programları aracılığıyla ilk olarak 2002 yılında toplam 126 milyon Euro destek sağlanmıştır. Bu miktarın 16.6 milyon Euro'su "Türkiye'de Çevre Alanında Kapasite Geliştirme Projesinde" kullanılmıştır.

2003-2004 yılı programları kapsamında atık, havanın kalitesi, kimyasallar ve gürültü konularına ilişkin olarak ilgili AB direktiflerinin uygulanmasında kurumsal kapasitenin artırılması amacıyla Türkiye tarafından toplam 8,5 milyon Euro bütçeyi gerektiren 4 proje önerilmiş ve kabul görmüştür. Mevcut durumda AB eşleştirme projeleri ile hava kirliliği, doğa koruma, atık yönetimi, gürültü kontrolü alanlarında toplam 14 adet direktifin uyumlaştırma çalışmaları devam etmektedir.

2005 yılı için Türkiye'ye toplam 300 milyon Euro mali yardım ayrılmış olup, diğer yıllardan farklı olarak, bu miktar ilk defa 2005 yılında hazırlanan çevre alt yatırım projelerinden Kuşadası ve Çanakkale Katı Atık Yönetim Projelerini desteklemek üzere AB mali yardım programına dahil edilmiştir(97).

2006 yılında ise Avrupa Birliğince Türkiye'ye toplam 500 milyon Euro mali yardım ayrılmıştır. Bununla çevre altyapı yatırım projelerinden Atık su Arıtma projeleri desteklenmiştir. Bu proje ile bazı illerin katı atık projesinin fizibilitesi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi raporları hazırlanmıştır (98).

2010 yılı sonuna kadar mevzuat uyumunun tamamlanması hedeflenmektedir. Türkiye'nin Dokuzuncu Kalkınma Planında da (2007-2013) bu konu yer almış bulunmaktadır. Katılım stratejisi kapsamında, AB tarafından katılım tarihine kadar tüm mevzuatın aktarımı ve uygulamanın tamamlanması istenilmektedir. Ancak uygulamaya ilişkin olarak müzakerelere tabi geçiş dönemleri söz konusudur. Geçiş dönemi talep edilen direktifler için detaylı bir gerekçelendirme ile ilgili proje başvurularının ayrıntılı aşamalarını içeren bir uygulama planı bulunacaktır.

Müzakerelere hazırlık çerçevesinde "Yüksek Maliyetli Çevresel Yatırımların Planlanması" projesi kapsamında Avrupa Birliği'nce "yüksek maliyetli" olarak adlandırılan 18 çevre direktifine ilişkin olarak Türkiye tarafından ayrıntılı yedi teknik çalışma grubu oluşturulmuştur. Yine aynı projenin sonuçlarına göre; AB'nin başlıca yüksek maliyetli çevre direktiflerine uyum için tahmini olarak Türkiye'de kamu sektörü tarafından 50 milyar

---

(97) İşveren Dergisi, TİSK Yayın Organı, C: 44, S: 9, Haziran 2006, s:17-18

(98) Söz Konusu İller Tokat, Nevşehir, Amasya, Konya, Kütahya, Balıkesir, Kayseri ve Bitlis'tir.

Euro'luk, sanayi sektörü tarafından ise 18 milyar Euro'luk bir yatırım yapılması gerekmektedir. En yüksek yatırım ihtiyacı ise 35 milyar Euro ile atık su ve içme suyu konularındadır. Yatırım maliyetlerine bakıldığında su konusunu, endüstriyel katı atık bertaraf tesislerinin kurulması konuları takip etmektedir(99).

Nitekim AB ile müzakere sürecinde Türkiye açısından en zorlu başlık çevredir. 2000-2006 döneminde Avrupa Birliğinden Türkiye'ye toplam 1,7 milyar Euro mali yardım sağlanmıştır. Diğer AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok yetersizdir. Bu doğrultuda, kesin olmamakla birlikte Türkiye'nin 2007-2013 yılları arasında yıllık ortalama 1 ile 1,2 milyar Euro mali yardım alması beklenmektedir (100).

2.4. AB Süreci Hakkında Genel Değerlendirme

Avrupa Birliği ilk olarak 1972'de ele aldığı çevre kavramını giderek artan bir önem ile bütün ekonomik sektörlerine ve ilgili bütün mevzuatına yayma çabasıdır. Bu mevzuatın uygulanmasını sağlamak için son dönemde çevre suçlarının ceza hukuku kapsamında değerlendirilmesine yönelik çalışmalar da başlamıştır. Ayrıca AB mevzuatının bütünüyle uygulanabilmesi için finansmana ilişkin net değerlendirmeler, Türkiye için Entegre Çevresel Uyumlaştırma Stratejisi Projesi sonuçlandırıldığında kesin olarak ortaya konabilecektir.

Öte yandan 2002 yılı mali işbirliği programlaması kapsamında yer alan Türkiye'de Çevre Alanında Kapasite Geliştirilmesi Projesinin çevre ile ilgili ağır yatırımlar bileşeni çerçevesinde, üyelik için öncelikli çevre projelerinin belirlenmesi ve AB'nin çevre ile ilgili direktiflerinin gerektirdiği ağır yatırımların finanse edilebilmesi için bir mekanizma geliştirilmesinin desteklenmesi çalışmaları yürütülmektedir.

Yatay mevzuata ilişkin olarak, yeni "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği" Müktesebat ile daha uyumlu görünmektedir. Bununla birlikte, "sınır ötesi etki değerlendirme" ve "halk danışması" için ayrılan süre gibi bir dizi konuya daha fazla önem verilecektir.

Türkiye, çevrenin korunmasına ilişkin zorunlulukları, diğer bütün politikaların tanımlanmasına ve uygulanmasına entegre edilebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla çalışmak zorundadır.

---

(99) İKV Yayını, "Avrupa Komisyonu 2006 Yılı Önceliklerini Açıkladı", 2006, Ankara, s:3

(100) "İşveren Dergisi", a.g.d., s:17-18-19

Orta vadeyi kapsayacak şekilde, Çevre Müktesebatı'nın uygulanmasını sağlamak için önemli miktarda yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, bütün yeni yatırımların AB Çevre Müktesebatı ile uyumlu olmasının üzerinde önemle durmak gerekmektedir. Bazı gelişmelere rağmen, Çevre Müktesebatı'nın iç hukuka aktarılması genel olarak düşük seviyede kalmıştır. Ayrıca, uygulamadaki zayıflık halâ en büyük sorun kaynağıdır. AB Müktesebatı doğrultusunda ilerleme kaydedebilmek için yatay mevzuat, hava kalitesi, atık yönetimi, su kalitesi, doğa koruma, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi alanları başta olmak üzere, iç hukuka aktarma ve uygulama ile ilgili daha fazla çabaya ihtiyaç bulunmaktadır. Çevre politikasının uygulanmasında rol alan kurumların idari kapasitelerinin ve koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Orta vadede büyük yatırımların temin edilmesi önem arz etmektedir.

Çevre Mevzuatı'nın uyumlaştırılmasındaki önemli zorluklardan biri bu konunun Türk Mevzuatındaki dağınıklık, bir diğeri ise AB Mevzuatında da çevre uygulamalarının diğer konulara ait çeşitli mevzuat içinde entegre biçimde ele alınıyor olmasıdır. Ancak hazırlanan ve hazırlanmakta olan projeler, uyum için yapılması gereken çalışmaları, yöntem ve stratejileri ortaya koymaktadır. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda, çok daha düzenli ve hızlı çevre mevzuatı değişiklikleri olması beklenmektedir. Nitekim Türkiye'de, 5491 sayılı Kanunla Çevre Kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci kesintiye uğrasın veya uğramasın çevre sorunu gittikçe artmakta, gerek kamu sektörünü gerekse özel sektörü ciddi düzeyde değişiklik yapmaya zorlamaktadır. AB ve diğer dış pazarlar dikkate alındığında, piyasa ve rekabet koşullarının gerektirmesi nedeniyle konuya ilişkin üretim yapan sanayicilerin bu direktifleri bilmeleri ve üretimlerinde bu yaklaşımları ve usulleri dikkate almaları gerekmektedir. Aynı konu çalışmamızda geçen Tarsus'taki sanayiciler ve sanayi tesisleri için de geçerlidir.

IV – YARGI KARARLARI VE ÇEVRE

Bu bölümde Anayasa Mahkemesinin, Danıştay'ın ve Yargıtay'ın çevre ile ilgili temel kararlarından alınan örnekler, kararların verilmesine esas olan yasal mevzuat ile Çevre Kanununun son değişikliğine göre irdelenmiş ve her bir yargı makamının verdiği kararlar değerlendirilmiştir. Verilen kararlar, kararların verildiği zamandaki yürürlükte olan yasaların olaylara uygulanmasını içermektedir. Sosyo-kültürel ve ekonomik nedenlerle Çevre Yasası da öteki yasalar gibi zaman zaman değişikliğe uğramaktadır. Bunun sonucunda verilecek kararlarda bazı farklılıklar oluşsa bile, içtihat haline gelmiş olan bu kararlar yargıda rehber niteliğini koruyacaktır.

1. Anayasa Mahkemesinin Çevre İle İlgili Temel Kararları (101)

Çevre yargısının gelişmesine Anayasa Mahkemesi de kararlarıyla katkıda bulunmuştur. Örnek kararlar aşağıda belirtilmiştir.

1.1. Anayasa Mahkemesinin 12.11.1986 tarih ve 1985/11 E., 1986/29 K. Sayılı Dosyası.

Bu karar, Anayasanın 56 ncı maddesinin uygulanmasının ilk örneğidir. Karar, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun bazı maddelerinin iptali istemiyle açılan dava sonunda verilmiştir. “Sağlıklı ve dengeli bir çevre kavramına, doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava, su ve toprak kirlenmesinin önlenmesi çevre kadar, belli bir plan ve programa göre düzenlenmiş çevre ile ilgili konuların da gireceği kuşkusuzdur...” açıklaması yapılmıştır. Böylece çevre konusuna açıklık getirildiği belirtilmiştir. Yani doğal güzelliklerin korunması, hava, su ve toprak kirlenmesinin önlenmesi, sağlıklı ve dengeli bir çevre kavramının unsurları olarak belirlenmiştir. Burada çevre hakkının “koruma” ögesi öne çıkarılmıştır.

3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 26 ncı maddesi, “her türlü sanayi kuruluşuna, varsa bölge planı ve imar planına, planı olmayan yerlerde ise valilikçe verilen ön izinden sonra avan projesine göre belgeleri incelenerek belediye, valilikler veya yeminli serbest mimarlık ve mühendislik bürolarınca ruhsat verilir” hükmünü öngörmekteydi. Bu hüküm Anayasa Mahkemesince eşitlik ilkesi yanında Anayasanın 56 ncı ve 57 nci maddelerine de aykırı bulunarak iptal edilmiştir. İptal kararı şöyle ifade edilmiştir: “Anayasanın 56 ncı ve 57 nci maddelerinde öngörülen görevlerin yerine getirilmesi, ancak belli bir plan ve program çerçevesinde sürekli gözetim ve denetim ile gerçekleşebilir. Çünkü gerek sağlıklı ve dengeli bir çevre oluşturulması ve gerekse konut ihtiyacının bir plan çerçevesinde karşılanabilmesi, yapılacak yapıların öncelikle plana uygunluğunun denetlenmesini gerektirir.

Bu denetimin etkin araçlarından biri kuşkusuz ruhsattır...” açıklamasıyla planlı ve programlı çalışmaya çevre konusunda çok ihtiyaç duyulduğu, uygulamaların plana ve programa uygunluğunun denetlenmesi gerektiği vurgulanmış bulunmaktadır(102).

1.2. Anayasa Mahkemesinin 19.04.1986 tarih, 1987/16 E., 1988/8 K. Sayılı Dosyası:

Bu kararda Anayasanın 56 ncı maddesi sağlık hakkı açısından değerlendirilerek şöyle ifade edilmiştir.: “Bu maddenin birinci ve ikinci fıkrası, herkese sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı bir hak olarak tanıırken, devlet de böylesi yaşamayı sağlamak ödevini yüklenmiştir.....”. Anayasa Mahkemesinin bu görüşü, çevre hakkını düzenleyen 56 ncı madde hükmünün “sübjektif bir kamu hukuku” olarak tanındığını göstermektedir. Çünkü burada bireylerin hakları ve bu haklara göre devletin ödevleri belirlenmek istenmiştir. Böylece çevre hakkının yer aldığı 56 ncı madde Anayasa Mahkemesine göre sadece yasama organına yol gösteren bir program hükmü değil, aynı zamanda herkesin ileri sürebileceği bir hak olarak saptanmaktadır (103).

1.3. Anayasa Mahkemesinin 26.08.1988 tarih, 1988/61 E., 1989/28 Sayılı Dosyası :

Bu karar, İstanbul Boğaziçi Sahil Şeridi ve kıyı bölgelerinde yapılan kaçak yapıların gecekondular sayılarak affını öngören 2981 sayılı Kanun’un 14/f maddesinin bazı ibarelerinin iptali istemine itiraz edilmesi üzerine verilmiş; kıyılarından yararlanmada öncelikle “kamu yararının” esas alınacağına dair Anayasa’nın 43 ncü maddesinin 2 nci fıkrasının, “hukuk devleti” ilkesinin esas alınması gerektiğini öngören Anayasa’nın 2 nci maddesinin ve Çevre hakkına yer veren 56 ncı maddesinin sübjektif bir hak olarak kabul edilmesini öngörmüştür (104).

Bu kararda en önemli öge, yasanın dördüncü maddesinde yer alan kıyı ve kıyı şeridi kavramlarına Yüksek Mahkemece açıklık getirilmiş olmasıdır. Anayasa Mahkemesi, bu kararında, Anayasanın kıyılarından yararlanmayı kişiler yönünden toplumsal ve ekonomik bir hak olarak değerlendirdiğini, kıyılarda kişilerin de bazı haklarının bulunduğunu dikkate alarak, Anayasanın kamu hakları ile kişi haklarının bağdaştırılması gereğini benimsediğini belirtmiştir. 43 ncü maddenin, kıyılarından yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilmesine yer verdiği kararında, fabrika ve santral gibi kuruluşların, hepsinin değil, ancak etkinliklerinin niteliği gereği kıyıda yapılmaları zorunlu bulunanların kıyıda yapılabileceğini belirtmiştir(105).

---

(102) E.Y.Özdek., a.g.e., s:150-157

(103) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, a.g.d., s: 81-100

(104) R.G., Tarih: 4.10.1989, S:20302

(105) R.Keleş, C.Hamamcı, a.g.e., s:410-411

1.4. Anayasa Mahkemesinin 18.09.1991 tarih, 1990/23 E., 1991/29 K. Sayılı Dosyası :

İmar Kanunu'nun kıyı ile ilgili 4/a maddesindeki sahil şeridini, uygulama için imar planı yapılacak yerlerde, "kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yüzünden yatay olarak en az yirmi metre genişliğinde..." tanımlamasını yetersiz bulmuştur. Bu alanın en az yüz metre olması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü yirmi metrelik alanın kamu yararına olmadığını, Kanun'daki bu maddenin Anayasa'nın 56 ncı maddesiyle uyumsuzluk gösterdiğini ve çevre hakkının kamu yararı kriteri ile birlikte uygulanmasının gerektiğini esas almıştır(106).

2. Danıştay Kararları

Aşağıda Danıştay'ın değişik tarihlerde çevre konusunda verdiği kararlardan bazıları incelenmiştir:

2.1. Danıştay 6 ncı Dairesinin 2003/1756 Esas ve 2004/5882 K Sayılı Dosyası (107):

Karar, 9/8/1983 tarihli 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 15 nci maddesi uyarınca tesis edilen faaliyetin durdurulmasına ilişkin işleme karşı, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7 nci maddesine göre tebliğ tarihinden itibaren 60 gün içinde dava açılması gerektiği hakkındadır.

Danıştay Tetkik Hakiminin incelemesi sonunda, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 14 ncü maddesinde düzenlenen gürültü yasağına aykırılık nedeniyle bu Kanunun 15 nci maddesi uyarınca davalıya ait gürültü çıkaran tesisin faaliyetinin durdurulmasına, İdare Mahkemesince de anılan işlemin öğrenilme tarihinden itibaren bu kanunun 25 nci maddesi uyarınca 7 gün içinde dava konusu edilmediğinden bahisle davanın süre aşımı yönünden reddine karar verildiğini; bu 7 günlük sürenin aynı kanunun 20 nci, 21 nci ve 22 nci maddelerinde düzenlenen kanundaki yasaklara aykırı hareket eden veya yükümlülükleri yerine getirmeyenlere verilecek para cezaları için özel dava açma süresi hükmü olmadığından, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 7 nci maddesindeki 60 günlük dava açma süresinin uygulanacağı; dava konusu olayda, davacının 60 günlük dava açma süresi içinde dava açtığı anlaşıldığından aksi yöndeki İdare Mahkemesi kararının bozulması gerektiği konusunda görüşünü bildirmiştir.

Danıştay Savcısı ise, 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49 ncu madde 1 nci fıkrası gereğine verilen kararın dayandığı hukuki ve kanuni nedenler karşısında bu kararın bozulmasını gerektirir nitelikte görülmediğini ve anılan temyiz isteminin reddiyle İdare Mahkemesi kararının onanmasının uygun olacağını bildirmiştir.

---

(106) M.Akıncı, a.g.e., s:279

(107) Danıştay Dergisi, Yıl 35, S: 109, 2005, s:48-375

Neticede mahkeme heyeti, bidayet mahkemesi kararının bozulmasına oybirliği ile karar vermiştir. Bu mahkeme kararının verilişindeki Danıştay tetkik hakiminin ve Danıştay savcısının düşüncelerini, 2872 Sayılı Kanun'un 5491 Sayılı 26/4/2006 tarihli "Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"daki maddelere göre irdelediğimizde, kararın uygulamalardan elde edilen tecrübelerle dayandığını görmekteyiz. 14 ncü maddenin başlığı "gürültü" olarak belirlenmiş olup, "kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır." Bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır. 15 nci maddenin düzenleniş şekli, bu kanuna ve bu kanun uyarınca yayımlanmış yönetmeliklere aykırı davrananlar için, aykırı faaliyeti düzeltmek yönünde Bakanlıklarca veya yetki verilen kurum ve mercilerce bir yılı aşmamak üzere süre verilebileceğini hükme bağlamıştır. Faaliyet, süre verilmemesi halinde derhal, süre verilmesi durumunda süre sonunda, aykırılık düzeltilmezse kısmen veya tamamen süreli veya süresiz olarak durdurulacaktır. Süre verilmesi ve faaliyetin durdurulması, bu kanunda öngörülen cezaların uygulanmasına engel teşkil etmeyecektir.

Diğer taraftan Çevre Kanunu'nun 25 nci maddesi "İdari Yaptırımların Uygulanması, Tahsil Usulü ve İtirazları" düzenlemektedir. Buna göre Kanundaki yasaklara uymayanlar, aykırı hareket edenler ve yükümlülüklerini yerine getirmeyenler için para cezası uygulanması yanında, 25 nci maddedeki para cezalarında cezanın tebliğinden itibaren 7 (yedi) gün içinde dava açılabileceği hükmü, 30 (otuz) gün içinde idare mahkemesinde dava açılabilir şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Buna ilave olarak, dava açmış olmak, idarece verilen para cezasının tahsilini durdurmaz. 2872 sayılı Kanun'un 28 nci maddesine, "çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren 5 (beş) yıl sonra zaman aşımına uğrar" fıkrası eklenmiştir.

2.2.Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 2005/295 Esas ve 2005/1165 Karar Sayılı Dosyası :

Davanın özeti, "Çevre kirliliğine neden olan davacı siteye, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8 nci maddesi 2 nci paragrafının ihlali nedeniyle para cezası verilmesinde hukuka aykırılık bulunmamakta ise de; para cezası hesaplanırken siteye kuruluş ve işletmeler için öngörülen miktar üzerinden ceza verilmesinde isabetsizlik görülmediği" hakkındadır. A İdare Mahkemesinin B sayılı Esas,C sayılı Kararının temyizden incelenerek bozulması davacı tarafından istenilmektedir. Savunma ise İdare Mahkemesinin ısrar kararının onanması gerektiğini vurgulamaktadır(108).

Danıştay Tetkik Hakimi, temyiz isteminin kabulü ile İdare Mahkemesinin ısrar kararının Danıştay'ın 6 ncı Dairesinin Kararı doğrultusunda bozulması gerektiğini; Danıştay Savcısı ise, idare ve vergi mahkemelerince verilen kararların temyizen incelenerek bozulabilmesi için, 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49 ncu maddesinin birinci fıkrasında belirtilen nedenlerin bulunması gerektiğini, temyiz dilekçesinde öne sürülen hususların, söz konusu maddede yazılı nedenlerden hiçbirisine uymadığını ve istemin reddi ile temyiz edilen Mahkeme ısrar kararının onanmasının uygun olacağını düşünmektedir.

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu da dosyanın tekemmül ettiğini, yürütmenin durdurulması isteminin görüşülmeyle dosyanın incelendiğini ve gereğinin düşünüldüğünü belirtmiştir. Dava A İli, B İlçesi, C Beldesi, D Mevkiinde bulunan yazlık sitenin arıtma tesisinin olmadığı, yapılan uyarılara rağmen de kurulmadığı gerekçesiyle 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 8 nci maddesinin 2 nci paragrafına aykırılık nedeniyle aynı Kanunun 20 nci maddesi uyarınca E Türk Lirası para cezası verilmesine ilişkin F Günlü, G Sayılı işlemin iptali istemiyle açılmıştır. A İli 2 nci İdare Mahkemesinin F günlü, G sayılı kararıyla davacı sitede, atık suların çukurda toplandığı, çevre mevzuatı hükümlerine göre atık su tesisinin kurulmasının zorunlu olduğuna dair tüm uyarılara karşın atık su tesisi kurulmayarak çevre kirliliğini önleme konusunda gerekli tedbirlerin alınmadığı, dava konusu işlemde mevzuata aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir.

Davanın incelenmesinde Çevre Kanunu'nun 8/2, 11, 20/a son fıkrası ve 21 nci maddesi; 765 Sayılı Türk Ceza Kanununun 4421 Sayılı Kanunla değiştirilen ilgili hükümleri esas alınmıştır. Karara karşı itiraz eden üye ise, "yukarıdaki maddelere ilave olarak idari cezalara itiraz konusunda 2872 Sayılı Kanun'un 25 nci maddesi dikkate alınmamıştır" kaydını koydurmuştur. 25 nci madde "idari cezalara karşı, cezanın tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz idarece verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz" hükmünü öngörmektedir.

26/04/2006 tarihinde kabul edilen 5491 Sayılı "Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 11 nci maddesi "İzin alma, arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğü" başlığını taşımaktadır. Bu madde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Atık su altyapı sistemlerinin kurulmasından sorumlu birimler tanımlanmış, atıkların yönetimi ile ilgili genel kurallar belirtilmiştir. Bu maddeye göre "üretim, tüketim ve hizmet faaliyetleri sonucunda oluşan atıklarını alıcı ortamlara doğrudan veya dolaylı vermeleri uygun görülmeyen tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri atıklarını yönetmeliklerde belirtilen standartlara ve yöntemlere

uygun olarak arıtma ve bertaraf etmekle veya ettirmekle ve öngörülen izinleri almakla yükümlüdürler...”. Maddenin ikinci fıkrasında, yukarıda belirtilen yükümlülükleri bulunan tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri hakkında çevrenin korunmasına yönelik yükümlülükleri yerine getirdiğine dair proje ve belgeleri yetkili makama sunmadıkça ve ardından bu yükümlülüğü yerine getirdiğini ortaya koymadıkça inşaat, işletme ve/veya yapı ruhsatları alamayacakları belirtilmiş; ayrıca usule uygun bu ruhsatlara sahip olmakla birlikte arıtma ve bertaraf yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin ruhsatlarının iptal edileceği belirtilmiştir. “... Mevzuat yerleşim alanlarından kopuk olarak münferit yapılmış tatil köyü, tatil sitesi, turizm tesis alanları vb. kullanım alanlarında site yönetimleri veya tesis işletmecileri atık su altyapı sistemlerinin kurulması, bakımı, onarımı ve işletilmesinden sorumludurlar.” Bu konularda acil durum planlarının hazırlanması da mecbur tutulmuştur. Aynı Kanunun 20 nci maddesi ile idari nitelikteki para cezaları düzenlenmiş olup, cezalar arttırılmıştır. Bu maddenin uygulanmasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturmasına dair hükümleri saklıdır. Böylece kasten kirletenler ve bir kimsenin sağlığını bozan ve gürültü yapanlar hakkında hem idari para cezası verilecek, hem de cezai soruşturma sonunda Türk Ceza Kanunu 181, 182 ve 193 ncü maddelerinin ihlali nedeniyle ceza davası açılabilecektir. 20 nci maddenin 3 ncü fıkrası ceza miktarlarının on katına kadar arttırılması yetkisini Bakanlar Kuruluna vermiştir. Bu fıkra (Md.20/3) 1982 Anayasası'nın 38 nci maddesindeki “cezada kanunilik” prensibine aykırıdır. 20 nci maddenin son fıkrası “bu maddenin uygulanmasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturması haline ilişkin hükümleri saklıdır” hükmünü getirmiştir. Bu son fıkranın “non bis idem” (bir suçtan iki ceza verilmez) prensibine aykırılığı önlemek için maddeye eklendiği anlaşılmaktadır. Çevre Kanunu'nun 20 nci maddesinde öngörülen idari cezaların fail hakkında uygulanmasının yanında, gösterilen fiillerin diğer ceza normlarında suç kabul edilmesi halinde, o hükümler de ayrıca tatbik edilecektir. Çevre Kanunu'nun 25 nci maddesi “idari yaptırımların uygulanması, tahsil usulü ve itiraz” başlığını taşımaktadır. Kanunun eski halindeki idare mahkemesine 7 (yedi) gün içinde dava açılmasına ait süre, kanun değişikliği ile 30 (otuz) güne çıkarılmıştır. Bu hükmün hukuka daha uygun olması için dava açılmış olmakla, en azından yerel mahkeme aşaması bitene kadar tahsilin ertelenmesi daha isabetli olacaktır. Mevcut durumda, davacı tarafından yürütmenin durdurulması kararı alınmadığı müddetçe idari para cezasının tahsili usulü devam etmektedir.

2.3 Ankara 5 nci İdare Mahkemesinin 1.10.1986 tarihli 1986/287 Esas, 1986/742 Karar ve Danıştay 6 ncı Dairesinin 16.2.1986 tarih 1986/1323 Esas, 1986/1135 Karar Sayılı Zaferpark Dosyası (109).

Zaferpark Davasında, Ankara Büyükşehir Belediyesi Danıştay binasının önündeki Zaferpark'ı oto park yapmak istemiştir. Bunun için parkta ağaç kesmeye başlamıştır. Bunun üzerine Danıştay'ın 41 (kırkbir) çalışanı dava açmıştır. Çünkü Belediyece Zaferpark'ın kullanım amacı değiştirilerek yeni bir plan yapılmıştır. İşte bu planın iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle dava açılmıştır. Davacılar Ankara'da olduklarından ve çalıştıkları Danıştay'ın yanındaki bu parkın kullanım amacının değiştirilmesini mevzuata uygun görmediklerini beyan ettiklerinden davaları kabul edilmiştir. Davacılar, Planın değiştirildiği zaman yürürlükte olan 6785 sayılı Kanun'un 28 nci maddesini gerekçe göstermişlerdir. Çünkü Kanun, yeşil alanların, planlamaya esas alınan nüfus başına 7 (yedi) metrekareden az olmamasını öngörmektedir. Halbuki Ankara'da kişi başına düşen yeşil alan yedi metrekarenin çok altındadır. Dolayısıyla planın, planlama esaslarına, şehirciliğe ve kamu yararına aykırılığı iddia edilmiştir. Ankara 5 nci İdare Mahkemesi incelemeler sonunda yürütmenin durdurulmasına ve arkasından da Zaferpark'ın otopark olarak düzenlenmesini öngören Ankara Büyükşehir Belediyesinin işleminin iptaline karar vermiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesinin temyiz başvurusu üzerine Danıştay 6 ncı Hukuk Dairesi de bozma istemini yerinde görmemiş ve Ankara 5 nci İdare Mahkemesinin bozma kararının onanmasına karar vermiştir.

Zaferpark Davası "Grup Davasının" ve çıkar ilişkisinin geniş yorumuna ait bir örnektir. Grubun dava açmadaki gerekçeleri, çıkar ilişkilerinin bulunmasından dolayı yargı organlarınca kabul edilmiştir.

2.4 Danıştay 6 ncı Dairesinin 9.5.1988 tarih, 1988/477 E., 1988/646 K sayılı Güvenpark Dosyası (110).

Zaferpak Davasında yaşanan durum, yine Ankara'da Güvenpark Davasında da yaşanmıştır. Güvenpark Davasının konusu, Ankara Büyükşehir Belediyesinin Güvenpark'ı otopark ve çarşı olarak tahsisini öngörmesi üzerine, Belediye Meclisinin imar planı değişikliği işleminin iptali istemidir. Ankara 6 ncı İdare Mahkemesinin, kent merkezinde yeşil alan

---

(109) H.B.Güleç, a.g.t., s:115

(110) Danıştay Dergisi, 1988, S: 72-73, s:345-348 (Danıştay 6. Daire, 9.5.1988,1988/477E.,1988/646, Sayılı Karar)

ihtiyacı nedeniyle İmar Kanunu'na göre Ankara'nın Kızılay Merkezinde mevcut estetik, tarihi, sembolik ve ekolojik değerlerin yok edileceği; şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı açısından sakıncalı olduğu gerekçesiyle dava konusu işlemi iptal etmiştir. Kararın Belediye'ce temyizi üzerine Danıştay 6 ncı Dairesi bozma istemini yerinde görmeyerek anılan mahkeme kararının onanmasına karar vermiştir.

Çevre değerlerinin, halkın sahip çıkması oranında korunabileceği bu kararda görülmektedir. Yönetimin eylem ve işlemlerine karşı, çevre bilinci yüksek vatandaşların açacakları iptal davalarıyla, çevrenin korunmasına önemli katkıları sağlanmış olacaktır.

Bu davada, dava açma hakkı, “kişisel hakların ihlali” koşuluna bağlanmıştır. Hakkı ihlal edilmemiş olanların açtıkları davayı Anayasa Mahkemesi iptal etmiştir(111). Böylece, çevrenin korunmasına ilişkin olarak ve diğer bütün konularda iptal davası açmak için hak ihlali konusu aranmayacak, “çıkar ihlali” yeterli sayılacaktır(112).

2.5. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 17.11.1989 tarih, 1989/422 E., ve Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 2.3.1990 tarih ve 1989/422 E., Danıştay 10 ncu Daire 28.04.1992 tarih, 1990/2278 E., 1992/1672 K. Sayılı Dosyaları (113).

Bu dosya Aliğa'da Termik Santral yapılmasını öngören Bakanlar Kurulu kararının iptalini ve yürütmenin durdurulmasını içeren bir dava ile ilgilidir. “Aliğa Davası” adıyla kamuoyuna yansımıştır. Bir milletvekili tarafından açılmış olup, Anayasa'nın 56 ncı maddesine ve Çevre Kanunu'na göre Bakanlar Kurulu Kararı iptal edilmiş ve yürütmenin durdurulmasına karar verilmiştir. Davanın hukuksal önemi, Danıştay'ın çevre ile ilgili ilkelerini geliştirdiği bir dava olmasıdır. Danıştay bu davada Anayasa'nın 56 ncı maddesini göz önüne alarak, çevre ile ilgili davalarda “vatandaş” olmanın, çıkar ilişkisinin kurulabilmesi için yeterli olduğunu belirtmiştir. Danıştay, Aliğa'ya termik santral kurulmasını “kamu yararına” aykırı bulmuştur. Burada kamu yararı, “ekolojik denge” olarak yorumlanmıştır.

Aliğa termik santralinin kurulmasına Bakanlar Kurulu karar vermiştir. Fakat bir milletvekili Aliğa'ya termik santral kurulmaması için Başbakanlık aleyhine iptal davası açmıştır. Davacı Aliğa'da kurulacak bu santralin insan sağlığını bozacağını, çevreyi ve

---

(111) R.G.,10 Nisan 1996, No:22607; (1995/27E, 1995/47K.Dosyası)

(112) R.Keleş, B.Ertan, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, 2002, Ankara, s:70-75

(113) Danıştay Dergisi, 1988, S:4, s:74-75 ve s:342-345, 347-349, 351-357

tabiat varlıklarını kirleteceğini, Anayasa'nın 56 ncı maddesine, Çevre Kanununa aykırı olduğunu, Çevresel Etki Değerlendirmesi raporunun hazırlanmadığını, bölgenin turizmine engel olacağını vurgulayarak bu termik santralin yapımında kamu yararının da bulunmadığını belirtmiştir. Davalı idare ise savunmasında Türkiye'nin enerji ihtiyacı bulunduğunu, hidrolik santrallerin de yanı sıra termik santrallerin gerekli olduğunu, yer seçiminde Aliğa'nın kriterlere uygun bulunduğunu ileri sürerek davanın reddine karar verilmesini talep etmiştir (114).

Sonuç olarak Danıştay, 1989 yılında başlayan dava için önce iki defa yürütmenin durdurulması kararını vermiş; 10 ncu Daire 28.4.1992 tarih,1990/2278 E. 1992/1672 sayılı Kararıyla da davalı Bakanlar Kurulu kararının iptaline hükmetmiştir.

Aliğa davası, idare ile yargının çelişkili görüşlerde oldukları bir süreç içinde oluşmuştur. İdarenin, çevre ve kalkınma ilişkisinde ağırlığı kalkınmaya veren ve Aliğa'ya ilişkin politikasında yargı kararlarını tanımayan tutumuna karşılık, yargının siyasi otoritenin baskısına boyun eğmemesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu davada Danıştay çevre ile ilgili davalarda vatandaşın "insan" olarak varlığını yeterli görmüştür. Danıştay, vatandaşın menfaat ilişkisi yönünden Anayasanın 56 ncı maddesi ve Çevre Kanunu hükümlerine dayandırmıştır. Ayrıca idarenin çevreyi koruma görevinin önemini bir kere daha vurgulamıştır.

2.6. Danıştay 10 ncu Daire, 25.01.2006 Tarih, 2004/9540 E., 2006/60 K. Sayılı Dosyası:

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Hakkındaki Türkiye Elektrik Anonim Şirketi (TEAŞ) Davası aşağıda özetlenmiştir.

"Çevrenin korunması ve insanların sağlıklı bir çevrede yaşamalarına olanak sağlamak olan Çevre Kanunu ile Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği hükümleri dikkate alınmamak suretiyle yapımı planlanan mobil santralin kurulacağı yer açısından çevre üzerinde yapabileceği olumlu ve olumsuz bütün etkileri tespit edilip değerlendirilmeden ve olumsuz yöndeki etkilerinin önlenmesi amacıyla çevresel etki değerlendirme süreci işletilip ÇED Raporu hazırlanmadan, mobil santrallerin konuşlandırılması yolunda tesis edilen Türkiye Elektrik Anonim Şirketinin (TEAŞ'ın) Yönetim Kurulu Kararlarında çevre mevzuatına, kamu yararına ve hukuka aykırılık nedeniyle temyiz isteminin reddi ile usul ve hukuka uygun bulunan mahkeme kararının onanması, mahalli İdare ve Vergi Mahkemelerinin nihai kararlarının temyizen bozulmasına; 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49 ncü maddesinde yer alan sebeplerden birinin mevcudiyetiyle mümkün olduğundan bu kararda da

böyle bir şey olmadığından; temyizen incelenen karar, usule ve esasa uygun olup, dilekçede ileri sürülen temyiz nedenleri kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmediğinden temyiz isteminin reddi ile Ankara 10 ncu İdare Mahkemesinin 5.11.2003 tarih ve 2003/130 E, 2003/1528 K sayılı kararının onanmasına oybirliği ile karar verilmiştir.”

Davanın açıldığı A İdare Mahkemesi incelemesini Anayasa'nın 56 ncı maddesine, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nun 1 nci maddesindeki amaca ve 10 ncu maddesindeki “gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin bir Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu” hazırlayacakları hükmüne dayandırarak mevzuata uygun bir yol izlemiştir.

26.04.2006 tarih ve 5491 Sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile 2872 Sayılı Kanunda Yapılan değişiklik sonucu oluşan 1 nci madde Kanunun amacını, “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır” şeklinde belirleyerek, “sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınmanın” beraber mütalâa edilmesini öngörmüştür. 2872 sayılı Çevre Kanununun 10 ncu maddesinin 1 nci paragrafı “gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya Proje Tanıtım Dosyası hazırlamakla yükümlüdürler”. Kanunun aynı maddesinin 2 nci fıkrası “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı” alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez. 10 ncu maddenin takip eden fıkralarında çevresel etki değerlendirmesi gerektirmeyen faaliyetler belirtilmiştir.

2.7. Danıştay 10 ncu Dairesinin 24.06.1986 tarih 1985/2739 E, 1986/1451 K. Sayılı Dosyası

Bu dosya “Gökova Davası” olarak isimlendirilmektedir. Çevre hakkının Anayasa'da ifade edilmesi ve Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra anayasal ve yasal maddelerin yorumlanması niteliğinde ilk önemli yargı kararlarından birisidir.

Dava, Bakanlar Kurulunca Gökova Kemerköy Termik Santralinin Gökova Körfezine kurulması yönünde Başbakanlık kararının iptali istemiyle, Başbakanlık aleyhine, Gökova kıyısındaki dört (4) köyün muhtarının ve bir köy sakininin açtığı davadır.

Davacılar Anayasanın 56 ncı maddesine, Çevre Kanununa ve Turizmi Teşvik Kanununa aykırı olarak Gökova Körfezinde kurulması planlanan Termik Santralin çevre kirlenmesine sebebiyet vermesiyle turizm, tarım, denizcilik, spor, dinlenme ve orman varlıklarının oluşturduğu ekonomik potansiyelin dikkate alınmadığını ve kamu yararı

gözetilmediğini iddia etmişlerdir. Ayrıca bu santralin çevre sağlığını tehdit edeceği konusunda hazırlanan raporu da savunmalarında destekleyici unsur olarak kullanmışlardır.

Davalı Başbakanlık ise savunmasında ekonomik ve teknik zorunlulukları dayanak olarak almış, santralin çevre kirliliğine neden olmaması için tedbirlerin alınacağını, bölgedeki kömür rezervinden faydalanılacağını, kurulacak termik santralin kamu yararına aykırı olmadığını ileri sürmüş ve davanın reddini talep etmiştir.

Danıştay Savcısı, hazırladığı metinde görüşlerini Çevre Müsteşarlığı tarafından hazırlanan rapora dayandırarak Gökova Körfezi ve çevresindeki fiziksel ve biyolojik özellikler nedeniyle hava kirliliğinin artacağını, sağlanacak enerjiden çok, yöresel olarak ekonomik zararın daha fazla olacağını ve ekolojik dengenin bozulacağını vurgulamıştır. Çevre Müsteşarlığı da bu raporu esas almış ve santralin burada kurulmaması gerektiğini savunmuştur. Neticede Danıştay Savcısı “kamunun yararı çığnemek suretiyle enerji sorununa çare arandığı” şeklindeki değerlendirmesini yapmıştır.

Danıştay 10 ncu Dairesi, Çevre Kanununun kamu sağlığı açısından her hangi bir yerde termik santral kurulmasını yasaklamadığı, yetkili idari makamlara ekonomik ve teknik tedbirler alınmak suretiyle kamu sağlığını da dikkate alarak idarenin kamu hizmeti yapabileceği, yer seçiminde de bir hata bulunmadığı, dolayısıyla bu bölgede termik santral kurulmasında sakınca olmadığı görüşüyle davanın reddine karar vermiştir (115).

Bu davayı irdelediğimizde, davanın bir “grup davası” olduğunu görürüz. Davada, davacıların grup menfaati, davanın esasının görülmesi yoluyla Danıştay’a da taşınmıştır. Ayrıca kararda Anayasanın 56 ncı maddesine değinilmekle birlikte, karara dayanak olarak ele alınmamıştır. Buna ilave olarak kararda Danıştay Savcısının düşünceleri doğrultusunda “gerekli önlemler alındığı takdirde” çevre kirlenmesinin olmayacağı konulu raporlara itibar edilerek dava neticelendirilmiştir. Böylece karar “gerekli önlemlerin alınması” şartına bağlanmıştır. Ancak neyin gerekli olduğu, neyin gereksiz olduğu belirtilmeyerek, çok soyut bir kavram olan “gereklilik” üzerinde durulmuştur. Bir diğer açıdan Çevre Kanununun birinci maddesindeki çevrenin korunmasında “ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumluluk” sınırlamasına çok katı şekilde yer verilmiş, aynı maddedeki çevrenin bütün insanların “ortak varlığı” olduğu ibaresine ve Anayasanın 56 ncı maddesine itibar edilmemiştir. Termik Santral Gökova Körfezinde değil, daha uygun bir yerde kurulabilirdi (116). Son bir unsur olarak Danıştay’ın kararındaki “yer seçiminde açık bir hata” bulunmadığı görüşü açık değildir.

---

(115) Amme İdaresi Dergisi, Eylül 1986, C:19, S:3, s:150 vd.

(116) T.Akılhoğlu, a.g.d., s:158

İdarenin takdir yetkisi sadece “açık hata” halinde mi denetlenecek sorusu akla gelmektedir. “Tam denetim” yerine, Danıştay denetimlerinde “en az denetim” ile yetinmeyi öngören açık bir yasal mevzuat hükmü bulunmamaktadır. Anayasanın 125 nci maddesine göre “yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır.” Bu görüşlerin ışığı altında Danıştay’ın verdiği kararda siyasal etkinin olabileceği düşünülmektedir (117).

3. Yargıtay Kararları:

Çevre konusunda verilen Yargıtay Kararlarından bazı örnekler aşağıda açıklanmıştır:

3.1. Yargıtay 4 ncü Dairesi Çevrenin kirlenmesi ve bozulmasından doğan zararların karşılanmasında, objektif sorumluluk esasının kabul edildiğini benimsemiştir (118). Yargıtay daha sonra bu kararı “ağırlaştırılmış objektif sorumluluk” şeklinde ortaya koymuştur (119). 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 3 ncü maddesi “Çevre Korunması ve Çevre Kirliliğinin Önlenmesine İlişkin Genel İlkeler” başlığını taşıyordu. 5491 sayılı Kanunla değiştirilen şekilde ise başlık “Çevre Korunmasına, İyileştirilmesine ve Kirliliğin Önlenmesine İlişkin Genel İlkeler” adını almış ve içeriği daha da genişletilmiştir. 1983 yılında kabul edilen Çevre Kanununun 3 ncü maddesine göre kirlenmenin önlenmesi, sınırlandırılması ve kirlilikle mücadele için yapılan giderler konusunda, kirleten bu konuda tüm tedbirleri aldığını ispatlamak kaydıyla ödeme borcundan kurtulabilmekteydi. Burada söz konusu edilen Yargıtay kararı da bu kanun esasları göz önünde tutularak verilmiştir.

Çevre Kanununun eski hükmüne rağmen önlemler alınmış olsa bile doğmuş ve doğacak olan zararın tazmininde uygun illiyet bağıni kuran nedenlerin varlığı aranmalıdır. Yani tedbir alınmasına rağmen doğacak zararlardan sorumlu olmamak için kurtuluş beyyinesi getirilmemelidir. Böylece kurtuluş beyyinesi, kirlenmeden doğmuş ve doğacak zararları kapsamamalıdır (120). Bu konuda çevre kanununun 8 nci maddesindeki “kirletme yasağı” hükmünün de gözden uzak tutulmaması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

---

(117) E.Y.Özdek, a.g.e., s:160

(118) Yargıtay Kararlar Dergisi, Haziran 1991, C:17, S:6, s:832-833

(119) Yargıtay Kararlar Dergisi, Mayıs 1989, C:15, S:5, s:646-648. (Yargıtay 4 ncü Hukuk Dairesi, 9.2.1989, 1988/7660 E. 1989/1046 K)

(120) H.Tandoğan, Medeni Hukuk Açısından Çevre Kanunu, Çevre Kanununun Uygulanması, T.Ç.S.V. Yayını, 1987, Ankara, s:36

Çevre Kanununun 26/04/2006 tarih ve 5491 sayılı Kanunla değiştirilmiş 3 ncü madde g fıkrasında “kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun Hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir” hükmü yer almış bulunmaktadır.

3.2. Yargıtay 4 ncü Hukuk Dairesinin 03 Mart 1980 tarih ve 1980/9629 E, 1980/211 K Sayılı Dosyası

Konu, bir taşınmazın tamamen kirlenerek ekonomik ömrünü kaybetmesi halinde, yitirilen getiriyi sonsuza kadar istemek mümkün müdür? Sorusuna verilen cevapla ilgilidir. “Davacıya ait taşınmaz, tarla vasfını tamamen yitirmişse ve on yıla yakındır ekilip dikilmiyorsa, artık ürün ekmekten dolayı bir tazminat davası açılması ve bu tür davanın her yıl tekrarlanması hem tazminat kuralları hem de zarar kavramı ile bağdaşmaz. Çünkü tarlada ziraat yapma olanağı kalmamıştır. O halde davacı bu yüzden uğradığı gerçek zararları isteyebilir. Bu zarar ise tarıma elverişli durumdaki tarlanın gerçek ürün değeri ile aynı tarlanın tarım dışındaki ekonomik değeri arasındaki farktan ibarettir. Aksi görüşün kabul edilmesi ve ürün alınma imkanı tamamen kalkmış olan tarlanın sonsuza kadar ekilememesinden doğan zararları davalıdan isteme ve onu sürekli ödeme yükümlülüğü altına sokma olanağını doğurur ki, böyle bir uygulama ve tazminat, ne hukukun genel kurallarına, ne fedakarlığın denkleştirilmesine, ne de zaman niteliğine ilişkin yukarıda açıklanan ilkeye uygun düşmeyeceği gibi genel iyi niyet kurallarına da aykırı olur” (121). Kirlenme sonucu tarımsal değerini yitirmiş bir tarla için sadece fiili zarar düşünülüp, gelecekte elde edilecek ürünlerden mahrumiyet karşılığı bir tazminat düşünülmemesi adalet ve mülkiyet hakkı düşüncelerine ters olur. Fakat sonsuza kadar sürecek kâr mahrumiyetine ilişkin tazminat talebinin kabulü de doğru olmayacaktır. Bu durumda fiili zarardan başka kâr mahrumiyetine de hükmedilmesi gerekir (122).

---

(121) H.Tandoğan, a.g.e., s: 32

(122) H.İ.Akşit, Türkiye’de Çevre Sorunları ve Hukuki Sorumluluk, Yüksek Lisans Tezi, No:5757, İstanbul Üni. Sos. Bil.Enst., 1992, İstanbul, s: 42-43

3.3.Yargıtay 4 ncü Hukuk Dairesinin 20.10.1984 tarih ve 5213 E., 1226 K. Sayılı Dosyası

“Çevre kirlenmesinden dolayı adam ölmesi doğrudan doğruya zarar teşkil ederken, ölenin desteğinden mahrum kalanların zararları “dolaylı zarardır.” Bir gemi tarafından İstanbul Boğazına bırakılan zararlı maddeler yüzünden balıkların ölmesi üzerine balık hâl’ine daha az balık geldiğinden dolayı belediyenin kaybının tazmini davasında, mahkeme, belediyenin kaybının tazminini haklı görmüştür.

Bu olayda belediyenin zararının “dolaylı zarar” olması daha mantıklıdır. Balıkçılar da az balık tuttular ise, uğradıkları zarar “doğrudan doğruya zarar” olarak kabul edilmelidir.

3.4. Yargıtay 4 ncü Hukuk Dairesinin 15.04.1985 tarih ve 2902 E., 3733 K. Sayılı Dosyası

“Ağaç, bitki ve toprak üzerinde biriken tozların, çimento üretiminde kullanılan kalsiyum silikattan kaynaklandığı bilimsel olarak ortaya konmuştur” saptaması yapılmıştır. Bu saptamadan sonra dava sonucu şöyle belirlenmiştir. “...Bu nedenle, davacının taşınmazında meydana gelen zararlar, davalıya ait tesislerin kullanılması arasında uygun neden-sonuç bağının bulunduğu kabul edilmesinde değerlendirme hatası olmadığına” karar verilmiştir(123).

4. Yargının Çevre Hakkındaki Değerlendirmesi

4.1. Genel

Yukarıda açıklanan Danıştay, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesinin bazı örnek kararlarından da anlaşılacağı üzere “Çevre Hakkı”, Anayasa Mahkemesi tarafından uygulanan bir normdur. Çevre hakkı Anayasa Mahkemesince kişilere hukuksal talep hakkı veren “sübjektif bir kamu hakkı” olarak kabul edilmiştir. Anayasa’nın 56 ncı maddesi “kamu yararı” ölçütü ile birlikte kullanılmaktadır. Yargı, çevreyi, doğal güzelliklerin korunması, hava, su ve toprak kirlenmesinin önlenmesi ve çevre hakkının konusu kapsamında “koruma” unsuru ve “kamu yararı” ağır basmaktadır. Çevre konusunda planlı ve programlı çalışma ile bu çalışmaların bir ruhsata dayandırılması ve “hukuk devleti” ilkesinin ihlâl edilmemesi ana unsurlardır. Bir kısım kararda da “kalkınma” ilkesi ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

2872 sayılı Çevre Kanunu’nun bazı maddelerinde değişiklik yapan 26/4/2006 tarih ve 5491 sayılı “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un” yürürlüğe girmesinden sonra bazı uygulayıcılar, Çevre Kanunu’ndaki değişiklikleri “Bir Adım İleri, İki

Adım Geri” şeklinde ifade etmişlerdir. Böyle bir ifadeyi öngörmelerinin olumlu nedenleri, Kanun’un 1992 Birleşmiş Milletler Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda benimsenen çevre ile ilgili bilgilere erişim, karar verme sürecine katılım, etkili çevre mevzuatı oluşturma, çevre korumada sınırlararası işbirliği ve ihtiyat ilkesi gibi temel kriterlerin kabulü ile uluslararası çevre koruma sözleşmesinin yasal mevzuata girmeye başlaması olarak belirtmeleridir. Buna karşılık “Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” 1995 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmesine rağmen, 11 yıl sonra (2006 yılında) kanunlaşmasının çok geç olduğu, bu tasarının yurttaşlardan gizlendiği, böylesine antidemokratik bir ortamda kapalı kapılar ardında sürekli değişikliğe tabi tutulduğu, kamuoyuna çok geç duyurulduğu, İstanbul Tuzla’da yaşanan zehirli atık dolu varilleri gömme olayı üzerine tasarı hakkında tam bilgiye sahip olunmadan yasalaştığı, temel hedeflerin saptırıldığı, yasa çıkarılırken Bakanlık ve TBMM Çevre Komisyonu arasında fikir birliğine varılarak son anda bazı maddelerin eklendiği, demokrasinin “yönetime katılım” ve “şeffaflık” ilkelerine uyulmadığı, yasanın getirdiği bazı yeniliklerin son dakikada eklenen geçici maddelerle gölgelendiği ileri sürülerek tenkit edilmiştir (124).

Çevre hakkı ile ilgili gelişmeler onun bilimsel düzeyinin de sınırlarını aşarak estetik değerleri de kapsayacak şekilde çevresel varlıkların insanın dışında korunmasını göreceli bir şekilde ortaya koymaktadır. Çevre Kanunu’nun 30 ncu maddesinde belirtilen “herkes” in yanında çevre ile ilgili olarak çalışan kişilerin, grupların ve örgütlerin çevre korunmasında önemli yerleri bulunmaktadır. Bu durum “katılım ilkesinin” de bir gereğidir.

Başta 2872 Sayılı Çevre Kanunu olmak üzere çevre ile ilgili çıkarılan mevzuatın işlerlik kazanabilmesi, özel kişilerin, tüzel kişilerin ve grupların, Kanununun 10 ncu maddesinde ifade edilen “çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkesin ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilmesi” ile mümkün olabilecektir. Çevrenin korunması tüm insanları ve canlıları ilgilendirdiğinden kişisel çıkarların dışında, toplulukların ve kamunun çıkarları söz konusudur. Bu yönüyle de yargının hareket alanı geniştir. Anayasa Mahkemesi çevre ile ilgili olarak Anayasa’nın 56 ncı maddesini esas olarak ele almış, konularına göre 2 nci, 43 ncü ve 57 nci maddelerine de kararlarında yer vermiştir (125).

---

(124) N.Özkan, Güncel Hukuk, Yeni Çevre Kanunu “Bir Adım İleri, İki Adım Geri”, Aylık Hukuk Dergisi, Haziran 2006/06, İstanbul, s:12-17

(125) E.Y.Özdek, a.g.e., s:86-190

4.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirmeleri:

Anayasa Mahkemesi, 56 ncı Maddeyi kararlarında uygulanan bir norm olarak ele almıştır. Yani 56 ncı maddede yazılı çevre hakkı, Anayasa Mahkemesince kişilere hukuki müracaat sağlayan “sübjektif bir kamu hakkı” olarak kabul edilmiştir. Kişilerin böyle bir müracaat hakkı olunca, devletin de müracaatı inceleme ve gereğini yapma ödevi ortaya çıkmaktadır. Bu durum sonuç itibariyle anayasal bir hak olmaktadır (126).

Anayasa Mahkemesi, 56 ncı maddeyi, diğer bir ifadeyle çevre hakkını “kamu yararı” kriteri ile değerlendirmektedir. Bunun için Anayasa Mahkemesi açılan bir davada (E:1985/11,K:1986/29) 56 ncı madde ile beraber 2 nci maddede yazılı olan hukuk devleti ilkesinin bir unsuru saydığı “kamu yararı” kriterini uygulamış ve iptal kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi E:1990/23, K:1991/29 sayılı kararında 56 ncı madde ile beraber 43/2 nci maddeyi uygulayarak “kıyılardan yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceği” ilkesini belirlemiştir. Yüksek Mahkeme E.:1988/61, K:1989/28 sayılı kararında da, kamu yararı kriteri ile ilgili olarak Anayasa’nın 2 nci ve 43 ncü maddelerini beraber ele almıştır (127).

Çevre hakkı konusunda kamu yararı kriteri Anayasa Mahkemesi kararlarında yer alırken hem Anayasa’da (56 ncı Md.), hem de Çevre Kanunu’nda (30 ncu Md.) yazılı “herkes”in hakkı esas alındığında, özünde “bireysel çıkar” karşıtı olarak değerlendirilmemiştir. Ancak “çevre hakkı” kapsamındaki kararlarda korunan kişisel ve kolektif yararların da dikkate alınması düşünölmelidir (128).

4.3. Danıştay Kararlarının Değerlendirilmesi:

Danıştay kararlarıyla ilgili idari işlemlerde “kalkınma” amacı ağır basmıştır. Halbuki çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesinde kalkınma herhangi bir işlevi yürütemez. Bunun tam tersi olarak, çevrenin bozulmamış ve kirlenmemiş olması kalkınmaya daha çok yardımcı olur. Ekonomik ve sanayideki gelişmeler temelde insanların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olmadığı sürece, ekonomik gelişme toplumda refahın yükselmesini yeterince sağlayamayacaktır.

Danıştay Çevre ile ilgili benzer konularda değişik zamanlarda çelişkili kararlar vermiştir. Gökova ve Aliğa davalarıyla, Zaferpark ve Güvenpark davalarında farklı değerlendirmeleri görebiliriz.

---

(126) Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 2005, Ankara, S:41, s:97-133

(127) B.Tanör, Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Öncü Kitabevi, 1969, İstanbul, s:131-137

(128) Y.G.Özden, “Yargı ve Çevre Teknik Bülteni”, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı Yayını, Ankara, 15 Haziran 1991 S:30, s:6-7

Ülkemizde çevreye karşı her geçen gün artan duyarlılık ve ilgi yargı kararlarında da kendisini olumlu biçimde göstermektedir. Çevre ile ilgili kararlarda “menfaat şartının” geniş yorumlanması ile çevrenin “herkesi” ilgilendirdiği ve hak sahibi oldukları bilincini yerleştirdiği, çevrenin hukuk alanında yerini bulduğu olgusunun birer vasıtası olmaktadır. Danıştay, çevre ile ilgili davalarda “vatandaş” olmanın menfaat ilişkisinin kurulabilmesi için yeterli olduğunu ilk kez Aliğa davasında karara bağlamıştır. Bu sonuca Anayasa’nın 56 ncı maddesini ve Çevre Kanunu’nu, çevre hakkının içeriğine uygun şekilde yorumlama yoluyla ulaşmıştır (129).

Aynı bölgede yaşayan ve hayatlarının korunmasında ortak menfaatleri olan kişilerin ve toplulukların beraberce dava açmaları Danıştay tarafından kabul edilmektedir. Bu da “grup davası” denilen dava tipini ortaya koymuştur. Ayrıca, Danıştay kararlarında “doğal zenginliklerin” bir çevre hakkı olarak kabul edilmesine karşılık, “tarihsel ve kültürel” zenginliklerin bu kapsamda ele alınmadığı dikkati çekmektedir.

Danıştay’ın çevre konusunda verdiği kararlarda çevre hakkı ve çevre hukuku ilkeleriyle, Anayasa’nın 56 ve diğer ilgili maddelerinin daha iyi anlaşılacak şekilde objektif kararlar vermeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak Gökova davasında çevrenin korunması ve iyileştirilmesi amacının “ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumluluk” ölçüsüyle sınırlanması, Danıştay tarafından oldukça katı bir biçimde yorumlanarak karara dayanak alınırken; Aliğa davasında aynı kurallar ele alınmamış, Gökova davasında değinilmeyen Çevre Kanunu hükümleri (md.10) esas alınmıştır. Zaferpark ve Güvenpark davalarında Anayasanın 56 ncı maddesi ve Çevre Kanunu uygulanmamış ve hukuksal dayanaktan yoksun kalmıştır. Danıştay’ın Aliğa davası Anayasa ve kanunlara uygun olarak yapılmıştır. Fakat bunlar kesin içtihat hükümleri olarak mütalâa edilmemektedir (130).

4.4.Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi:

Özel Hukukta çevre konuları “komşuluk hakkı”nda kendisini göstermektedir. Komşular, sahip oldukları şeyleri komşularına zarar vermeyecek şekilde kullanmak durumundadırlar. Medeni Kanunun ilgili hükümleri kişilerin mülklerini kullanırken komşusuna zarar verebilecek aşırılıklardan sakınmalarını öngörmektedir.

---

(129) Danıştay Dergisi, a.g.d., s:72-73 ve 361-363

(130) E.Y.Özdek, a.g.e., s:173-175

1990’lardan sonra Yargıtay, Medeni Kanun yanında Çevre Kanunu’nu da uygulamaya başlamıştır. Yargıtay, Çevre Kanunu’nda bulunan “sorumluluk” ilkesinin, “ağırlaştırılmış objektif sorumluluk” olduğu görüşüne ulaşmıştır. Sadece kişiler değil, kamu tüzel kişileri de kirleten olarak çevreye verdikleri zararlardan sorumlu tutulmuşlardır. Yargıtay karar verirken “çevre hakkı’nı pek dikkate almamıştır. Ancak devletin ve tüzel kişilerin çevreye verdiği zararlardan dolayı sorumlu tutulması görüşü Yargıtay’ca da benimsenmiştir (131).

İKİNCİ BÖLÜM

I. TARSUS BÖLGESİNİN TANITILMASI

Tarsus Mersin İl'ine bağlıdır. Yüzölçümü 2.699 km² dir. 36⁰-37⁰ kuzey enlemleriyle 34⁰-35⁰ doğu boylamları arasındadır. Doğu'da Adana, Batıda Mersin, Kuzeyde Niğde, Kuzeybatıda Konya illeriyle ve güney'de Akdeniz ile sınırlıdır. Denizden 15 km. kuzeydedir. Nüfusu 1990 yılı sayımına göre 216.000'dir. İlçe sınırları içinde 7 belde (kasaba), 146 köy bulunmaktadır.

Tarsus topraklarının büyük bölümü dağ ve tepelerle kaplıdır. Kuzey'de Orta Toros'ların Bolkar Dağları bulunmaktadır. Bolkar Dağlarının en yüksek tepeleri olan Medetsiz Tepesi 3.524 ve Gavur Dağları 3.114 metredir. Bu dağlık bölgede bol kurşun madeni yatakları bulunmaktadır. Coğrafi yapı kuzeyden güneye doğru hızla alçalmaktadır. Yamaçlar kuzeyde oldukça dik olup, Tarsus Çayı (Berdan Çayı) ve kolları tarafından derin bir şekilde yarılmışlardır. Bolkar Dağlarının 1.000 – 1.500 metre arasındaki yamaçları ilçenin yaylarıdır. Toros Sıradağlarındaki yükseklikler İç Anadolu arasındaki ulaşımı engeller. Orta Toros'ların geçit verdiği Gülek Boğazının ismini aldığı Gülek Beldesi Tarsus'un kuzeyinde bulunmaktadır. İlçenin güneyi Akdeniz'e kadar uzanan düz bir ova'dır. Seyhan Irmağının getirdiği alivüyonlarla oluşan ova, Tarsus Çayı (Berdan Çayı) ile de genişlemiş olup, verimli tarım alanları burada bulunmaktadır.

Bolkar Dağlarından kaynaklanan Tarsus/Berdan Çayının batı kolu Yıldız Tepesi eteklerinden, diğeri de Medetsiz Tepesinden sularını almaktadır. Her iki kol diğer derelerden aldıkları sular ile birleşerek derin vadiler içinde güneye yönelmektedir. Bu kollar İlçenin orta bölümündeki Muhat (Çevreli) Köyünde birleşmektedir. İlçenin kuzey doğusunda Berdan Barajı yapılmıştır. Barajın suları kontrollü bir şekilde ovaya verilmektedir. Barajın suları sulama ve içme suyu olarak kullanılmaktadır. Söz konusu Çay, Tarsus'un güneyinde menderesler çizerek Akdeniz'e dökülmektedir

İlçe'de yazlar oldukça sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Yıllık yağmurun büyük bölümü kış ve ilkbaharda yağar. Kuzeye çıkıldıkça karasal yağla iklimi başlar.

Yükseklere kar yağar. Tarsus Ovasının kuzeyinde 800 metreye kadar olan alanlarda ağaç olarak maki toplulukları bulunur. Yükseklerle doğru kızıl çam ormanları başlar. Tarsus Ovasında limon, portakal, mandalina, greyfurt, erik, elma, üzüm, zeytin, şeftali, nar, çilek, kayısı gibi meyve bahçeleri; arpa, buğday, pamuk, soya, mercimek, nohut, susam, marul, soğan, lahana, karnabahar, ıspanak, domates, biber, patlıcan, salatalık, fasulye ve nohut gibi sebze ve tahıl arazileri geniş yer tutar.

İlçe ekonomisi tarım, hayvancılık, meyvecilik, sebzeçilik ve turizm gelirleri ile bazı alanlarda sanayiye (tekstil gibi) dayanır. Kuzeyde dağlık arazide çoğunlukla kıl keçisi beslenir. Ancak ormana zarar verdiği için daha uygun hayvan yetiştirilmesi konusunda çalışmalar sürmektedir. Kılkeçisi yanında koyun ve sığır da yetiştirilmektedir. İlçe sınırları içinde tavukçuluk yanında diğer kümes hayvanları da beslenmektedir. Yaylalarda ve dağlarda arıcılık da yapılmaktadır. Sanayi tarıma bağlı olarak gelişmiştir. Çırçır atölyeleri, tekstil, lastik, marangoz, zeytinyağı ve diğer yağlar ile ambalaj fabrikaları faaliyet göstermektedir.

Tarsus sınırları içinde linyit ve kuvarsitin madenleri bol miktarda bulunmaktadır.

Tarsus, Adana-Mersin 400 Devlet Karayolu üzerindedir. İlçenin kuzeyinden Mersin-Adana, Mersin-Ankara, Mersin-Gaziantep Otoyolu geçmektedir. Tarsus, Mersin'e 45 km., Adana'ya 37 km. uzaklıktadır.

Tarsus, 1835 yılında Adana İl'ine bağlı bir ilçe, Mersin de Tarsus'a bağlı bir köy iken, Mersin'in 1865'te İlçe, 1894'te il olmasıyla Tarsus bu tarihten itibaren Mersin İl'ine bağlanmıştır. Tarsus'un yerleşim tarihi M.Ö. 6000'lere dayanmakta olup, değişik medeniyetlere ait kapsamlı, geniş ve çeşitlilik gösteren bir tarihi mevcuttur.

Tarihi eserlerden Kleopatra (Kancık) kapısı tarihi Tarsus kentinin üç sur kapısından biri olan deniz kapısıdır. Mısır Kraliçesi Kleopatra buradan geçtiği için bu ad verilmiştir. Hazreti İsa'nın havarilerinden St. Paul'un doğduğu evin yakınındaki kuyunun suyu şifalı olarak bilinmektedir. Tarsus/Berdan Çayı üzerindeki şelale yakınında Romalılardan kalma kilise kalıntıları, çağlayanın döküldüğü yerde mağara mezarları bulunmaktadır. Arkeolojik kazılarda Tarsus'un içinde tarihi antik şehir kalıntıları ve tarihi yol bulunmaktadır(132).

Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından yaptırılan Baç Köprüsü, daha önce kilise olan Eski Cami, Danyal Peygamber Camisi, Mencik Baba Türbe ve Camisi ile daha birçok cami ve kilise bulunmaktadır. Tarsus'un 15 km. kuzeyinde Eshab-ı Kehf mağarası mevcut olup, İslam ve Hristiyan aleminde kutsal bir ziyaret yeridir. Şehir içindeki Donuktaş büyük bir tarihi eserdir. Kent içinde Neolitik, Kalkolitik, Hitit, Roma ve İslam dönemlerine ait kalıntılar bulunan Gözlükule höyüğü vardır. Ulu Cami Ramazanoğullarından İbrahim Bey tarafından yaptırılmış Türk-İslam Sanatının en güzel örneklerindedir. Camiye bitişik olan yerde Danyal ve Şit Peygamber, Lokman Hekim, Bilal-i Habeşi ve Halife Memun'un mezarları ve makamları bulunmaktadır(133).

---

(132) A. Akgündüz Tarsus'un Tarihi ve Eshab-ı Kehf, Tarsus'ta Coğrafi Durum, Cihan Neşriyat ve Matbaacılık, 1993, Tarsus, s:533-556

(133) Büyük Kültür Ansiklopedisi, Başkent Yayınları, Cilt:11, 1984, Ankara, s:4366-4367

II. TARSUS BÖLGESİNİN ÇEVRESEL SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Dünyada gelip geçmiş medeniyetleri içinde barındıran tarihi bir kent ve dinler şehri Tarsus, bir ilçe olmasına rağmen 216.000 şehir merkezi nüfusuyla Türkiye'deki 58 il merkez nüfusundan kalabalık (134), kuzeyinde Toros Dağlarına sırtını dayamış Çukurova'nın verimli topraklarında bulunan şirin bir yerleşim yeridir. Nüfusunun kalabalıklığı ve düz bir ovada bulunması çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Tarsus kentini ve çevresini incelediğimizde ortaya çıkan çevresel sorunlar, yapılan anket sonuçlarıyla da pekişmiş olup, aşağıya özet olarak çıkarılmıştır::

1. Çevre Mevzuatı İle İlgili Konular

Soru kağıtlarına verilen cevaplara göre, ilçenin en üst yöneticileri hariç, cevap kağıdı dolduran diğer katılımcıların Anayasa'nın çevre ile ilgili maddelerinden, 2872 Sayılı Çevre Kanunu'ndan ve Çevre Kanunu'nda önemli ölçüde değişiklik yapan 5491 Sayılı Kanun'dan, mevcut yönetmelik, yönerge, yapılmış protokol, ulusal ve uluslararası anlaşmalardan bilgileri bulunmamaktadır. Kurumlar arasında yeterli koordinasyon olmadığı, insan-çevre ilişkisinin bilinmediği, Çevre Kirliliğini Önleme Fonundan kredi kullanılmadığı, "Çevre Düzeni Planının" olmadığı ve yeni hazırlanmaya başlandığı anlaşılmıştır.

2. Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri İle İlgili Gözlemlerimiz

Tarsus'ta atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemi mevcuttur. Ancak Tarsus bölgesinde atık sular açısından sanayi tesisleri ve diğer kirlenici kaynaklar tamamıyla kontrol edilmediği gibi, atık su geri dönüşüm sistemi olmayıp, sanayi tesisleri ve meskenlerin hepsinde atık havuzu bulunmamaktadır. Ayrıca İlçeye bağlı belde ve köylerde kanalizasyon sistemi henüz mevcut değildir. Organize Sanayi bölgesindeki atıklar için arıtma tesisi yetersiz olup, çevre koruma ve iyileştirme ile sürdürülebilir kalkınma ilkesi kanunda ve yönetmeliklerde yazıldığı gibi uygulanmamaktadır.

Akaryakıt ve yıkama istasyonlarının bıraktıkları atık yağlar da arıtma, dinlendirme ve bertaraf tesislerinin çalışmasını zorlaştırmaktadır. Bölgedeki sanayi tesisleri bu konuda yeterli olarak denetlenmemektedir.

Adana istikametinden Tarsus istikametine doğru akan evsel ve sanayi atıkları Berdan Nehrine ve denize karışmaktadır. Adana'nın tüm evsel atıklarını taşıyan pis su kanalı Tarsus bölgesinde Baharlı Köyünde direkt olarak denize ve boş araziye boşaltılmaktadır.

---

(134) Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, (<http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/atlasin-metni.pdf> ve <http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/yerlesimvenufus.pdf>.) Ankara, 2004, s:413-415

Tarsus İlçesinde vidanjör, özellikle evsel ve sanayi atıkları için kullanılmakta olup, bu atıkların sulama kanallarına ve araziye boşaltılmasıyla başka bir çevre kirliliği oluşturmaktadır. Bunların kokuları civarda rahatsızlığa neden olmaktadır. Bölgedeki TEMA kuruluşunun gayretleriyle 250 dönüm araziye 5250 fidan dikilerek, gelecekte bu tür kokuların çevreye yayılması önlenmeye çalışılmaktadır.

3. Hava Kirliliği

Tarsus bölgesinde taş ocakları etrafa toz, katı atık depoları duman, bazı fabrikalar (Samedoğlu Sunta Fabrikası, Zeytinyağı Fabrikası gibi) partikül ve kötü koku yaymaktadır.

Kış ayları için halka dağıtılan kalitesiz kömürlerin yakılması havayı çok kirletmektedir. Kömür dışında sobalarda yakılan diğer yakıtlar da hava kirliliğini arttırmaktadır. Yapılan ölçümler, kömür ve diğer soba yakıtlarının neden olduğu hava kirliliğinin limitlerin üzerinde olduğunu göstermektedir. Şehirdeki tozlar, dumanla ve nemle karışınca nefes almak zorlaşmaktadır. Tarsus bölgesinde hava ve gürültü kirliliğine neden olan araçlar kontrol edilmekte olup, 2006 yılı içinde sadece 9 araca cezai işlem uygulanmıştır.

Tarsus bölgesindeki sanayi tesisleri çevre kirliliğine engel olmak için bacalara uygun filtreler takmamaktadır. Hava kirliliği sadece sanayi tesislerinden değil, meskenlerin ısınmak için uygun olmayan yakıt maddeleri kullanmalarından da kaynaklanmaktadır. Kış aylarındaki hava kirliliği insanların maske takmalarını gerektirecek durumdadır.

4. Tarlalardaki Anızların Yakılmasından Kaynaklanan Kirlilik ve Gözlemler

Çevre ve hava kirliliğine, yangınlara neden olan önemli hususlardan birisi de anız yakılmasıdır. Anız yakılmasıyla toprak da mineralleriyle beraber yanmakta ve verimsizleşmektedir. Toprak altındaki ve üstündeki her türlü canlı da yanmaktadır. Bölge insanının çoğunlukla tarımla meşgul olması, bir yılda 2-3 tarım ürünü alınması, geri kalan tahıl saplarının ve anızların tarlalarda aparatlarla temizlenmesi yerine yakılması, çevre ve hava kirliliğini dayanılmaz hale getirmektedir. Çoğu zaman istenmeyen orman yangınları çıkmakta, çevre ve hava kirliliği yanında bir çok canlı hayvan ve bitki yok olup gitmektedir.

Anız yakanlara karşı idare engel olamamaktadır. Tarsus Bölgesinde 2006 ilkbahar, yaz ve sonbahar, 2007 yaz aylarında anız yakanlara bir miktar idari para cezası dışında yaptırım uygulanmamış, sadece yakanlar ve muhtarlar ikaz edilmiştir.

Yapılan anketlerde, anız yakanlara karşı mevcut mevzuat ve idari olanaklarla engel olunamayacağı, kontrollerin yetersiz kaldığı, öngörülen cezaların göstermelik olarak yapıldığı, halkın ve çiftçinin çok bilinçsiz olduğu neticesi ortaya çıkmaktadır. Nitekim “Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair”26/4/2006 tarihli 5491 sayılı Kanunun 23 ncü maddesi içinde yer alan ek madde 1/c’de, “anız yakılması, çayır ve meraların tahribi ile

erazyona neden olacak her türlü faaliyet yasaktır. Ancak “ikinci ürün ekilen yörelerde valiliklerce hazırlanan eylem planı çerçevesinde ve valiliklerin sorumluluğunda kontrollü anız yakılmaya izin verilebilir” hükmü yer almaktadır. Tarsus Bölgesinde anız yakılmasıyla ilgili ne eylem planı var, ne de kontrol eden bir teşkilat. Sadece Jandarma Komutanlığının kontrolü de yetersiz kalmaktadır.

5. Bitkiler ve Hayvanların Azalması ve Yok Olması Sorunu:

Tarsus Bölgesindeki Toros kurbağaları (Çiğili Gölde), dağ keçisi, turaç kuşları, sarıasma, yalıçapkınları, ağaçkakan, kır kuşları, kınalı keklik gibi hayvanlar ve kuşlar kaçak ve yanlış avlanmalar yüzünden; deniz kaplumbağaları ve bazı balık türleri ise deniz ve deniz kıyısı kirliliklerinden ve uygun olmayan avlanmalardan (dinamitle avlanma, yumurtlama ve yavrulama döneminde avlanma gibi) dolayı nesilleri tükenmek üzeredir. Tarsus plaj bölgesinde deniz kaplumbağalarının yumurta bırakma ve yavrulama dönemlerinde yeterli tedbir alınamamaktadır.

Bilinçsiz bir şekilde kullanılan tarımsal ilaçların yağmur ve kanal sularıyla denize ulaşması ambalaj gibi bazı atıkların su kanallarına atılması sonucunda bitkiler ve canlılar ölmektedir. Bu yüzden örneğin, deniz kaplumbağaları kıyıya çıkarken ve yumurta bırakırken zorlanmaktadır.

Bunlara ilave olarak, bölgedeki soda, gübre, yağ, krom ve çimento fabrikalarının bıraktıkları zehirli ve kirli atıklar yeterince kontrol edilememektedir.

Bitkilerden orkide türleri, endemik bitkiler ve makiler her geçen gün azalmaktadır. Dünyada bulunan yaklaşık 12.000 bitki türünden 9.000’i Türkiye’de bulunmaktadır. Bunların da 3.000’i bölgemize özgüdür.

Bölgenin simgesi olarak tarihi kayıtlara geçen “Tarsus beyazı üzümü”, “Tarsus siyah inciri” gibi meyve türleri ve “Tarsus Pointeri” diye adlandırılan “Çatalburun av köpeklerinin” de nesli tükenmek üzeredir. Buna ilave olarak hava ve su kirliliğinden, uygunsuz avlanmalardan ve yeşil alanların azalmasından dolayı saka kuşları, serçeler, tavşanlar, bildircinlar, arılar ve birçok balık bölgeyi terk etmiştir.

6. Tehlikeli Kimyasallar, Tıbbi Atıklar ve Yerleşim Yerlerinin Temizliği İle İlgili Sorunlar:

Bölgedeki tehlikeli kimyasal atıklar yeterince kontrol edilememektedir.

Tıbbi atıklar ayrı konteynırlarda toplanmakta ve özel olarak yaptırılan tıbbi atık araçlarıyla çöp depolama sahasında ayrı bir yere gömülmektedir. Ancak, zaman zaman taşıyıcıların bilinçsizliği ve kontrol eksikliği nedeniyle bu atıklar normal çöplerin arasına da atılabilmektedir.

Herkesin kendi evinin ve işyerinin önünü temizlemeleri için belediye ekiplerince kontroller yapılmaktadır. Buna ilave olarak, Tarsus'ta Özel Pazar yerleri temizlenmektedir. Ancak Tarsus Bölgesinde “Kirliten Öder” prensibi henüz uygulanamamaktadır.

Evsel katı atıkların bertarafı ile ilgili olarak belediyece depolama ve kompost tesisleri kurulmasına yönelik olarak başlatılan proje devam etmektedir. Bu proje yabancılar tarafından yap-işlet ve devret modeliyle hayata geçirilecektir.

7.Laboratuvar Sistemi İle İlgili Sorunlar:

Tarsus Bölgesinde Çevre Sağlığı Müdürlüğünde ve TASKİ Müdürlüğü Çevre Kontrol Ofisinde çevre kirliliğini ölçebilecek laboratuvarlar mevcuttur. Bu laboratuvarlar hava kirliliğini ölçebilme kabiliyeti yanında su ve toprak tahlilleri de yapılabilme kabiliyetine sahiptirler.

Tarsus'ta Jandarma Bölük Komutanlığının Doğal Hayatı Koruma Takımı tarafından alınan bazı toprak, su gibi örnekler Mersin İl'i Çevre ve Orman Müdürlüğü laboratuvarlarında kontrol edilmektedir. Ancak bu usul zaman kaybına neden olmaktadır. Çünkü numune alma, Mersin'e götürme, orada tahlilin yapılması, rapor yazılması ve geri gelerek önlem alınması çok zaman almaktadır.

8. Elektromanyetik ve Gürültü Kirliliği İle İlgili Sorunlar:

Tarsus'un şehir içinde elektromanyetik ve gürültü kirliliği mevcuttur. Belediyece bu kirliliklerin derecelerini ölçebilecek ölçüm cihazları ve yetki devri Çevre ve Orman Bakanlığında henüz alınmamıştır. Tarsus Bölgesinde gürültü, ses ve elektromanyetik kirlilikleri ölçebilecek herhangi bir teşkilat , teçhizat ve personel yoktur.

Anket yapılan yöneticilerden bazıları elektromanyetik ve ses kirliliği için bir yaptırıma sahip olmadıklarını yazmışlarsa da, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 20 nci maddesi h bendinde gürültü ve titreşim nedeniyle konutlar, ulaşım araçları, işyerleri, atölyeler, fabrika, şantiye ve eğlence yerlerinin gürültü kirlilikleri için değişik idari para cezaları verileceği belirtilmiştir. Çevre Kanununun 14 ncü maddesi “kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır”. Bu tür yerlerdeki gürültünün standartlara indirilmesi için faaliyet sahipleri tarafından tedbirler alınacağı belirtilmiştir. Gerekli tedbirleri almayan faaliyet sahiplerine karşı yaptırım uygulanması için, 2872 sayılı Kanunun 12 nci maddesi gereğince denetleme yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığında olmakla beraber, yetki Bakanlıkça İl Özel İdarelerine, Çevre Denetim Birimlerini kuran Belediye Başkanlıklarına ve uygun görülen diğer kurum ve kuruluşlara devredilir. Kanunun 24 ncü maddesine göre idarenin yaptırım kararları Bakanlık Merkez Teşkilatında Genel Müdürler, taşra teşkilatında İl Çevre ve Orman Müdürlüklerince verilir. Ayrıca Çevre Kanununun 20 nci maddesinin son fıkrası ile “Türk

Ceza Kanunu ile diğer kanunların fiilen suç oluşturması haline ilişkin hükümler uygulanır” esası getirilmiştir.

Tarsus'ta yapılan dugunlerde çevredekileri rahatsız edici gürültü çok fazladır. şehir içinde ve yollarda rahatsızlık verici gelişi güzel araç kornaları alınmaktadır. Egzost'u arızalı araçlar da aşırı gürültü çıkarmaktadır.

Cep telefonlarına ait baz istasyonları, TV ve radyo yayınlarını aktaran antenler rastgele yerlere ve hatta İlkogretim Okullarının çok yakınına kurulmuşlardır. Ayrıca evlerin çatılarına ve pencerelerine gelişigüzel takılan TV antenleri ile gunеш enerjisi sistemleri estetikten uzak çirkin duruşlarıyla evre'de görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

9. Tarsus Bölgesinde diğer evre Kirlilikleri Arasında;

- a. Karayolları evresinin görüntü kirliliği,
- b. Berdan Nehri'nin geçtiği yerlerin ve nehir kenarlarının düzensizliği ve kirliliği,
- c. Tarım ilaçlarıyla toprağın, çevrenin, havanın, canlı hayvanlar ve bitkilerin sebze ve meyvelerin kirlenmesi,
- d. Aşırı ve bilinçsiz kimyasal gübre kullanılması,
- e. Egzostu çıkarılmış, egzost muayenesi yapılmamış araçların ve motosikletlerin mevcudiyeti,
- f. Görevlilerin ve halkın evre konusunda bilinçsizliği, eğitimsizliği ve vurdumduymazlığı gibi konular sayılabilir.

III. TARSUS’UN KURBANLI KÖYÜ ÖZELİNDE KURULMASI PLANLANAN “ENDÜSTRİYEL KATI ATIK BERTARAF TESİSİ” İÇİN GENEL AÇIKLAMA VE BU KONUDA HAZIRLANAN ÇED RAPORUNUN İRDELENMESİ

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ÇED sürecinin daha etkili kılınması; temiz bir çevreye yönelik olarak bütün sektörlerde çevreye duyarlılığın artırılması ve kirliliğin önlenmesi için gerekli çalışmaların sürdürüldüğü; hızlı kentleşme, sanayinin gelişmesi ve nüfus artışı sonucu endüstriyel atık miktarlarının arttığı ve diğer çevre sorunlarının çoğaldığı; insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamanın esas olduğu; çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve stratejilerin ülke gerçekleri de dikkate alınarak AB normları ve uluslar arası standartlara paralel olması; sanayi politikalarının belirlenmesinde ve yeni sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojilerin teşvik edilmesi öngörülmüştür.

Ülkemizde endüstriyel katı atık miktarının tehlike ve tehdit oluşturan boyutlarda artması, endüstriyel katı atıkların bertarafı için önlemlerin alınmasını gündeme getirmiştir. Aynı sorun ülkemizin diğer bölgelerinde de mevcuttur. Antalya, Çukurova, Gaziantep ve diğer bölgelerde endüstriyel katı atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilebilmesi için bir an önce tedbir alınması, endüstriyel katı atık bertaraf tesislerinin kısa sürede kurulması gerektiğini gündeme getirmiştir.

Güney ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yapılan Saha Araştırmaları sonunda, Tarsus’a 7-8 km uzaklıktaki Kurbanlı Köyü Özelinde Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin kurulabileceği neticesine varılmıştır(135). 2872 Sayılı Çevre Kanununda “Çevresel Etki Değerlendirmesi”, 5491 Kanunda değiştirilen şekliyle şöyle tanımlanmaktadır: “Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu - olumsuz etkilerinin

---

(135) Çevre ve Orman Bakanlığının 04 Mayıs 2005 Tarih ve 2304-25739 sayılı yazısı. (Bu yazı Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde bir nüshası bulunan ÇED Raporu dosyasındadır. EK-4’e bkz.)

belirlenmesinde; olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi, ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları ifade etmektedir.” Aynı tanım çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde de bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalar neticesinde Tarsus’un Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi veya proje adıyla “Doğu Akdeniz Bölgesi Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi” hakkında yansız bir neticeye varabilmek için, konuyla iç içe olan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve “ÇED Raporunun Hazırlanması Usulleri” hakkında mevzuata uygun bilgi verildikten sonra, Tarsus’un Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan tesis için nasıl bir yol izlendiği, Kanun ve Yönetmeliğe uygun işlem yapılıp-yapılmadığı irdelenecektir.

1. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Hakkında Bilgi.

ÇED’in amacı, ekonomik ve sosyal gelişmeyi önlemeden, çevre değerlerini ekonomik politikalar karşısında korumak, planlanan faaliyetlerin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkilerinin önceden tespit edilip gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır.

Çevresel etki değerlendirme çalışmaları 1972 yılında Stockholm’da gündeme gelmiştir. ÇED günümüzde gerek yasal, gerekse uygulama olarak yerini almıştır. Ülkemizde ÇED konusu 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunuyla yasal hale getirilmiştir. Kanunun hemen arkasından aynı yılın sonunda çıkarılan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği yayımlanmıştır. ÇED Yönetmeliği 1987, 2002, 2004 ve 2006 yıllarında revize edilmiştir.

ÇED Yönetmeliğine tabi projeler için “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı alınmadıkça projelere hiçbir teşvik, onay, izin, yapı ve kullanım ruhsatı verilmediği gibi proje için yatırıma da başlanamaz.

Çevresel Etki Değerlendirmesi için bir dizi sıranın ve usulün takip edilmesi gerekmektedir. Konunun Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde sıralanan projelerden hangisine girdiğini öncelikle belirlemek gerekmektedir. Yönetmelikte bu projeler açıkça sayılmıştır.

ÇED Yönetmeliğinin 8 nci maddesi “Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecinin Başlatılması ve Komisyonun Kuruluşu” başlığını taşımakta olup, maddenin 1 nci ve 2 nci paragraflarında “proje sahibi, dilekçesi ekinde .... Proje Tanıtım Genel Formatı esas alınarak hazırlanmış dosya ile Bakanlığa başvurur. Bakanlık başvuru dosyasındaki bilgi ve belgeleri uygunluk bakımından inceler. Uygun hazırlanmadığı anlaşılan dosya tamamlanmak üzere proje sahibine iade edilir. Proje sahibi eksiklikleri tamamlayıp dosyayı yeniden Bakanlığa sunar” hükmünü öngörmektedir.

ÇED Yönetmeliğinin 9 ncu maddesine göre “komisyonun kapsam belirleme toplantısından önce, halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere proje sahibi tarafından projenin gerçekleştirileceği yerde Bakanlık ile mutabakat sağlanarak belirlenen tarihte “Halkın Katılımı Toplantısı” düzenlenir. Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinden önce proje sahibi tarafından, halkı bilgilendirmek amacıyla anket, seminer vb. çalışmalar yapılabilir.”

ÇED Yönetmeliğine göre herhangi bir proje hakkında “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu”, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararlarını verme yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığına ait bulunmaktadır. Bakanlık gerekli görürse yetkiyi Valiliklere de devredebilmektedir. Ancak bu yetki devri sadece “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” konularıyla sınırlandırılarak Valiliklere verilebilecektir. Başvurular ÇED Yönetmeliğindeki “Proje Tanıtım Genel Formatı” ile yapılmaktadır. Yönetmelik kapsamındaki projeleri gerçekleştirmeyi planlayan gerçek ve tüzel kişiler, proje dosyalarını hazırlayıp ilgili makamlara sunmak ve projelerini verilecek karara göre gerçekleştirmekle yükümlüdürler.

Başvuru dosyasındaki bilgilere göre “İnceleme ve Değerlendirme Komisyonu” kurulur. Projenin değerlendirilmesi yapılır ve Bakanlıklar bünyesindeki ilgili birimler bilgilendirilir. Ayrıca tesisin yapılacağı yer civarındaki bir toplantıda halkın da proje hakkında nasıl bilgilendirileceği görüşülür.

Proje dosyasındaki bilgilere göre özel format hazırlanır ve projeyi gerçekleştirecek yatırımcıya dosya verilir. Yapılan çalışmalar sonunda yatırımcı tarafından ulusal düzeyde yayın yapan bir gazete ve bölgesel yayın yapan iki gazete ile ilana gidilir. Bu işlemlerden sonra ÇED Raporu Dosyası Çevre ve Orman Bakanlığına sunulur. Eğer ÇED Raporu uygun bulunmazsa yatırımcıya iade edilir. ÇED uygunsa en az salt çoğunluk ile toplanan komisyonda tekrar incelenir. Böylece son şeklini alan rapor Bakanlığa tekrar sunulur. Bu rapor 30 gün içinde Bakanlığa sunulmaz ise “ÇED Olumsuz Kararı” verilir. 10 iş gününde “ÇED Olumlu” veya “ÇED Olumsuz” kararı verilen rapor Bakanlıktan Valiliğe gelir ve Valilik tarafından yöre halkına duyurulur.

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Komisyonunun Kapsam Ve Format Belirleme Toplantısı” başlığını taşıyan 10 ncu maddesi, işlemlerin belirli sürede tamamlanmasını öngörmektedir. Bu toplantıda proje sahibi proje hakkında komisyona bilgi verir. Aynı zamanda Bakanlık ve/veya taşra teşkilatı Halkın Katılımı Toplantısı hakkında komisyonu bilgilendirir. Halkın katılımı toplantısına katılan komisyon üyeleri de görüş ve önerilerini bildirirler. Bunun sonunda proje tanıtım genel formatı detaylandırılır ve kapsam belirlenir.

Komisyon tarafından formata ilave edilmesi veya formattan çıkarılması gereken hususlar tespit edilir. Halkın katılımı toplantısındaki görüş ve öneriler de dikkate alınarak özel format ile Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu hazırlayacak çalışma grubu belirlenir. Proje sahibine Bakanlık tarafından verilen özel formatın verilış tarihinden itibaren bir yıl içinde yatırımcı Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu Bakanlığa sunmakla yükümlüdür. Aksi halde başvuru geçersiz sayılır.

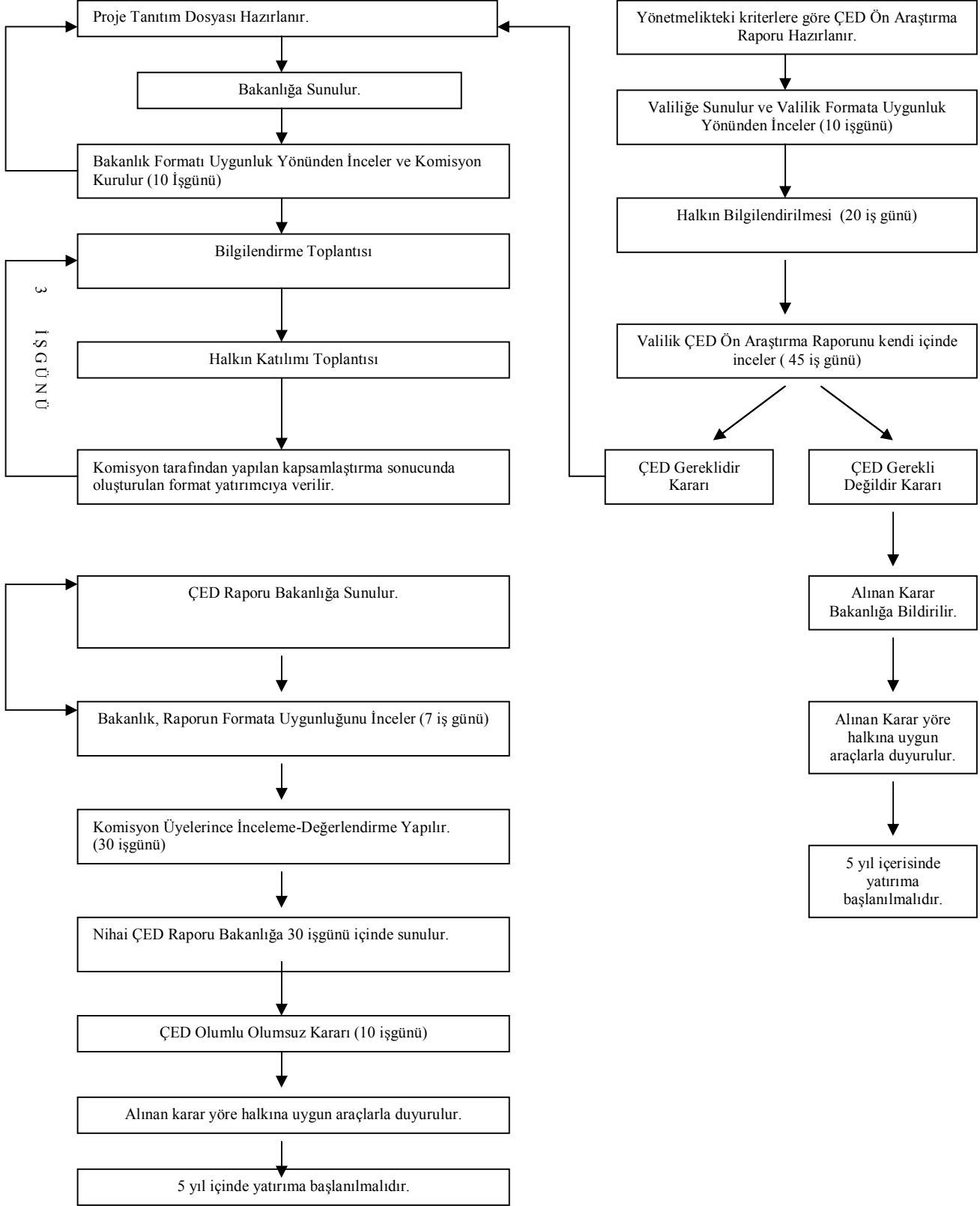
ÇED Raporunun Bakanlığa sunulması usulleri de Yönetmeliğin 11 nci maddesinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. “Özel formatına göre hazırlanan ÇED Raporu, yatırımcı tarafından bir dilekçe ekinde Bakanlığa sunulur. Bakanlıkça gerekli inceleme, süresi içinde (10 iş günü) tamamlanmalıdır. Düzeltme gerekiyorsa proje sahibine iade edilen rapor üç ay içinde düzeltilerek yeterli sayıda çoğaltılıp Bakanlığa teslim edilir. Rapor burada ilgililerce incelemeye tabi tutulur. Böylece proje inceleme ve değerlendirme sürecinin başladığı ve ÇED Raporunun halkın görüşüne açıldığı Bakanlık ve Valilik tarafından uygun araçlarla halka duyurulur.

ÇED Olumlu Raporu verilmişse, o işle ilgili olarak en geç beş yıl içinde yatırıma başlanması gerekir. ÇED Yönetmeliği esaslarına göre hazırlanan ÇED Akım Şeması izleyen sayfada sunulmuştur.

ÇED YÖNETMELİĞİ AKIŞ ŞEMASI

(136)

ÇED PROSEDÜRÜ

2. Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi İçin Bölgesel Tepkiler ve Uygulanan Yöntem

Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin zararları ileri sürülerek Tarsus'ta geniş bir karşı propaganda ve gösteri faaliyeti sürdürülmektedir. Tesisin yapılmasına karşı olanlar zaman zaman şehir içinde yürüyüşler düzenleyerek kamuoyunda seslerini duyurmakta, Tarsus İlçesi "Gündem-21" toplantılarında konu görüşülmektedir. Bu arada hazırlanan pankartlar ve afişler şehrin işlek yerlerine, tüm kavşaklara, parklara, bahçelere asılarak bu tesisin Tarsus ve civarında kurulması protesto edilmektedir. Pankartlardan ve afişlerden bazılarının örnek olarak çekilen fotoğrafları 105, 106, 107 ve 108 nci sayfalardadır.

Tarsus-Mersin İçme Suyu Havzasında Berdan Barajına 4 kilometre, Kurbanlı Köyü'ne 500 metre, Eskişehir Köyüne 800 metre, Sağlıklı Köyüne 1200 metre, bölgeden geçen Kusun Deresine 30 metre mesafede Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi kurulması planlanmaktadır. Kurulacak bu tesisin sızıntı sularının (atık sularının) Kusun Deresine akacağı, oradan da Berdan Nehri'ne, Berdan Barajı'na, Berdan Barajından sulanacak tarım arazilerini ve içme sularını kirleteceği endişesi ileri sürülmektedir.

Tesisin yakma ünitesinden çıkacak baca gazlarının rutubetle birleşerek Berdan Barajı'na, çevredeki yerleşim birimlerini kirleteceği; atıkların tesise nakilleri esnasında çevreye zarar vereceği, Organize Tarım Bölgesi ve Organize Sanayi alanlarının kirlilikten etkileneceği, Berdan Nehri'nin geçtiği alanların, deniz kenarındaki turistik tesislerin ve denizin kirlilik alanı haline geleceği belirtilmektedir. Arazinin topoğrafik yapısının böyle bir tesis kurulmasına elverişli olmadığı iddia edilmektedir.

Projenin adı "Doğu Akdeniz Bölgesi Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi" şeklinde ifade edilmektedir. Tesisin Tarsus'un Kurbanlı Köyü yakınında kurulmasına bölgenin karayoluna, demiryoluna, limana ve potansiyel müşterilere elverişliliği esas alınmıştır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere Berdan Barajına, dolayısıyla içme ve kullanma sularının kirlenmesine, Berdan Nehri ve civarı ile nehrin denize döküldüğü alanın, turistik bölgenin özetle Akdeniz'in kirlenmesini hızlandıracağı, buradaki canlı hayvanların ve bitkilerin yok olmasına neden olacağı, Kurbanlı Köyü yanından geçen ve Berdan Nehrine ulaşan Kusun Deresine sızacak ve akıtılacak zehirli madde ve suların, hem Berdan Barajı sularında, hem de nehir kıyısında, çevrede, tarım alanlarında ve denizde kirliliğe neden olacağı vurgulanmaktadır. Berdan Nehrinin kirli sularının "Tarsus Kıyı Kesimi Turizm Merkezini", "Yaban Hayatı Koruma Alanını" ve deniz kaplumbağalarının "Kazanlı Bölgesi Üreme-Koruma Alanlarını" tehdit eden önemli bir unsur olacağı belirtilmektedir.

Yer seçiminin tamamen firma inisiyatifine bırakıldığı, alternatif alanların dikkate alınmadığı, jeolojik etütlerin yapılmadığı, seçilen alanlar içinde sadece Kurbanlı Köyündeki 102.000 metrekarelik (102,103 ve 110 nolu parseller) arazi için kamu kurumlarından görüş alındığı, asıl 156.000 metrekarelik alan için herhangi bir teknik çalışma yapılmadığı ve ilgili kamu kurumlarının görüşlerinin alınmadığı; Devlet Su İşleri VI. Bölge Müdürlüğünün talep ettiği (137) şekilde tesisin yapılacağı sahanın jeolojik planı için hazırlanması gereken raporunun Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğüne, hidrolojisinin yer altı ve yer üstü sular açısından Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğüne onaylatılmadığı ve söz konusu bu raporların projede olmadığı bildirilmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da (138) yazıldığı gibi Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliğinin çeşitli uygulamalarında yeterli başarı sağlanamamıştır. Çünkü bu tesislerin kurulacağı yerlerdeki kurum ve kuruluşlar arasında tam bir fikir birliği olamamaktadır. İşin içine politik düşünceler ve çıkarlar girince konu karmaşıklaşmaktadır. Politik gruplar halkı bilinçsizce yönlendirmektedir. Tarsus Bölgesinde yapılması düşünülen “Doğu Akdeniz Bölgesi Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi” projesi 2003 yılından önce teklif edilmesine rağmen sonradan tesisin kurulmasına karşı muhalefet oluşturulmuştur. Ortaya çıkan karmaşa da bunun bir göstergesidir.

Çevresel Etki değerlendirme Yönetmeliğinin 8 nci maddesi gereğince Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Tarsus’un Kurbanlı Köyü Özelinde anılan tesisin kurulması saptandıktan sonra seçilen yüklenici firma “Proje Tanıtım Dosyasını” Bakanlığa sunmuştur. Bakanlıktaki birimler arası “Bilgilendirme Toplantısı” sonunda, komisyon üyeleri Kurbanlı Köyü ve civarını ziyaret etmişlerdir. Daha sonra ÇED Yönetmeliğinin 9 ncu maddesi gereğince gazetelerle duyurular yapılmış, ilanlar Tarsus’ta askıya çıkarılmıştır. Bakanlık Müsteşarı Başkanlığında Tarsus’ta (Cumhuriyet Alanında) halkın “Katılım Toplantısı” yapılarak halk bilgilendirilmiştir. Yapılan işlemler Kaymakamlıktan resmen alınan bilgiler doğrultusunda Mersin Valiliği vasıtasıyla Bakanlığa yazılı olarak iletilmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı hazırladığı raporla 07/09/2006 tarihinde “ÇED Olumlu Kararı” vermiştir. Tarsus Belediyesi ve Kaymakamlığı ÇED Olumlu Raporunun yöre halkına ilan edildiğini 11/12/2006 tarihli yazısıyla Mersin Valiliğine bildirmiş olup, oradan da Bakanlığa ulaştırılmıştır. Bu işlemlerin sonucu olarak, halkla ilişkiler çalışmasının yapıldığı anlaşılmaktadır.

---

(137)Devlet Su İşleri VI Bölge Müdürlüğünün 13/08/2005 tarih ve 10601 sayılı yazısı.

(138) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <http://ekutup.dtp.gov.tr/plan/vii/taslak/pdf>, 2000

İzleyen sayfalarda konu ile ilgili olarak Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Çevre Kanunu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği gereğince yapılan çalışmalar irdelenecektir (139).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde yapılan incelemelere göre Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Güney ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yapılan saha araştırmaları sonunda, Tarsus yakınında Kurbanlı Köyü Özelinde Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin kurulabileceği neticesine varılmış, 16/12/2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği hükümlerine göre güvenilirliği kanıtlanmış yatırımcılar arasından seçim yapılarak 24.02.2004 tarih ve 11/2538 sayılı yazı ile “Yeterlilik Belgesi” verilmiştir. Proje Tanıtım Dosyasının hazırlanması için “X Mühendislik Anonim Şirketi” seçilmiştir.

Çevre ve Orman Bakanlığının 04.05.2005 tarih ve 2304-25739 Sayılı yazısı ile Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 8 nci Maddesi gereğince Tarsus’un Kurbanlı Köyü Özelinin, Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi kurulması için elverişli olduğu saptanmıştır. Hazırlanan Proje Tanıtım Dosyası Çevre ve Orman Bakanlığına sunulmuştur. Yönetmeliğin 8 nci maddesi 3 ncü paragrafında söz konusu edilen ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ve proje sahibi ile bir araya gelerek inceleme komisyonu oluşturmuşlardır. Proje dosyası eksiksiz hazırlanmış ve komisyonda “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” kararı verilmiştir. Proje tanıtım dosyasının yönetmelikteki formata uygun olduğu anlaşılmış ve komisyon kurulmuştur. Komisyon 10 (on) iş günü içerisinde proje dosyasını inceleyerek birimler arasında “Bilgilendirme Toplantısı” yapılmıştır. Bu toplantıya Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Maden Tetkik Arama, Meteoroloji, Çevre Yönetim, Atık Yönetim, Su-Hava-Toprak Yönetim, ÇED Yönetim yetkilileri; Mersin Valiliği, Mersin İl Özel İdaresi, Tarsus Belediyesi, İZAYTAŞ, ODTÜ Çevre Sismik Bölümü Yetkilileri ve X Mühendislik Anonim Şirketi ilgilileri katılmıştır. Bu komisyonda kurum ve kuruluş temsilcileri olarak görev yapan üyelerin, yeterli mesleki bilgi ve deneyime sahip olmaları ve temsil ettikleri kurum ve kuruluşlar adına yetkili olarak görüş vermeleri sağlanmıştır. Bu açıklamalarda yapılan işlemlerin ÇED Yönetmeliğinin 8 nci maddesine uygun olduğu anlaşılmaktadır. Toplantıya katılan komisyon üyeleri kendi istekleriyle projenin uygulanacağı Kurbanlı Köyü ve civarını ziyaret etmişlerdir.

---

(139) Konunun irdelenmesinde açıklanan bilgiler, söz konusu ÇED Raporunun bulunduğu Mersin Valiliği Çevre ve Orman Müdürlüğü’nün Çevresel Etki Değerlendirmesi Daire Başkanından, rapor içindeki belgeler okunarak ve görülerek sağlanmıştır. “Hizmete Özel” gizlilik derecesini taşımaktadır. Görüşme talebine, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü’nün verdiği yanıt EK-4’dedir.

ÇED Yönetmeliğinin 9 ncu maddesi gereğince gereken ilanlar yapılmıştır. İlanlar 11 Mayıs 2005 tarihli mahalli Ekspres, Box Magazine ve Ulusal Star Gazetesinde yayınlanmıştır. Ayrıca Tarsus ve yöresinde de ilanlar askıya çıkarılmıştır. Bununla ilgili olarak Bölge halkı Tarsus'ta (Cumhuriyet Alanında) toplanarak halkın katılımı sağlanmış, Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarının Başkanlığında gelen ekip tarafından sözlü bilgi verilmiştir. Bunun arkasından Mersin Valiliğinin 17.05.2005 tarihli yazısı ile Halkın Katılımı Toplantısı'nın gerçekleştirildiği Bakanlığa bildirilmiştir. Daha sonra komisyonun uygun görmesi sonucu hazırlanmış olduğu kapsamlılaştırılmış format yatırımcı firmaya verilmiştir. Yeterlilik belgesini ve kapsamlılaştırılmış formatı alan yatırımcı firma tarafından ÇED İnceleme Raporu hazırlanarak Bakanlığa sunulmuştur. Bakanlık yetkilileri de raporun formata uygunluğunu 7 (yedi) iş günü içerisinde incelemiş ve uygun bulmuştur. Raporun formata uygun bulunması üzerine dosya, yukarıda belirtilen kurumların yetkililerinden oluşturulan komisyona karar için havale edilmiştir. Komisyon inceleme ve değerlendirmesini 30 (otuz) iş günü içinde tamamlayarak nihai ÇED Raporunu Bakanlığa vermiştir. Bunun üzerine Tarsus'ta kurulacak tesis için Çevre ve Orman Bakanlığının 07.09.2006 tarih ve 7366/4325 sayılı yazısı ile "ÇED Olumlu Kararı" verilmiştir.

ÇED olumlu kararı Mersin Valiliğine bildirildikten sonra Valilik, alınan kararın yöre halkına uygun araçlarla duyurulması için 18.09.2006 tarih ve 5932 sayılı yazısı ile Tarsus Kaymakamlığına yazmıştır. Kaymakamlık tarafından Tarsus Belediyesine yazılan 16.10.2006 tarih ve 22998 sayılı tebliğ ile yöre halkına ÇED olumlu kararının uygun araçlarla ilan edilerek duyurulması ve neticenin tutanakla bildirilmesi istenmiştir. Tarsus Belediyesi ÇED olumlu raporunu yöre halkına ilan ettiğini 11.12.2006 tarih ve 234/545 sayılı yazısı ile bildirmiş ve tanzim edilen tutanağı yazı ekinde Kaymakamlığa göndermiştir. Tutanak Valiliğe, oradan da Bakanlığa ulaştırılmıştır.

Çevre Kanununa ve ÇED Yönetmeliğine göre yatırıma başlanması için herhangi bir engel kalmadığından tesisin kuruluşuna 2007 yılından itibaren beş yıl içinde başlanmasının planlandığı, yapılan mülakatta öğrenilmiştir.

3. Ortaya Çıkan Sonucun Değerlendirilmesi

Kurbanlı Köyü Özelinde kurulacak Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi için tüm prosedürler ÇED Yönetmeliğine uygun olarak yapılmıştır. Yönetmeliğin 8 nci maddesi 3 ncu paragrafında söz konusu edilen ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ve proje sahibi ile bir araya gelerek komisyonu oluşturmuşlardır. Proje sahibinin başvuru dosyası

süresi içinde tamamlanmış, komisyonda “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” kararı verilmiş olup, yatırımcı firma, projesi ve proje tanıtım dosyasıyla Bakanlığa başvurmuştur. Bakanlık dosyayı ilk incelemeye almış ve belirlediği komisyon üyeleri kadar çoğalttırarak proje sahibi yatırımcıya dağıtımını yaptırmıştır. Buraya kadarki işlemlerde de ÇED Yönetmeliğine aykırı bir uygulama söz konusu değildir. Bakanlık çoğaltılan dosyaları üyelere bir yazı ekinde göndermiş ve komisyonu toplantıya çağırıştır. Bu toplantının amacı halkın katılımı toplantısı ve kapsamının belirlenmesi ile toplantının tarih ve yerini saptamaktır.

Tarsus Kurbanlı Köyü Özelinde kurulacak Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi Projesinde yukarıda belirtilen usuller sırayla takip edilmiş ve neticeler alınmıştır. Buna ilave olarak ÇED Raporu hakkındaki inceleme sonunda Tarsus Belediyesi ve Gündem-21 Kent Meclisince görüşler belirlenerek Mersin Valiliği kanalıyla Bakanlığa ulaştırılmıştır. Yönetmeliğe göre bu görüşler komisyon tarafından dikkate alınmıştır. Komisyonun incelemeleri esnasında proje sahibinden proje ile ilgili olarak istediği bilgiler, belgeler, yetkili kuruluşlarca yerinde yapılan analiz, deney ve ölçümler komisyona verilmiştir. Yatırımın yapılacağı yerde ve benzer diğer kuruluşlarda komisyon tarafından bizzat incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Komisyon yaptığı inceleme ve değerlendirmelerde, Kurbanlı Köyü Özelinde kurulacak Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisine ait;

- ÇED Raporu ve eklerinin yeterli ve uygun olup olmadığını,
- Yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığını,
- Projenin çevreye olabilecek etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelenip incelenmediğini,
- Çevreye olabilecek olumsuz etkilerin giderilmesi için gerekli önlemlerin saptanıp saptanmadığını,
- Halkın katılımı toplantısının usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığını,
- Halkın katılımı toplantısında ileri sürülen görüşlere yeterince çözüm bulunup bulunmadığını, ayrıntılı bir şekilde inceleyip değerlendirmiştir.

Yapılan inceleme ve değerlendirmelerden sonra nihai ÇED Raporu ve ekleri, yatırımcının taahhüdü altında olduğunu belirten garanti yazısı ve noter onaylı imza sirküleri yatırımcı tarafından Bakanlığa sunulmuştur.

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı verilen proje için 5 (beş) yıl içinde yatırıma başlanması ÇED Yönetmeliğinin gereğidir. Ocak 2012’ye kadar yatırıma başlanmadığı takdirde verilen karar geçersiz sayılacaktır.

Proje ile ilgili gelişmelerin ve takip edilen usullerin Çevre Kanununa, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğine uygun olduğu, yasal ve hukuksal bir boşluğın bırakılmadığı anlaşılmıştır.

IV.TARSUS BÖLGESİNDE ÇEVRE İLE İLGİLİ ÖRGÜTLENMELER

Türkiye’de çevre ile ilgili çalışmaların eşgüdümü Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanununda **Yüksek Çevre Kurulu** oluşturulmuştur. Çevre Kanununa göre mahalli çevre kurulları her ilde Vali’nin Başkanlığında Bakanlıkların il temsilcileri, Büyükşehir Belediye Başkanlıkları, yerel Belediye Başkanlıkları, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanlıkları, çevreyle ilgili kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile İl Çevre ve Orman Müdürlüklerinden oluşmaktadır.

İlçelerde en üst mülki amir olan Kaymakam’ın başkanlığında kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve 2872 sayılı Çevre Kanununda belirtilenler ile çevreden sorumlu olarak **“herkes”** örgütlenmenin içinde bulunmaktadır.

Tarsus İlçesinde de çevre ile ilgili örgütlenme ve çevreden sorumlu birimler aşağıda belirtilmiştir:

1. Kaymakamlık:

- 1.1. Kaymakam
- 1.2. Garnizon Komutanlığı
- 1.3. İlçe Jandarma Komutanlığı
- 1.4. İlçe Emniyet Müdürlüğü
- 1.5. Orman İşletme Müdürlüğü
- 1.6. Sağlık Grubu Başkanlığı
- 1.7. İlçe Tarım Müdürlüğü
- 1.8. Tarsus Bölgesi Orman Ağaçlandırma Mühendisliği
- 1.9. İlçe Milli Eğitim ve Kültür Müdürlüğü
- 1.10. Köy ve Mahalle Muhtarlıkları

2. Belediye Başkanlığı

- 2.1. Belediye Başkanı ve İlgili Birimleri
- 2.2. Gençlik Meclisi Başkanlığı
- 2.3. Belediye Park ve Bahçeler Müdürlüğü

3. Sivil Toplum Örgütleri

- 3.1. TEMA Vakfi Başkanlığı
- 3.2. Makine Mühendisleri Odası Başkanlığı
- 3.3. ÇEKSAM Başkanlığı
- 3.4. İnşaat Mühendisleri Odası Başkanlığı
- 3.5. Makina Mühendisleri Odası Başkanlığı

3.6. Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı

3.7. Diğer Sivil Toplum Kuruluşları

4. 2872 Sayılı Çevre Kanununda Sayılanlar:

Çevre ile ilgili Teşkilatlanma Çevre Kanununda İl'ler itibariyle belirlenmiştir. İl'in mülki amiri olarak Vali, İlçe'nin mülki amiri olarak Kaymakam'ın diğer kanunlardaki görevleri ile beraber, 2872 sayılı Çevre Kanununa göre yetkileri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Çevre Kanunu genellikle bölgedeki resmi kuruluşları, özel kuruluşları, sivil toplum örgütlerini ve kişileri çevre konusunda göreve çağırmaktadır.

2872 sayılı Çevre Kanununda geçen birim ve kişiler aşağıdadır:

4.1. **Çevre Yönetim Birimi:** Çevre Kanununa ve bu kanuna göre yürürlüğe konulan düzenlemeler uyarınca denetime tabi tesislerin faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunu, alınan tedbirlerin etkili olarak uygulanıp uygulanmadığını değerlendiren, tesis içi yıllık denetim programları düzenleyen birim ya da görevlidir.

4.2. **Çevre Gönüllüsü:** Bakanlıkça, uygun kişiler arasından seçilen ve Çevre Kanununa göre çıkarılacak Yönetmelik'te belirtilecek aykırı faaliyetleri Bakanlığa iletmekle görevli ve yetkili kişidir.

4.3. **Çevre Görevlisi** Şirketlerin örgütsel yapıları içinde istihdam ettikleri kişilerdir. Emisyonları ve atıkları belli bir düzeye erişen ya da ilgili mevzuata aykırı davranan kirletici tesislerin çevre görevlisi istihdam etmeleri gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. SORU KAĞIDI (ANKET) YÖNTEMİYLE İLGİLİ AÇIKLAMA ve UYGULAMA

1. Araştırmanın Konusu

Sanayi devriminin özellikle Batı toplumlarında meydana getirdiği hızlı değişme ve gelişmeler geleneksel toplumları da etkilemiş ve geleneksel toplumların iktisadi, teknolojik, siyasi, demografik, ahlaki, sosyal ve kültürel yapılarında, kişilerin sosyal davranış ve düşüncelerinde değişimler oluşturmuştur. Önemli gelişmelerden birisi de çevre konusudur. İnsanların hem kendi aralarında hem diğer tüm canlılarla ve hem de cansız varlıklarla olan ilişkiler yumağında çevre konuları ve sorunları çoğalarak tüm dünyada kendisini tehdit derecesinde hissettirmiştir. Çevre sorunsalı olarak ifade edilen bu durum insanın doğa ile olan ilişkilerinde sadece hep kendisini, kârını, çıkarını, ekonomisini, refahını düşünmesi yani bencil davranması ve doğayı, geleceğini düşünmeden hoyratça ve acımasızca kullanmaya kalkmasının sonucu olarak çevre sorunları insanlığın önüne buzdağı gibi çıkmıştır. Özetlenen bu nedenlerden dolayı çevreye duyulan ilgi, doğal kaynakların sınırlılığı da dikkate alınarak iyice artmıştır. Dolayısıyla doğal çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerçeği insanların ve canlıların yaşamlarını sürdürmelerinin garantisi olduğu gerçeğinin farkına varılmasını sağlamıştır.

Biz bu çalışmamızda çevre konusunu genelden özele indirgeyerek, yaşadığımız ve akademik çalışmamızı sürdürdüğümüz Tarsus'un çevre sorunlarını incelemeye, analiz etmeye, sonuç ve öneriler sunmaya yöneldik. Araştırmamızın yöneldiği temel çevre sorunları, nüfus artışı, hava, su, deniz, toprak, gürültü, elektromanyetik kirlilik, ormansızlaşma, çölleşme, iklim değişiklikleri, kuraklık, plansız-programsız kentleşme ve sanayileşme, insan dışındaki canlı hayvanların, ağaç, orman ve bitki türlerinin yok oluşu ve azalışı olarak sıralanabilir. Tarsus bölgesinin geleceği için olumlu-olumsuz sonuçlar doğuracağı çok tartışılan ve planlama safhasında olan “Doğu Akdeniz Bölgesi Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin Kurulmasına” ilişkin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) konusu üzerinde de durulmuştur.

Araştırmamızı yaparken çevrenin ve çevrebilimin (ekolojinin) öğeleri kapsamında çevre ile ilgili kavramlar, 20 nci Yüzyılda Çevre Sorunsalı, Kamu Hukukunun bir bilim dalı olan Çevre Hukukunun çeşitli boyutları ve 2006 Mayıs ayında çıkarılan bir kanunla önemli revizyona uğrayan 2872 sayılı Çevre Kanununun tanıtılması ve irdelenmesi, Uluslararası alanda çevre ile ilgili düzenlemeler kapsamında çevre hakkı ve Avrupa Birliği (AB) sürecinde Türkiye ile ilgili Çevre konuları, yargı kararlarından örnekler ve bunların değişikliğe

uğrayan Çevre Kanunundaki yeni hükümlerle irdelenmesi, araştırma sahamız olan Tarsus Bölgesinin kısaca tanıtımı, Tarsus Bölgesinin çevresel sorunlarının genel olarak belirlenmesi ve irdelenmesi, Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan endüstriyel katı atık bertaraf tesisine ait çalışmaların gelişimi, Çevre Kanunu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği çerçevesinde ÇED Raporunun hazırlanışındaki usul ve sıra hakkında bilgiler verildikten, Tarsus'taki çevre konusuyla ilgilenen örgütlenmeler belirtildikten sonra uygulamayı planladığımız soru kağıdı (anket) çalışmaları ve sonuçlarının irdelenmesi, genel değerlendirme, sonuç ve öneriler sunulmuştur.

2. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Çevre sorunlarının çözümünde hukukun devreye girmesi sadece kanun, yönetmelik tüzük gibi mevzuatı hazırlayıp ortaya koymak değildir. Değişen ve gelişen ekonomik, sosyal, tarihi ve kültürel faktörler çevre konusunu da değiştirmektedir. Çevre ile ilgili olarak yürürlüğe konan mevzuat önce toplumun ihtiyaçlarını karşılamalı, gelecek kuşakların çevre hakkını garanti etmelidir. Bu husus kanunlarda sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri olarak belirlenmiştir. Hem çevre korunacak hem iyileştirilecek, hem de gelecek kuşaklara yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre bırakılacaktır. Bu arada sürdürülebilir kalkınma engellenmeyecektir. Ancak kalkınma engellenmeyecek, sürdürülebilir kalkınma ilkesi uygulanacak derken çevrenin tahrip edileceği ve çevresel varlıkların yok edileceği anlamı asla çıkarılmayacaktır. Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine girmediyse de üçüncü kuşak haklardan olarak insanların vazgeçilmez haklarından birisi de “çevre hakkıdır”. Sürdürülebilir çevrenin içeriğine giren tüm gelişmelerin ve değişmelerin devamlı izlenerek aksayan noktaların düzeltilmesi, boşlukların doldurulması ve yargı organlarınca verilen, verilecek kararların sürdürülebilir çevreye uygun olması, hukuka ve hukukçuya düşen görevlerdendir.

Diğer sorunlarda olduğu gibi çevresel sorunlara da hukuki çözümler bulunması gerekmektedir. Sorunlara çözüm olması için kanun, yönetmelik, tüzük ve yönerge gibi mevzuatın çıkarılması ve yürürlüğe sokulması sorunları çözememektedir. Hukuki mevzuatın yürürlüğe sokulması kadar uygulanması, uygulamaların denetlenmesi önem arz etmektedir. Ancak çevre sorunsalı konusunda uygulayıcıların ve halkın konuya inandırılması ve bilinçlendirilmesi öncelik almaktadır. Yasaların öngördüğü hususların istenen sonucu verebilmesi için hukuki düzenlemeleri gerektiren fikir ve ilkelerin insanlara açıklanması, inandırılması ve benimsetilmesi öncelikli bir konudur. Aksi halde her kabahat ve olumsuzluk yasal düzenlemeye yüklenmiş olacak, çevresel sorunlar çözülemeyecek ve bir kısır döngü devam edip gidecektir. Şu anda çevre ile ilgili Anayasa'da, yasalarda, yönetmeliklerde,

tüzüklerde, prensip kararlarında ve mahkeme kararlarında öngörölmüş birçok hüküm bulunmaktadır. Acaba bunlar biliniyor mu, uygulanıyor mu ve denetleniyor mu?

Çevre sorunlarının çözümü için yapılan ve yapılacak çalışmalar, aslında bir devrimci yaklaşımı gerektirmektedir. Her devrimin üç aşamasından ilki “fikir oluşturma” aşamasıdır. Bu fikirler öncelikle filozoflar, bilim adamları, uzmanlar ve üst düzey asker-sivil devlet yöneticileri tarafından uygulayıcılara ve kamuoyuna benimsetilmek zorundadır. Aksi halde yapılan çalışmalar bir reformdan (ıslahattan) ibaret olup soruna köklü çözüm olamayacağı gibi etkileri de geçici olacaktır. Fikir safhasından sonra ikincisi, mevcut sistem ve usullerin kısa sürede zorla ortadan kaldırılarak, üçüncü safhada ihtiyaçlara cevap verecek, yani çevre sorunlarını çözecek yepyeni bir çevre sisteminin kurulmasıyla çevre inkılabı tamamlanmış olacaktır. Şunu önemle belirtmek gerekir ki bu çevre devrimi tüm dünya ülkelerini kapsamalıdır. Aksi halde herhangi bir ülkede veya birkaç ülkede çevre konusunda yapılacak çalışmalar çevre sorunlarını çözmeye yetmeyecek ve istenen sonuç alınamayacaktır.

Bu açıklamaların ışığı altında Tarsus'ta ve çevresinde yapılan çevre sorunlarıyla ilgili çalışmaların ve araştırmaların amacı, mevcut çevre sorunlarını tespit etmek, bunları analize tabi tutmak, çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri irdelemek, Avrupa Birliği sürecinde, çevre konusunda Türkiye'yi de ilgilendiren çalışmaları belirlemek, çevre hakkının önemini ve gerekliliğini vurgulamak, sonuç ve önerileri sunmaktır.

Bu çalışma ve araştırmalarda niçin Tarsus seçilmiştir.? Önceki konularda da açıklandığı üzere Tarsus, Türkiye'nin 57 İl'inden sonra 58 nci sıradaki il merkezi nüfusuna sahiptir. Türkiye'de en büyük ilçelerden birisidir. Tarsus, coğrafi durumunun tanıtımında da belirtildiği gibi Çukurova'nın verimli düz ovasında konuşlandırılmış olmakla beraber aynı zamanda denize çok yakın, deniz kıyısında plajlara sahip, hemen kuzeyinde Toros Dağlarının bulunduğu, her türlü bitki ve orman çeşidini içinde barındıran, her an her mevsimi yaşayan; tarihi, kültürel, tarım, sanayi, turizm ve ticaret merkezi durumunda bulunan bir ilçedir. Toplumsal yapı bakımından geleneksellik ile modern toplum anlayışı arasında bir görünüm arz etmektedir. Yine daha önce de değinildiği gibi bu çalışmanın yapılmasına vesile olan Çağ Üniversitesi, Mersin'in Tarsus İlçesi sınırları içinde bulunmaktadır. Çağ Üniversitesi Türkiye'de Ankara, İstanbul ve İzmir'den sonra Anadolu'da eğitim-öğretim veren tek ve ilk Vakıf Üniversitesidir. Tarsus'un eğitim faaliyetleri ve kuruluşları konusunda da böyle bir avantajı bulunmaktadır.

Tarsus, konumu, tarihsel, dinsel ve zengin kültürel yapısıyla bir dünya şehridir. Tarımsal, sanayi, ticaret ve turizm açısından zenginliklere sahiptir. Dağları, dereleri, çayları, ırmakları, barajları ve ovalarıyla zengin bitki ve orman çeşitlerini içeren ayrı bir önemi vardır. Dünya'daki ve Türkiye'deki çevresel sorunların hepsini bünyesinde taşıma özelliği

sahip bulunmaktadır. Tarsus, Türkiye'nin çevresel sorunlar yönünden küçük bir modelini veya maketini andırmakta, çözülmesi gereken çevresel sorunlar açısından çevrebilim ve Çevre Hukukuna örneklik edecek özelliklere sahip bir şehirdir. Üstelik Tarsus'un yakınına "Doğu Akdeniz Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi Kurulmasının Planlanması", Tarsus'un çevre sorunu konusunda daha da duyarlı olmasını gerekli kılmıştır.

İşte belirtilen bütün bu özelliklerden dolayı Tarsus'un çevre sorunlarını belirlemek, konuyu Çevre Hukuku ve çevre mevzuatı açısından incelemek, değerlendirmek ve sorunların çözümü için önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmamız aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır:

3.1. Dünya'da ve ülkemizde görülen sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişimler sosyal-kültürel yaşamla beraber çevre sorunlarının da değişmesine ve artmasına neden olmuştur.

3.2. Araştırma yaptığımız Tarsus, çevre sorunları konusunda Dünya'daki ve Türkiye'deki çevre sorunlarına benzer özelliklere sahip olmakta ve onların küçük bir modelini oluşturmaktadır.

3.3. Soru kağıdı dağıttığımız ve görüşlerini aldığımız kişiler Tarsus'un resmi ve sivil toplum örgütlerinin yöneticileri durumunda olup, verdikleri cevapların genel olarak Tarsus halkını temsil ettiği ve Tarsus'un çevre sorunlarını ölçebilecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

4. Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları

Araştırmalar, özellikle ampirik araştırmalar, çeşitli zorluklar ve gelişen durumlar göz önüne alınarak belirli kapsam ve sınırlar içinde yapılmaktadır.

Bölge olarak çalışma ve inceleme alanı, Tarsus Şehri ve yakın civarı olup, araştırmamız Temmuz 2006 ile Ağustos 2007 ayları arasını kapsamaktadır. Cevapların, gelişen durum ve şartlara göre gelecek yıllarda değişebileceği göz önüne alındığında araştırmamız yapıldığı zamanla sınırlıdır.

Anket çalışması Tarsus'un üst yöneticileri, Tarsus'da ekonomik ve sosyal hayatta önemli yerleri ve deneyimleri olan kişiler, sivil toplum örgütlerinin başkanları veya yöneticileri ile sınırlı tutulmuştur.

5. Araştırma Metodu

“Metot, bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak veya bilinen bir şeyi başkalarına gösterip ispat etmek için düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak ve kullanmak sanatıdır” (140). Bir diğer tanımlamayla “metot kelimesi, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve mümkün olduğu hallerde bu ilişkilerin temelinde yatan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol” anlamına gelir (141). En geniş anlamıyla metot, bizi gerçeğe götüren bir yol olup, zihinsel bir süreçtir.

Araştırmada iki farklı yol izlenmiştir. Araştırmanın teorik bölümünde dokümantasyon tekniği ile bilgiler sistematize edilerek değerlendirilmiş; ilgili kanunlar, yönetmelikler incelenerek en güncelleri irdelenmiş ve karşılaştırılmış, çevre hukuku ile ilgili yargı kararlarından örnekler sunulmuş ve bunlar en son değişiklikleri içeren çevre mevzuatı hükümleriyle karşılaştırılmıştır. Araştırmanın uygulamalı kısmında ise istatistiksel teknikler kullanılarak elde edilen verilerle araştırmanın Çevre Kanunu ve diğer ilgili çevre mevzuatıyla uyumluluğu test edilmiştir. Bu teknikleri tercih etmemizin nedeni, genel çevre hukuku konularıyla, çevresel sorunlara en son mevzuat hükümlerinin uyum derecesini saptamaktır.

Araştırmanın metodunda, araştırmanın evreni ve örneklem, verilerin kimlerden elde edildiği, sorunların niteliği ile veri toplama aracının hazırlanması, dağıtılması ve toplanması üzerinde durularak bilimsel bir yol izlenmiştir.

5.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Tablo-1)

Araştırmamızdaki örneklem işleminde önce Tarsus'taki üst düzey yöneticiler belirlenmiş, sivil toplum kuruluşlarından çevre konusuna ilgi duyanlar, konuları devamlı haber yapan basın mensupları, ilgili köy muhtarları ve bazı meslek mensupları gibi örnekler alınmıştır. Soruların %73,24'ü evet-hayır (kapalı uçlu-tesadüfi örneklem-dummy coding), %26,76'sı ise açıklamalı cevap verilecek (açık uçlu-open ended) şekilde düzenlenmiştir. Bu bilgiler izleyen sayfadaki Tablo-1'de gösterilmiştir.

Veri toplama amacıyla dağıtmış olduğumuz 25 anket formundan 24'ü geri dönmüş, bir siyasi partinin ilçe başkanı soru kağıdını doldurmamıştır. Böylece ankete katılma oranı %96 olmuştur.

---

(140) Z.Arslantürk, Araştırma Metot ve Teknikleri, M.Ü.İ.F. Yayını, 1995, İstanbul, s:47

(141) S.Bilge, vd., Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitabevi, 1982, İstanbul, s:3

Tablo-1: Soru Kağıdındaki Soru Gruplarının “Evet-Hayır” ve “Açıklamalı Kelime Grubu” (Açık Uçlu) Şeklinde Verilen Yanıtlarının Sayıları ve Yüzdeleri

SIRA NO	“Soru Grupları”	Ucu Kapatılıp Evet-Hayır Sorularının Sayısı	Ucu Açık Açıklamalı Kelime Grubu Sorularının Sayısı	Toplam Soru Sayısı
1	Çevre İle İlgili Genel Konular ve Mevzuatın Bilinmesi	12	2	14
2	Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri	9	2	11
3	Hava Kirliliği	8	4	12
4	Anız Yakılmasından Kaynaklanan Çevre Sorunları	4	4	8
5	Bitkiler ve Hayvanlar	3	2	5
6	Laboratuvar Sistemi	3	2	5
7	Tehlikeli Kimyasallar ve Tıbbi Atıklar	6	2	8
8	Gürültü/Ses ve Elektromanyetik Kirlilik	3	3	6
9	Tarsus'ta Diğer Çevre Sorunları Nelerdir?	-	1	1
10	Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisi Hakkındaki Görüşler	-	1	1
Soruların Toplamı ve Yüzdesi		52 (%73,24)	19 (%26,76)	71 (%100)

5.2. Veri Toplama Aracının Hazırlanması (Tablo-2)

Çevre konusunda ortaya çıkan sorunlar, diğer bir ifadeyle çevre sorunsalı insan ve diğer canlı varlıkları etkilediğine göre, bilgi sağlama yolu, bireylere başvurmanın yanında çevre ile ilgili doğa olaylarının gözlenmesi ve izlenmesidir. Ancak bilgi elde etmede en güvenilir kaynak yine insanlar olup, sözlü ve yazılı açıklamalarda bulunabilmeleri için sorular sormak gerekmektedir.

Araştırmamızın hazırlık aşamasında, daha önce yapılmış örnek anket çalışmaları incelenmiş ve bunlardan yararlanılmıştır. Bunun yanında Tarsus'ta çevre konusuna bakış açılarının değerlendirilmesi ve çevre sorunlarının hangi oranda giderilebileceği konusunda Tarsus'un resmi üst düzey yöneticilerine, bazı basın mensuplarına, sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerine ve Tarsus'un ekonomik ve sosyal hayatında etkileri bulunan kişilere “tesadüfi örneklem” (random sampling) yöntemiyle sorular sorulabilmesi için her türlü titizlik gösterilmiştir.

Araştırmamızda Tarsus'un çevre sorunlarının tam olarak saptanabilmesi, doğru çözüm ve önerilerin belirlenebilmesi için çevre ile ilgili bilimsel kitaplar, dergiler, üst yargı kuruluşlarının kararları, İnternet ortamındaki çevre konulu yazılar, makaleler ve basın haberleri incelenerek çalışmamızda değerlendirilmiştir. Ayrıca Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü ziyaret edilerek yetkili ve sorumlularla görüşmeler yapılmış olup, çok yararlı bilgiler alınmıştır. Veri toplama amacıyla hazırlanmış olan anket formundaki soruların gerçeklik ve güvenilirliği denenmiş, uygun olmayan ve anlaşılamayan bazı sorular çıkarılarak anket formuna son şekli verilmiştir. Soru kağıtlarımız 17 erkek (birisi cevaplamamış) ve 8 bayan olmak üzere 25 kişiye dağıtılmış ve 24 kişiden cevap alınmıştır. Cevap alınan örneklem grubunun cinsiyete ve genel toplama göre dağılımı aşağıdaki Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo – 2 “Örneklem Grubunun Cinsiyete ve Genel Toplama Göre Dağılımı”			
Konu	Toplam	Cevap Veren	Cevapların Yüzdesi
1. Soru Kağıdının Dağıtıldığı Toplam İçinde Erkeklerin Dağılımı	17	16	%92
2. Soru Kağıdının Dağıtıldığı Toplam İçinde Bayanların Dağılımı	8	8	%100
Genel Toplam ve Oranı	25	24	%96

Tarsus'un çevre sorunlarını Çevre Kanunu, çevre ile ilgili diğer mevzuat, özellikle 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2006 yılında yapılan son değişikliğindeki hükümler, üst yargı organlarının kararları, Avrupa Birliği hazırlık sürecine ait kriterleri karşılama ve mevcut çevresel sorunlar ışığında çözüm ve önerileri ortaya koyabilmek için ucu açık (opened-ended-kelime grubu soru ve cevaplarının analizi), ucu kapalı yani "closed-ended olarak evet-hayır"ları kapsayan durağan kodlama" (dummy coding-evet'lerin "1", hayır'ların "2" olarak kodlandığı) ve "descriptive statistics percentages" i öngören soru tipleri ve analizi esas alınarak;

- 14 sorudan oluşan "çevre ile ilgili genel konular ile mevzuatın bilinmesi ve uygulanması" (ikisi açıklama sorusu),
- 11 sorudan oluşan "arıtma, dinlendirme ve bertaraf etme tesisleri" (ikisi açıklama sorusu),
- 12 sorudan oluşan "hava kirliliği" (dördü açıklama sorusu),
- 8 sorudan oluşan "anız yakılmasından kaynaklanan çevre sorunları" (dördü açıklama sorusu),
- 5 sorudan oluşan "bitkiler ve hayvanlar" (ikisi açıklama sorusu),
- 5 sorudan oluşan "laboratuvar sistemi" (ikisi açıklama sorusu),
- 8 sorudan oluşan "tehlikeli kimyasallar ve tıbbi atıklar" (ikisi açıklama sorusu),
- 6 sorudan oluşan "gürültü/ses ve elektromanyetik kirlilik" (üçü açıklama sorusu),
- Değinilmesi gereken başka çevre sorunlarının neler olduğu (açıklama sorusu),
- Tarsus'un "Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan endüstriyel katı atık bertaraf tesisine ait görüşler" hakkında açıklamalı soru sorulmuştur.

Açık uçlu ve kapalı uçlu sorulara verilen cevaplarla kişilerin görüşlerinden bir sonuç çıkarmak esas alınmıştır. Sorulara verilen "evet", "hayır" ve "açıklamayı gerektiren" bölümlerdeki cevaplar, Tarsus'un çevre sorunlarını, tartışmayı bile gerektirmeyecek şekilde ve açıklıkla ortaya koymaktadır.

Hazırlamış olduğumuz soru kağıtlarındaki (anketlerdeki) sorular tez danışmanımın görüşlerine sunulmuş, gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak son şekli verilmiştir. Soru kağıtlarını (anketleri) içeren sayfalar EK-1'de sunulmuştur.

5.3. Veri Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması

Soru kağıtlarının dağıtılmasına 2006 yılının Temmuz ayında başlanmıştır. Araştırma örnekleri göz önünde bulundurularak 25 soru kağıdı hazırlanmış, 25'i dağıtılmış ve 24'ünden yanıt alınmıştır. Soru kağıtları 2007 yılının Ağustos ayı sonu itibariyle toplanmıştır.

Soru kağıtları dağıtılmadan önce, gönderilecek kişilerle telefon görüşmesi yapılmış, olurları alındıktan sonra ekonomikliği, özel konulara ait soruların bizzat görülüp-okunmasının yararlı olacağı, geniş sahada dağıtımına imkan verdiği için resmi yazı ekinde postayla gönderilmiş; daha sonra soru kağıtlarının gönderildiği kişiler ziyaret edilerek anlaşılmayan konular üzerinde karşılıklı görüşme yapılmıştır. Bilgisayar üzerinden online araştırma tipi denenmemiştir.

Çalışmamızda soru kağıdı gönderirken, gönderinin ilk sayfasına çalışmamızın amacı, kapsamı ve Çevre Kanununun en son değişiklikleriyle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Karşılıklı görüşmelerimiz esnasında araştırmamızın konusu, önemi ve amacı anlatılmıştır. Soru gönderdiğimiz bir kişi hariç diğerleri soruları bizzat kendileri cevaplandırmışlardır. Soru kağıtlarını alan beş kişi cevap vermekte çekingen davranmışlar, karşılıklı mülakat sonunda cevaplarını yazmışlardır. Sorulara cevap vermede tereddütlü davrananlarda siyasi düşüncenin etkili olduğu kanısındayız. Bazı kişiler hiçbir bilgisinin bulunmadığı soruları cevapsız bırakmışlardır. Özellikle çevre konusunda sorumluluğu bulunan yöneticiler, kendilerine bir zarar gelir düşüncesiyle hayli düşünmüşler ve soruları cevaplayıp cevaplamamakta kararsızlık göstermişlerdir. Mülakat esnasında ve çevre sorunlarının artmasından dolayı tüm canlıların zarar gördüğü ve ileride de zarar göreceği, bu olumsuz durumlara çözüm ve öneriler üretilmesinin herkesin hayati bir görevi olduğu, kendilerine hiçbir kişisel zarar gelmeyeceği açıklandıktan sonra soru kağıtlarını doldurmuşlardır.

5.4. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Bilimsel araştırmalarda anket tekniği yardımıyla elde edilen verilerin belirli metod ve teknikler kullanılarak işlenmesi ve istatistiksel açıdan anlamlı hale getirilmesi gerekmektedir. Araştırmamızda anket tekniği yardımıyla elde edilen verilerin analizinde SPSS (Statistical Package For Social Science) istatistiksel paket programı kullanılmıştır(142). Bunun yanında, "Survey Methods" (The Prediction of Behavior) dokümanından yararlanılmıştır(143).

Araştırma verilerinin aritmetik ortalama, frekans (sayı) dağılımı testini gösteren tablolar ile sütun grafik usulü kullanılmıştır. Sekiz (8) ayrı çevre sorunu başlığı altında "evet" ve "hayır" olarak cevap verilecek şekilde (ucu kapalı – closed ended) sorduğumuz elli iki (52) soru yanında, açıklamayı gerektiren kelime grubu (ucu açık – opened ended) şeklinde sorduğumuz on dokuz (19) soruya ankete katılan yirmi dört (24) kişi cevap vermiştir. Tablolardaki sayısal ifadeler yüzdeler haline getirilirken "descriptives statistics percentages" yolu seçilmiştir.

---

(142) <http://www.edgehill.ac.uk/sites/learnserv/HelpSup/guides/LT15.pdf>. (Edge Hill University, Learnign Services, "SPSS: Introduction", Statistical Analysis Program,)

(143) <http://www.viterbo.edu/personalpages/faculty/dwillman/P230-sur-meth.htm..31.05.2006>

II. BÖLGEDEKİ YÖNETİCİLERE UYGULANAN ÇEVRE SORUNLARI KONUSUNDAKİ ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ:

“Tarsus’ta Çevre Sorunları İle İlgili Uygulamalı Bir Araştırma” başlığını taşıyan tezimizde, araştırmamız için seçilen deneklere yöneltilen soruların temel amacı, Tarsus’un çevre sorunlarını saptayarak, çözümü için önerilerde bulunmaktır. Çalışmalarımızın odak noktası “Çevre Hukuku” olduğundan, incelememizin ağırlığı Tarsus’taki çevre sorunlarına hukuksal açıdan yaklaşmak ve Çevre Kanununun ne kadar bilinip ne kadar uygulandığını vurgulamak, sonunda da değerlendirme yapılarak önerilerde bulunmaktadır.

Soru kağıtlarındaki soru sayısı, tipleri, kaç adedinin “evet” – “hayır”, kaç adedinin “açıklamalı” tipte olduğu, katılımcıların sayısal ve oransal bilgileri tezimizin Üçüncü Bölüm 5.1 ve 5.2 maddelerinde belirtilmiştir. Bundan sonra her bir bölümün istatistiksel analizi yapılarak genel değerlendirme, sonuç ve önerilerle tezimiz tamamlanmıştır.

1. “A.Çevre İle İlgili Genel Konular ve Çevre Mevzuatına Ait Sorulara” Verilen Yanıtların Analizi:

Bu konudaki sorulara verilen yanıtların analizi aşağıdaki Tablo-3’de gösterilmiştir:

SORU NO	SORULAR	CEVAPLAR							
		Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Çevre Kanununda 26/04/2006 Tarih ve 5491 Sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler çevre sorunlarını çözemeye yeterli midir?	13	54.2	11	45.8	-	-	24	100,0
2	Çevre Mevzuatı uygulayıcılara, sivil toplum kuruluşlarına ve vatandaşlara ulaştırılıyor mu?	3	12.5	21	87.5	-	-	24	100,0
3	Resmi-Özel ve Sivil Toplum Örgütleri arasında çevre kirliliğinin önlenmesi için yeterli koordinasyon yapılıyor mu?	1	4.2	23	95.8	-	-	24	100,0
4	Yasal düzenlemeler konusunda uygulayıcılar eğitiliyor mu?	5	20.8	19	79.2	-	-	24	100,0
5	Yasal Düzenlemeler Konusunda Vatandaşlar Eğitiliyor mu?	-	-	24	100.0	-	-	24	100,0
6	Tarsus’ta çevre mevzuatı eksiksiz uygulanıyor mu?	2	8.3	22	91.7	-	-	24	100,0
8	Tarsus’ta çevre konusunda yöneticiler, uygulayıcılar ile halk tarafından “İnsan-Çevre” ilişkisinin önemi biliniyor mu?	4	16.7	20	83.3	-	-	24	100,0
9	Tarsus Bölgesinin “Çevre Düzeni Planı” var mı?	4	16.7	18	75.0	2	8.3	24	100,0
10	Tarsus’ta “Çevre Kirliliği Önleme Fonundan” kredi kullanılıyor mu?	-	-	22	91.7	2	8.3	24	100,0
12	Tarsus Bölgesinde olabilecek afetlerde uygulanabilecek “Acil Durum Planı” var mı?	5	20.8	18	75	1	4,2	24	100,0

1.1.Sorulara verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi ve Tablo -3’ün Sütun Grafiği:

Bu bölümde 10 sorudan 8’ine “evet”, 10’una “hayır” yanıtı verilmiştir. Soru kağıtlarında 2 soru için “evet” yanıtı vermeyen denekler de bulunmaktadır.

“Çevre Kanununda 26/04/2006 tarih ve 5491 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikler çevre sorunlarını çözmeye yeterli midir?” sorusuna 24 kişiden 13’ü evet diyerek %54,2 oranında, 11’i hayır diyerek %45,8 oranında cevap vermiştir(Grafik A1). Soru kağıdı dosyaları incelendiğinde resmi kuruluşlarda çalışanların genelde “evet”, diğerlerinin “hayır” yanıtını verdikleri anlaşılmıştır.

“Çevre mevzuatı uygulayıcılara, sivil toplum kuruluşlarına ve vatandaşlara ulaştırılıyor mu?” sorusuna 24 kişiden 3’ü “evet” diyerek %12,5 oranında, 21’i “hayır” diyerek %87,5 oranında cevap vermiştir (Grafik A2). Tarsus’ta en üst kademedeki yöneticiler dışında, diğer resmi ve sivil kurumlardaki görevliler, başta Çevre Kanunu olmak üzere çevre mevzuatını bilmemektedirler.

“Resmi-özel ve sivil toplum örgütleri arasında çevre kirliliğinin önlenmesi için yeterli koordinasyon yapılıyor mu?” sorusuna 24 kişiden sadece 1 kişi “evet” diyerek %4,2 oranında, 23 kişi “hayır” diyerek %95,8 oranında cevap vermiştir (Grafik A3). Tarsus’ta çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda koordinasyon yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda yönetim kademesinde bulunanlara büyük görevler düşmektedir. Aksi halde, Tarsus’ta çevre kirliliği her geçen gün artarak devam edecektir.

“Yasal düzenlemeler konusunda uygulayıcılar eğitiliyor mu? Sorusuna 24 kişiden 5’i “evet” diyerek %20,8 oranında, 19’u “hayır” diyerek %79,2 oranında cevap vermiştir (Grafik A4). Çevreyle ilgili yasal düzenlemeler konusunda uygulayıcıların eğitimsiz olduğu anlaşılmaktadır.

“Yasal düzenlemeler konusunda Tarsus’ta halkın eğitilip-eğitilmediği” konusundaki soruyu incelediğimizde durum daha da korkutucudur. Hiç “evet” cevabı çıkmamıştır. Sonuç %100 “hayır”dır (Grafik A5). Tarsus’ta en üst makamdaki resmi devlet görevlileri bile vatandaşların çevre mevzuatı konusunda eğitilmediklerini açıkça itiraf etmişlerdir.

“Tarsus’ta Çevre Mevzuatı eksiksiz uygulanıyor mu? Sorusuna 2 kişi “evet” diyerek %8,3 oranında, 22 kişi “hayır” diyerek %91,7 oranında cevap vermiştir (Grafik A6). Çevre mevzuatının hemen hemen uygulanamadığı bu yanıtlardan anlaşılmaktadır.

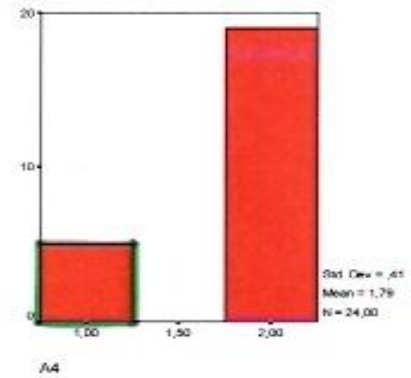
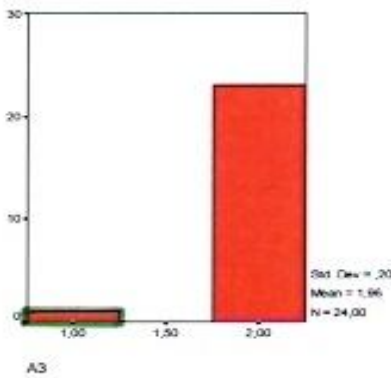
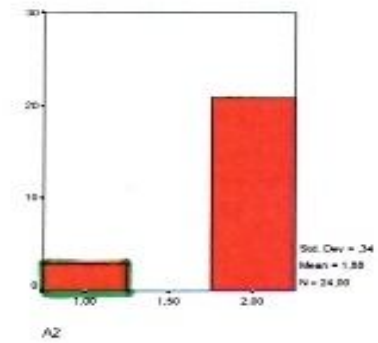
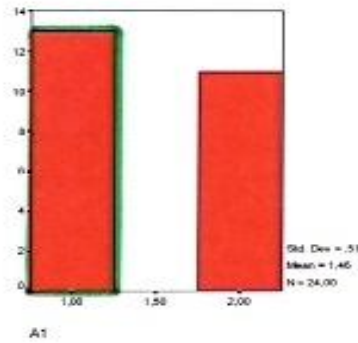
“Tarsus’ta çevre konusunda, yöneticiler, uygulayıcılar ve halk tarafından insan-çevre ilişkisinin önemi”, 4 “evet” ile %16,8 oranında, 20 “hayır” ile %83,3 oranında bilinmektedir (Grafik A8). Yani Tarsus’ta “çevre-insan” ilişkisi çok az bilinmekte olup, konunun önemi henüz kavranamamıştır.

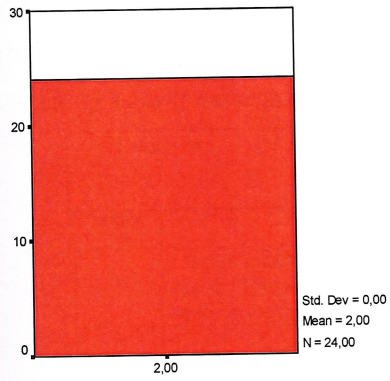
“Tarsus’ta Çevre Düzeni Planı var mıdır? sorusuna 4 “evet” ile %16,7 oranında, 18 “hayır” ile %75,2 oranında, “2 cevapsız” ile %8,3 oranında cevap verilmiştir (Grafik A9). Evet diyen 4 kişiye göre Tarsus’ta “Çevre Düzeni Planı” mevcut olmasına rağmen, resmi devlet yöneticilerinin çoğunluğu dahil, sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri ve ilçenin eğitilmiş kişileri bile böyle bir plandan habersizdir.

“Tarsus’ta Çevre Kirliliği Önleme Fonundan kredi kullanılıyor mu? sorusuna verilen yanıtlarda hiç “evet” yoktur. 22 kişi “hayır” diyerek %91,7 oranında cevap vermiş, 2 kişi de %8,3 oranında cevapsız bırakmıştır (Grafik A10). Çevre kirliliğini önleme konusunda yasaların öngördüğü böyle bir mali olanaktan yararlanılamamaktadır.

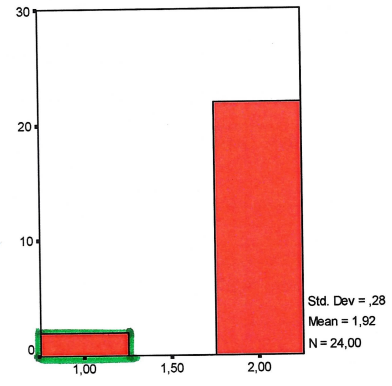
“Tarsus’ta olabilecek afetlerde uygulanabilecek Acil Durum Planı var mı? sorusuna 5 kişi %20,8 oranında evet, 18 kişi %75,0 oranında hayır cevabı vermiş; 1 kişi de %4,2 oranında cevapsız bırakmıştır (Grafik A12). Üst yöneticilerin konuyu bilmelerine rağmen diğer yöneticilerin ve halkın acil bir durumda ne yapacaklarını bilemedikleri anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablonun (Tablo-3) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır: Tablolardaki her bir sorunun (A1, A2, A3,... gibi) yanıtı sütun grafiği halinde gösterilmiştir. (1.00=Evet’i ■, 2.00= Hayır’ı ■, 1.50= Yanıtsız’ı ■ İfade Eder)

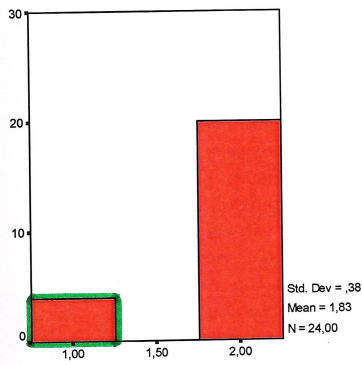

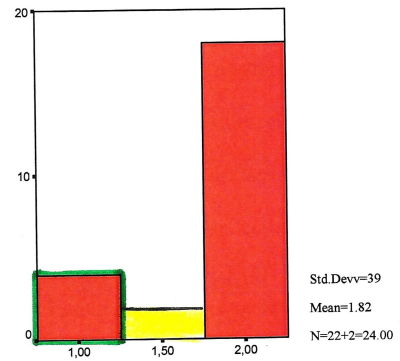
A5

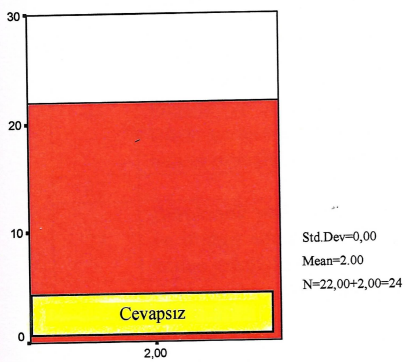
A6

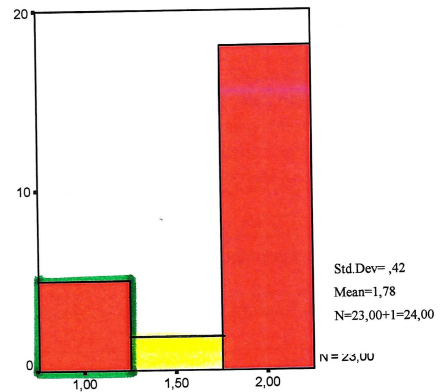
A8

A9

A10

A12

1.2. Yazılı olarak açıklanması gereken iki (2) soruya verilen yanıtların analizi:

Bu konudaki sorulara verilen yanıtların analizi aşağıdaki Tablo-4’de gösterilmiştir:

1.2.1. Soru: “Tarsus’ta çevre mevzuatı eksik uygulanıyorsa nedenlerini yazar mısınız?”

Tablo - 4 “A.Çevre İle İlgili Genel Konulara ve Mevzuata Ait Sorulara Yazılı Olarak Verilen Yanıtlar:”	
DOSYA NO	KATILIMCILARDAN HER BİRİNİN TEK TEK CEVAPLARI
1	. Şehir merkezinde toplanan evsel atıklar (çöpler) Gürlü Köyü Mevkiine dökülmekte olup, hiçbir işleme tabi tutulmadan depolandığından kokmakta, sinek ve diğer haşerelerin üremesiyle çevre köyleri rahatsız etmektedir.
2	-
3	. Ülkemizde çevre yönetimine ait altyapı eksiktir. . Çevre mevzuatında, yerel yönetimlerin yaptırım gücü kısıtlıdır.
4	Şehir merkezinde toplanan evsel atıklar Gürlü Köyü civarına dökülüyor. Herhangi bir işleme tabi tutulmuyor. Kokuyor, sinek ve böcek üretiyor.
5	Yasal düzenlemeler açık ve anlaşılır değil. Vatandaş bilgi sahibi olamıyor.
6	. Çevre mevzuatı uygulayıcıları tarafından tam olarak bilinmiyor. . Halk, çevre konusunda bilinçlendirilemiyor. . Çevre sorunları net olarak saptanamadığından, mevzuat uygulanamıyor.
7	Çevre konusunda çalışan yeterli personel yok. Vatandaşlarda çevre bilinci oluşturulamıyor. Kurumlar arası eşgüdüm yok.
8	. Çevre mevzuatının uygulanması yetersiz. Eğitim eksik. . Vatandaşların çevre konularına tepkileri, bilgiden ziyade siyasi düşünceli liderlerin fikirlerine katılma şeklindedir.
9	Kurumlar arası ve kurumlarla vatandaşlar arası koordinasyon eksik. Resmi-özel kurumlar ve vatandaşlar temiz/yaşanabilir çevrenin önemini yeterince bilememektedir.
10	Çevre Kanununu uygulayacak personel yeterli değildir. Sivil Toplum Kuruluşları ile ilişkiler geliştirilmelidir. Kanun kamuoyuna anlatılmalıdır.
11	Fabrikalardan zaman zaman koyu dumanlar çıkıyor. Şehirdeki dükkanlar temizlik yaptıkları pis suları kaldırımlara ve yerlere akıtıyor.
12	Sorumlu makamlar görevde ihmalkar davranıyor. Çevre bilinci henüz oluşmadı.
13	Resmi kurumlar, diğer kanunlarda olduğu gibi, Çevre Kanununu da tam uygulamıyor. Çünkü bilgi eksikliği mevcut. Eğitim ve bilinçlendirme gerekli
14	Vatandaş kanunlar hakkında bilgisiz. Uygulayıcıların da bilgileri ve çalışmaları eksik.
15	Bazı fabrika bacalarında filtre yok. Bu fabrikaların arıtma tesisleri de yok
16	Sistem yok. Çevre sorunlarının çözülmesi imkansız gibi
17	Halkın çevre bilgi ve bilinci yok. Uygulayıcılar eğitimsiz ve siyasi baskı altında
18	Belediyelerdeki ve Çevre Müdürlüğündeki elemanlar sayıca yetersiz olduğu gibi çalışmaları ve denetimleri de eksik. Kadro ve teçhizat yetersiz. Yeterli koordine yok.
19	Henüz yeterli teşkilat yok.
20	-
21	Sürdürülebilir kalkınma, çevre mevzuatı içinde olamaz. Sanayi ve kalkınma ile çevre birbirinin zıddı kavramlardır. Çevre kanununda sanayinin geliştirilmesi hedef olursa, sonuçta doğanın ve insanın dolayısıyla çevrenin kısıımı söz konusudur. Kısılarımız tehdit altındadır. Böyle yerlere golf sahası ve benzeri tesisler yapılarak çevre katledilmektedir. Siyasal etkilerle halkın bilinçlenmesi önleniyor. Görevini yapmak isteyen uygulayıcıların önleri kesiliyor.
22	-
23	Bürokratik yetkililer, yasaların kendilerine verdiği kontrol/denetim gibi yetkileri kullanmıyor ve iltimas ederek taraflı davranıyorlar. Çevre konusunda sivil toplum örgütleri siyasal grup haline gelmişlerdir.
24	Göstermelik işler yapılıyor. Eksiklik ve aksaklık mutlaka olacaktır. Zamanla düzeleceğine inanıyorum.

Verilen cevaplardan 3'ü (oranı %12,50) şehir merkezinde toplanan evsel atıkların standartlara uygun bir şekilde toplanmadığını, taşınmadığını, depolanmadığını ve gömülmediğini; dolayısıyla pis koku, sinek ve böcek üremesi gibi çevre kirliliğine neden olduğunu vurgulamıştır.

Çevre yönetimiyle ilgili alt yapı, kadro teşkilat, personel, teçhizat, koordinasyon ve bilgi eksikliğini çevre mevzuatının ya hiç uygulanamayışına ya da eksik uygulanışına neden olduğu anlaşılmaktadır. 24 denekten 9'u bu cevabı vermiş olup, oranı %37,50'dir.

Bu arada halkın eğitimsizliğinden, genelde var olan çevre bilinçsizliğinin geniş halk kesiminde daha fazla olduğundan, yasal düzenlemelerin yeterince açık ve anlaşılır olmadığından 24 katılımcıdan 4'ü şikayetçi olmaktadır. Oranı %16,66'dır.

Tüm uyarılara rağmen bazı fabrikaların bacalarına filtre takmadığı, çıkan dumanların çevreyi kirlettiği 2 katılımcı tarafından %8 oranında belirtilmiştir.

Sorumlu makamların çevre konusunda görevlerinde ihmalkârlık gösterdiklerini, bürokratik yetkilerini (kanunları uygulama, denetim vb.) kötüye kullandıklarını, çevre konusunda sivil toplum örgütlerinin siyasal grup haline gelerek görevlerini yapmadıklarını belirten ifadelerden, durumun yöneticiler itibari ile içaçıcı olmadığı anlaşılmaktadır.

Bir sivil toplum örgütü başkanı, sürdürülebilir kalkınmanın Çevre Kanunu içinde olamayacağını; sanayi ve kalkınma ile çevrenin birbirine karşıt şeyler olduğunu; Çevre Kanununda sürdürülebilir kalkınma hedef olarak alınırsa, doğanın ve insanın yani çevrenin kısıyımının hızlanacağını belirtmiştir. Buna ilave olarak siyasal etkilerle halkın bilinçlenmesinin önlenmediği, görevini yapmak isteyen uygulayıcıların önlerinin kesildiği vurgulanmıştır. Durum böyle olunca, insanlar ve canlılar için yaşanabilir bir çevrenin bir süre sonra bulunamayacağı tehlikesi ortaya çıkmaktadır.

1.2.2. İkinci olarak, “Tarsus Bölgesinde son bir yıl içinde kaç adet Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Proje Tanıtım Dosyası hazırlandı?” sorusuna, Belediyenin cevap verebileceği yanıtı alınmıştır. İlgili makamdan alınan cevapta sekiz adet ÇED ve Proje Raporu hazırlandığı ifade edilmiştir.

2. “B. Arıtma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri” Sorularına Verilen Yanıtların Analizi:

2.1. Sorulara verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi (Tablo-5):

SORU NO		SORULAR		CEVAPLAR							
				Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
				S	%	S	%	S	%	S	%
1	Bölgenizde atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemi var mı?	22	91,7	2	8,3					24	100,0
2	Bölgenizde atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemi varsa, yeterli mi?	12	50,0	12	50,0					24	100,0
3	Bölgenizde atık sular açısından sanayi tesisleri ve diğer kirletici kaynaklar kontrol altında mı?	11	45,8	13	54,2					24	100,0
4	Bölgenizdeki atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemleri çalışmakta mı?	21	87,5	3	12,5					24	100,0
5	Bölgenizde kanalizasyon sistemi var mı?	23	95,8	1	4,2					24	100,0
6	Bölgenizde atık su geri dönüşüm sistemi var mı?	7	29,2	17	70,8					24	100,0
7	Bölgenizdeki sanayi tesislerinin ve meskenlerin hepsinde atık havuzu/çukuru var mı?	4	16,7	19	79,2	1	4,2			24	100,0
8	Bölgenizdeki atık havuzları/çukurları ihtiyacı karşılıyor mu?	3	12,5	20	83,3	1	4,2			24	100,0
9	Atık havuzlarını/çukurlarını boşaltmak için yeterli vidanjör var mı?	16	66,7	6	25,0	2	8,3			24	100,0

Bu bölümde 9 sorudan 9’una da “evet” ve “hayır” yanıtları verilmiş, 3 soruya az da olsa bazı denekler cevap vermemiştir.

“Bölgenizde atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemi var mı?” sorusuna 24 kişiden 22 si evet diyerek %91,7 oranında, 2’si “hayır” diyerek %8,3 oranında cevap vermiştir (Grafik B1). Tarsus, atık su dinlendirme, arıtma ve atık bertaraf etme sistemi bulunan ilçelerimizden birisidir.

“Bölgenizde atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme sistemi varsa yeterli mi?” sorusuna 12 “evet” ve 12 “hayır” cevabı verilmiştir (Grafik B2). Sistemin performansı hakkında şüpheleri olan denekler bulunmaktadır.

“Bölgenizdeki atık sular açısından sanayi tesisleri ve diğer kirletici kaynaklar kontrol altında mı?” sorusuna %45,8 oranıyla 11 kişi, %54,2 oranıyla 13 kişi yanıt vermiştir (Grafik B3). Buradan da sanayi tesislerindeki kontrollerin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

“Bölgenizdeki atık su dinlendirme, arıtma ve bertaraf etme tesisleri çalışmakta mıdır?” sorusuna 21 “evet” ile %87,5 oranında, 3 “hayır” ile %12,5 oranında cevap verilmiştir (Grafik B4). Buradan da mevcut sistemin bakım ve idamesine ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

“Bölgenizde kanalizasyon sistemi var mıdır?” Sorusuna 23 kişi %95,08 oranıyla evet, sadece 1 kişi %4,2 oranıyla hayır yanıtı vermiştir (Grafik B5). Tarsus İlçesi, kanalizasyon sistemi mevcut olan en şanslı ilçelerden biridir.

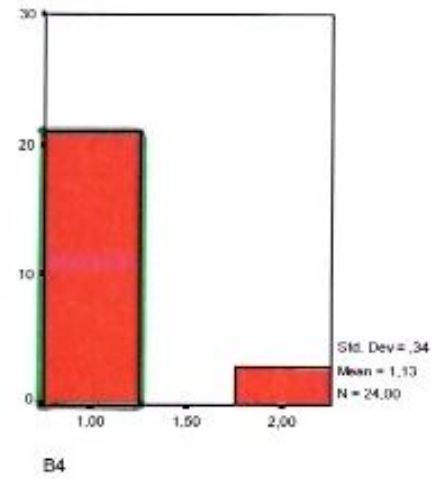
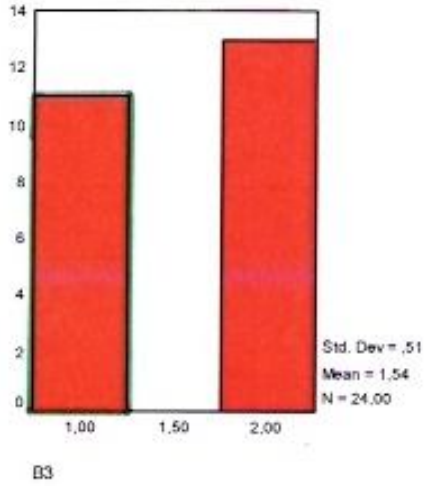
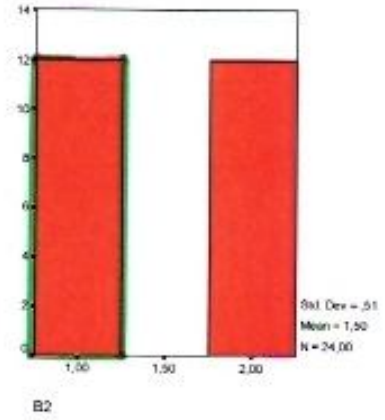
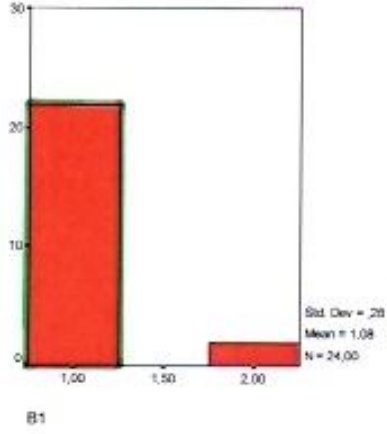
“Bölgenizde atık su geri dönüşüm sistemi var mı?” Sorusuna 7 kişi %29,2 oranıyla evet, 17 kişi %70,8 oranıyla hayır cevabı vermiştir (Grafik B6). Bu konuda sistemin %100 oranında faaliyete geçebilmesi için çalışmaların devam ettiği Belediye Başkanlığından öğrenilmiştir.

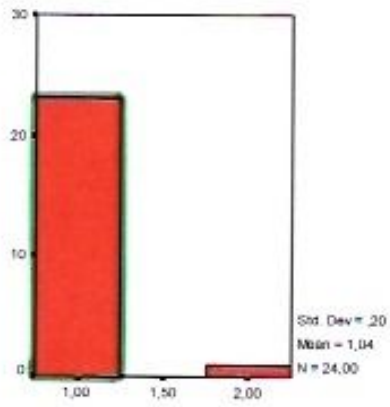
“Bölgenizdeki sanayi tesislerinin ve meskenlerin hepsinde atık havuzu/çukuru var mı?” Sorusuna %16,7 oranında 4 kişi evet, %79,2 oranında 19 kişi hayır cevabı vermiş; 1 kişi de soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik B7). Sağlık ve çevre açısından önemli bir konu olan atık havuzu/çukurunun tüm sanayi tesislerinde ve meskenlerde kurulmuş olması Çevre Kanununun bir gereğidir.

Bölgenizdeki atık havuzları/çukurları ihtiyacı karşılıyor mu?” sorusuna verilen cevap bir önceki soruya verilen cevapla örtüşmektedir. Bu soruya 3 kişi %12,5 oranıyla evet, 20 kişi %83,3 oranıyla hayır cevabını vermiş; bir kişi de (%4,2) soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik B8). Tarsus'ta, sanayi tesislerinin ve meskenlerin atık havuzlarının/çukurlarının ihtiyacı karşılamadığı, atık kirliliğinin insanların ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit altında bulundurduğu bu yanıtlardan anlaşılmaktadır.

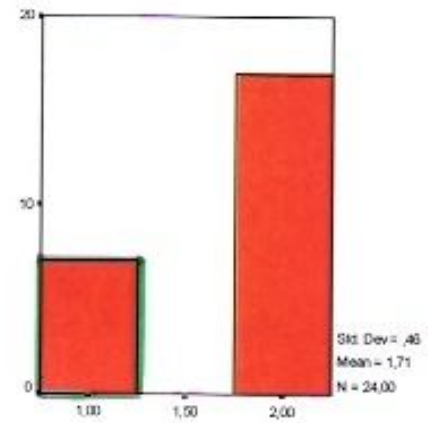
Bölgenizde “atık havuzlarını/çukurlarını boşaltmak için yeterli vidanjör var mı?” sorusuna verilen yanıtlarda, bu havuzları/çukurları boşaltma işlemi için bir faaliyetin söz konusu olduğu, fakat bunun, yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü anket sorusuna cevap veren 24 kişinin 16'sı %66,7 oranıyla “evet”, 6'sı %25 oranıyla hayır yanıtını vermiş, 2 kişi de soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik B9).

Yukarıdaki tablonun (Tablo-5) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır: (1.00=Evet'i , 2.00= Hayır'ı , 1.50= Yanıtsız'ı İfade Eder)

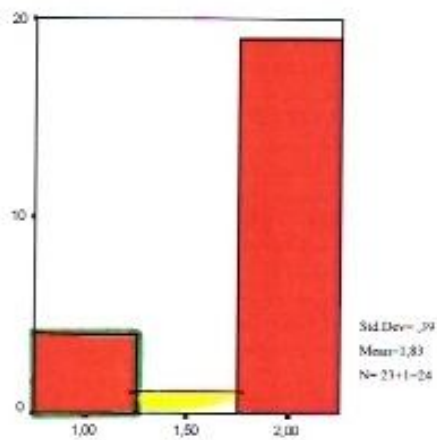

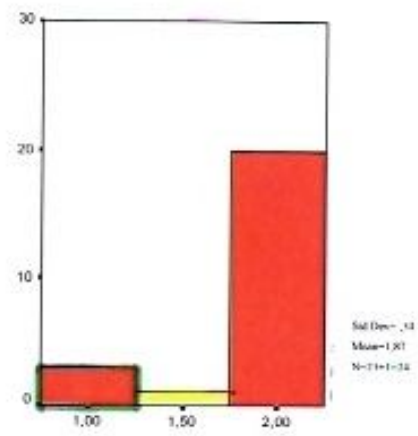
B5

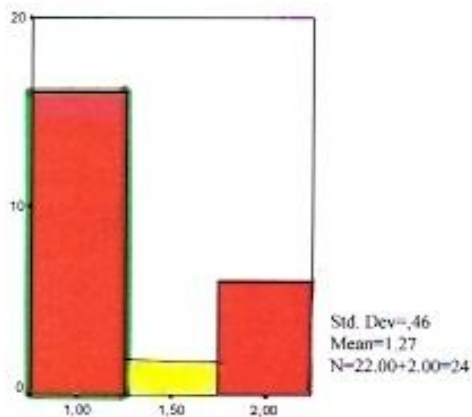
B6

B7

B8

B9

2.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken 2 (iki) Soruya Verilen Yanıtların Analizi

2.2.1. Bu konuda ilk soru, “Bölgenizde kanalizasyon sistemi mevcut değilse ve vidanjör kullanılıyorsa atıklar nereye boşaltılıyor?”

Soru kağıdını dolduran 24 kişiden 18 kişi cevap yazmış, 6 kişi ise soruyu cevapsız bırakmıştır. Yazılan cevapların odaklandığı konular aşağıdaki Tablo-6’da gösterilmiştir.

Tablo – 6		
Verilen Cevap	Kişi (Dosya) Sayısı	%
Boş alanlara	13	%54,16
Atık su arıtma tesisine	1	%4,16
Kanalizasyona	2	%8,36
Çevredeki akarsulara	1	%4,16
Atıklar çukurlarda kalıyor	1	%4,16
Cevap veremeyen	6	%25,00
Toplam	24	%100,00

Vidanjörlere doldurulan atıkların boş arazilere ve uygun olmayan yerlere boşaltıldığı ve çevreyi başka bir yönüyle kirlettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu soruya cevap vermeyen %25.00’lük oran da anlamlı bulunmuştur.

2.2.2. Katılımcılardan atık su arıtma, dinlendirme ve bertaraf etme tesisleri başlıklı bölümle ilgili olarak başkaca belirtilecek hususlar varsa yazmaları istenmiştir. 24 soru kağıdının 9’u hariç, 15’ine aşağıda Tablo 7’deki yanıtlar verilmiştir.

Tablo – 7 “B.- Artıma, Dinlendirme ve Bertaraf Etme Tesisleri Konusundaki Sorulara Yazılı Açıklama Olarak Verilen Yanıtlar”.

Dosya No	Katılımcılardan Her Birinin Tek Tek Verdiği Cevapları
1	Tarsus’un belde ve köylerinde bir kanalizasyon sistemi yoktur.
2	Atıksu çökeltme havuzlarında bırakılan atıklar çevreye kötü koku yaymaktadır. Bir yılda 250 dönüm araziye 5250 ağaç dikilmiştir.
3	-
4	Kasaba ve köylerde kanalizasyon sistemi yoktur.
5	Atıksu arıtma sistemi yeterli değildir. Akarsular, deniz, toprak ve hava kirletiliyor.
6	Belediye konuyla ilgili çalışmalarını sürdürüyor.
7	-
8	Organize Sanayi Bölgesindeki fabrikalarda atıklarla ilgili arıtma ve boşaltma yeterli değil
9	Halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
10	Sanayi bölgesindeki fabrikalar tam kapasitede çalışmadığından atık boşaltma konusu da belirsizdir.
11	-
12	-
13	Tarsus’ta kanalizasyon ve arıtma sistemi mevcuttur.
14	Atıksu ve arıtma sistemi faaliyeti su ücretini arttırıyor.
15	
16	-
17	Sanayi işletmeleri ve meskenler bu konuda denetimsiz
18	-
19	-
20	Atıklar çukurlarda kalıyor.
21	-
22	Ağaç/fidan dikilirse pisliklere ve kokulara engel olunabilir.
23	Atıksu dinlendirme, arıtma tesis ve sistemleri çoğaltılıp geliştirilmelidir. Bölgemiz turizme açık olduğundan çevre, deniz, toprak ve hava kirletilmemelidir
24	-

Verilen yanıtlar incelendiğinde, bunların bir kısmı “evet” – “hayır” sorularına verilen yanıtların teyidi niteliğindedir. Ancak hiçbir katılımcı, çevre mevzuatına aykırı hareket edildiğinde, kanun ve yönetmeliklerdeki yaptırımların uygulanması gerektiğine değinmemiştir.

3. “C. Hava Kirliliği” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi:

3.1. Sorulara verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi (Tablo-8):

Tablo – 8:		“C. Hava Kirliliği”							
SIRA NO	Sorular	CEVAPLAR							
		Evet		Hayır		Cevapsız		toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Bölgenizdeki havaya duman, is, koku, partikül ve subuharı vb. yayarak hava kirliliğine neden olan sanayi tesisleri ve başka tesisler/kaynaklar mevcut mu?	20	83,3	4	16,7	-	-	24	100,00
2	Bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan yeni tesisler kuruldu mu?	4	16,7	18	75,0	2	8,3	24	100,00
4	Bölgenizdeki sanayi tesisleri ve diğer yapıların sorumluları çevrenin kirlenmesine engel olmak için bacalarına standartlara uygun filtre taktırıyorlar mı?	9	37,5	15	62,5	-	-	24	100,00
5	Baca filitresi taktırmayan kurum, kuruluş ve kişiler varsa yasalardaki yaptırımlar uygulanıyor mu?	11	45,8	12	50,5	1	4,2	24	100,00
6	Sanayi tesislerinden başka hava kirliliğine neden olan tesisler ve yapılar mevcut mu?	18	75,0	6	25,0	-	-	24	100,00
7	Bölgenizde hava kirliliğine neden olan duman ve diğer kirlilik kaynaklarını yokedici önlemler alınıyor mu?	3	12,5	21	87,5	-	-	24	100,00
8	Bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan tesis sorumlularına ve konut sahiplerine yaptırım uygulandı mı?	3	12,5	17	70,8	4	16,7	24	100,00
10	Tarsus'ta, şehir içinde araçların neden olduğu egzost ve korna sesine ve görüntü kirliliğine engel olmak için İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Bölge Trafik Amirliği ile koordinasyon sağlanmakta mı?	13	54,2	9	37,5	2	8,3	24	100,00

Bu bölümde 8 sorudan 8'ine de hem evet, hem hayır yanıtı verilmiştir. Soru kağıtlarında dört (4) soru için cevap vermeyen denekler de bulunmaktadır.

“Bölgenizde havaya duman, is, koku, partikül ve su buharı vb. yayarak hava kirliliğine neden olan sanayi tesisleri ve başka kaynaklar mevcut mu?” sorusuna 24 kişiden 20'si evet diyerek %83,3 oranında, 4'ü hayır diyerek %16,7 oranında cevap vermiştir (Grafik C1). Bu veriler bize, Tarsus'taki sanayi tesisleri ve meskenler gibi tesislerin çevreyi kirliletmekte büyük bir kirlilik kaynağı olduğunu göstermektedir.

“Bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan yeni tesisler kuruldu mu?” sorusuna 24 kişiden 4’ü evet diyerek %16,7 oranında, 18’i hayır diyerek %75,0 oranında cevap vermiştir (Grafik C2). 2 katılımcı da %8,3 oranıyla soruyu cevapsız bırakmıştır.

“Bölgenizdeki sanayi tesisleri ve diğer yapıların sorumluları çevrenin kirlenmesine engel olmak için bacalara standartlara uygun filitre taktırıyorlar mı? sorusuna 24 katılımcıdan 9’u %37,5 oranında evet, 15’i %62,5 oranında hayır yanıtını vermiştir (Grafik C4). Bu konuda da çevre kirliliğini önlemek için yeterli bilinç ve gayret olmadığı, görevli kademelerin de yeterince kontrol yapamadığı ortaya çıkmaktadır.

“Bacalarına filitre taktırmayan kurum, kuruluş ve kişiler varsa yasalardaki yaptırımlar uygulanıyor mu?” sorusuna katılımcılardan 11’i %45,8 oranıyla evet, 12’si %50,0 oranıyla hayır yanıtını vermiş, 1 katılımcı da 1 (bir) soruyu %4,2 oranıyla yanıtızsız bırakmıştır (Grafik C5).

“Sanayi tesislerinden başka hava kirliliğine neden olan tesisler ve yapılar mevcut mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 18’i %75 oranıyla evet, 6’sı %25 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik C6). Meskenlerin de hava kirliliğini önemli ölçüde arttırdığı ortaya çıkmaktadır.

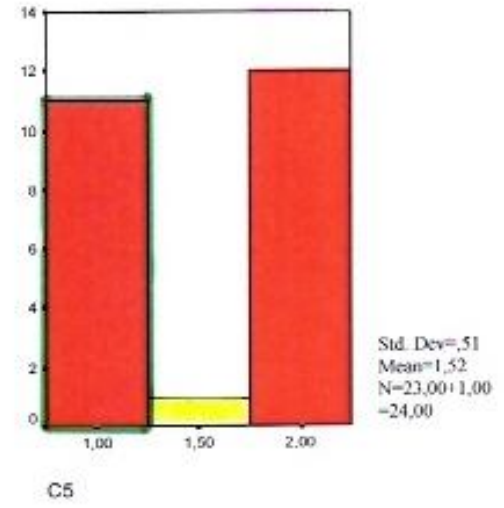
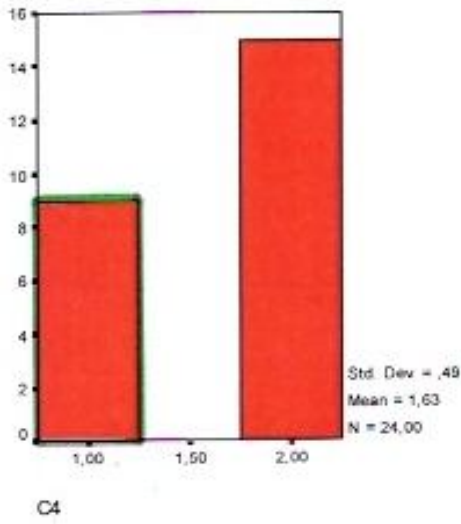
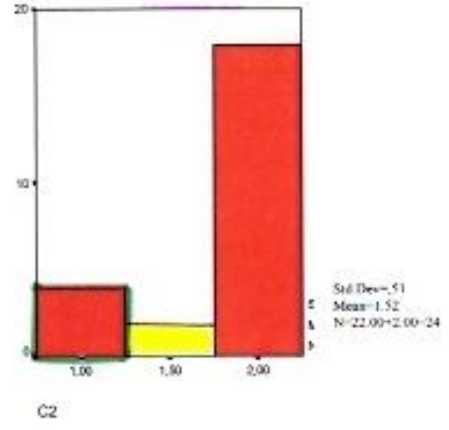
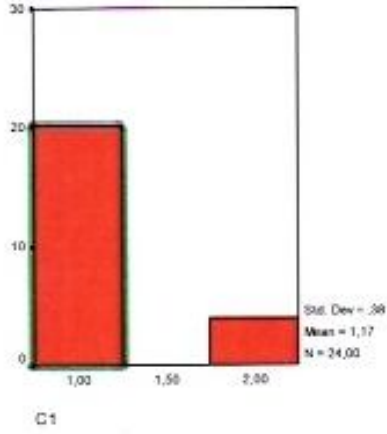
“Bölgenizde hava kirliliğine neden olan duman ve diğer kirlilik kaynaklarını yok edici önlemler alınıyor mu?” sorusuna verilen yanıtların 3’ü (%12,5) evet, 21’i (%87,5) hayırdır (Grafik C7). Buradan da Çevre Kanunu ve diğer çevre mevzuatlarındaki yaptırımların uygulanmadığı ve önlemlerin alınmadığı anlaşılmaktadır.

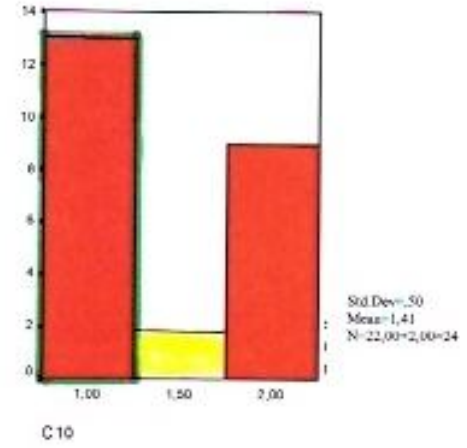
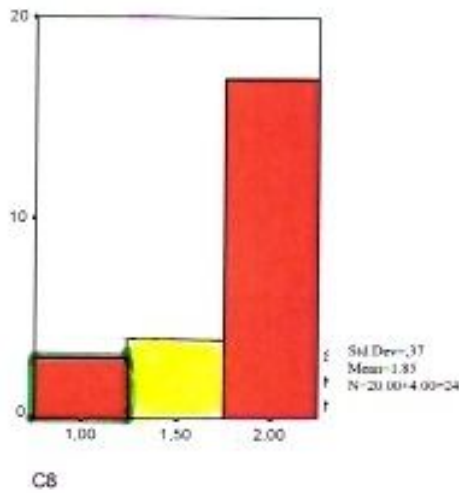
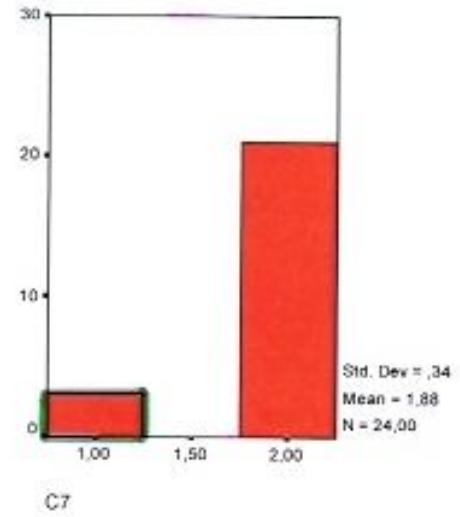
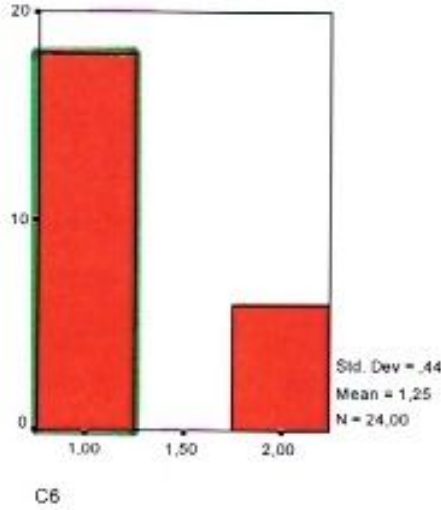
“Bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan tesis sorumlularına ve konut sahiplerine yaptırım uygulandı mı?” sorusuna katılımcılardan 3’ü (%12,5) evet, 17’si (%70,8) hayır yanıtını vermiş, 4 katılımcı da bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Yasalarda öngörülen yaptırımlar uygulanmadığı sürece hava kirliliğini önlemede başarı sağlanamayacaktır.

“Tarsus’ta, şehir içindeki araçların neden olduğu egzost ve korna sesinin neden olduğu gürültü kirliliği ile görüntü kirliliğine engel olmak için İlçe Emniyet Müdürlüğü ile Bölge Trafik Amirliği arasında yeterli koordinasyon var mı? sorusuna katılımcıların 13’ü (%54,2) evet, 9’u (%37,5) hayır yanıtını vermiş, 2’si (%8,3) soruyu yanıtızsız bırakmıştır (Grafik C10). Bu konuda da tereddütler olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablonun (tablo-8) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evvet'i, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtsız'ı ifade eder)

3.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken Dört (4) Soruya Verilen Cevapların

Analizi:

3.2.1. Bu konuda ilk soru, “bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan yeni tesisler kurulduysa isimlerini yazınız” olarak düzenlenmiştir.

Bu soruya 24 katılımcıdan 8’i yanıt vermiş, 16’sı hiçbir şey yazmamıştır. Bölgede bir yıl içinde yeni tesis yapılmadığı gibi, mevcutlardan kapananların olduğu belirlenmiştir.

3.2.2. “Tarsus’ta şehir içinde son bir yılda hava kirliliğine neden olan araç tespit edildi mi? Bu tür araçlara ne işlem yapıldı?” sorusuna, yetkililerce verilen yanıtta, dokuz (9) araca ses ve gürültü kirliliğine neden olmaları nedeniyle para cezası uygulandığı yazılmıştır.

3.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken Dört (4) Soruya Verilen Cevapların

Analizi:

3.2.1. Bu konuda ilk soru, “bölgenizde bir yıl içinde hava kirliliğine neden olan yeni tesisler kurulduysa isimlerini yazınız” olarak düzenlenmiştir.

Bu soruya 24 katılımcıdan 8’i yanıt vermiş, 16’sı hiçbir şey yazmamıştır. Bölgede bir yıl içinde yeni tesis yapılmadığı gibi, mevcutlardan kapananların olduğu belirlenmiştir.

3.2.2. “Tarsus’ta şehir içinde son bir yılda hava kirliliğine neden olan araç tespit edildi mi? Bu tür araçlara ne işlem yapıldı?” sorusuna, yetkililerce verilen yanıtta, dokuz (9) araca ses ve gürültü kirliliğine neden olmaları nedeniyle para cezası uygulandığı yazılmıştır.

3.2.3. Üçüncü olarak sorulan, “bölgenizde hangi tür çevre kirliliği söz konusudur” sorusuna verilen yanıtlar, kalitesiz kömür yakılması, anız yakılması, ara sokakların toz-toprak içinde olması, düğün salonlarındaki ses/gürültünün fazlalığı, çöplerin toplanması ve taşınmasındaki bilinçsizlik, akarsu yatakları ve çevresinin düzensizliği, esnafların, taş ocaklarının ve akaryakıt istasyonlarının neden olduğu kirlilikler konusunda odaklanmıştır.

3.2.4. Bu bölümde yazılı olarak cevap verilecek dördüncü soru, “hava kirliliğinden doğan başka sorunlar var mı?” şeklinde düzenlenmiştir. Alınan yanıtlar, bölgedeki insanların solunum yolları hastalıklarının kış aylarında olağanüstü artış gösterdiği ve kirliliği önlemede yeterli denetim yapılamadığı noktalarında yoğunlaşmıştır.

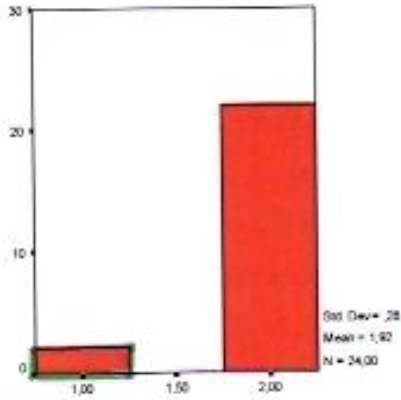
4. “D.Anız Yakılmasından Kaynaklanan Kirlilik” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi

4.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi (Tablo-9):

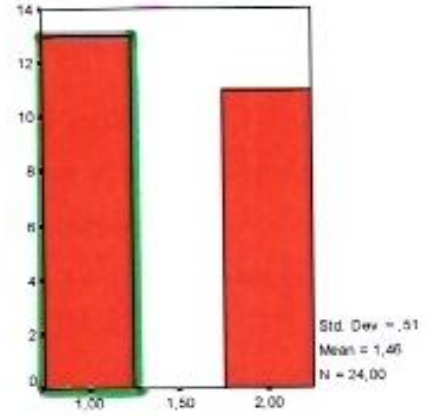
Bu bölümdeki 4 sorudan hepsine aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde “evet” ve “hayır” yanıtları verilmiştir. Son soruyu, 24 katılımcının 6’sı yanıtı bırakmıştır.

SORU NO	SORULAR	CEVAPLAR							
		EVET		HAYIR		CEVAPSIZ		TOPLAM	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Anız yakanlara mevcut olanaklarla engel olunabiliyor mu?	2	8,3	22	91,7	-	-	24	100,0
2	Anız yakılmasına idare göz yummakta mı?	13	54,2	11	45,8	-	-	24	100,0
3	Yasal düzenlemeler anız yakanlara yaptırım öngörüyor mu?	21	87,5	3	12,5	-	-	24	100,0
5	Bölgenizde son bir yıl içinde anız yakanlardan adli makamlara sevk edilen oldu mu?	8	33,3	10	41,7	6	25,0	24	100,0

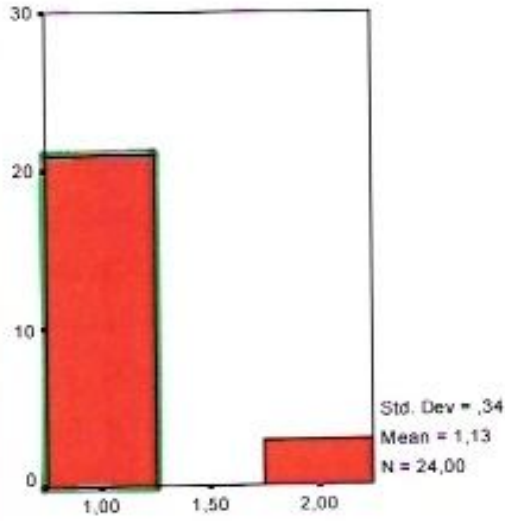
Yukarıdaki tablonun (tablo-9) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evet'i, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtsız'ı İfade Eder)

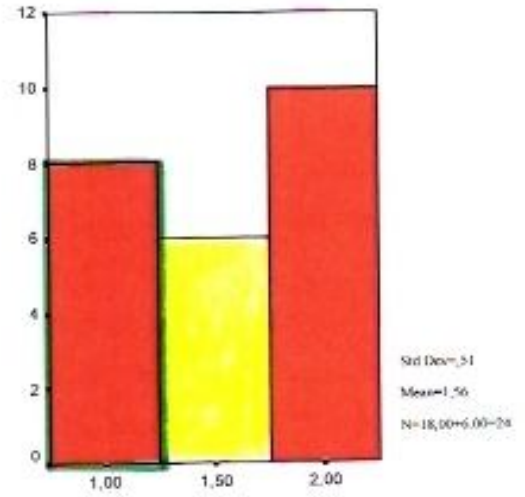
D1

D2

D3

D5

“Anız yakanlara mevcut olanaklarla engel olunabiliyor mu?” sorusuna 24 katılımcının 2’si %8,3 oranıyla evet, 22’si %91,7 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik D1). Soruya verilen yanıtlar, her yıl bütün yaz boyunca yakılan anızlar nedeniyle havanın, suyun ve toprağın kirletildiğinin açık kanıtıdır.

“Anız yakılmasına idare göz yumuyor mu?” sorusuna 13 katılımcı %54,2 oranıyla evet, 11 katılımcı %45,8 oranıyla hayır demişlerdir (Grafik D2). Bazı yönetim kademeleri kontrol görevlerini yapmaya çalıştıkları ve fakat etkili olamadıkları anlaşılmaktadır.

“Yasal düzenlemeler anız yakanlara yaptırım öngörüyor mu?” sorusuna 21 katılımcı %87,5 oranıyla evet, 3 katılımcı %12,5 oranıyla hayır demişlerdir (Grafik D3). Anızların devamlı yakılmasından, yeterli yaptırımın uygulanmadığı neticesi ortaya çıkmaktadır.

“ Bölgenizde son bir yıl içinde anız yakanlardan adli makamlara sevk edilen oldu mu?” sorusuna 8 katılımcı %33,3 oranıyla evet, 10 katılımcı %41,7 oranıyla hayır yanıtını vermiş; 6 katılımcı ise %25 oranıyla soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik D5). Son bir yıl içinde anız yakanlara para cezası öngörüldüğünü sadece yetkili resmi makamlar bilmektedir.

Çevre Kanunumuzdaki “çevre kirliliği”nin tanımı, tezimizin EK-2’indeki “Çevre Kanunu” içinde bulunmaktadır. Tarsus’ta ve çevresinde de bu tanıma uygun çevre kirliliğine her yerde rastlanmaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanununa, 5491 sayılı Kanunla dahil edilen EK-1/b maddesi, “toprağın korunmasına, kirliliğin önlenmesine ve toprak temini için arazide yapılacak kazıların yapılmasına, ülkenin egemenlik alanlarındaki denizlerden, akar ve kuru dere yataklarından, göl yataklarından ve tarım arazilerinden kum ve çakıl benzeri maddelerin alınmasına” ilişkin hükümleri içermektedir.

Çevre Kanunumuzun EK-1/c maddesi ise “anız yakılmasıyla” ilgilidir. Bu maddeye göre “anız yakılması, çayır ve meraların tahribi ve erozyona sebebiyet verecek her türlü faaliyet yasaktır.” Ancak kanunun bu maddesinin devamında, bazı yörelerde “kontrollü anız yakmaya” izin verileceği belirtilmektedir.

4.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken Dört (4) Soruya Verilen Cevapların Analizi:

4.2.1. Bu konuda ilk soru şöyledir: “Bölgenizde son bir yıl içinde anız yakanlara ne gibi cezalar verildi?” Beş (5) olaya, her biri 550 YTL.’lik para cezası uygulanmıştır. Bazılarına da uyarı yapılmıştır. Ancak bu yaptırımlar yetersizdir.

4.2.2. “Anız yakanlardan kaç kişi adli mercilere sevk edildi? Başlıklı soruya ancak 5 kişinin adli mercilere sevk edilerek para ve uyarı cezası verildiği yazılmıştır.

4.2.3. Üçüncü soru, “bölgenizde anız yakılmasına neden engel olunamıyor? Sorusuna aşağıdaki yanıtlar verilmiştir:

- Çiftçilere anız toplamak zor gelmektedir. Çukurova bölgesinde birinci üründen sonra ikinci ürün ekimi arasındaki süre kısa olduğundan anızlar yakılarak bir an önce temizlenmekte ve ikinci ürün ekilmektedir.

- Çiftçiler konunun önemini bilemiyor. Yeterli eğitim ve bilinç yoktur.
- Yıllarca anız yakıldığından ve yeterli yaptırım da uygulanmadığından anız yakmak “alışkanlık” haline gelmiştir.

- İdari makamlarca yeterli denetim yapılamamaktadır. Bunda kontrol yapacak yeterli personel bulunmayışının da etkisi olmaktadır.

- Ceza mevzuatı anız yakanlara tolerans tanımaktadır. Ceza mevzuatının bu konuda gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İhmal ve vurdumduymazlık söz konusudur.

4.2.4. Anız yakılması başlığı altında açıklamalı cevap verilecek dördüncü soru, “anız yakılmasıyla ilgili başka sorunlar nelerdir? Şeklinde sorulmuştur. 24 katılımcıdan 18 katılımcı soruya yanıt vermiş, 6 katılımcı yanıt vermemiştir. Verilen yanıtlar ana başlıklar halinde aşağıya çıkarılmıştır.

- Anız yakılması sonucunda orman ve mesken yangınları çıkmakta, böylece birçok canlı hayvan ve bitki yanıp kül olmaktadır. Bu yangınlar canlı varlıkların nesillerinin tükenmesine hız kazandırmaktadır.

- Toprağın mineralleri yanarak verimsizleşmektedir. Böyle devam ettiği sürece Çukurova’nın çölleşmeye doğru gitmesi hızlanacaktır.

- Aşırı derecede hava, su ve toprak kirliliğine neden olmaktadır.
- Yaptırımların yeterli olmaması çiftçileri daha da cesaretlendirmektedir. Kontroller yeterince yapılamamaktadır.

- Yönetim kademeleri, siyasi baskıları da hesaba katarak olaya toleranslı yaklaşmaktadır.
- Ekolojik denge bozulmaktadır.

5. “E. Bitkiler ve Hayvanlar” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi

5.1. Sorulara verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi (Tablo-10):

Bu bölümdeki 3 (üç) sorudan 3’üne de 24 katılımcı içinden hem evet, hem hayır yanıtı verilmiş; ilk iki (2) soru 1’er katılımcı tarafından yanıtı bırakılmıştır.

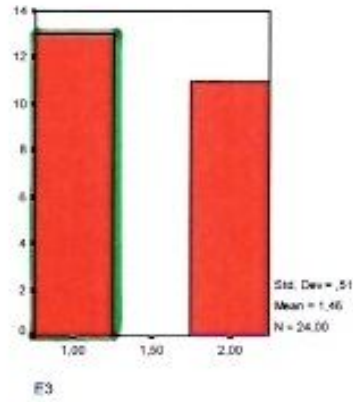
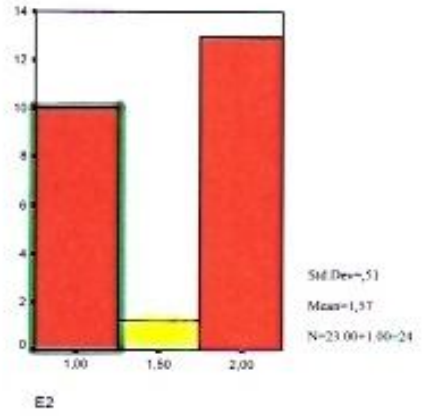
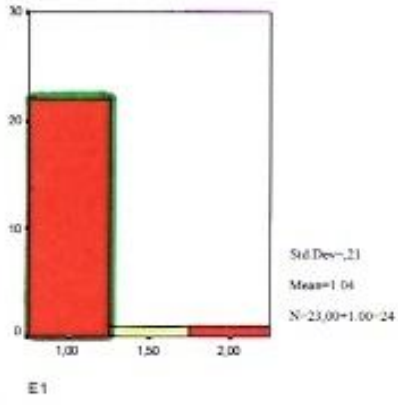
Soru No	Sorular	Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Bölgenizde nesli tükenmek üzere olan bitki ve hayvan türleri mevcut mu?	22	91,7	1	4,2	1	4,2	24	100,0
2	Bölgenizde nesli tükenmek üzere olan bitki ve hayvan türleri mevcut ise, bu duruma engel olmak için önlemler alınıyor mu?	10	41,7	13	54,2	1	4,2	24	100,0
3	Tarsus plaj bölgesinde, deniz kaplumbağalarının yumurta bırakma ve yavrulama dönemlerinde tedbirler alınıyor mu?	13	54,2	11	45,8	-	-	24	100,0

“Bölgenizde nesli tükenmek üzere olan bitki ve hayvan türleri mevcut mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 22 kişi %91,7 oranıyla evet, 1 kişi %4,2 oranıyla hayır yanıtı vermiş; 1 katılımcı da %4,2 oranıyla bu soruyu yanıtı bırakmıştır (Grafik E1). Bu cevaplardan Tarsus bölgesindeki bitkilerin ve hayvanların geleceğinin tehdit altında olduğu anlaşılmaktadır.

“Bölgedeki bitki ve hayvan türlerinin tükenmesini engellemek için önlem alınıyor mu?” sorusuna 10 katılımcı %41,7 oranıyla evet, 13 katılımcı ise %54,2 oranıyla hayır yanıtını vermiş; 1 katılımcı da bu soruyu %4,2 oranıyla yanıtı bırakmıştır (Grafik E2).

“Tarsus plaj bölgesinde, deniz kaplumbağalarının yumurta bırakma ve yavrulama dönemlerinde tedbir alınıyor mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 13 kişi %54,2 oranıyla evet, 11 kişi %45,8 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik E3). Bu göstergeler deniz kaplumbağalarının geleceğinin tehlikede olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tablonun (tablo-10) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evet'ı, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtsız'ı İfade Eder)

5.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken 2(iki) Soruya Verilen Cevapların

Analizi:

5.2.1. Nesli Azalan Hayvan Türleri

- Deniz kaplumbağaları (caretta caretta)
- Yeşil kaplumbağalar
- Turaç kuşları
- Bildircinlar
- Kınalı Keklikler
- Çatalburun av köpekleri
- İncir kuşları
- Saka kuşları
- Tavşanlar
- Balıklar
- Arıcılar
- Serçeler
- Kızkuşu
- Dağ keçisi
- Sarı asma
- Yalı çapkınları
- Ağaçkakan
- Çinili göldeki Toros Kurbağaları

5.2.2. Nesli Azalan Bitki Türleri

- Makiler
- Endemik bitki türleri
- Orkide türleri
- Tarsus beyaz üzümü
- Tarsus siyah üzümü
- Tarsus siyah inciri

5.2.3. “Bölgede Mevcut Bitki ve Hayvanlar Konusunda Başka Sorunlar Nelerdir?”

Avrupa’daki 13.000 bitki türünün 9.000’i ülkemizdedir.

Bitki ve Hayvanlarla ilgili başka sorunlar:

- Tarımda kullanılan aşırı ilaçlama
- Plansız avlanma
- İnsanlara bitki ve hayvan sevgisinin aşılınamaması
- Ağaçlandırma faaliyetinin arttırılamaması
- Hava kirliliğinin artış göstermesi
- Av yasaklarına uyulmaması
- Yerleşim alanlarının devamlı genişlemesi, yeşil alanların istimlâk edilmesi
- Karabucak Ormanlarının devredilmesiyle o bölgeye oteller, golf sahaları, pansiyonlar ve çeşitli inşaatların yapılması
- Ormanların azalması
- Bitki ve hayvanların koruma altında olmaması
- Deniz kenarında çeşitli atıkların ve ambalajların birikmesi
- Civardaki fabrikaların zehirli malzemelerinin toprağa, suya ve denize bırakılması
- Kontrollerin yeterince yapılamaması

6. “F. Laboratuvar Sistemi” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi:

Bu bölümde toplam beş (5) soru mevcuttur. Bunlardan üç (3) adedi “evet”, “hayır” olarak işaretlenen sorular, iki (2) adedi ise yazılı olarak açıklama yapmayı gerektiren sorulardır.

6.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi (Tablo-11):

Bu bölümdeki üç (3) sorudan 3’üne de 24 katılımcı içinden hem evet, hem hayır yanıtı verilmiş; her bir soruda ikişer katılımcı soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Tablo - 11		“F. Laboratuvar Sistemi”							
Soru No	Sorular	Cevaplar							
		Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
2	Çevre olayları ile ilgili ölçüm yapacak Laboratuvar Sistemi mevcut olduğuna göre teçhizatı yeterli mi?	2	8,3	20	83,4	2	8,3	24	100,0
3	Laboratuvar veya laboratuvarlarda görev yapacak personel kadrosu ve mevcudu var mı?	3	12,5	19	79,2	2	8,3	24	100,0
4	Laboratuvar veya laboratuvarlarda görev yapan personel eğitim almış mı?	3	12,5	19	79,2	2	8,3	24	100,0

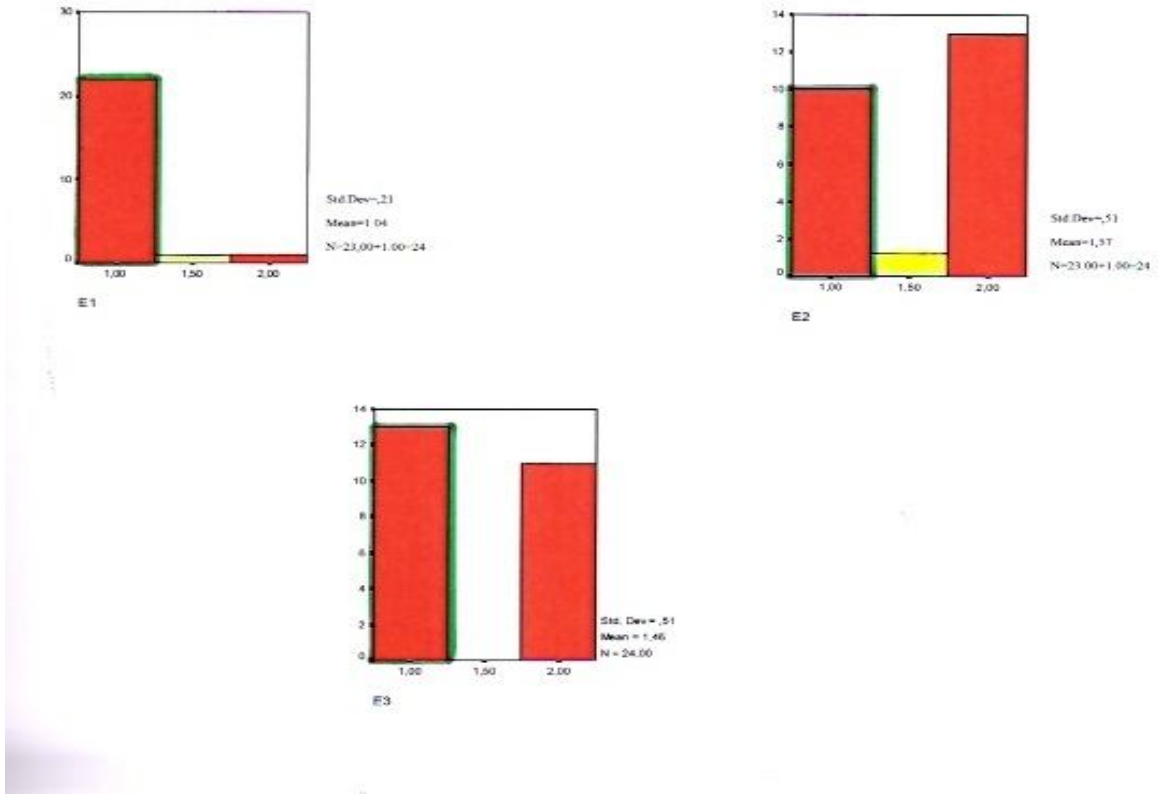
“Çevre olayları ile ilgili ölçüm yapacak laboratuvar sistemi mevcut ise teçhizat yeterli mi?” sorusuna 24 katılımcıdan 2 kişi %8,3 oranıyla evet, 20 kişi %83,4 oranıyla hayır yanıtını vermiş; 2 kişi de %8,3 oranıyla soruyu yanıtızsız bırakmıştır (Grafik F2). Çevreyle ilgili tüm tahlilleri yapacak tam teşekküllü teçhizat mevcut olmayıp, sadece iki kurumda kirli havanın birkaç elementini saptayabilecek teçhizat mevcuttur.

“Laboratuvar veya laboratuvarlarda görev yapacak personel kadrosu ve mevcudu var mı?” Varsa yeterli mi? sorusuna 24 katılımcıdan %12,5 oranıyla 3 kişi evet, %79,2 oranıyla 19 kişi hayır yanıtını vermiş; 2 kişi de %8,3 oranıyla soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik F3). Bir önceki paragrafta ölçüm yapacak yeterli teçhizat olmadığı belirtilmişti. Yeterli teçhizat olmayınca, personel mevcudunun yeterli olmayışı ve mevcutların eğitimsizlikleri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Cevaplar birbirini desteklemektedir.

“Laboratuvar veya laboratuvarlarda görev yapan personel eğitim almış mı?” sorusuna 24 katılımcıdan 3’ü %12,5 oranıyla evet, 19’u %79,2 oranıyla hayır yanıtını vermiş; 2 katılımcıda %8,3 oranıyla soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik F4). Laboratuvar personelinin eğitim durumunun göreve uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

Soru kağıtlarına verilen yanıtlardan anlaşıldığına göre, Tarsus’ta çevre konusundaki ölçümlerde teknik ve teknolojiden yeterince yararlanılamamaktadır.

Yukarıdaki tablonun (tablo-10) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evvet'i, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtsız'ı İfade Eder)

6.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken İki (2) Soruya Verilen Cevapların

Analizi:

6.2.1. “Bölgemizde çevre kirliliklerini ölçebilecek laboratuvar mevcut ise isimlerini yazar mısınız?” sorusuna 24 katılımcının sadece 6’sından cevap alınmıştır. Tarsus’ta Belediye Taski (Tarsus Su Kanalizasyon İdaresi) Müdürlüğünde ve Tarsus Çevre Kontrol Ofisi ve Çevre Sağlığı Müdürlüğünde küçük birer ünite bulunmakta olup, kısmi hava kirliliği, su ve toprak tahlili yapılabilmektedir. Diğer tahliller Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde yapılmaktadır. Ancak Mersin’e gidiş-geliş ve orada tahlil için sırada bekleme zaman almaktadır. Ayrıca tahliller ücretli olduğu için kurumlar arası anlaşma sağlanamamaktadır.

Nitekim Tarsus Jandarma Komutanlığı bünyesindeki Doğal Hayatı Koruma Takımının tahlillerine ücret ödenemediği için netice almamaktadır.

6.2.2. “Tarsus’ta Laboratuvar ölçümleri için başka sorunlar var mıdır?” sorusuna 24 katılımcıdan 15 katılımcı yanıt vermiştir. Bu yanıtlardan Tarsus’taki Laboratuvar sisteminin çok yetersiz olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sorunlar şöyle sıralanabilir:

- Hava kirliliği, gürültü kirliliği, toprak ve su kirliliği yanında baz istasyonlarının x-ray elektromanyetik kirliliği de ölçülmelidir.
- Çevre konusundaki ölçümleri tam olarak yapabilecek laboratuvar sistemi, teçhizatı ve eğitimli personeli çok yetersizdir.
- Tarımda kullanılan aşırı ilaçlamaya engel olabilmek için numune alınan yerde ve anında ölçüm yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Laboratuvar ölçümlerinin bir plan dahilinde devamlı yapılması birçok çevre sorununu çözecektir.
- Denizlerin, hayvanların, suların, havanın ve toprağın kirliliğinin laboratuvar kontrollerinin aksatılmaması, insan ve diğer tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gereklidir.

7. “G. Tehlikeli Kimyasallar ve Tıbbi Atıklar” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi:

Bu bölümde toplam sekiz (8) soru mevcuttur. Bunlardan altı (6) adedi “evet”, “hayır” olarak işaretlenen sorular, iki (2) adedi ise yazılı olarak açıklama yapmayı gerektiren sorulardır.

7.1. Sorulara Verilen “evet”, “hayır” Yanıtlarının Analizi (Tablo-12):

Bu bölümdeki altı (6) sorudan hepsine evet-hayır yanıtı verilmiş; bir soruyu iki (2) katılımcı yanıtsız bırakmıştır.

Tablo - 12 "G. Tehlikeli Kimyasallar ve Tıbbi Atıklar"									
Soru No	Sorular	Cevaplar							
		Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Bölgenizde tehlikeli kimyasalların ve tıbbi atıkların depolanması, taşınması, satışı ve imhası kontrol altında mı?	13	54,2	11	45,8	-	-	24	100,0
2	Bölgenizde yakıt nakillerini ve dolularını yapanların "mali sorumluluk sigortaları" kontrol ediliyor mu?	4	16,7	18	75,1	2	8,3	24	100,0
3	Bölgenizde standartlara uygun kirliliği önleyici pazar yerleri var mı?	14	58,3	10	41,7	-	-	24	100,0
4	Bölgenizde pazar yerlerinin atıkları günün sonunda temizlenmekte mi?	18	75,0	6	25,0	-	-	24	100,0
5	Bölgenizde "kirlenen öder" prensibi uygulanıyor mu?	3	12,5	21	87,5	-	-	24	100,0
6	Herkes işyerini, evinin önünü ve yaşadığı çevreyi temiz tutuyor mu?	13	54,2	11	45,8	-	-	24	100,0

"Bölgenizde tehlikeli kimyasalların ve tıbbi atıkların depolanması, taşınması, satışı ve imhası kontrol altında mı?" sorusuna 24 katılımcıdan 13 kişi %54,2 oranıyla evet, 11 kişi %45,8 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik G1). Buradan konuyla ilgili bir gayretin olduğu, fakat tam olarak gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

"Bölgenizde yakıt nakillerini ve dolularını yapanların mali sorumluluk sigortaları kontrol ediliyor mu?" sorusuna 24 katılımcıdan 18 kişi %75,0 oranıyla hayır, 4 kişi %16,7 oranıyla evet yanıtını vermiştir. 2 kişi %8,3 oranında soruyu cevapsız bırakmıştır (Grafik G2).

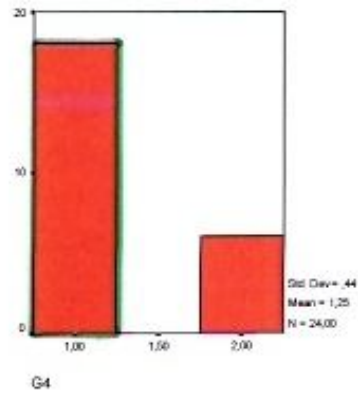
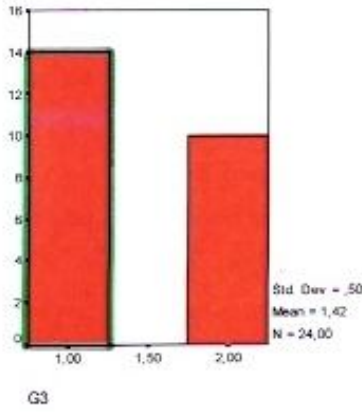
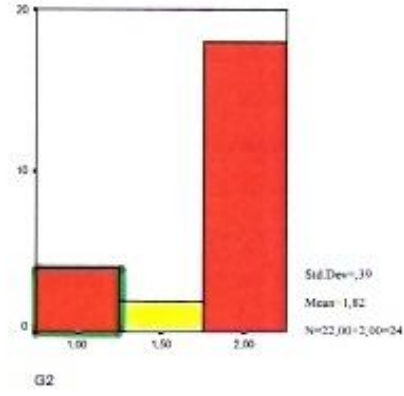
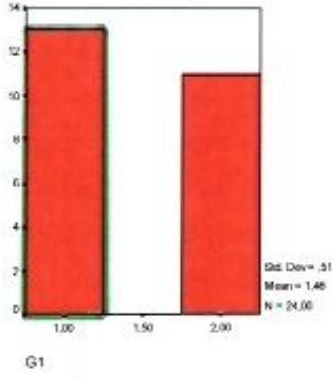
"Bölgenizde standartlara uygun, kirliliği önleyici pazar yerleri var mı?" sorusuna 24 katılımcıdan 14 kişi %58,3 oranıyla evet, 10 kişi %41,7 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik G3). Tarsus'ta konuyla ilgili bir çalışma ve gayret var ise de, pazar yerlerinin temizlik ve hijyenik durumunun daha da düzeltilmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

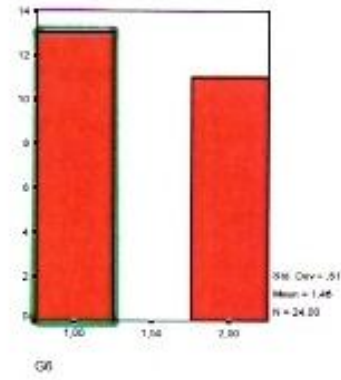
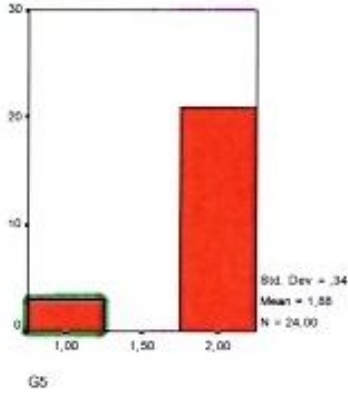
"Bölgenizdeki pazar yerlerinin atıkları günün sonunda temizlenmekte midir?" sorusuna 18 katılımcı %75,0 oranıyla evet, 6 katılımcı %25,0 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik G4). Tarsus'ta Pazar yerlerinin temizliği gelişme göstermektedir.

"Bölgenizde/Tarsus'ta kirlenen öder prensibi uygulanıyor mu?" sorusuna 3 katılımcı %12,5 oranıyla evet, 21 katılımcı %87,5 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik G5). Pazar yerlerinin temizliğini belediye ekipleri yapmaktadır. Ancak vatandaşların kirlettiği yerin temizliğini yapan kurum veya kişilere bir ödeme alışkanlığının bulunmadığı, her şeyin belediyeden beklendiği anlaşılmaktadır.

“Tarsus'ta herkes işycini, evinin önünü ve yaşadığı çevreyi temiz tutuyor mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 13 kişi %54,2 ile evet, 11 kişi %45,8 oranıyla hayır yanıtını vermiştir (Grafik G6). Bu konuda vatandaşlar arasında tam bir uyum olmadığı, fakat iyiye doğru bir kıpırdanmanın mevcut olduğu neticesi çıkmaktadır.

Yukarıdaki tablonun (tablo-12) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evet'i, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtsız'ı ifade eder)

7.2. Yazılı Olarak Açıklanması Gereken iki (2) Soruya Verilen Yanıtların Analizi:

7.2.1. “Tarsus’ta tıbbi atıklar nasıl bertaraf ediliyor?” sorusuna 24 katılımcıdan 18 kişi %75,0 oranıyla yanıt vermiştir. Yanıtların hepsi, Tarsus’taki tehlikeli kimyasalların ve tıbbi atıkların poşetlendikten sonra belediyenin özel olarak tahsis ettiği araçlardaki konteynırlar ile çöp sahası yakınındaki özel bir yerde gömüldüğü, kireçlendiği ve üzerinin toprakla örtüldüğü belirtilmiştir. Dört katılımcı ise bu işlemlerin yapılmasına rağmen bilimsel bir yol izlendiğinden şüphe ettiklerini yazmışlardır. Tarsus’ta tıbbi atıkların bertaraf edilmesi konusunda şimdilik önemli bir sorun bulunmamaktadır.

7.2.2. “Tehlikeli kimyasallar ve tıbbi atıkların bertarafında başka sorunlar var mıdır?” sorusuna 24 katılımcıdan 18 kişi %75,00 oranıyla yanıt vermiştir. Yanıtlardaki ortak noktalar şunlardır:

- Tarsus bölgesindeki tarım arazilerinde yetiştirilen ürünler için aşırı şekilde tarım ilacı kullanılmaktadır,
- Konuyla ilgili kişiler bilgisiz ve bilinçsiz olup, eğitilmeleri gerekmektedir,
- Tarım ilacı kullanılan arazi ve arsalardaki topraklar laboratuvar kontrolünden geçirilmelidir ve kontroller devamlı yapılmalıdır,
- Aşırı şekilde kullanılan tarım ilaçları nedeniyle canlılar ölüyor, nesilleri tükeniyor; hava, su ve toprak kirleniyor ve verimsizleşiyor. Aşırı ilaçlama sonucu yetiştirilen meyve ve sebzeler lezzetsiz oluyor,
- Dereboyları ve kanalların geçtiği yerler aşırı kokuyor ve etrafa zehir saçıyor.

8. “H. Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik” Başlığı Altındaki Sorulara Verilen Yanıtların Analizi:

Bu bölümde toplam altı (6) soru bulunmaktadır. Bunların üç’ü (3’ü) “evet” - “hayır” olarak işaretlenen sorular, üç’ü (3’ü) de yazılı olarak açıklama yapmayı gerektiren sorulardır.

8.1. Sorulara verilen “evet”, “hayır” yanıtlarının analizi (Tablo 13):

Bu bölümde üç (3) sorudan hepsine evet - hayır yanıtı verilmesi yanında 24 katılımcıdan biri 1 nci soruyu, üç’ü 2 nci soruyu ve yine üç’ü 3 ncü soruyu yanıtsız bırakmışlardır.

Soru No	Sorular	Cevaplar							
		Evet		Hayır		Cevapsız		Toplam	
		S	%	S	%	S	%	S	%
1	Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik mevcut mu?	21	87,5	2	8,3	1	4,2	24	100,0
2	Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik mevcut ise bunları yok edecek sistem, personel kadrosu ve mevcudu, teşkilat ve teçhizatı var mı?	3	12,5	18	75	3	12,5	24	100,0
4	Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirliliğın mevcudiyeti ve önlenmesi için resmi-özel kurumlar ile halktan şikayet alınıyor mu?	18	75,0	3	12,5	3	12,5	24	100,0

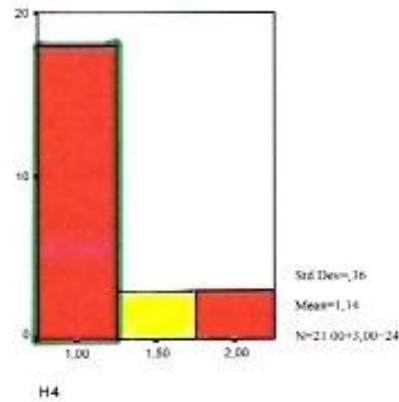
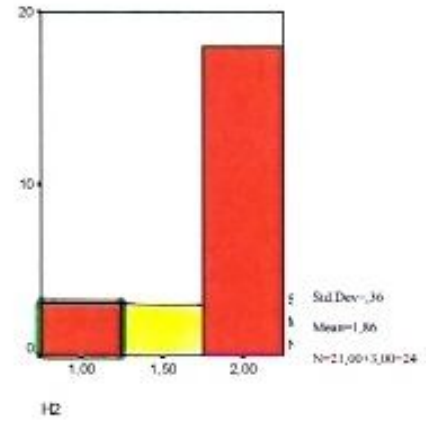
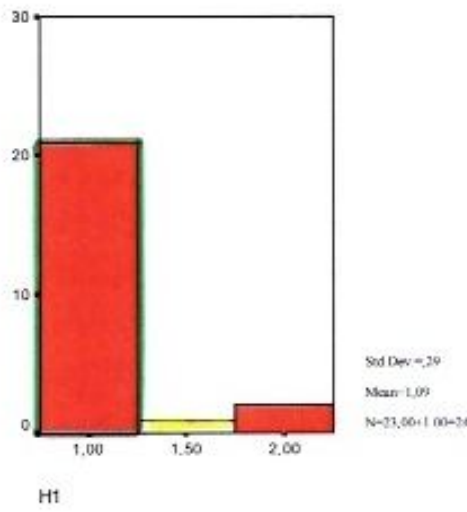
“Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik mevcut mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 21 kişi %87,5 oranıyla evet, 2 kişi %8,3 oranıyla hayır yanıtı vermiş; 1 kişi de %4,2 oranıyla soruyu yanıtsız bırakmıştır (Grafik H1). Tarsus’ta şehir içinde ses ve gürültü kirliliği önemsenecek derecededir.

“Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik mevcut ise, bunları yok edecek sistem, personel kadro ve mevcudu, organizasyon ve teçhizatı var mı?” sorusuna 24 katılımcıdan 3 kişi %12,5 oranıyla evet, 18 kişi %75,0 oranıyla hayır yanıtı vermiş; 3 kişi de %12,5 oranıyla soruyu yanıtsız bırakmıştır (Grafik H2). Tarsus’ta ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirliliğın yetişmiş personel ve son teknoloji cihazlarıyla devamlı kontrol edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

“Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirliliğın mevcudiyeti ve önlenmesi için resmi-özel kurumlar ile halktan şikayet alınıyor mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 18 kişi %75,0 oranıyla evet, 3 kişi %12,5 oranıyla hayır yanıtı vermiş; 3 kişi de %12,5

oranıyla soruyu yanıtı bırakmıştır (Grafik H4). Bu şikayet ve isteklerin yetkili makamlarca değerlendirilip gereğinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıdaki tablonun (tablo-13) ve tablodaki sayısal bilgilere ait analizlerin her bir soru için sütun grafiğinde gösterilişi aşağıdadır. (1.00=Evet'i, 2.00= Hayır'ı, 1.50= Yanıtı bırakmış İfade Eder)

8.2. Yazılı Olarak Açıklanması (Açık Uçlu) Gereken Üç (3) Soruya Verilen Yanıtların Analizi

8.2.1. “Bölgenizde ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik nasıl yok edilmelidir?” sorusuna 24 katılımcıdan 3’ü hariç 21 katılımcı yanıt vermiştir. Yanıtlar şu başlıklar altında yoğunlaşmıştır.

- Çevre mevzuatına göre kontroller devamlı yapılmalıdır.
- Teçhizat, teşkilat, kadrosuna göre mevcudu tam eğitilmiş görevliler olmalıdır,
- Halk ve görevliler eğitilmelidir,
- Belediyede sistem, teçhizat, eğitilmiş personel mevcuttur. Çevre Orman Bakanlığında yetki devri alınması işlemleri devam etmektedir,
- Ses/gürültü yapan yerler ve gürültü kaynakları sık sık kontrol edilmelidir,
- Konutlarda duvar izolasyonları yetersizdir,
- Ses/gürültü yapan yerler, şehir merkezi dışına çıkarılmalıdır,
- Görevliler görevlerini devamlı ve eksiksiz yapmalıdır.

8.2.2. “Ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirlilik konusunda şikayet, ya da öneri alınıyor mu?” sorusuna 24 katılımcıdan 11 kişi hariç, 13 kişi yanıt vermiştir. Şikayet ve öneriler aşağıdaki noktalarda toplanmıştır:

- Kontroller devamlı yapılmalı, müeyyideler uygulanmalıdır,
- Halkın bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Bu gibi kirliliklere yetkililerce göz yumulmaktadır,
- Bir İlköğretim Okulunun 20 metre yakınında baz istasyonu bulunmakta olup, öğrenciler elektromanyetik kirliliğe maruz kalmaktadır.

8.2.3. “Bu konuda başka sorunlar var mıdır?” sorusuna 24 katılımcıdan 10 kişi yanıt vermiştir. Diğerleri soruyu yanıtız bırakmıştır. Sorunlar şu ana başlıklar halinde belirlenmiştir.

- Cep telefonlarına yönelik baz istasyonları konusundaki şikayet ve öneriler Mersin İl Çevre Müdürlüğünde incelenmekte olup, şikayet ve öneri ile sonuç arasında çok zaman geçmekte ve olay önemini kaybetmektedir,
- Halk gürültüye alıştığından her zaman şikayette bulunmamaktadır. Halk bilinçlendirilmelidir,
- Arızalı araç egzozları ses/gürültü ve hava kirliliğine neden olmaktadır,
- Kanuni mevzuat uygulanmamaktadır.. Çevre Kanunu ile ilgili hükümleri yeterince bilen yoktur,

9. Özel Sorular

Bu sorular da yazılı açıklamayı gerektiren soru tipindedir. Yazılan bilgilerden çok yararlı veriler alınmıştır. İki konuda sorulan sorulardan alınan yanıtlar aşağıda özetlenmiştir:

9.1. “Sizce Tarsus Bölgesinin Yukarıdaki Sorularda Değİnilmeyen Başka Çevre Sorunları Nelerdir? Sorunların Çözümü İçin Önerileriniz Nelerdir?”

Soru kağıtlarında çevre ile ilgili her konuda soru olduğundan, bu soru ile ilgili olarak birkaç öneri yazılmıştır. 24 katılımcıdan 14 kişi (%58) yanıt vermiş, 10 kişi (%42) soruları yanıtsız bırakmıştır. Verilen yanıtlar şunlardır:

- Tarsus civarındaki taş ocağı işletmeleri kontrol altına alınmalıdır. Asfalt çalışmaları tekniğe uygun yapılmalıdır.
- Katı atık bertaraf tesisinin kurulmasını bölge için çevre açısından tehlikeli gören öneriler yanında bu tesisin acilen kurulmasına ihtiyaç olduğunu belirten görüş ve öneriler de bulunmaktadır.
- Tarsus'ta modern şehircilik planı uygulanmadığından ana yollar ve ara yollar dardır. Yapılar estetik yönden içaçıcı değildir. Sokakların çoğu kaldırımsızdır.
- Açıkta akan su kanalları ve su birikintileri biyolojik tehlike oluşturduğu gibi, özellikle çocuklar için hayati tehlikeye neden olmaktadır.
- Berdan Barajı havzası erozyon tehlikesi altındadır. Berdan Barajını besleyen nehirler, çaylar ve derelerin etrafı ile Berdan Barajı havzası kamulaştırılarak koruma altına alınırsa içme suyunun hijyenik açıdan güvenirliliği daha da artacaktır. Koruma altına alınan yerlerin etrafı tel örgü ile kapatıldıktan sonra buralara herkesin girmesi yasaklanmalıdır.
- D-400 ve D-750 yollarının etrafında görüntü kirliliği mevcuttur.
- Binaların damlarında ve çatılarındaki güneş enerjisi, TV antenleri gibi eklentiler görüntü kirliliğine neden olmakta ve Tarsus'un estetiğini bozmaktadır.
- Seyhan Nehri ile Adana istikametinden ve civarından geçen kanallar Adana'nın çeşitli sanayi ve evsel atıklarını taşıyan pis sularıyla Tarsus sınırları içinde Berdan Nehrine karışmakta ve denize dökülmektedir. Böylece kıyı şeridi ve deniz kirlenmektedir. Tarsus'un sahil şeridi en kirli deniz kenarlarından birini oluşturmaktadır. Seyhan Nehrinden ovadaki kanallara her türlü atık ve pislik akıtılmaktadır. Bu durum bölgenin ve sahil şeridinin pis kokusu ve kirliliği yanında, etrafa hastalık ve mikrop yayarak her çeşit sinek ve haşerenin üremesini sağlamaktadır. Sağlık açısından çok büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Nehirlerin, deniz kıyılarının ve denizin pislikten arındırılması, yaşanabilir ve denize girilebilir tesisler yapılması için konunun projelendirilerek Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporlarının hazırlanması gerekli görülmektedir. Bu bölgeye sahil boyunca Turistik Tesisler inşa edilerek turizm alanı olacağı düşünüldüğüne göre uygulamaya hemen başlanması önem arz etmektedir.

9.2. Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisine Ait Sorunlar ile Çözüm Önerileriniz Nelerdir?"

Bu soruya soru kağıdı dağıtılan 24 katılımcı da yanıt vermiştir. Yanıtların bir kısmı bu tesisin çeşitli nedenlerle kurulmamasının, bir kısmı da kurulmasının yararlı olacağını yazmıştır. Yazılan cevaplardan objektif davranılmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle konu siyasi bir polemik haline gelmiştir. Halk yığınlarının, politik lider durumundaki kişilerin etkisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Soru kağıtlarına verilen yanıtlardan bu netice kolayca anlaşılmaktadır.

"Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisiyle" ilgili araştırmalarımız sonucundaki bulgular, tezimizin İkinci Bölüm, III ncü ana başlığı altında ayrıntılı olarak incelendiğinden bu bölümde başka açıklama yapılmamıştır.

III. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ ve ÖNERİLER

1. Genel Değerlendirme

Çevre sorunları 21 nci yüzyılda bütün dünyayı, tüm insanlığı, ülkelerin her birini ve yaşadığımız bölgeyi çok yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla çevre sorunlarına değinmeyen bir toplumsal kesit, çevrenin önemini kavramamış bir grup ve topluluk ile çevreyle ilgilenmeyen herhangi bir ülke yoktur. Çevre sorunlarına küçük bir model oluşturan, Türkiye'deki 81 İl'in 58'inin şehir merkezi nüfusundan fazla nüfusa sahip olan (144) Tarsus'da, toplumun çevre bilincini yakalamak için bir kıpırdanışa başlıyor olması bile sevindiricidir.

Bu çalışmamızda Tarsus'un çevre sorunlarını inceleyerek, eksiklik ve aksaklıkların tespiti ve bunların nedenlerinin düzeltilmesi için alınacak önlemlerin ileri sürülmesi öngörülmüştür. Genelde olduğu gibi Tarsus özelinde de şartlarına uygun; coğrafi konumunu ve doğal kaynaklarını, ekonomik, sosyal ve kültürel durumunu dikkate alan; kalkınma ve sanayileşmede çevreyi bozmadan, insanların ve canlıların yaşamını tehlikeye atmadan bir çevre politikasına ışık tutulması hedeflenmektedir.

Kamunun ve bireylerin çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için girişimde bulunmalarını sağlamada toplumun önemli rolü bulunmaktadır. Bunun için çevre konusunda kamu bilincini ve eğitimini arttırmanın ve bunun yanında politika, proje ve programların çevresel etkilerinin kamuoyuna açıklanmasının ihtiyaç olduğu açıkça hissedilmektedir.

Biz çalışmalarımızda ve araştırmalarımızda daha ziyade Tarsus'un çevre sorunlarının hukuksal durumu ve mevzuat boyutu üzerinde odaklandık. Hem Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2007), hem de Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013), çevre kirliliğinin önlenmesi çerçevesinde gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek, doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve kullanma koşullarının belirlenmesi ve bu kaynaklardan herkesin adil biçimde yararlanmasını sağlayacak şekilde çevre yönetim sistemlerinin oluşturulması; sanayide çevre dostu tekniklerin kullanılarak verimli üretimin gerçekleştirilmesi ve atıkların azaltılması; su, atık su, katı atık sistemi gibi çevreyi korumaya yönelik altyapı tesislerinin yapılmasında, bakımında ve işletilmesinde ülke şartlarına uygun sistem ve teknolojilerin tercih edilmesi; yer altı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmeden korunmasının sağlanması, atık suların arıtıldıktan sonra tarım ve sanayide kullanılmasının teşvik edilmesi; evsel nitelikli katı atık yönetiminde kaynakta ayrıştırma,

---

(144) Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Atlası, 2004, s:413-415; (http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/atlasin_metni.pdf; Tablo: XIII.2.2. "İl Merkezlerinin Nüfus Büyüklüğüne Göre Sıralanışı ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.")

toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf safhalarının teknik ve mali yönden bir bütün olarak değerlendirilmesi; yatırım ve işletme maliyetleri düşük ve ülke şartlarına en uygun katı atık bertaraf teknolojisinin tercih edilmesi; evsel nitelik dışındaki endüstriyel atıkların üretiminin azaltılması, atık türüne ve ülke koşullarına uygun toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf sistemlerinin oluşturulması; çevre yatırımlarının yapılması ve işletilmesinde özel sektörün katılımı dahil yeni finansal yöntemlerin geliştirilmesi; çevresel altyapı hizmetlerinin planlanmasına, projelendirilmesine, uygulanmasına ve işletilmesine ilişkin belediyelerin kapasitelerinin arttırılması; çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması vurgulanmıştır.

Çevre konusuyla ilgili resmi çalışmaların ana noktası Çevre ve Orman Bakanlığından sonra İllerdeki Valiliklerde toplanmıştır. Tarsus İlçesinde çevre ile ilgili resmi - özel kuruluşlar mevcut ise de, aralarında yeterli işbirliği ve koordinasyon kurulamadığından bazı işler açıkta kalmaktadır. Çevre ile ilgili işlemlerin merkezden yapılması, ilçedeki yöneticilerin ve halkın duyarlılıklarının kaybolmasına neden olmakta, Tarsus'taki yerel dinamikler olumlu yönde harekete geçirilememektedir. Çevre hareketleri genelde etkili politik grupların baskısı altında oluşturulmaktadır. Bunun da çevrenin korunmasında, geliştirilmesinde ve iyileştirilmesinde devamlılığının olmadığı anlaşılmaktadır. Yani Tarsus'ta güçlü yerel örgütlenmeye, koordinasyona ve güçlü denetime ihtiyaç duyulmaktadır.

Her yerde olduğu gibi mevcut hukuki, sosyal, ekonomik yükümlülöklere uyumu sağlayacak şekilde çevrenin durumuna ve muhtemel çevre zararlarına, bildirimlerine ve bilgi alışverişlerine ilişkin işbirliğinin resmi özel tüm birimler ve Tarsus'ta yaşayanlar arasında geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde koordineli çalışılması ihtiyacı her an hissedilmektedir. Kaymakamlık, Belediye Başkanlığı ve çevre ile ilgili resmi ve özel kuruluşların yetkilileri ve ilgilileri mahallelere sokak sokak dağılarak halkı toplu şekilde ve gerektiğinde tek tek çevre konusunda aydınlatabilirler. Toplu olarak düzenlenen sinema ve tiyatro gibi etkinlikler esnasında dinleyicilere ve izleyicilere çevre sorunları, çözümleri, sorumluluklar ve yaptırımlar hakkında verilecek bilgiler çok yararlı olacaktır. Eğitildikten sonra muhtarlara ve azalara köy ve mahallelerinde çevre konusunda halkla ilişki kurmaları ve onları aydınlatma görevi verildiğinde olumlu neticeler elde edilebilecektir.

Değişen çevre mevzuatının toplum tarafından benimsenmesi ve uygulanması, yeni düzenlemelere olan ihtiyacı da arttıracaktır. Tarsus'luların çeşitli ekonomik sıkıntılarını gidermede, çevreyi koruma, geliştirme ve iyileştirme konusundaki faaliyetlerin de etken olacağı düşünülmektedir. 2872 sayılı Çevre Kanununda belirtilen "sürdürülebilir çevre" ve "sürdürülebilir kalkınma" ilkelerinin bir şekilde uygulanması, yaşam standardını arttıracaktır.

2. Sonuç

Soru kağıtlarında belirlenen ana bölümler içinde, dikkati çeken hususlar yüzdeler itibariyle aşağıda özetlenmiştir.

Tarsus bölgesinde, çevre ile ilgili kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, tebliğ ve uluslararası anlaşmalar gibi çevre mevzuatının yöneticiler, uygulayıcılar, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar tarafından %87,5 oranında bilinmemesi, en üst makamlardaki ilgili yöneticiler dışında mevzuata ait bilgisi bulunan çok az kişi olduğunu göstermektedir. Bu durum soru kağıtlarında resmi-özel ve sivil toplum örgütleri arasında çevre kirliliğinin önlenmesi için yeterli koordinasyonun yapılmadığını belirten %95,8 oranıyla uyuşmaktadır. Bilinmeyen bir konunun kurumlar ve kişiler arasında koordinasyonunun da kurulması çok zor olacaktır. Çevre mevzuatı konusunda vatandaşların %100, yönetici ve uygulayıcıların %79,2 oranında eğitimsizliği dikkati çekmektedir. Bunlara bağlı olarak çevre mevzuatının %91,7 oranında uygulanamayışı, kaymakam ve belediye başkanı gibi üst düzey birkaç kişinin (% 8,3) dışında, çevre mevzuatı konusunda eğitim ve bilinç olmadığını doğrulamaktadır. Tarsus'ta çevre konusundaki bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar ve alınan önlemler uygulamada etkili çevre korumayı, geliştirmeyi ve iyileştirmeyi henüz sağlayamamıştır.

Çevre mevzuatının bilinemediği ve uygulanamadığı, Tarsus'ta yöneticilerin, uygulayıcıların ve halkın "insan-çevre" ilişkisinin öneminden %83,3 oranında habersiz olmalarından kaynaklanmaktadır. "Çevre Düzeni Planı" ile "Acil Durum Planlarının" varlığından %75 oranında katılımcının bilgi sahibi olmaması çevre kanunlarıyla ilgilenilmediğinin derecesini bir kere daha doğrulamaktadır. Çevre Kirliliği Önleme Fonundan kredi kullanılmadığı %91,7 oranındaki katılımcı tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla Tarsus'ta çevre sorunlarını çözmek için finansmana ihtiyaç olduğu hususunda hiçbir mazaret ileri sürülemeyecektir.

Tarsus'ta çevre mevzuatı konusunda görevleri nedeniyle kaymakam, garnizon ve jandarma komutanı, belediye başkanı, sağlık ve orman işletme gibi kurumlardaki görevliler ve konuyla ilgili sivil toplum örgütleri (TEMA, ÇEKSAM gibi) bilgi sahibidirler. Ne yazık ki vatandaşın bu konulardaki ilgileri ve bilgileri çok yetersiz olup, çevre konusunda siyasal lider kadroların fikirlerine ve yönlendirmelerine göre hareket etmektedirler. Gerek Türkiye'de gerekse Tarsus'ta çevre bilincinin tam olarak oluşmadığı, yeterli bir sistem bulunmadığı ve çevre sorunlarının bu haliyle uzun süre çözülemeyeceği anlaşılmaktadır.

Tarsus İlçesinde arıtma, dinlendirme ve bertaraf etme tesislerinin olup-olmadığı sorusuna %91,7 oranında olumlu yanıt alınmıştır. Mevcut sistemin faal olduğunu katılımcılar %87,5 oranıyla belirtmişlerdir. Kanalizasyon sistemi yönünden Tarsus avantaja sahiptir. Çünkü katılımcıların %95,8'i kanalizasyon sisteminin var olduğunu yazmışlardır. Ancak atık su geri dönüşüm sisteminin bulunmayışı %70,8, sanayi tesislerinin ve meskenlerin atıksu havuzunun/çukurunun olmayışı %79,2, atık havuzlarının/çukurlarının ihtiyacı karşılamadıkları %83,3 oranında yanıtlanmıştır. Atık havuzlarının/çukurlarının boşaltılması için ihtiyaç duyulan vidanjörlerin mevcut olduğu %66,7 oranıyla belirtilmiş olmasına rağmen, Tarsus İlçesi için yeterli olmadığı, takviye edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca vidanjörlerle toplanan atıkların boş alanlara boşaltıldığına dair katılımcıların %54,16 oranında katılması, hijyenik olmayan şartlarda bir faaliyetin sürdürüldüğünü, toprağın, suyun, havanın kirlendiğini; canlıların nesillerinin tükenmesine neden olacağını, çok sıkı kontrollerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu, bu işte çalışanların özel eğitimden geçirilmeleri gerektiğini göstermektedir.

Arıtma, dinlendirme ve bertaraf etme tesisleri konusunda katılımcılar kendilerine yöneltilen soruları cevaplandırırken, çevre mevzuatına aykırı davranışlar ve işlenen çevre suçları nedeniyle cezai yaptırımın gerektiğine dair hiçbir şey yazmamışlardır. Buradan da çevre sorunlarının yeterince özümsemediği, çevre konusunda vatandaşların haklarını, yetkilerini ve sorumluluklarını bilemedikleri, olumsuzlukların kanıksandığı, herkesin kaderine razı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hava kirliliğinin Tarsus'ta özellikle kışın ölümcül sonuçlar doğurabilecek derecede var olduğu, katılımcıların %83,3 oranında "evet" cevabını vermeleri ile teyit edilmektedir. Bu sonucu destekleyecek şekilde Tarsus'ta bu şartlar altında hava kirliliğinin önlenemeyeceği, %87,5 oranında "evet" diyen katılımcıların yanıtlarından açıkça anlaşılmıştır. Tedbir alınmadığı taktide Tarsus'ta çevre felaketlerinin yaşanacağı, canlıların toplu ölümlerine neden olacağı ve insanların çok çeşitli hastalıklara yakalanabileceği kaçınılmazdır. Ayrıca hava kirliliğine neden olan sanayi tesisleri ve ev bacalarına filtre takılmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü katılımcıların %62,5'i standartlara uygun baca filtresi takılmadığını bildirmişlerdir. Diğer çevre ihlallerinde olduğu gibi, hava kirliliğine neden olan kişiler, kurum ve kuruluşlara yeterli yaptırım uygulanmadığı soru kağıtlarına verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Hava kirliliğine; kalitesiz kömür yakılması, ara sokakların toz-toprak içinde olması, anızların yakılması, diğer konularda olduğu gibi asfaltlama faaliyetlerindeki kontrolsüzlük, çöplerin toplanması ve taşınmasındaki bilgisizlik ve bilinçsizlik, taş ocaklarından ve akaryakıt istasyonlarından kaynaklanan kirlilikle, aşırı tarım ilacı kullanılması gibi hususlar neden olmaktadır.

Çukurova Bölgesinde olduğu gibi Tarsus Bölgesinde de anız yakılması; hava, su ve toprak kirliliğine; orman ve mesken yangınlarına, insanların çeşitli hastalıklara yakalanmalarına, bitkiler ve hayvanlar dahil olmak üzere tüm canlıların ölmesine, ekolojik dengenin bozulmasına, Çukurova'nın çölleşmeye doğru hızla yol almasına neden olmaktadır. Tarsus bölgesinde anız yakılmasına engel olunamadığı %91,7, yasal düzenlemelere rağmen anız yakanlara yaptırım uygulanmadığı %87,5, anız yakanlara resmi idari mercilerin göz yumduğu %54,2 oranında belirlenmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanununda, 5491 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe göre ikinci ürün alınan yerlerde Valiliğin kontrolü altında anız yakılmasına izin verilmesi, Tarsus bölgesinde bu sorunun çözülemeyeceğinin; her yıl binlerce canlı bitki ve hayvanın yanarak yok olmasının, toprağın verimsizleşmesinin; hava, su, toprak kirliliğinin giderek artacağına işaretidir. Geniş Tarsus Ovasında, bütün yaz boyunca binlerce dönüm anız yakanlardan sadece 5 kişiye 550 YTL'lik para cezası uygulanması da çok hafif kalmaktadır.

Özellikle tarımla uğraşanların anız yakmasına çiftçilerin konu hakkında eğitimsiz ve bilinçsiz olmaları, anızları toplamak yerine yakmanın insanlara daha kolay gelmesi, çiftçilerin anız toplamakta gösterdikleri tembellik, yaptırım uygulanmaması, anız yakmanın alışkanlık haline gelmesi, siyasal baskılar dikkate alınarak idari makamlarca yeterli denetimin yapılamaması, anız toplayacak aletin satın alınmaması ve kullanılmaması neden olmaktadır.

Çevre Kanunu'nun Ek 1/c maddesi "anız yakılmasıyla" ilgilidir. Kanunda "... ancak ikinci ürün ekilen yörelerde valiliklerce hazırlanan eylem planı çerçevesinde ve valiliklerin sorumluluğunda kontrollü anız yakmaya izin verilebilir" hükmü yer almaktadır. Bu cümle Anayasa'ya, Çevre Kanunu'nun ruhuna ve lafzına, kirlilikle mücadeleye aykırı olduğu gibi, toprağın yakılmasıyla bölgenin ve ülkenin çöl olmasına, yakma sonunda ağaçların ve canlı organizmaların ölmesiyle doğa dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu madde kanunda yer aldığı sürece hava, su ve toprak kirliliğinin önüne geçmek olanaksızdır. Özellikle Adana ve Tarsus çevresinde anız yakılması sonucu oluşan kirlilik dayanılmaz bir hal almaktadır. Anız yakılması sonucu bitkiler ve hayvanlarla beraber tüm canlıların nesillerinin tükenmekte olduğu, katılımcıların %91,7 oranında verdikleri yanıtlardan açık olarak anlaşılmaktadır.

Canlı varlıkların neslinin tükenmesine engel olunamadığı %54,2 oranında verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların yeterli olmadığı, dolayısıyla deniz kaplumbağalarının geleceğinin tehlikede bulunduğunu kanaati ortaya çıkmaktadır.

Bölgede plansız avlanma, aşırı tarım ilacı kullanılması, insanlara bitki ve hayvan sevgisinin aşılammamış olması, orman yangınları, anız yakılması, yerleşim alanlarının devamlı genişlemesi, deniz kenarlarının korunamaması, fabrikaların zehirli maddeleri toprağa, havaya, suya ve denize bırakmaları, denetimlerin yeterince yapılamaması bitki ve hayvanlar dahil tüm canlıların yok olmalarını hızlandırmaktadır.

Çevre konusunda eğitim görmüş uygulayıcı eleman eksikliği mevcuttur. Soru kağıtlarına katılımcılardan alınan yanıtlarda eksiklikle ilgili oran %79,2 olarak saptanmıştır. Kontrolleri sağlayacak denetim ekipleri, ölçümleri yapacak teknik eleman, araç, gereç ve laboratuvarlar yeterli değildir. Verilere göre denetim yapacak teknik ekiplerin eksikliği %79,2, araç-gereç ve laboratuvar yetersizliği %83,3 olarak ortaya çıkmıştır.

Laboratuvar sistemi kapsamında elektromanyetik kirliliğin de ölçülmesi ve kontrol altına alınması gerekmektedir. Okulların yakınlarına baz istasyonlarının ve elektromanyetik aktarıcılarının kurulması, öğrencilerin ve diğer insanların kanser gibi hastalıklara yakalanmalarını hızlandırmaktadır.

Tarsus'ta Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik kirlilik bulunduğu katılımcıların %87,5 oranındaki "evet" yanıtlarıyla ortaya çıkmıştır. Bu tür kirlilikleri ölçecek laboratuvar sisteminin, teçhizatının, eğitilmiş personelinin bulunmadığı soru kağıtlarına verilen %75.0 oranındaki yanıtlardan anlaşılmıştır. Bu konuda da çevre mevzuatındaki kontrollerin, yaptırımların ve ölçümlerin yapılamadığı, değerlerle ilgili standartların saptanmadığı açıkça belirlenmiştir.

Pazar yerlerinin kurulması, atıklarının çevre kirliliğine neden olmayacak şekilde temizlenmesi konusunda gayretler olmasına rağmen yeterli olmadığı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Pazar yerlerinin günün hemen sonunda temizlendiği, %75.0 oranında verilen yanıtlardan anlaşılmıştır.

Tarsus'ta "kirleten öder" prensibinin uygulanmadığı katılımcıların %87,5 oranındaki cevaplarından açıkça görülmektedir. Hatta böyle bir prensibin varlığı da bilinmemektedir. Halkta oluşan genel kanı, bütün temizliğin belediye tarafından yapılmasının gerektiği şeklindedir. Herkesin işyerinin, evinin önünü ve yaşadığı çevreyi temiz tutma bilincinin varlığı veya yokluğu %54,2 oranında "evet", %45,8 oranında "hayır" şeklindeki yanıtlarının yorumlanmasıyla açıklığa kavuşacaktır.

Tehlikeli kimyasallar kapsamında tarım alanlarındaki ilaçlamanın bilinçsizce yapılması doğal hayatı, insanların ve diğer tüm canlıların yaşamını ciddi şekilde tehdit etmektedir.

Tarsus'ta çevre konusunda yetersiz teşkilatlanma yanında mevcut örgütler arasında da yetki karmaşası bulunmaktadır. Belediye, çevre konularında yetkilerinin kısıtlı olduğunu ileri sürmektedir. Çevre mevzuatı ise yerel yönetimlere, yetkiler ve görevler vermiştir.

Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde kurulması planlanan "Doğu Akdeniz Bölgesi Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin" faydalı ve zararlı yanlarının çok iyi düşünülerek vaziyet alınması en akıllı çözüm yolu olacaktır. Gerekli tüm bilimsel incelemeler sonunda alınacak önlemlerle kamuoyunun genel çıkarları doğrultusunda ve beş'er yıllık kalkınma planlarına da uygun olarak böyle bir tesisin yapılabilirliğinin incelenmesi daha akılcı görülmektedir. Fakat Tarsus Belediyesinin, bazı sivil toplum örgütlerinin ve Kurbanlı Köyü ile civarındaki köyler halkının bu tesisin kurulmasına karşı olumsuz görüş takınmaları ve bazı protesto faaliyetlerini yürütmeleri konusundaki fikirlerinin de dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini; varsa eksiklik, aksaklık ve sakıncaların ortadan kaldırılmasını, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin insanların ve tüm canlıların yaşamlarını ve geleceklerini garantiye ve emniyete alacak şekilde dengelenmesini en uygun çözüm yolu olarak değerlendirmekteyiz.

Bu tesisin kurulmasıyla Mersin, Adana, Antakya, Osmaniye, Kilis, Gaziantep ve Kahramanmaraş bölgelerindeki Endüstriyel Katı Atık Sorununun çözülmesi ve katı atıkların bertaraf edilmesi sağlanmış olacaktır. Ayrıca bu bölgedeki insanlara iş sahası açılacak, yan faaliyetler bölgenin çalışma hayatına ve ekonomisine canlılık getirecektir. Tesisin kuruluşunda tüm teknik şartların yerine getirilmesiyle endüstriyel katı atıkların bertarafına çözüm bulunmaya çalışılırken bölgede ayrı bir çevre sorununun ortaya çıkarılmaması dikkate alınmak zorundadır. Eğer teknik koşullar başlangıçta yeterince düşünülmez veya teknik verilerin gerekleri yerine getirilmezse bölgedeki yaraltı, yerüstü su kaynaklarının, bitkilerin, hayvanların özetle tüm canlıların yok olmasına, çevre kirliliğinin ortaya koyacağı hastalıklı ve sakatlarla dolu bir nesilin varlığına neden olunması kaçınılmazdır.

Beşer Yıllık Kalkınma Planlarındaki esaslar, Çevre Kanunu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği hükümleri dikkate alındığında Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde yapımı planlanan "Doğu Akdeniz Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Tesisinin" kurulması için yer seçimi, idari ve teknik incelemelerin yapılması, projelendirilmesi, yatırımcının belirlenmesi, projenin detaylarıyla hazırlanması, Bakanlığa sunulması, teşkil edilen komisyonlarda incelemelerin ve yöre halkına gerekli duyuruların yapılması, halkın bilgilendirilmesi, ÇED Raporu hazırlama şartlarına aynen uyulması, Bakanlığın da neticede

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” raporunu onaylaması hukuki mevzuata uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu şartlar altında Tarsus Belediyesinin, bazı sivil toplum kuruluşlarının ve çevre köylerin kamuoylarıyla projeye karşı çıkmalarının nedeni, ya siyasi muhalif grupların etkisi, ya da konunun önemi hakkında yeterince bilinçlenmenin sağlanamaması olarak değerlendirilmektedir. Herşeyden önce Tarsus’ta “Çevre Düzeni Planı” olmayışı %75.0 olarak vurgulanmış iken, konuları bilimsellikten uzak hissi davranışlar ve siyasi baskılarla çözmeye çalışmak akıl, ilim, bilim ve teknolojik gelişmelerden uzaklaşmak demektir. Bu durumda olumlu bir sonuca ulaşılması olanaksızdır.

2872 sayılı Çevre Kanununda geçen “çevre yönetimi”, “çevre yönetim birimi/çevre görevlisi”, “çevre gönüllüsü” gibi oluşumlar çok cazip görülse de görev ve yetkileri açık değildir. Dolayısıyla bunlara güvenerek çevreyi korumak, geliştirmek ve iyileştirmek hayalden ileri gidemeyecektir. “Herkes” çevrenin korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve kirliliğin önlenmesinden sorumlu olduğuna göre, Çevre Kanunundaki tanımlar maddesinde geçen ayrı bir “çevre gönüllüsüne” gerek olmadığı değerlendirilmektedir. Böyle ciddi bir gönüllüyü bulmak da çok zor olacaktır.

Tarsus’ta çevre konusunda vatandaşları ve görevlileri bilinçlendirmek ve bilgilendirmek için psikolojik olarak harekete geçilmeli, propaganda türünde bilinçlenmeyi ve bilgiyi arttıracak çalışmalar yapılmalıdır. Halk Eğitim Merkezlerinde seminerler ve kurslar açılması, sorunun çözümüne yardımcı olacaktır.

Sağlam bir ekolojik denge elde edebilmek amacıyla çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için toplumsal çabaların artırılması gerekmektedir. Tarsus’da resmi ve özel kurum ve kuruluşların aydınlatılmasına yarayacak, çevresel koruma, iyileştirme ve geliştirmeyi sağlayacak “Tarsus Çevre Araştırma ve Geliştirme” biriminin/birimlerinin kurulması gereklidir. Sadece Belediye ve Jandarmada küçük çaplı birimlerin bulunması sonuç elde etmede yetersiz kalmaktadır.

Çevre Kanunu tekrar gözden geçirilerek İlçelerde, dolayısıyla Tarsus gibi nüfusu 200.000’leri geçen ilçelerde çevre konularını koordine edecek, etkin işbirliğini sağlayacak güçlü çevre teşkilatının kurulması bir ihtiyaçtır. Değişik resmi ve özel kuruluşların müstakil çalışmaları kuvvetlerin bölünmesine neden olmakta ve istenen verimli netice alınamamaktadır.

Bakanlıkça uygun görülecek kurum ve kuruluşlar teşkil edilirken, Kanun ve Yönetmelikle düzenlenirken teşkilat yapısının ve görevlerin tespitinin bilimsel veriler dikkate alınarak çok hassas yapılması gerekli görülmektedir.

Tarsus’ta sivil toplum kuruluşlarının ve akademik dünyasının Tarsus ve çevresinin biyolojik zenginliklerini tespiti ile bunların korunması için girişimcilerin de örgütlenmeleri ve strateji saptamaları zorunlu hale gelmiştir.

Tarsus'ta kışın hava kirliliğine mani olabilmek için kalitesiz kömür dağıtımına son verilmesi ve LPG, güneş enerjisi, su enerjisi gibi dumansız yakıt sistemine geçilmesi acil olarak yapılması gereken işlerden birisidir.

3. Öneriler

Tarsus'ta çevre sorunlarının çözülebilmesi amacıyla, öneriler özet olarak aşağıya çıkarılmıştır:

3.1. Sanayide ve meskenlerde kömür kullanımına son verilerek havagazı, güneş enerjisi, su enerjisi gibi dumansız yakıt sistemine geçilmesi,

3.2. Akaryakıt istasyonlarının denetimlerinin sıklaştırılması, tüm sanayi tesislerinde çevre dostu tekniklerin kullanımının sağlanması, atıkların alt yapı tesislerinin kurdurulması, ruhsatsız taşocağı açılmaması, faaliyetine izin verilenlerin ise teknik şartlarına uygun olarak işletilmesi.

3.3. Çevre Kanununun ve bu kanuna göre çıkarılan mevzuatın uygulanmasında odak noktası Bakanlık ve Valiliklerdeki İl Çevre ve Orman Müdürlükleridir. İlçelerde ise çevre ile ilgili işlemler çeşitli müdürlükler ve belediye aracılığıyla yapılmaktadır. İlçe bünyesinde eşgüdümü sağlayacak ve kontrolleri yapacak bir çevre organizasyonu kurulması, bu organizasyonun sadece yaptırım uygulayıcı değil, her kesimin çevre konusundaki bilgi ve eğitim taleplerine cevap verebilecek nitelikte olması,

3.4. Anız yakılmasıyla ilgili olarak Çevre Kanununda bulunan maddenin ve yaptırımların gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi; anız toplama aletinin kullanımının zorunlu kılınması,

3.5. Çevre ile ilgili tüm konularda etkin denetim yapılabilmesi ve yaptırımların objektif olarak herkese uygulanabilmesi için Çevre Kanununda yeni düzenlemeler yapılması,

3.6. Arıtma, dinlendirme ve bertaraf etme tesis ve sistemlerinin modernizeye tabi tutulması; atık suların arıtıldıktan sonra tarım ve sanayide kullanılması; sanayi tesisleri ve evsel atıkların (sıvı ve katı atıklar) bilimsel bir şekilde toplanması, taşınması ve imha edilmesi; kontrollerin devamlı yapılması, yasal yaptırımların toleranssız bir şekilde uygulanması,

3.7. Boş sahalara ağaç dikilerek ormansız yer bırakılmaması,

3.8. Ses/gürültü, titreşim ve elektromanyetik kirliliğe neden olan tesislerin şehir dışına taşınması; Araçların, şantiyelerin, endüstri tesislerinin, şehir içinde ses çıkaran sosyal etkinliklerin ses ve titreşim standartlarının ve limitlerinin belirlenerek ilgililerce kontrollerinin devamlı yapılması, kurallara uymayanlara yaptırımların uygulanması,

3.9. Kurumlar arasında sıkı bir işbirliği ve koordinasyon sağlanması; çevre yaptırımlarının yapılması ve işletilmesinde devletin ayırdığı fonlara destek olmak amacıyla özel

sektörün de finansal olarak katılımlarının sağlanması, toplanan fonların bir plan dahilinde kullanılması.

3.10. Tarımda aşırı, bilinçsiz ve zararlı ilaçlamanın önüne geçebilmek için ilgililere hem eğitim verilmesi, hem de kontrollerin eksiksiz bir şekilde yapılması,

3.11. Tarsus'un plaj bölgesinin sıkı denetim altına alınması; Adana yönünden gelen kirli suların ve atıkların Berdan Çayına ve denize karışmasının önlenmesi, bütün akarsu yataklarının ve çevresinin düzenlenmesi,

3.12. Bitkilerin, hayvanların ve tüm canlıların koruma altına alınmasıyla nesillerinin yok olmasının önlenmesi, bu konularda yükümlülüğü bulunan kurum ve kuruluşların çalışmalarını planlamaları ve bu planlarını program haline getirerek uygulamaları,

3.13. Berdan Çayı ve Barajı ile akarsu havzalarının kamulaştırılarak tel örgülerle çevrilmesi, görevlilerden başka hiç kimsenin girmesine izin verilmemesi

3.14. Çevre konularıyla ilgili olarak bilimsel ölçümlerin yapılabilmesi için laboratuvar sisteminin kurulması, yeterli ve eğitimli personel ile en son teknoloji ürünü kontrol cihazlarının kullanılması; elde edilen bulguların halka duyurulması; standart dışı durumlar için önlemlerin alınması,

3.15. Hava, ses/gürültü kirliliği yapan araçların trafikten men edilmesi,

3.16. Tarsus'un Kurbanlı Köyü Özelinde Kurulması Planlanan "Doğu Akdeniz Endüstriyel Katı Atık Bertaraf Etme Tesisine" ait kararların bilimsel veriler ışığı altında, tüm ilgili kurumlarla koordine edilerek objektif bir şekilde, siyasi baskılardan ve siyasi polemiklerden uzak olarak çözülmesi, tesisin kuruluşunu ve işletilmeye başlanmasını takiben, süratle bu tesisin Çevre Yasasına uygunluğunun kontrol ve denetimini yapacak, çevreye verdiği zararı takip ve incelemeye alacak bir organizasyonun Tarsus Kaymakamlığına bağlı olarak kurulması ve periyodik kontrol raporlarının sürekli olarak değerlendirilmesi,

3.17. Tarsus'un modern şehircilik planlarına göre geliştirilmesi, ara sokakların da genişletilmesi,

3.18. D-400 ve D-750 yollarının etrafındaki görüntü kirliliğinin yok edilerek, estetik bir güzelliğe kavuşturulması,

3.19. Şehir içindeki binaların üstüne veya etrafına monte edilen güneş enerjisi, TV antenleri gibi eklentilerin görüntü kirliliğine neden olmayacak şekilde yapılması, kontrol edilmesi ve kurallara uymayanlara yaptırım uygulanması,

3.20. Çevre konusunda okul öncesi eğitime başlanması; okullarda, televizyon, radyo ve internette çevre ile ilgili programların yapılması zorunluluğunun getirilmesi, Halk Eğitim Merkezlerinde kurslar, konferanslar ve toplantılar düzenlenmesi,

3.21. Kentleşmenin sağlıklı olması, göçlerin önlenmesi ve nüfus baskısının azaltılabilmesi için Tarsus'ta "Çevre Düzeni", "Acil Durumlar Planı" tamamlanarak devamlı güncelleştirilmesi ve kamuoyuna duyurulması; ekolojik değeri hassas olan alanların biran önce belirlenerek harita üzerinde kamuoyuna açıklanması, konuyla ilgili alternatif planların da hazırlanması,

3.22. Çevre Kanununda yapılan son değişikliğe göre belediye sınırları içinde "Çevre Denetim Yetkisi" ile "İdari Para Cezası Uygulama ve Faaliyeti Durdurma Yetkisi" belediyelere devredileceğinden, Tarsus Belediyesinin "Çevre Denetim Birimini" ve diğer birimleri geliştirmesi, çalışma esaslarını belirlemesi ve devir yetkisini tamamlaması,

3.23. İşletmelerin çevre koruyucu tesislerinin projelendirme aşamasından başlayarak, bu tesislerin kuruluşları ve işletilmeleri esnasında konuyla ilgili eğitim görmüş uzman kişiler istihdam edilmelidir. Tüm görevli personelin çalışma usullerini gösteren "İş Standartlarının" yapılması ve bunların gelişen durumlara göre yenilenmesi, uygulanması ve kontrolü şarttır. "Kanunu bilmemek mazeret değildir" kuralı mevcut ise de, herkesin kanunları takip etmesi ve bilmesi çok güçtür. Resmi görevliler ve vatandaşlar ilgileri oranında eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. İlçelerdeki Halk Eğitim Merkezlerinde eğitim programlarının yapılması ve uygulanması ile herkesin görevlerinin ve sorumluluklarının anlatılması,

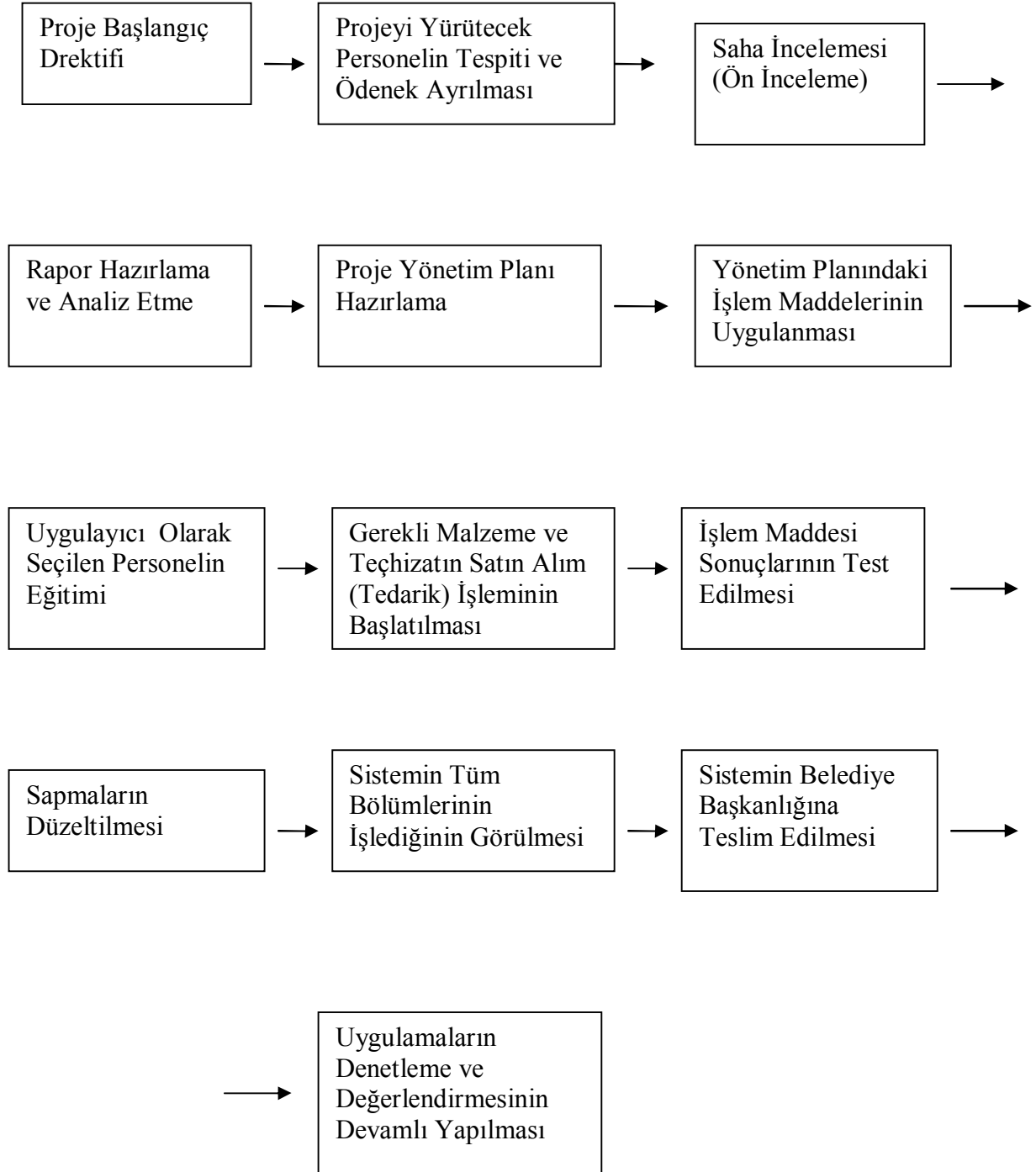
3.24. Çevre konusuyla ilgili olarak başta Anayasa, Çevre Kanunu, Ceza Kanunu, Kanun Hükmünde Kararnameler, Tüzükler, Yönetmelikler, Tebliğler ve Milletlerarası Anlaşmalar gibi tüm çevre mevzuatının görevli ve ilgili her kademedede bilinçli olarak uygulanması-uygulattırılması, kurallara uymayanlar için yaptırım hükümlerinin yerine getirilmesi,

3.25. Yeni fikirleri uygulamaya sokacak, aksaklıkları ve yanlış uygulamaları düzeltecek, dünyadaki gelişmeleri projelendirerek Tarsus'a uygun hale getirecek "Reorganizasyon ve Modernizasyon" ünitesi oluşturulması, Tarsus'un çevre sorunlarının çözümüne esas olacak unsurlardır. Bu ünite Tarsus Belediye Başkanına doğrudan bağlı olarak çalışmalıdır. Reorganizasyon ve modernizasyon çalışmaları sonunda "Çevre Yönetim Sistemi" kurulup uygulamaya geçildiğinde de yine Belediye Başkanına bağlı bir ünite olarak görevine devam etmelidir. Proje tamamlanıncaya kadar çevre ile ilgili birimlerden projeyi yürütecek personel seçilmeli ve eğitilmelidir. Projenin gerçekleştirilmesi için ödenek önceden ayrılmalıdır. Önce bu ekip tarafından saha araştırması yani çevre incelemesi yapılmalıdır. İnceleme sonuç raporuna göre "Yönetim Planı" hazırlanmalıdır. Bu plana göre programlar oluşturularak işlem maddelerinin uygulanmasına geçilmelidir. Uygulamalar belirlenecek sürelerde test edilmelidir. Projeyi yürüten eğitimli personel, sistemin çeşitli alanlarında görev alacak personeli seçerek onların eğitimlerini tamamlatmalıdır. Eğitilen bu personel görevde

devamlı olarak çalışmalı ve kendilerinden sonra görev alacakları da “Görev Başı Eğitime” tabi tutmalıdır. Sistemin işleyişini kontrol edecek “Denetleme Birimi” oluşturulmalıdır. Projenin test safhasında başarılı olanlar uygulamalarını devam ettirmelidir. Bunlarla ilgili yönergeler hazırlanarak ilgililere dağıtılmalıdır.

Yukarıda özet olarak açıklanan proje safhalarını aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

KAYNAKÇA

AB Katılım Ortaklığı Belgesi Gayri Resmi Dokümanı Tercümesi, Dışişleri Bakanlığı.
<http://www.mfa.gov.tr/Turkce41/grupa/ab/abah/gayriresmiaçiklama/htm.01.04.2004>

Abay, Muhsin; Çevre Bilinci, Makale, Türkiye Gazetesi, 3 Mayıs 2006, s:12

Akgündüz, Ahmet ve diğerleri;1993;Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf, Tarsus'ta Coğrafi Durum; Cihan Neşriyat ve Matbaacılık; Tarsus, s:533-556

Akıllıoğlu, Tekin; "Gökova Kararı Üzerine Gözlemler"; Amme İdaresi Dergisi; C:19; S:3; Eylül 1986; s:158

- "Temel Haklar Gelişmesi Üzerine Bazı Düşünceler", AÜSBFD, C:XLIV, N:1-2, Ocak-Haziran, 1989, Ankara, s:161-194

Akıncı, Müslim,. 1996; Oluşum ve Yapılanma Sürecinde Türk Çevre Hukuku, Hukuksal Yaklaşımlarda Çevre ve Yargı Kararlarında Çevre; Kocaeli Kitap Yayıncılık Ltd.Şti.; İzmit; s:125-193 ve 273-309.

- 21 nci Yüzyıla Doğru Çevre Sorunsalı, Türk Çevre Hukuku, Kocaeli Kitap Kulübü, Ceylan Matbaacılık, 1996, İzmit, s:30-73, 86-87

Akşit, Halil İbrahim, Türkiye'de Çevre Sorunları ve Hukuki Sorumluluk, Y.Lisans Tezi, No:57-57, İstanbul Üniversitesi Sos. Bil. Enst., 1992, s:42-47

Amme İdaresi Dergisi, Eylül 1986, C:19, S:3, s:150

Anadol, Kemal, Termik Santrallere Hayır, V Yay., 1991, Ankara, s:47

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, 1988, Ankara, S:24, s:80-100

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi; 2005, S:41, s:97 ve 133.

Arslantürk Zeki, Araştırma Metod ve Teknikleri, M.Ü.İ.F. Yayını, 1995, İstanbul, s:47

Aybay, Aydın, "Çevre ve Hukuk", İnsan Çevre Toplum, 1997, Ankara, s:211-215, 309-322

Berkes Fikret, Kışlalıoğlu Mine, Ekoloji ve Çevre Bilimleri, Dördüncü Basım, 2003, İstanbul, s:13-16

Bilge Seven, Abdullah Kemal, Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitabevi, 1982, İstanbul, s:3

Birleşmiş Milletler Konferansı İnsan Hakları Raporu, Stockholm, 5-16 Haziran 1972, No: E.73.II.A.14

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu, Rio de Janerio, 3-14 Haziran 1992, EK-1, Çevre ve Kalkınma Rio Bildirisi
http://www.north_cyprus.net/tkctc/kurumlar//efcetd/rio_deklarasyonu.htm

- Büyük Kültür Ansiklopedisi; 1984; Başkent Yayınları; Ankara, Cilt:11; s:4366-4367.
- Cepel, Naci; Doğa, Çevre, Ekoloji ve İnsanoğlunun Ekolojik Sorunları, 1992, İstanbul, s:209
- Çevre Bakanlığı, 1998; “Türkiye’nin Çevre Konusunda Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler”; Şahin Matbaacılık Ltd.Şti; Ankara.
- Çevre Bakanlığı; 2002; “Çevre El Kitabı”; Aydoğdu Ofset Matbaacılık Ltd. Şti, Ankara, s:7-58 ve 87-92.
- Çevre ve Orman Bakanlığı; (2004); “Türkiye’nin Çevre Atlası”; Ankara; s:413-415.
(<http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/atlasin-metni.pdf> ve <http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/yerlesimvenufus.pdf>.)
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007 “İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi”, 2007, Ankara, s:3-38
- Çevre Kanunu, No:2872, Tarihi: 09.08.1983, (R.G. Tarih:11.08.1983, S:18132)
- Çevre Kanunu ve İlgili Mevzuat, Lebib Yayınları, Seri:III, C: III/1 ve III/2, İstanbul, 2006
- Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, No:5491, Tarih, 26.04.2006 (R.G.,Tarih 13.04.2006,S:26167)
- Çevre Kurulu Raporu; 1993; Dünya’da ve Türkiye’de Çevre Sorunları; TOBB Yayını; Ankara; No: 246, Bölüm:10; s:15-80 ve 98-145.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, R.G., Tarih:16.12.2003, S:25318
- Çörtoğlu Semra, Çevre Sorumluluk Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı, Y.Lisans Tezi, 2001, Ankara, s:2-8
- Dabak, Fatma Neslihan, Türk Çevre Hukukunda Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, Y.Lisans Tezi, 1998, Kocaeli, s:3-4
- Danıştay Dergisi, “Yargı Kararları”, S:4, 1988, s:72-75 ve 347-363
- Danıştay Dergisi; “Yargı Kararları”; S:3, 2004; s:188-189.
- Danıştay Dergisi; “Yargı Kararları” Yıl:35, S:109; 2005; s:48-375.
- Danıştay Dergisi; “Yargı Kararları”; S:111. 2006; s:41-425.
- Danıştay Dergisi “Yargı Kararları”; S:112; 2006; s:276-279.
- Dokuzuncu Kalkınma Planının (2007-2013) Onaylandığına İlişkin Karar; Karar No: 877, Karar Tarihi 28/06/2006; R.G. tarih 01/07/2006; S:26215; s:28
- Edge Hill University, Learnign Services, “SPSS: Introduction, Statistical Analysis Program”, (<http://www.edgehil.ac.uk/sites/learnserv/HelpSup/quides/LT15.pdf>)

Ertay Sami, Çevre Hukuku, 1997, İzmir, s:47

Ertürk Hasan, Çevre Bilimlerine Giriş, 1994, Bursa, s:59-60

Gemalmaz, M.S., “İstanbul Barosu Dergisi”, Çevre Koruma Sorunu, Çevre Hukuku ve Çevre Yasasının Düşündürdükleri, 1987, İstanbul, C:61, s:59-55

Görmez, Kemal; 2003; Çevre Sorunları ve Türkiye; Gazi Kitabevi Tic. Ltd.Şti.; s:12-25, 81-82, 98-99, 140-143, 155-178.

Güleç, Hüseyin Başol; 1995; Çevre Hukukunda Mülki İdare Amirinin Yetki ve Sorumlulukları (Yüksek Lisans Tezi); İstanbul Üniversitesi; Hukuk Fakültesi; İstanbul; No:23017, s:45-117 ve 163-187.

Güncel Hukuk; 2006; “Çevre Hukuku ve Yaşam”; Aylık Hukuk Dergisi; S:6; s:13-25

Güner, M.Oğuz; Saraçoğlu, Erdal; Adana Çevre ve Sanayi Semineri; ÇED Mevzuatı; TİSK Yayınları; 2003; Ankara; s:45-59.

Gürpınar, Erol, Çevre Sorunları, 1992, İstanbul, s:13

Hamamcı Can, İnsan Çevre Toplum, Çevrenin Uluslararası Boyutları, İmge Yayınevi, 1997, Ankara, s:405

Helfferich, Barbara; “AB. nde Türkiye Görünümü”, Çevre Aday Ülkelerinin Kaydettiği İlerlemeler; 2006; S:4; s:7-9

<http://www.viterbo.edu/personalpages/faculty/dwillman/P230-sur-meth.htm>, 31.05.2006

Hürriyet Gazetesi, 26 Mart 2006, s:10

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV); “Avrupa Komisyonu 2006 Yılı Önceliklerini Açıkladı”; İKV Yayını; Ankara; s:3

Jardins, J.R.D., Çevre Hukuku Etiği, İmge Kitabevi, 1 nci Baskı, 2006, Ankara, s:198-199, 301-303, 511-518

İşveren Dergisi, Türkiye İşveren Sendikaları Federasyonu Haziran 2006, C:44, S:9, s:16-19

Kaboğlu, İ.Ö., “DÜHF Yayını” Kolektif Özgürlükler, 1989, Diyarbakır, s:176

- Dayanışma Hakları, TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, 1 nci Baskı, 1996, Ankara, s:10

- “İnsan Hakları Yıllığı”, Çevre Hakkı Üzerine, TODAİE Yayını, 1989, Ankara, s:10-11 ve 113-114

- Özgürlükler Hukuku, 6 ncı Baskı, İmge Kitabevi, 2002, Ankara, s:532-533

- Çevre Hakkı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s:6

Kantar, Elvend. H.; 1981. Çevre Hukukunda Sorumluluk Kavramı; Çevre Hukuku Araştırmaları; TÇSV. Yayınları; Ankara: s:23-47.

Karakoyun, İlhan; 2007; “Türkiye’nin Çevre Konusunda AB Müktesabı’na Uyumu”; www.icisleri.gov.tr/tid/dergi/445173202.doc.

- Keleş Ruşen, Aybay Aydın, İnsan Çevre Toplum, İkinci Baskı, İmge Kitabevi, 1997, Ankara, s:310-315
- Keleş Ruşen, Ertan Bülent, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi,2002, Ankara, s:70-75
- Keleş Ruşen, Hamamcı Can, Çevre Politikası, Beşinci Baskı, İmge Kitabevi, 2005, Ankara, s:29-31, 34-35, 189-197, 201-206, 281-294, 400-405
- Kiss A. ve Shelton D., International Environmental Law, Transnational Publishers, Inc.1991, New York
- Kyoto Sözleşmesi; 2007; <http://www.turktekno.net/index.php/content/view/180/116>
- Lugano Convention Of Civil Liability For Damage Resulting From Activities Dangerous to the Environment, June 21, 1973, s:32; II.M.1993, s:1278
- Madenci, Feramuz; 2001;Orman ve Orman Köylerinin Yapısı, Sorunlar ve Çözüm Önerileri; Yüksek Lisans Tezi; Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ankara; s:8-9, 85-88, 220-221
- Mersin İli Çevre Durum Raporu; 2004; Mersin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Etki Reklam A.Ş.; Mersin.
- Moussis, Nicholas; 2004; Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi; Mega Press; İstanbul; s:337-361.
- Oktar Tahsin, Çevre Kirliliği, 1989, İstanbul, s:38
- “15 Soruda 15 AB Politikası, Avrupa Birliğinin Çevre Politikası”; 2006; İKV Yayın No:6; s:1-28
- Özbudun, Ergün; 2005; “Devletin Ekonomik Hayata Müdahalesinin Ölçüsü”; Türk Anayasa Hukuku, Beta Basım A.Ş.; Ankara; s:126-136.
- Özden, Yekta GÜNGÖR, “Yargı ve Çevre Teknik Bülteni”, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı Yayını, Ankara, 15 Haziran 1991, S:30, s:6-7
- Özdek, E.Yasemin; 1993; İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, Türkiye’de Çevre Hakkının Uygulaması, TODAİ Enstitüsü; Ankara; s:27-70, 91-101, 123-190.
- Özkan Noyan, Doğa Koruma Rehberi, Birinci Baskı, 1995, İstanbul, s:47
- “Güncel Hukuk Aylık Hukuk Dergisi”, Yeni Çevre Kanunu Bir Adım İleri Bir Adım Geri, Haziran 2006, İstanbul, s:12-17
- Öztürk, Ferruh ve diğerleri; 2006, Enerji Üretimi ve Çevresel Etkileri; Stratejik Rapor No:14; TASAM; s:33-42 ve 55-67.
- Pazarıcı Hüseyin, Çevre Sorunlarının Uluslararası Boyutları ve Uluslararası Hukuk, 1998, Ankara, s:203
- Uluslararası Hukuk III ncü Kitap, 1994, Ankara, s:149-171

T.C. Resmi Gazete, Tarih, 04.09.1989, S:20302

T.C. Resmi Gazete, Tarih, 10.04.1996, S:22607

Rio Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Raporu, Rio De Jenario, 3-14 Haziran 1992, Ek-1

Savcı Bahri, “İnsan Hakları Armağanı, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayını”, Yaşam Hakkı ve Toplum, 1978, Ankara, s:2

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 27/06/2000 tarih ve 697 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/taslak.pdf>.

Tandoğan, Haluk, Medeni hukuk Açısından Çevre Kanunu, Çevre Kanununun Uygulanması, TÇSV. Yayını, 1987, Ankara, s:32-36

Tanör, Bülent ve diğerleri; 2004; “Ekonomik ve Sosyal Haklar”; 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku; Bs:6; Beta Basım A.Ş.; İstanbul; s:166-170.
- Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Öncü Kitabevi, 1969, İstanbul, s:131-137

T.C., Anayasası, Kanun No: 2709, Kabul Tarihi, 07.11.1982

Topçuoğlu, Metin; 1998; Çevre Hakkı ve Yargı, Yargısal Korunma; TÇV Yayın No: 27; Ankara; s:62-69 ve 151-206.

Toroslu, Nevzat, Ceza Hukuku ve Çevre, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1982, Ankara, s:13

Turgut, Nükhet; 2001; Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme); İkinci Bası; Savaş Yayınevi; Ankara, s:36-69, 146-151

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, “AB Çevre Mevzuatına Uyum Süreci”, TÜSİAD Yayını, İstanbul, Eylül 2002, s:19-20

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu; 2003; http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle_03.pdf.102.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni; 2004; <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>.

Ural, Engin; “Çevre ve Hukuk TÇSV Yayını”; Önder Matbaası; 1981; Ankara; s:13-35 ve 54-117.

- “Ankara Barosu Dergisi”, Çevre Hukukunun Gelişmesi, 1980, Ankara, s:3 ve 359-363

Ünlü, Halil; “Çevre Mevzuatı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, 2007; www.turcek.org.tr/baroseminer.htm.

Yargıtay Kararları Dergisi, C:15, S:5, Mayıs 1989, s:646-648

Yargıtay Kararları Dergisi, C:17, S:6, Haziran 1991, s:832-833

Yorganlık, Ahmet, Çevre Sorumluluk Sigortası, 1998, Ankara, s:73-74

Walsh, Bryan, “Kyoto, Heal Thyself”, Time, Vol.169, No:5, January 29, 2007, p:25

Wunsh, Carl, “A Hot Topic, On Climate Change”, The Economist, Volume 380, Number 8497, Sept-Oct. 2006, p:18-19

EK-1

“TARSUS’TA ÇEVRE SORUNLARIYLA İLGİLİ UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA” KONUSUNA AİT OLARAK TARSUS’UN KAMU KURUMLARINDAKİ YÖNETİCİLERİ, SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SORUMLULARI ve BAZI MESLEK MENSUPLARI İÇİN HAZIRLANAN ANKET SORULARI

Aşağıdaki anket soruları; Tarsus’ta Çevre Sorunlarıyla İlgili Uygulamalı Bir Araştırma için yapılan akademik çalışmayla alakalıdır. Lütfen soruları işaretleyiniz ve ilgili yerlere kendi düşüncelerinizi yazınız. Soruların doğru cevabı, sizin içten kanılarınız olacaktır. Yardımlarınız ve gayretleriniz için teşekkürlerimi saygılarımla sunarım.

ÇEVRE KANUNUN DEĞİŞİKLİĞİ İLE İLGİLİ KISA AÇIKLAMA

Çevre ile ilgili olarak 1982 Anayasası’nın 56 ncı maddesi “Sağlıklı ve Düzenli Bir Çevrede Yaşama Hakkını”, 65 nci maddesi “Devletin İktisadi ve Sosyal Ödevlerinin Sınırlarını” öngörmektedir. 1983 tarih ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nda, 2006 tarih ve 5491 Sayılı Kanun ile bazı değişiklikler yapılarak çevre konusu yeniden ele alınmıştır.

Buna göre Çevre Kanunu’nun 1 nci, 2 nci, 3 ncü, 4 ncü, 5 nci, 9 ncu, 10 ncu, 11 nci, 12 nci, 13 ncü, 14 ncü, 15 nci, 18 nci, 20 nci, 23 ncü, 24 ncü, 25 nci, 26 ncı, 28 nci, 30 ncu ve 31 nci maddelerinde değişiklik yapılmış; 9 ek madde, 6 geçici madde ilave edilmiştir. Yapılan değişikliklere göre:

1 nci Madde: Kanun’un amacı “Bütün Canlıların Ortak Varlığı Olan Çevrenin, Sürdürülebilir Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri Doğrultusunda Korunmasını Sağlamaktır” şeklinde belirtilmiştir. **2 nci Madde’de** çevrenin korunması ile ilgili birçok terim tanımlanarak, Kanunda geçen terimlerin anlamında tereddüte düşülmesi önlenmeye çalışılmıştır. **3 ncü Madde** ile çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin “İlkelerin” kapsamı genişletilmiştir. **4 ncü Madde** “Yüksek Çevre Kurulu” başlığı ile beraber değiştirilmiş, Kurulun kimlerden oluşturulacağı belirtilmiştir. **5 nci Madde’de** Yüksek Çevre Kurulunun görevleri sayılmıştır. 6 ncı, 7 nci ve 8 nci Maddeler değiştirilmemiştir.

9 ncu Madde: “Çevrenin Korunması” başlığını taşımakta olup, doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran “Ekosistemin” korunmasında Üniversiteler ve Sivil Toplum Örgütlerinin görüşlerinin alınması gerekliliği vurgulanmıştır. “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)” başlıklı **10 ncu Madde**’nin içeriği değiştirilerek, yaptığı faaliyetler sonunda çevre sorunlarına neden olabilecek Kurumların Çevresel Etki Değerlendirme Raporu ve Proje Tanıtım Dosyası hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. **11 nci Madde** “İzin Alma, Arıtma ve Bertaraf Etme Yükümlülüğü” konularını kapsamaktadır. “Denetim, Bilgi Verme ve Bildirim Yükümlülüğü” başlığını taşıyan **12 nci Madde’de**, çevre unsurları üzerinde tesir ve atık bırakabilecek faaliyetleri gerçekleştirenlerin, bu faaliyetleri ve sonuçları hakkında bilgi verme ve bildirimde bulunma yükümlülüğü esasa bağlanmıştır.

Çevre unsurları ve canlı yaşam üzerinde ciddi tehlike oluşturma ve sonuçlarının tespitinde güçlük veya imkansızlık çekilen birçok zararı meydana getirme özelliği olabilecek kimyasal maddeler ile atıkların daha baştan denetim ve kontrol altına alınmasını amaçlayan **13 ncü Madde** “Tehlikeli Kimyasallar ve Atıklar” başlığını taşımaktadır.

14 ncü Madde: Gürültü ve Titreşim Kirliliğini, **15 nci Madde** Çevre Konusundaki Kanun ve Yönetmeliklere Aykırı Faaliyetlerin Durdurulmasını öngören hükümleri içermektedir. 16 ncı, 17 nci ve 19 ncu Maddeler’de değişiklik yapılmamıştır.

18 nci Madde: “Çevre Katkı Payı Alınması, Diğer Gelirler ve Bütçe Ödenekleri” **20 nci ve 23 ncü Maddeler** “İdari Nitelikteki Cezaları” ayrıntılı bir şekilde hükme bağlamıştır. İdari yaptırımlarla ilgili hususlar **24 ncü ve 25 nci Maddelerde**; adli nitelikteki cezalar **26 ncü Madde’de**; teşvik tedbirleri **29 ncu Madde’de**; bilgi edinme ve başvuru hakkın **30 ncu Madde’de** yeniden düzenlenmiştir.

A. ÇEVRE İLE İLGİLİ GENEL KONULAR ve MEVZUATA AİT SORULAR:

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Sizce Çevre Kanununda 26/04/2006 tarih ve 5491 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler Çevre Sorunlarını Çözmeye Elverişli midir?		
2. Sizce Çevreyi Korumak ve İyileştirmek için Çıkarılan Tüm Yasal mevzuat (Kanun, Yönetmelik, Tüzük, Yönerge, Talimat vb.) Uygulayıcılara, Sivil Toplum Kuruluşlarına ve Vatandaşa Ulaştırılıyor mu?		
3. Resmi Kuruluşlar ve Sivil Toplum Kuruluşları ile Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Tamamen Bertaraf Edilmesi İçin Yeterli Koordinasyon (Eşgüdüm) Sağlanıyor mu?		
4. Yasal düzenlemeler hakkında uygulayıcılar eğitiliyor mu?		
5. Yasal düzenlemeler hakkında vatandaşlar eğitiliyor mu?		
6. Tarsus Bölgesinde çevre mevzuatı eksiksiz bir biçimde uygulanmakta mıdır?		
7. Yukarıdaki soruya yanıtınız “HAYIR” ise uygulanmadığının nedenlerini aşağıya maddeler halinde lütfen yazar mısınız?		
8. Sizce Tarsus Bölgesinde çevre ile ilgili yöneticiler ve uygulayıcılar ile halk tarafından “İnsan-Çevre” ilişkisinin önemi bilinmekte midir?		
9. Bölgenizin “çevre düzeni planı” mevcut mudur?		
10. Bölgenizde, Çevre Kirliliğini Önleme Fonundan Kredi Kullanılmakta mıdır?		
11. Bölgenizde Son Bir Yıl İçinde Kaç Adet “Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Proje Tanıtım Dosyası” Hazırlanmıştır?		
12. Çevreye Olumsuz Etkisini Azaltmak ve Tamamen Ortadan Kaldırmak İçin Bölgenizde Olabilecek Tüm Afetlerde uygulanabilecek “Acil Durum Planınız” var mıdır?		
13. Çevre Koruması ve İyileştirmesi Açısından “Çevresel Etki Değerlendirmesi” İlkesinin Uygulanmasına Yönelik Olarak Bölgenizde Son Bir Yılda Kaç Adet Ruhsat Verdiniz? Lütfen yazar mısınız?		
14. ÇED Konusunda ilgili başka sorunlar söz konusu ise lütfen aşağıya maddeler halinde yazar mısınız?		

B. ARITMA, DİNLENDİRME ve BERTARAF ETME TESİSLERİ

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Sorumluluk Bölgenizde Atık Su Dinlendirme, Arıtma ve Bertaraf Etme Sistemi Var mıdır?		
2. Sorumluluk Bölgenizde Atık Su, Dinlendirme, Arıtma ve Bertaraf Etme Tesisi Varsa Yeterli midir?		
3. Atık Sular Açısından Bölgenizde Sanayi Tesisleri ve Diğer Kirletici Kaynaklar Kontrol Altında mıdır?		
4. Bölgenizdeki Atık Su Dinlendirme, Arıtma ve Bertaraf Etme Sistemleri Çalışmakta mıdır?		
5. Bölgenizde Kanalizasyon Sistemi Mevcut mudur?		
6. Bölgenizde Atık Su Geri Dönüşüm Sistemi Mevcut mudur?		
7. Bölgenizdeki Sanayi tesislerinin ve Meskenlerin Hepsinde Atık Havuzu/Çukuru var mıdır?		
8. Bölgenizdeki Atık Havuzları/Çukurları İhtiyacı Karşılıyor mu?		
9. Atık Havuzlarını/Çukurlarını Boşaltma İçin Yeterli Vidanjör Mevcut mudur?		
10. Bölgenizde Kanalizasyon Mevcut Değilse ve Vidanjör Kullanılıyorsa Atıklar Nereye Boşaltılıyor?	Boş arazilere	
11. Konuyla ilgili başka hususlar söz konusu ise lütfen aşağıya yazar mısınız?		

C. HAVA KİRLİLİĞİ

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Bölgenizde Havaya Duman, İs, Koku, Partiküller ve Su Buharı vb. Yayarak Hava Kirliliğine Neden Olan Sanayi Tesisleri veya Başka Tesisler/Kaynaklar Mevcut mudur?		
2. Bölgenizde Bir Yıl İçinde Hava Kirliliğine Neden Olan Yeni Tesisler Kuruldu mu?		
3. Bölgenizde Bir Yıl İçinde Hava Kirliliğine Neden Olan Yeni Tesisler Kurulduysa İsimlerini Aşağıya Yazar mısınız?		
4. Bölgenizdeki Sanayi Tesisleri ve Diğer Yapılar Çevre Kirlenmesine Engel Olmak İçin Standartlarına Uygun Filtre Takıyor mu?		
5. Baca Filtresi Takmayan Kurum, Kuruluş ve Kişiler Varsa Yasalardaki Yaptırımlar Uygulanıyor mu?		
6. Sanayi Tesislerinden Başka Hava Kirliliğine Neden Olan Tesisler ve Yapılar Mevcut mu?		
7. Bölgenizde Hava Kirliliğine Neden Olan Duman ve Diğer Kirlilik Kaynaklarını Yokedicı Önlemler Alınıyor mu?		
8. Bölgenizde Bir Yıl İçinde Hava Kirliliğine Neden Olan Tesis Sorumlularına ve Konut Sahiplerine Yaptırım Uygulandı mı?		
9. Tarsus Şehir İçinde Son Bir Yılda Hava Kirliliğine Neden Olan Araçlar Tespit Edildi mi? Hakkında Ne Gibi İşlemler Yapıldı Lütfen Aşağıya Yazar mısınız?		
10. Tarsus Şehir İçinde Araçların Sebep Olduğu Egzost, Ses ve Görüntü Kirliliğine Engel Olmak İçin İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Bölge Trafik Amirliği ile Koordinasyon Sağlanmakta mıdır?		
11. Bölgenizde Hangi Tür Çevre Kirliliği Söz Konusudur? Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		

12. Bu Konuyla İlgili uygulamadan Doğan Başka Sorunlar Söz Konusu İse Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		

D. ANIZ YAKILMASINDAN KAYNAKLANAN KİRLİLİK

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Anız Yakanlara Karşı Mevcut Olanaklarla Engel Olunabiliyor mu?		
2. Anız Yakılmasına Sizce İdare Göz Yummakta mıdır?		
3. Yasal Düzenlemeler Anız Yakanlara Yaptırım Öngörüyor mu?		
4 Bölgenizde Son Bir Yıl İçinde Anız Yakanlara Ne Gibi Cezalar Verildi. Lütfen Aşağıya Yazarmısınız?		
5. Bölgenizde Son Bir Yıl İçinde Anız Yakanlardan Adli Mercilere Sevk Edilen Oldu mu?		
6. Yukarıdaki Sorunun cevabı “EVET” ise Sayısını Lütfen Yazınız.	Bilmiyorum	
7. Sizce Bölgenizde Anız Yakılmasına Neden Engel Olunamamaktadır? Lütfen Aşağıya Yazınız.		
8. Konuyla İlgili Başka Sorunlar Söz Konusu İse Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		

E. BİTKİLER VE HAYVANLAR

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Bölgenizde Nesli Tükenmek Üzere Olan Bitki ve Hayvan Türleri Mevcut mudur?		
2. Bölgenizde Nesli Tükenmek Üzere Olan Bitki ve Hayvan Türleri Mevcut İse, Bu Duruma Mani Olmak İçin Önlemler Alınmış mıdır?		
3. Tarsus Plaj Bölgesinde, Deniz Kaplumbağalarının Yumurta Bırakma ve Yavrulama Dönemlerinde Tedbirler Alınmakta mıdır?		
4. Bölgenizde Nesli Tükenmek Üzere Olan Bitki ve Hayvan Türleri Mevcut İse Lütfen İsimlerini Bir Liste Halinde Aşağıya Yazar mısınız?		
5. Bölgenizde Mevcut Bitki ve Hayvanlar Konusunda Başka Ne Gibi Sorunlar Vardır? Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		

F. LABORATUAR SİSTEMİ

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Bölgenizde Çevre Kirliliklerini Ölçebilecek Laboratuar Mevcut İse İsimlerini Lütfen Aşağıya Yazar mısınız?		
2. Laboratuar Sistemi Mevcut İse Techizatı Yeterli midir?		
3. Laboratuar veya Laboratuarlarda Görev Yapacak Yetişmiş Personel Kadrosu ve Mevcudu Var mıdır?		
4. Laboratuar veya Laboratuarlarda Görev Yapan Personel Yeterli Eğitim Almış mıdır?		
5. Konuyla ilgili başka sorunlar söz konusu ise lütfen aşağıya maddeler halinde yazar mısınız?		

G. TEHLİKELİ KİMYASALLAR ve TIBBİ ATIKLAR

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Bölgenizde Tehlikeli Kimyasalların ve Tıbbi Atıkların Depolanması, Taşınması ve Satışı Kontrol Altında mıdır?		
2. Bölgenizde Yakıt Nakillerini ve Dolumlarını Yapanların “Mali Sorumluluk Sigortaları” Kontrol Ediliyor mu?		
3. Bölgenizde Standartlara Uygun, Kirliliği Önleyici Pazar Yerleri Var mıdır?		
4. Bölgenizdeki Pazar Yerlerinin Atıkları Hemen Temizlenmekte midir?		
5. Bölgenizde Kirliliğe Neden Olan Öder (Kirleten Öder) Prensibi Sizce Uygulanıyor mu?		
6. Herkes İşyerini, Evinin Önünü ve Yaşadığı Çevreyi Temiz Tutuyor mu?		
7. Tarsus'ta Tıbbi Atıklar Nasıl Berteraf Ediliyor? Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		
8. Konuyla İlgili Başka Sorunlar Varsa Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		

H. SES VE ELEKTROMANYETİK KİRLİLİK

SORULAR	EVET	HAYIR
1. Bölgenizde Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Mevcut mudur?		
2. Bölgenizde Ses, Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Mevcut İse Bunları Yok Edecek Sisteminiz, Kadro, Teşkilat ve Techizatınız Mevcut mudur?		
3. Bölgenizde Ses/Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Mecut İse Bunları Nasıl Yok Edebiliriz? Lütfen Aşağıya Yazınız.		
4. Sizce Bölgenizde Ses, Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirliliğinin Mevcudiyeti ve Önlenmesi İçin Resmi-Özel Kurumlar İle Halktan Şikayet Alıyor musunuz?		
5. Bölgenizde Ses, Gürültü, Titreşim ve Elektromanyetik Kirlilik Konusunda Şikayet ve Öneri Aldınız İse, Bu Kirliliğin Önlenmesi İçin Ne Gibi Önlemler Alındığını veya Alınması Gerektiğini Lütfen Aşağıya Maddeler Halinde Yazar mısınız?		
6. Konuyla İlgili Başka Sorunlar Mevcut İse Lütfen Aşağıya Yazar mısınız?		

I. SİZCE TARSUS BÖLGESİNİN YUKARIDAKİ SORULARDA DEĞİNMEDİĞİMİZ BAŞKACA ÇEVRE SORUNLARI NELERDİR? SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ İÇİN NELER ÖNERİRSİNİZ? LÜTFEN AŞAĞIYA YAZINIZ?

- Berdan barajının su toplama havzasında suni gübre kullanımının denetim altına alınması, bu havzanın erozyona karşı korunması (daha büyük kitleler) kuruluşlar el birliğiyle.

İ. TARSUS'UN KURBANLI KÖYÜ ÖZELİNDE KURULMASI PLANLANAN "ENDÜSTRİYEL KATI ATIK BERTARAF TESİSİNE" AİT SORUNLAR NELERDİR? ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİZ NELERDİR? LÜTFEN AŞAĞIYA YAZINIZ?

EK-2

ÇEVRE KANUNU

Kanun No. 2872
Kabulü: 9.8.1983

R. Gazete No. 18132
R.G. Tarihi: 11.8.1983

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ, TANIMLAR VE İLKELELER

Amaç

(1) **Madde 1** - Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır.

Tanımlar

(1) **Madde 2** - Bu Kanunda geçen terimlerden;

Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı,

Çevre korunması: Çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütünü,

Çevre kirliliği: Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkiyi,

Sürdürülebilir çevre: Gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fiziki vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi sürecini,

Sürdürülebilir kalkınma: Bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişmeyi,

Alıcı ortam: Hava, su, toprak ortamları ile bu ortamlarla ilişkili ekosistemleri,

---

(1) Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

Doğal varlık: Bütün bitki, hayvan, mikroorganizmalar ile bunların yaşama ortamlarını,

Doğal kaynak: Hava, su, toprak ve doğada bulunan cansız varlıkları,

Kirleten: Faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişileri,

Ekosistem: Canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemi,

Atıksu: Evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucunda kirlenmiş veya özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş suları,

Atıksu altyapı tesisleri: Evsel ve/veya endüstriyel atıksuları toplayan kanalizasyon sistemi ile atıksuların arıtıldığı ve alıcı ortama verilmesinin sağlandığı sistem ve tesislerin tamamını,

Arıtma tesisi: Her türlü faaliyet sonucu oluşan katı, sıvı ve gaz halindeki atıkların yönetmeliklerde belirlenen standartları sağlayacak şekilde arıtıldığı tesisleri,

Ekolojik denge: İnsan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünü,

Sulak alan: Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerleri,

Biyolojik çeşitlilik: Ekosistemlerin, türlerin, genlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin tamamını,

Atık: Herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü maddeyi,

Katı atık: Üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı atık maddeleri,

Evsel katı atık: Tehlikeli ve zararlı atık kapsamına girmeyen konut, sanayi, işyeri, piknik alanları gibi yerlerden gelen katı atıkları,

Tehlikeli atık: Fiziksel, kimyasal ve/veya biyolojik yönden olumsuz etki yaparak ekolojik denge ile insan ve diğer canlıların doğal yapılarının bozulmasına neden olan atıklar ve bu atıklarla kirlenmiş maddeleri,

Tehlikeli kimyasallar: Fiziksel, kimyasal ve/veya biyolojik yönden olumsuz etki yaparak ekolojik denge ile insan ve diğer canlıların doğal yapılarının bozulmasına neden olan her türlü kimyasal madde ve ürünleri,

Kirli balast: Duran veya seyir halindeki tankerden, gemiden veya diğer deniz araçlarından su üzerine bırakıldığında; su üstünde veya bitişik sahil hattında petrol, petrol türevi veya yağ izlerinin görülmesine neden olan veya su üstünde ya da su altında renk değişikliği oluşturan veya askıda katı madde/emülsiyon halinde maddelerin birikmesine yol açan balast suyunu,

Çevresel etki değerlendirmesi: Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları,

Proje tanıtım dosyası: Gerçekleşmesi planlanan projenin yerini, özelliklerini, olası olumsuz etkilerini ve öngörülen önlemleri içeren, projeyi genel boyutları ile tanıtan bilgi ve belgeleri içeren dosyayı,

Stratejik çevresel değerlendirme: Onaya tabi plan ya da programın onayından önce plânlama veya programlama sürecinin başlangıcından itibaren, çevresel değerlerin plan ve programa entegre edilmesini sağlamak, plan ya da programın olası çevresel etkilerini en aza indirmek ve karar vericilere yardımcı olmak üzere katılımcı bir yaklaşımla sürdürülen ve yazılı bir raporu da içeren çevresel değerlendirme çalışmalarını,

Çevre yönetimi: İdari, teknik, hukuki, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımını ve gelişmesini sağlamak üzere yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını,

Çevre yönetim birimi/Çevre görevlisi: Bu Kanun ve Kanuna göre yürürlüğe konulan düzenlemeler uyarınca denetime tabi tesislerin faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunu, alınan tedbirlerin etkili olarak uygulanıp uygulanmadığını değerlendiren, tesis içi yıllık denetim programları düzenleyen birim ya da görevliyi,

Çevre gönüllüsü: Bakanlıkça, uygun niteliklere sahip kişiler arasından seçilen ve bu Kanun ve Kanuna göre yürürlüğe konulan düzenlemelere aykırı faaliyetleri Bakanlığa iletmekle görevli ve yetkili kişiyi,

Hassas alan: Ötrofikasyon riski yüksek olan ve Bakanlıkça belirlenecek kıyı ve iç su alanlarını,

Çevreye ilişkin bilgi: Su, hava, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile bunları olumsuz olarak etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan faaliyetler ve alınan idari ve teknik önlemlere ilişkin olarak mevcut bulunan her türlü yazılı, sözlü veya görüntülü bilgi veya veriyi,

İş termin planı: Atıksu ve evsel nitelikli katı atık kaynaklarının yönetmelikte belirtilen alıcı ortam deşarj standartlarını sağlamak için yapmaları gereken atıksu arıtma tesisi ve/veya kanalizasyon gibi altyapı tesisleri ile katı atık bertaraf tesislerinin gerçekleştirilmesi sürecinde yer alan yer seçimi, proje, ihale, inşaat, işletmeye alma gibi işlerin zamanlamasını gösteren planı,

Risk değerlendirmesi: Belirli kimyasal madde ya da maddelerin potansiyel tehlikelerinin belirlenmesi ve sonuçlarının hesaplanması önünde kullanılan yöntemler bütünü,

İyonlaştırıcı olmayan radyasyon: İyonlaşmaya neden olmayan elektromanyetik dalgaları,

Elektromanyetik alan: Elektrik ve manyetik alan bileşenleri olan dalgaların oluşturduğu alanı,

Koku: İnsanda koku alma duygusunu harekete geçiren ve kokunun algılanmasına neden olan uçucu maddelerin yarattığı etkiyi,

Hava kalitesi: İnsan ve çevresi üzerine etki eden hava kirliliğinin göstergesi olan, çevre havasında mevcut hava kirlleticilerin artan miktarıyla azalan kalitelerini,

Bakanlık: Çevre ve Orman Bakanlığını,
ifade eder.

İlkeler

(1) **Madde 3** - Çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin genel ilkeler şunlardır:

↑ a) Başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğın önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.

b) Çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğın giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar.

c) Arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşlar, karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetirler.

d) Yapılacak ekonomik faaliyetlerin faydası ile doğal kaynaklar üzerindeki etkisi sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uzun dönemli olarak değerlendirilir.

e) Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullananları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür.

---

(1) **Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.**

f) Her türlü faaliyet sırasında doğal kaynakların ve enerjinin verimli bir şekilde kullanılması amacıyla atık oluşumunu kaynağında azaltan ve atıkların geri kazanılmasını sağlayan çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanılması esastır.

g) Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir.

h) Çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve giderilmesi için uyulması zorunlu standartlar ile vergi, harç, katılma payı, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve temiz teknolojilerin teşviki, emisyon ücreti ve kirletme bedeli alınması, karbon ticareti gibi piyasaya dayalı mekanizmalar ile ekonomik araçlar ve teşvikler kullanılır.

ı) Bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan ulusal hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli teknik, idari, mali ve hukuki düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır.

Gerçek ve tüzel kişiler, bu düzenlemeler sonucu ortaya çıkabilecek maliyetleri karşılamakla yükümlüdür.

j) Çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik gerekli teknik, idari, mali ve hukuki düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır. 2690 sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu kapsamındaki konular Türkiye Atom Enerjisi Kurumu tarafından yürütülür.

İKİNCİ BÖLÜM

(1) YÜKSEK ÇEVRE KURULU VE GÖREVLERİ

Yüksek Çevre Kurulu

(2) **Madde 4** - Başbakanın başkanlığında, Başbakanın bulunmadığı zamanlarda Çevre ve Orman Bakanının başkanlığında, Başbakanın belirleyeceği sayıda bakan ile Bakanlık Müsteşarından oluşan Yüksek Çevre Kurulu kurulmuştur.

Diğer bakanlar gündeme göre Kurul toplantılarına başkan tarafından çağrılabilir.

Kurul yılda en az bir defa toplanır.

Kurulun sekretarya hizmetleri Bakanlıkça yürütülür.

(1) Bu başlığın 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(2) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yeniden düzenlenen şeklidir.

Kurulun çalışmaları ile ilgili konularda ön hazırlık ve değerlendirme yapmak üzere, Bakanlık Müsteşarının başkanlığında ilgili bakanlık müsteşarları, diğer kurum ve kuruluşların en üst düzey yetkili amirlerinin katılımı ile toplantılar düzenlenir. Bu toplantılara gündeme göre ilgili kamu kurumu niteliğindeki kuruluşların birlik temsilcileri, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri, üniversite temsilcileri ve bilimsel kuruluşların temsilcileri davet edilir.

Kurulun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar yönetmelikle belirlenir.

Yüksek Çevre Kurulunun görevleri

(1) **Madde 5** - Yüksek Çevre Kurulunun görevleri şunlardır:

- a) Etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için hedef, politika ve strateji belirlemek.
- b) Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde ekonomik kararlara çevre boyutunun dahil edilmesine imkan veren hukuki ve idari tedbirleri belirlemek.
- c) Birden fazla bakanlık ve kuruluşu ilgilendiren çevre konularına ilişkin uyumsuzluklarda nihai kararı vermek.

Mahalli çevre kurulu

(2) **Madde 6** - .....

Mahalli çevre kurulunun görevleri

(2) **Madde 7** - .....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVRE KORUNMASINA İLİŞKİN ÖNLEMLER VE YASAKLAR

Kirlenme yasağı

Madde 8 - Her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak yasaktır.

Kirlenme ihtimalinin bulunduğu durumlarda ilgililer kirlenmeyi önlemekle; kirlenmenin meydana geldiği hallerde kirlenen, kirlenmeyi durdurmak, kirlenmenin etkilerini gidermek veya azaltmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler.

- (1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yeniden düzenlenen şeklidir.
- (2) Bu madde 18.6.1984(Mük.) R.G. tarihli 222 s. Kanun Hükmünde Karamame ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Çevrenin korunması**(1) Madde 9 - Çevrenin korunması amacıyla;**

a) Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir.

b) Ülke fiziki mekanında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma kullanma dengesi gözetilerek kentsel ve kırsal nüfusun barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar planlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni planları Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Bölge ve havza bazında çevre düzeni planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

c) Ulusal mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınarak koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan hassas alanların her tür ölçekteki plânlarda gösterilmesi zorunludur. Koruma statüsü kazandırılmış alanlar ve ekolojik değeri olan alanlar, plân kararı dışında kullanılamaz.

d) Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanıp yürütüleceğini belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Bu bölgelere ilişkin plan ve projelerde; 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununun 9 uncu maddesi, 4/4/1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanununun plan onama yetkisini düzenleyen hükümleri, 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 8 inci maddesinin tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunların korunma alanlarının tespit ve tescili dışında kalan yetkileri düzenleyen hükümleri ile aynı Kanunun 17 nci maddesinin (a) bendi hükümleri uygulanmaz.

e) Sulak alanların doğal yapılarının ve ekolojik dengelerinin korunması esastır. Sulak alanların doldurulması ve kurutulması yolu ile arazi kazanılamaz. Bu hükme aykırı olarak arazi kazanılması halinde söz konusu alan faaliyet sahibince eski haline getirilir.

Sulak alanların korunması ve yönetimine ilişkin usul ve esaslar ilgili kurum ve kuruluşların görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

f) Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaktır.

g) Doğal kaynakların ve varlıkların korunması, kirliliğinin ve tahribatının önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi için gerekli idari, hukuki ve teknik esaslar Bakanlık tarafından belirlenir.

h) Ülkenin deniz, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının ve su ürünleri istihsal alanlarının korunarak kullanılmasının sağlanması ve kirlenmeye karşı korunması esastır. Atıksu yönetimi ile ilgili politikaların oluşturulması ve koordinasyonunun sağlanması Bakanlığın sorumluluğundadır. Su ürünleri istihsal alanları ile ilgili alıcı ortam standartları Tarım ve Köyşleri Bakanlığınca belirlenir.

Denizlerde yapılacak balık çiftlikleri, hassas alan niteliğindeki kapalı koy ve körfezler ile doğal ve arkeolojik sit alanlarında kurulamaz.

Alıcı su ortamlarına atıksu deşarjlarına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

ı) Çevrenin korunması ve kamuoyunda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla, okul öncesi eğitimden başlanarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı örgün eğitim kurumlarının öğretim programlarında çevre ile ilgili konulara yer verilmesi esastır.

Yaygın eğitime yönelik olarak, radyo ve televizyon programlarında da çevrenin öneme ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik programlara yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların % 20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, görev alanına giren hususlarda bu maddenin takibi ile yükümlüdür.

j) Çevre ile ilgili olarak toplanan her türlü kaynak ve gelir, tahsisi mahiyette olup, öncelikle çevrenin korunması, geliştirilmesi, ıslahı ve kirliliğin önlenmesi için kullanılır.*

Çevresel Etki değerlendirilmesi

(1) **Madde 10** - Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.

Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.

---

(1) Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

Çevresel Etki Değerlendirmesine tabi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirme-ye tabi plan ve programlar ve konuya ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

İzin alma, arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğü

(1) **Madde 11** - Üretim, tüketim ve hizmet faaliyetleri sonucunda oluşan atıklarını alıcı ortamlara doğrudan veya dolaylı vermeleri uygun görülmeyen tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri atıklarını yönetmeliklerde belirlenen standart ve yöntemlere uygun olarak arıtmak ve bertaraf etmekle veya ettirmekle ve öngörülen izinleri almakla yükümlüdürler.

Birinci fıkrada belirtilen yükümlülüğü bulunan tesis ve işletmeler ile yerleşim birimlerine;

1) İnşaat ruhsatı aşamasında bu yükümlülüğünü yerine getireceğini gösterir proje ve belgeleri ilgili kuruma sunmadıkça inşaat ruhsatı verilmez.

2) İnşaatı bitmiş olanlardan, bu yükümlülüğü yerine getirmeyenlere işletme ruhsatı ve/veya yapı kullanma ruhsatı verilmez.

3) İnşaat ruhsatına, yapı kullanma veya işletme ruhsatını haiz olmakla birlikte arıtma ve bertaraf yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, verilmiş yapı kullanma izni veya işletme izni iptal edilir.

Faaliyetlerinde değişiklik yapmayı ve/veya tesislerini büyütmeyi planlayan gerçek ve tüzel kişiler yönetmelikle belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde atıklarını arıtma veya bertaraf etme yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadırlar.

Atıksuları toplayan kanalizasyon sistemi ile atıksuların arıtıldığı ve arıtılmış atıksuların bertarafının sağlandığı atıksu altyapı sistemlerinin kurulması, bakımı, onarımı, işlahı ve işletilmesinden; büyükşehirlerde 20/11/1981 tarihli ve 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunla belirlenen kuruluşlar, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeler, bunların dışında iskana konu her türlü kullanım alanında valiliğin denetiminde bu alanları kullananlar sorumludur.

Serbest ve/veya endüstri bölgelerinde bölge müdürlükleri, kültür ve turizm koruma ve gelişme bölgelerinde, turizm merkezlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı veya yetkili olduğu birimler, organize sanayi bölgelerinde organize sanayi bölgesi yönetimi, küçük sanayi sitelerinde kooperatif başkanlıkları, mevcut yerleşim alanlarından kopuk olarak münferit yapılmış tatil köyü, tatil sitesi, turizm tesis alanları vb. kullanım alanlarında ise site yönetimleri veya tesis işletmecileri atıksu altyapı sistemlerinin kurulması, bakımı, onarımı ve işletilmesinden sorumludurlar.

(1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

Atıksu altyapı sistemlerini kullanan ve/veya kullanacaklar, bağlantı sistemlerinin olup olmadığına bakılmaksızın, arıtma sistemlerinden sorumlu yönetimlerin yapacağı her türlü yatırım, işletme, bakım, onarım, ıslah ve temizleme harcamalarının tamamına kirlilik yükü ve atıksu miktarı oranında katılmak zorundadırlar. Bu hizmetlerden yararlananlardan, belediye meclisince ve bu maddede sorumluluk verilen diğer idarelerce belirlenecek tarifeye göre atıksu toplama, arıtma ve bertaraf ücreti alınır. Bu fıkra uyarınca tahsil edilen ücretler, atıksu ile ilgili hizmetler dışında kullanılamaz.

Atıksu toplama havzasının birden fazla belediye veya kurumun yetki sahasında olması halinde; atıksu arıtma tesisini işleten kurum, atıksu ile ilgili yatırım ve harcama giderlerini kirlütenlerden kirlilik yükü ve atıksu miktarı nispetinde tahsil eder.

Atık üreticileri uygun metot ve teknolojiler ile atıklarını en az düzeye düşürecek tedbirleri almak zorundadırlar.

Atıkların üretiminin ve zararlarının önlenmesi veya azaltılması ile atıkların geri kazanılması ve geri kazanılabilen atıkların kaynağında ayrı toplanması esastır. Atık yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin esaslar, Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Geri kazanım imkanı olmayan atıklar, yönetmeliklerle belirlenen uygun yöntemlerle bertaraf edilir.

Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler evsel katı atık bertaraf tesislerini kurmak, kurdukmak, işletmek veya işlettiirmekle yükümlüdürler. Bu hizmetten yararlanan ve/veya yararlanacaklar, sorumlu yönetimlerin yapacağı yatırım, işletme, bakım, onarım ve ıslah harcamalarına katılmakla yükümlüdür. Bu hizmetten yararlananlardan, belediye meclisince belirlenecek tarifeye göre katı atık toplama, taşıma ve bertaraf ücreti alınır. Bu fıkra uyarınca tahsil edilen ücretler, katı atıkla ilgili hizmetler dışında kullanılamaz.

Üretici, ithalatçı ve piyasaya sürenlerin sorumluluğu kapsamında yükümlülük getirilen üreticiler, ithalatçılar ve piyasaya sürenler, ürünlerinin faydalı kullanım ömrü sonucunda oluşan atıklarının toplanması, taşınması, geri kazanımı, geri dönüşümü ve bertaraf edilmelerine dair yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve bunlara yönelik gerekli harcamalarının karşılanması, eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla Bakanlığın koordinasyonunda bir araya gelerek tüzel kişiliği haiz birlikler oluştururlar. Bu kapsamda yükümlülük getirilen kurum ve kuruluşların sorumluluklarının bu birliklere devrine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

Tehlikeli atık üreticileri, yönetmelikle belirlenecek esaslara göre atıklarını bertaraf etmek veya ettirmekle yükümlüdürler.

Atık geri kazanım, geri dönüşüm ve bertaraf tesislerini kurmak ve işletmek isteyen gerçek ve/veya tüzel kişiler, yönetmelikle belirlenen esaslar doğrultusunda, ürün standardı, ürünlerinin satışa uygunluğu ve piyasadaki denetimi ile ilgili izni, ilgili kurumlardan almak kaydı ile Bakanlıktan lisans almakla yükümlüdür.

Evsel atıklar hariç olmak üzere, atık taşıma ve/veya toplama işlerini yapan kurum veya kuruluşlar Bakanlıktan lisans almak zorundadır. Evsel atıkların taşıma ve toplama işlerini yapan kurum ve kuruluşlar Bakanlıkça kayıt altına alınır.

Atıksu arıtımı, atık bertarafı ve atık geri kazanım tesisleri yapmak amacıyla belediyelerin hizmet birlikleri kurmaları halinde, bu hizmet birliklerine araştırma, etüt ve proje konularında Bakanlıkça teknik ve mali yardım yapılır. Tesis yapım projeleri ise bu Kanunun 18 inci maddesi çerçevesinde kredi veya yardım ile desteklenebilir. Kredi borcunun geri ödenmemesi durumunda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre takip yapılır ve öncelikle 2380 sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunun ek 4 üncü maddesi hükümleri çerçevesinde ilgili belediyelerin İller Bankasındaki paylarından tahsil olunur.

Arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğüne tabi tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri, bu yükümlülüğe istinaden kurulması zorunlu olan arıtma ve bertaraf sistemleri, atıksu arıtma ve ön arıtma sistemleri ile atıksu altyapı sistemlerinin kurulması, onarımı, islahı, işletilmesi ve harcamalara katkı paylarının belirlenmesi ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça yönetmeliklerle düzenlenir. Bu konuda diğer kanunlarla verilen yetkiler saklıdır.

Bu Kanunun uygulanmasını sağlamak üzere alınması gereken izinler ve bu izinlerin tabi olacağı usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

Faaliyetleri nedeniyle çevreye olumsuz etkileri olabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler tarafından, faaliyetlerine ilişkin olası bir kaza durumunda, kazanın çevreye olumsuz etkilerini kontrol altına almak ve azaltmak üzere uygulanacak acil durum planları hazırlanması zorunludur. Buna ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Bu plânlar dikkate alınarak Bakanlığın koordinasyonunda ilgili kurum ve kuruluşlarca yerel, bölgesel ve ulusal acil durum planları hazırlanır.

Liman, tersane, gemi bakım-onarım, gemi söküm, marina gibi kıyı tesisleri; kendi tesislerinde ve gemi ve diğer deniz araçlarında oluşan petrollü, yağlı katı atıklar ve sintine, kirlı balast, slaç, slop gibi sıvı atıklar ile evsel atıksu ve katı atıkların alınması, depolanması, taşınması ve bertarafı ile ilgili işlemleri ve tesisleri yapmak veya yaptırmakla yükümlüdürler. Buna ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Denetim, bilgi verme ve bildirim yükümlülüğü

(1) **Madde 12** - Bu Kanun hükümlerine uyulup uyulmadığını denetleme yetkisi Bakanlığa aittir. Gerektiğinde bu yetki, Bakanlıkça; il özel idarelerine, çevre denetim birimlerini kuran belediye başkanlıklarına, Denizcilik Müsteşarlığına, Sahil Güvenlik Komutanlığına, 13/10/1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa göre belirlenen denetleme görevlilerine veya Bakanlıkça uygun görülen diğer kurum ve kuruluşlara devredilir. Denetimler, Bakanlığın belirlediği denetim usul ve esasları çerçevesinde yapılır.

(1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

Askeri işyerleri, askeri bölgeler ve tatbikatların bu Kanun çerçevesindeki denetimi ve neticelerine ait işlemler; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlık tarafından müştereken hazırlanacak yönetmeliğe göre yürütülür.

İlgililer, Bakanlığın veya denetimle yetkili diğer mercilerin isteyecekleri bilgi ve belgeleri vermek, yetkililerin yaptıracakları analiz ve ölçümlerin giderlerini karşılamak, denetim esnasında her türlü kolaylığı göstermek zorundadırlar.

İlgililer, çevre kirliliğine neden olabilecek faaliyetleri ile ilgili olarak, kullandıkları hammadde, yakıt, çıkardıkları ürün ve atıklar ile üretim şemalarını, acil durum planlarını, izleme sistemleri ve kirlilik raporları ile diğer bilgi ve belgeleri talep edilmesi halinde Bakanlığa veya yetkili denetim birimine vermek zorundadırlar.

Denetim, bilgi verme ve bildirim yükümlülüğüne ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Tehlikeli kimyasallar ve atıklar

(1) **Madde 13** - Tehlikeli kimyasalların belirlenmesi, üretimi, ithalatı, atık konumuna gelinceye kadar geçen süreçte kullanım alanları ve miktarları, etiketlenmesi, ambalajlanması, sınıflandırılması, depolanması, risk değerlendirilmesi, taşınması ile ihracatına ilişkin usul ve esaslar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yönetmelik hükümlerine aykırı olarak piyasaya sürüldüğü tespit edilen tehlikeli kimyasallar ile bu kimyasalları içeren eşya, bunları satış ve kullanım amacıyla piyasaya süren kurum, kuruluş ve işletmelere toplattırılır ve imha ettirilir. Nakil ve imha için gereken masraflar ilgililerince karşılanır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde bu masraflar, ilgili kurum, kuruluş ve işletmelerden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir.

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı bazı yakıtların, maddelerin, atıkların, tehlikeli kimyasallar ile bu kimyasalları içeren eşyaların ithalini, Bakanlığın görüşünü alarak yasaklayabilir veya kontrole tabi tutabilir.

Tehlikeli atıkların ithalatı yasaktır.

Tehlikeli atıkların tanımı ile tehlikeli atıkların oluşum aşamasından itibaren toplanması, ayrılması, geçici ve ara depolanması, geri kazanılması, yeniden kullanılması, taşınması, bertarafı, bertaraf sonrası kontrolü, ihracatı, transit geçişi, ambalajlanması, etiketlenmesi, denetimi ve atık yönetim planlarının hazırlanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça yayımlanacak yönetmelikle belirlenir.

Tehlikeli kimyasalların üretimi, satışı, depolanması, kullanılması ve taşınması faaliyetleri ile tehlikeli atıkların toplanması, taşınması, geçici ve ara depolanması, geri kaza-

---

(1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklindedir.

nımı, yeniden kullanılması ve bertarafı faaliyetlerinde bulunanlar, bu Kanun ile getirilen yükümlülükler açısından müteselsilen sorumludurlar. Sorumlular bu Kanunda belirtilen mesleki faaliyetleri nedeniyle oluşacak bir kaza dolayısıyla üçüncü şahıslara verebilecekleri zararlara karşı tehlikeli kimyasal ve tehlikeli atık mali sorumluluk sigortası yaptırmak zorunda olup, faaliyetlerine başlamadan önce Bakanlıktan gerekli izni alırlar. Sigorta yaptırmama zorunluluğuna uymayan kurum, kuruluş ve işletmelere bu faaliyetler için izin verilmez.

Bu maddede öngörülen zorunlu mali sorumluluk sigortası, mali yeterliliklerine göre, Hazine Müsteşarlığınca belirlenen sigorta şirketleri tarafından ya da bağlı olduğu Bakanın onayı ile Hazine Müsteşarlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle oluşturulacak bir havuz tarafından temin edilir. Havuzun yönetim ve işleyişi ile ilgili usul ve esaslar da aynı yönetmelikle belirlenir. Havuz, sigorta ve/veya reasürans havuzu şeklinde oluşturulur. Kamu adına havuzda belirli bir payın korunmasına karar verilmesi hususunda Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakan yetkilidir. Havuzun başlangıç giderleri için geri ödemek üzere Hazine Müsteşarlığı bütçesinden avans kullanılabilir. Havuzun yükümlülükleri; prim gelirleri ve bunların getirileri, piyasalardan sağlayacağı reasürans ve benzeri korumalar ve ödeme gücüyle sınırlıdır.

Bakanlık, Hazine Müsteşarlığının uygun görüşünü almak kaydıyla, tehlikeli kimyasallar ve tehlikeli atıklarla ilgili faaliyetlerde bulunanların mali sorumluluk sigortası yaptırmama zorunluluğunu, bu sigortaya ilişkin genel şartlar ile tarife ve talimatların yürürlüğe girmesinden itibaren en çok bir yıl ertelemeye yetkilidir.

Her bir sorumlu tarafından yaptırılacak mali sorumluluk sigortasına ilişkin sigorta genel şartları Hazine Müsteşarlığınca onaylanır. Mali sorumluluk sigortası tarife ve talimatları Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tarafından tespit edilir. Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tarifeyi serbest bırakmaya yetkilidir.'

Gürültü

(1) **Madde 14** - Kişilerin huzur ve sükununu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır.

Ulaşım araçları, şantiye, fabrika, atölye, işyeri, eğlence yeri, hizmet binaları ve konutlardan kaynaklanan gürültü ve titreşimin yönetmeliklerle belirlenen standartlara indirilmesi için faaliyet sahipleri tarafından gerekli tedbirler alınır.'

Faaliyetlerin durdurulması

(1) **Madde 15** - Bu Kanun ve bu Kanun uyarınca yayımlanan yönetmeliklere aykırı davranışlara söz konusu aykırı faaliyeti düzeltmek üzere Bakanlıkça ya da 12 nci maddenin birinci fıkrası uyarınca denetim yetkisinin devredildiği kurum ve merciler tarafından bir defaya mahsus olmak üzere esasları yönetmelikle belirlenen ve bir yılı aşmamak üzere süre verilebilir.

(1) Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklindedir.

Faaliyet; süre verilmemesi halinde derhal, süre verilmesi durumunda, bu süre sonunda aykırılık düzeltilmez ise Bakanlıkça ya da 12 nci maddenin birinci fıkrası uyarınca denetim yetkisinin devredildiği kurum ve merciler tarafından kısmen veya tamamen, süreli veya süresiz olarak durdurulur. Çevre ve insan sağlığı yönünden tehlike yaratan faaliyetler süre verilmeksizin durdurulur.

Çevresel Etki Değerlendirmesi incelemesi yapılmaksızın başlanan faaliyetler Bakanlıkça, proje tanıtım dosyası hazırlanmaksızın başlanan faaliyetler ise mahallin en büyük mülki amiri tarafından süre verilmeksizin durdurulur.

Süre verilmesi ve faaliyetin durdurulması, bu Kanunda öngörülen cezaların uygulanmasına engel teşkil etmez.

Tehlikeli hallerde faaliyetin durdurulması

(1) **Madde 16** - .....

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **(2) ÇEVRE KİRLİLİĞİNİ ÖNLEME FONU**

Fonun kurulması ve fondan yararlanma

(2) **Madde 17** - .....

Çevre katkı payı alınması, diğer gelirler ve bütçe ödenekleri

(3) **Madde 18** - Çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin iyileştirilmesi ve çevre ile ilgili yatırımların desteklenmesi amacıyla;

a) İthaline izin verilen kontrole tabi yakıt ve atıkların CIF bedelinin yüzde biri ile hurdaların CIF bedelinin binde beşi oranında alınacak miktar,

b) Büyükşehir belediyeleri su ve kanalizasyon idarelerince tahsil edilen su ve kullanılmış suları uzaklaştırma bedelinin yüzde biri,

çevre katkı payı olarak tahsil edilir. Tahsil edilen bu tutarlar, ilgililerce en geç ortesi ayın onbeşine kadar ilgili mal saymanlıkları hesaplarına aktarılır ve bütçeye gelir kaydedilir.

Ayrıca, yurt içi ve yurt dışından temin edilecek her türlü hibe, yardım ve bağışlar ile kredi anapara geri dönüşleri ve kredi faizleri de tahsil edilerek, Çevre ve Orman Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğü hesabına yatırılır ve bütçeye gelir kaydedilir.

Bu maddede sayılan gelirlerin tahsilatında 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

(1) **Bu madde 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.**

(2) **Bu bölüm başlığı ile 17. madde 1.1.2002 tarihinden geçerli olmak üzere, 4629 s. Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.**

(3) **Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yeniden düzenlenen şeklidir.**

Bakanlar Kurulu (a) ve (b) bentlerinde yer alan oranları ayrı ayrı veya topluca sifıra kadar indirmeye veya kanuni oranına kadar yükseltmeye yetkilidir.

Atıksu arıtımı, atık bertarafı ve katı atık geri kazanım tesislerinin gözetim, fizibilite, etüt, proje ve inşaat işlerinin kredi veya yardım suretiyle desteklenmesi ile çevre düzeni plânlarının yapımı, hava, su ve toprak kalitesinin ölçüm ve izleme ağının oluşturulması, gürültünün önlenmesi ile ilgili etüt ve projelerin desteklenmesi, acil müdahale planlarının hazırlanması, Çevresel Etki Değerlendirmesi faaliyetleri, havza koruma planı çalışmaları, biyolojik çeşitliliğin korunması, çölleşme ve iklim değişikliği ile mücadele çalışmaları, stratejik çevresel değerlendirme, nesli tehlikede olan bitki ve hayvan türleri ile yaşama ortamlarının korunması, uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin karşılanması, çevre eğitimi ve yayını ile ilgili faaliyetler ve ihtisas komisyonları için yapılan harcamalar ile çevre kirliliğinin giderilmesi çalışmaları için Bakanlık bütçesine, yılı bütçe gelirleri içerisinde tahmin edilen yukarıdaki gelirler karşılığı ödenek öngörülür.

Yukarıda sayılan gelirlerin tahsili ve bütçede öngörülen ödeneklerin kullanımı ile ilgili usul ve esaslar, Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Fonun kullanılması

(1) **Madde 19** .....

BEŞİNCİ BÖLÜM

CEZAI HÜKÜMLER

İdari nitelikte cezalar

(2) **Madde 20** - İdari nitelikteki cezalar şunlardır:

a) Ek 4 üncü madde uyarınca emisyon ölçümü yaptırmayan motorlu taşıt sahiplerine 500 Türk Lirası, yönetmeliklerle belirlenen standartlara aykırı emisyona sebep olan motorlu taşıt sahiplerine 1.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

b) Hava kirliliği yönünden önemli etkileri nedeniyle kurulması ve işletilmesi yönetmelikle izne tabi tutulan tesisleri, yetkili makamlardan izin almadan kuran ve işleten veya izin iptal edilmesine rağmen kurmaya ve işletmeye devam eden veya bu tesislerde izin almaksızın sonradan değişiklik yapan veya yetkili makamların gerekli gördükleri değişiklikleri tanınan sürede yapmayanlara 24.000 Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu tesislerde emisyon miktarları yönetmelikle belirlenen sınırları aşıyorsa 48.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

(1) Bu madde 1.1.2002 tarihinden geçerli olmak üzere 3.3.2001 (Mük.) R.G. tarihli 4629 s. Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

(2) Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

İzne tabi tesisleri, aldıkları izin belgesinde veya yönetmeliklerde öngörülen önlemleri almadan veya yönetmeliklerde belirlenen emisyon standartlarına ve sınırlamalarına aykırı olarak işletenlere 24.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

c) Hava kirliliği yönünden kurulması ve işletilmesi izne tabi olmayan tesislerin işletilmesi sırasında yönetmelikle belirlenen standartlara aykırı emisyonu neden olanlara 6.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

Bu Kanunun ek 9 uncu maddesine aykırı davrananlara 2.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

Bu bendin birinci paragrafında öngörülen fiilin konutlarla ilgili olarak işlenmesi halinde verilecek ceza toplu veya ferdi ısıtılan konutlarda her bağımsız bölüm için 300 Türk Lirasıdır. Bu cezai sorumluluk toplu ısıtılan konutlarda yöneticiye, ferdi ısıtılan konutlarda ise konutu kullanana aittir.

d) Hava kirliliği yönünden özel önem taşıyan bölgelerde veya kirliliğin ciddi boyutlara ulaştığı zamanlarda ve yerlerde veya kritik meteorolojik şartlarda yönetmelikle öngörülen önlemleri almayan, yasaklara aykırı davranan ya da mahalli çevre kurullarınca bu konuda alınan kararlara uymayanlara bu maddenin (b) ve (c) bentlerinde öngörülen cezalar bir kat artırılarak verilir.

Bu fiilin konutlarla ilgili olarak işlenmesi halinde cezai sorumluluk bu maddenin (c) bendinin üçüncü paragrafına göre tespit edilir.

e) Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecine başlamadan veya bu süreci tamamlamadan inşaata başlayan ya da faaliyete geçene yapılan proje bedelinin yüzde ikisi oranında idari para cezası verilir. Cezaya konu olan durumlarda yatırımcı faaliyet alanını eski hale getirmekle yükümlüdür.

Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde verdikleri taahhünameye aykırı davrananlara, her bir ihlal için 10.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

f) 11 inci maddeye göre kurulması zorunlu olan atık alım, ön arıtma, arıtma veya bertaraf tesislerini kurmayanlar ile kurup da çalıştırmayanlara 60.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

g) 12 nci maddede öngörülen bildirim ve bilgi verme yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere 6.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

h) Bu Kanunun 14 üncü maddesine göre çıkarılan yönetmelikle belirlenen önlemleri almayan veya standartlara aykırı şekilde gürültü ve titreşime neden olanlara, konutlar için 400 Türk Lirası, ulaşım araçları için 1.200 Türk Lirası, işyerleri ve atölyeler için 4.000 Türk Lirası, fabrika, şantiye ve eğlence gürültüsü için 12.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

ı) Bu Kanunda öngörölen yasaklara ve sınırlamalara aykırı olarak ölkenin egemenlik alanlarındaki denizlerde ve yargılama yetkisine tabi olan deniz yetki alanlarında ve bunlarla bağlantılı sularda, tabii veya suni göller ve baraj gölleri ile akarsularda;

1) Petrol ve petrol türevleri (ham petrol, akaryakıt, sintine, slaç, slop, rafine ürün, yağlı atık vb.) tahliyesi veya deşarjı yapan tankerlerden, bin (dahil) gros tona kadar olanlar için gros ton başına 40 Türk Lirası, bin ila beşbin (dahil) gros ton arasında olanlara, bu miktar ve ilave her gros ton başına 10 Türk Lirası, beşbin gros tondan fazla olanlara ise, yukarıdaki miktarlar ve ilave her gros ton başına 100 Kuruş,

2) Kirlı balast tahliyesi yapan tankerlerden bin (dahil) gros tona kadar olanlar için gros ton başına 30 Türk Lirası, bin ila beşbin (dahil) gros ton arasında olanlara bu miktar ve ilave her gros ton başına 6 Türk Lirası, beşbin gros tondan fazla olanlara ise, yukarıdaki miktarlar ve ilave her gros ton başına 100 Kuruş,

3) Petrol türevleri (sintine, slaç, slop, akaryakıt, yağlı atık vb.) veya kirlı balast tahliyesi yapan gemi ve diğer deniz vasıtalarından bin gros tona kadar olanlar için gros ton başına 20 Türk Lirası, bin ila beşbin (dahil) gros ton arasında olanlara bu miktar ve ilave her gros ton başına 4 Türk Lirası, beşbin gros tondan fazla olanlara ise, yukarıdaki miktarlar ve ilave her gros ton başına 100 Kuruş,

4) Katı atık bırakan veya evsel atıksu deşarjı yapan tanker, gemi ve diğer deniz araçlarından bin (dahil) gros tona kadar olanlar için gros ton başına 10 Türk Lirası, bin ila beşbin (dahil) gros ton arasında olanlara bu miktar ve ilave her gros ton başına 2 Türk Lirası, beşbin gros tondan fazla olanlara ise, yukarıdaki miktarlar ve ilave her gros ton başına 40 Kuruş,

idari para cezası verilir.

Tehlikeli madde ve atıkların deşarjı durumunda uygulanacak idari para cezaları, petrol ve türevleri kategorisi esas alınarak on katı verilir.

Kirliliğin oluşmasını müteakip gemi veya deniz aracının kendi imkanları ile neden olduğu kirliliği giderdiğinin tespit edilmesi durumunda, idari para cezası 1/3 oranında uygulanır.

Cezanın derhal ve defaten ödenmemesi veya bu hususta yeterli teminat gösterilmemesi halinde, gemiler ve götürülebilen diğer deniz vasıtaları en yakın liman yetkilisine teslim edilerek seyrüseferden ve faaliyetten men edilir. Banka teminat mektubu veya geminin bağlı olduğu kulüp sigortacısı tarafından düzenlenecek teminat mektubu teminat olarak kabul edilir.

Yabancı devlet egemenliği altındaki sularda bu devletlerin mevzuatının Türk bayraklı gemiler tarafından ihlali durumunda, ilgili devletin ceza uygulamaması ve Türkiye'nin cezalandırmasını talep etmesi durumunda bu Kanun hükümleri uygulanır.

Bu bendin birinci paragrafı dışında, bu Kanun ve bu Kanun uyarınca çıkarılan yönetmeliklere aykırı olarak ölkenin egemenlik alanındaki denizlere ve yargılama yetkisine tabi olan deniz yetki alanlarına, içme ve kullanma suyu sağlama amacına yönelik olma-

yan sulara atık boşaltanlara 24.000 Türk Lirası idari para cezası verilir. Yukarıda öngörülen fiilin konutlarla ilgili olarak işlenmesi halinde her konut ve bağımsız bölüm için 600 Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu cezai sorumluluk, müstakil konutlarda konutu kullananana, diğer konutlarda ise yöneticiye aittir.

i) Bu Kanunun ek 8 inci maddesi uyarınca yürürlüğe konulan yönetmelik hükümlerine aykırı davrananlara 1.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

j) Kanunda ve yönetmelikte öngörülen yasaklara veya standartlara aykırı olarak veya önlemleri almadan atıkları toprağa verenlere 24.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

Bu fiilin konutlarla ilgili olarak işlenmesi halinde her konut ve bağımsız bölüm için 600 Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu cezai sorumluluk, müstakil konutlarda konutu kullananana, diğer konutlarda ise yöneticiye aittir.

k) Bu Kanunun 9 uncu maddesinin (a) bendinde belirtilen hususlara aykırı olarak biyolojik çeşitliliği tahrip edenlere, (d) bendi uyarınca ilan edilen Özel Çevre Koruma Bölgeleri için tespit edilen koruma ve kullanma esaslarına aykırı davrananlara ve (e) bendinin ikinci paragrafı uyarınca sulak alanlar için yönetmelikle belirlenen koruma ve kullanım usul ve esaslarına aykırı davrananlar ile (f) bendinde belirlenen esaslara ve yasaklamalara aykırı davrananlara 20.000 Türk Lirası, (e) bendinin birinci paragrafına aykırı davrananlara 100.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

l) Bu Kanunun ek 1 inci maddesinin (c) bendine aykırı olarak anız yakanlara her dekar için 20 Türk Lirası idari para cezası verilir. Anız yakma fiilinin orman ve sulak alanlara bitişik yerler ile meskun mahallerde işlenmesi durumunda ceza beş kat artırılır.

Bu Kanunun ek 1 inci maddesinin (d) bendi uyarınca tespit edilen esaslara aykırı olarak ülkenin egemenlik alanlarındaki denizlerden ve kazasına tabi olan deniz yetki alanlarından, akarsular ve göller ile tarım alanlarından belirlenen esaslara aykırı olarak kum, çakıl ve benzeri maddeleri alanlara metreküp başına 120 Türk Lirası idari para cezası verilir.

m) Bu Kanunun ek 2 nci maddesinde öngörülen çevre yönetim birimini kurmayanlara 6.000 Türk Lirası, çevre görevlisi bulundurmayanlara ya da Bakanlıkça yetkilendirilmiş firmalardan hizmet almayanlara 4.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

n) Bu Kanunun 9 uncu maddesi uyarınca belirlenen koruma esaslarına aykırı olarak içme ve kullanma suyu koruma alanlarına, kaynağın kendisine ve bu kaynağı besleyen yerüstü ve yeraltı sularına, sulama ve drenaj kanallarına atık boşaltanlara 48.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

Bu fiilin konutlarla ilgili olarak işlenmesi halinde her konut ve bağımsız bölüm için 1.200 Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu cezai sorumluluk, müstakil konutlarda konutu kullananana, diğer konutlarda ise yöneticiye aittir.

Bu alanlarda Kanuna ve yönetmeliklere aykırı olarak yapılan yapılar 3194 sayılı İmar Kanununda belirlenen esaslara göre yıktırılır.

o) Bu Kanununun 11 inci maddesinde öngörülen acil durum planlarını yönetmelikle belirlenen usul ve esaslara uygun olarak hazırlamayan ve bu planların uygulanması için gerekli tedbirleri almayan, ekip ve ekipmanları bulundurmamaları ile yerel, bölgesel ve ulusal acil durum planlarına uymayanlara 12.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

p) Bu Kanununun 13 üncü maddesinde öngörülen mali sorumluluk sigortasını yaptırmayanlara 24.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

r) Bu Kanunda ve yönetmeliklerde öngörülen usul ve esaslara, yasaklara veya sınırlamalara aykırı olarak atık toplayan, taşıyan, geçici ve ara depolama yapan, geri kazanan, geri dönüşüm sağlayan, tekrar kullanan veya bertaraf edenlere 24.000 Türk Lirası, ithal edenlere 60.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

s) Umuma açık yerlerde her ne şekilde olursa olsun çevreyi kirletenlere 100 Türk Lirası idari para cezası verilir.

t) Tehlikeli atıkların her ne şekilde olursa olsun ülkeye girişini sağlayanlara ayrı ayrı 2.000.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

u) Tehlikeli atıkları ilgili mercilere ön bildirimde bulunmadan ihraç eden veya transit geçişini yapanlara 2.000.000 Türk Lirası idari para cezası verilir.

v) Bu Kanunda ve ilgili yönetmeliklerde öngörülen yasaklara veya sınırlamalara aykırı olarak tehlikeli atıkları toplayan, ayıran, geçici ve ara depolama yapan, geri kazanan, yeniden kullanan, taşıyan, ambalajlayan, etiketleyen, bertaraf eden ve ömrü dolan tehlikeli atık bertaraf tesislerini kurallara uygun olarak kapatmayanlara 100.000 Türk Lirasından 1.000.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

y) Tehlikeli kimyasallar ve bu kimyasalları içeren eşyayı bu Kanunda ve ilgili yönetmeliklerde belirtilen usul ve esaslara, yasak ve sınırlamalara aykırı olarak üreten, işleyen, ithal ve ihraç eden, taşıyan, depolayan, kullanan, ambalajlayan, etiketleyen, satan ve satışa sunanlara, 100.000 Türk Lirasından 1.000.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

Bu maddenin (k), (l), (r), (s), (t), (u), (v) ve (y) bentlerinde öngörülen idari para cezaları kurum, kuruluş ve işletmelere üç katı olarak verilir.

Bu maddede öngörülen ceza miktarlarını on katına kadar artırmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Bu maddenin uygulamasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturması haline ilişkin hükümleri saklıdır.

Kuruluş ve işletmelere verilecek idari nitelikte cezalar

(1) **Madde 21** - .....

Gemiler için verilecek cezalar

(1) **Madde 22** - .....

Fiillerin tekrarı

(2) **Madde 23** - Bu Kanunda belirtilen idari para cezaları, bu cezaların verilmesini gerektiren fiillerin işlenmesinden itibaren üç yıl içinde birinci tekrarında bir kat, ikinci ve müteakip tekrarında iki kat artırılarak verilir.

İdari cezalarda yetki

(2) **Madde 24** - Bu Kanunda öngörülen idari yaptırım kararlarını verme yetkisi Bakanlığa aittir.

Bu yetki, 12 nci maddenin birinci fıkrası uyarınca denetim yetkisinin devredildiği kurum ve merciler tarafından da kullanılır.

Bu Kanunda öngörülen idari yaptırım kararları Bakanlık merkez teşkilâtında genel müdürler, taşra teşkilatında il çevre ve orman müdürlerince verilir.

Bu Kanunun 12 nci maddesinin birinci fıkrası uyarınca denetim yetkisi verilen kurum ve merciler tarafından verilen idari para cezalarının yüzde ellisi, bu Kanun uyarınca yapılacak denetimlerle ilgili harcamaları karşılamak ve diğer çevre hizmetlerinde kullanılmak üzere bu kurumların bütçesine gelir kaydedilir, yüzde ellisi ise genel bütçeye gelir kaydedilir.

Bu Kanun uyarınca yapılacak denetimlerle ilgili harcamaları karşılamak ve diğer çevre hizmetlerinde kullanılmak üzere, Bakanlık bütçesine, genel bütçeye gelir kaydedilecek idari para cezaları karşılığı gerekli ödenek öngörülür.

İdari yaptırımların uygulanması, tahsil usulü ve itiraz

(3) **Madde 25** - Bu Kanunda öngörülen idari yaptırımların uygulanmasını gerektiren fiillerle ilgili olarak yetkili denetleme elemanlarınınca bir tutanak tanzim edilir. Bu tutanak denetleme elemanlarınınca bağlı bulunduğu ve idari yaptırım kararını vermeye yetkili mercie intikal ettirilir. Bu merci, tutanağı değerlendirerek gerekli idari yaptırım kararını verir. İdari yaptırım kararı, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre idari yaptırım kararını veren merci tarafından ilgiliye tebliğ edilir.

İdari yaptırım kararlarına karşı tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde idare mahkemesinde dava açılabilir. Dava açmış olmak idarece verilen cezanın tahsilini durdurmaz.

(1) Bu madde 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

(2) Bu maddenin 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(3) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

İdari para cezalarının tahsil usulü hakkında 30/3/2005 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümleri uygulanır.

Ceza vermeye yetkili kurum ve merciler tarafından tahsil edilen idari para cezaları, Maliye Bakanlığından izin alınarak Bakanlıkça bastırılan ve dağıtılan makbuz karşılığında tahsil edilir.

Bu Kanuna göre verilecek idari para cezalarında ihlalin tespiti ve cezanın kesilmesi usulleri ile ceza uygulamasında kullanılacak makbuzların şekli, dağıtımı ve kontrolüne ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Adli nitelikteki cezalar

(1) **Madde 26** - Bu Kanunun 12 nci maddesinde öngörülen bildirim ve bilgi verme yükümlülüğüne aykırı olarak yanlış ve yanıltıcı bilgi verenler, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu Kanunun uygulanmasında yanlış ve yanıltıcı belge düzenleyenler ve kullananlar hakkında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun belgede sahtecilik suçuna ilişkin hükümleri uygulanır.

Bu maddeye göre yargıya intikal eden çevresel etki değerlendirmesine ilişkin ihtilaflarda çevresel etki değerlendirmesi süreci yargılama sonuna kadar durur.

Diğer kanunlarda yazılı cezalar

Madde 27 - Bu Kanunda yazılı fiiller hakkında verilecek idari nitelikteki cezalar, bu fiiller için diğer kanunlarda yazılı cezaların uygulanmasına engel olmaz.

ALTINCI BÖLÜM ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Kirletenin sorumluluğu

(2) **Madde 28** - Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar.

Kirletenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır.

(3) Çevreye verilen zararların tazminine ilişkin talepler zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren beş yıl sonra zamanaşımına uğrar.

(1) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(2) Bu maddenin 11.3.1988 R.G. tarihli 3416 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(3) Bu fıkra 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile eklenmiştir.

Teşvik

Madde 29 - Çevre kirliliğinin önlenmesi ve giderilmesine ilişkin faaliyetler teşvik tedbirlerinden yararlandırılır. Bu amaçla her yılın başında belirlenen teşvik sistemine Bakanlığın görüşü alınmak sureti ile Hazine Müsteşarlığınca yeni esaslar getirilebilir. (1)

(2) Arıtma tesisi kuran, işleten ve yönetmeliklerde belirtilen yükümlülükleri yerine getiren kuruluşların arıtma tesislerinde kullandıkları elektrik enerjisi tarifesinin, sanayi tesislerinde kullanılan enerji tarifesinin yüzde ellisine kadar indirim uygulamaya Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Teşvik tedbirleri ile ilgili esaslar yönetmelikle belirlenir. Bu Kanunda belirlenen cezalara neden olan fiilleri işleyen gerçek ve tüzelkişiler, verilen süre içinde söz konusu yükümlülüklerini yerine getirmedikleri takdirde bu maddede yazılı teşvik tedbirlerinden yararlanamazlar ve daha önce kendileri ile ilgili olarak uygulanmakta olan teşvik tedbirleri durdurulur.

Bilgi edinme ve başvuru hakkı

(3) **Madde 30** - Çevreyi kirlüten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.

Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir. Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir.

Yönetmelikler

(4) **Madde 31** - Bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili olarak çıkarılacak yönetmelikler, ilgili Bakanlıkların görüşü alınarak Bakanlıkça hazırlanır. Kanunun yürürlüğe girmesinden başlayarak en geç beş ay içinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulur. (5)

Uygulanmayacak hükümler

(4) **Madde 32** - Bu Kanuna göre yürürlüğe konulacak yönetmeliklerin yayımından itibaren deniz kirliliğinin önlenmesi hususunda 618 sayılı Limanlar Kanununun 4 ve 11 inci maddeleri gereği yürürlükte bulunan ceza hükümleri ile 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununun 3288 sayılı Kanunla değişik geçici 1 inci maddesi hükümleri uygulanmaz.

(6) **Ek Madde 1** - .....

(1) Bu fıkranın 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(2) Bu fıkra 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile eklenmiştir.

(3) Bu madde ve başlığının 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(4) Bu maddenin 11.3.1988 R.G. tarihli 3416 s. Kanun ile değiştirilen şeklidir.

(5) Bu maddedeki "Bakanlıkça" ibaresi 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile değiştirilmeden önce "Çevre Genel Müdürlüğünce" idi.

(6) Bu Ek Madde 19.6.1986 R.G. tarihli 3301 s. Kanun ile eklenmiş ve 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

(1) **Ek Madde 1** - Toprağın korunmasına ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin esaslar şunlardır:

a) Toprağın korunmasına ve kirliliğinin önlenmesine, giderilmesine ilişkin usul ve esaslar ilgili kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

b) Taşocağı ve madencilik faaliyetleri, malzeme ve toprak temini için arazide yapılan kazılar, dökümler ve doğaya bırakılan atıklarla bozulan doğal yapının yeniden kazanılmasına ilişkin usul ve esaslar ilgili kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

c) Anız yakılması, çayır ve mer'aların tahribi ve erozyona sebebiyet verecek her türlü faaliyet yasaktır. Ancak, ikinci ürün ekilen yörelerde valiliklerce hazırlanan eylem planı çerçevesinde ve valiliklerin sorumluluğunda kontrollü anız yakmaya izin verilebilir.

d) Ülkenin egemenlik alanlarındaki denizlerden, akar ve kuru dere yataklarından, göl yataklarından ve tarım arazilerinden kum, çakıl ve benzeri maddelerin alınması ile ilgili esaslar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(1) **Ek Madde 2** - Faaliyetleri sonucu çevre kirliliğine neden olacak veya çevreye zarar verecek kurum, kuruluş ve işletmeler çevre yönetim birimi kurmak, çevre görevlisi istihdam etmek veya Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlardan bu amaçla hizmet satın almakla yükümlüdürler. Bu konuyla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(1) **Ek Madde 3** - Bakanlık, yönetmelikte belirtilen koşulları taşıyanları çevre gönüllüsü olarak görevlendirebilir. Bu görev için ilgililere herhangi bir ücret ödenmez.

Görevini kötüye kullandığı tespit edilen çevre gönüllülerinin bu görevleri sona erdirilir.

Çevre gönüllülerinin çalışma ve eğitimlerine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

(1) **Ek Madde 4** - Motorlu taşıt sahipleri, egzoz emisyonlarının yönetmelikle belirlenen standartlara uygunluğunu belgelemek üzere egzoz emisyon ölçümü yaptırmak zorundadırlar. Trafikte seyreden taşıtların egzoz emisyon ölçümleri ve standartları ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Motorlu taşıt üreticileri de üretim aşamasında yönetmelikle belirlenen emisyon standartlarını sağlamakla yükümlüdür.

(1) **Ek Madde 5** - Bakanlık, bu Kanunla öngörülen ölçme, izleme ve denetleme faaliyetleri ile çevre sorunlarının çözümüne yönelik diğer faaliyetleri yerine getirmek üzere gerekli kurumsal altyapıyı oluşturur.

---

(1) Bu madde 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile eklenmiştir.

(1) **Ek Madde 6** - Hava kalitesinin korunması ve hava kirliliğinin önlenmesi için, ulusal enerji kaynakları öncelikli olmak üzere, Bakanlıkça belirlenen standartlara uygun temiz ve kaliteli yakıtların ve yakma sistemlerinin üretilmesi ve kullanılması zorunludur. Standartlara uygun olmayan yakma sistemi ve yakıt üretenlere ruhsat verilmez, verilenlerin ruhsatları iptal edilir.

Bakanlıkça, belirlenen temiz hava politikalarının il ve ilçe merkezlerinde uygulanması ve hava kalitesinin izlenmesi esastır.

Hava kalitesinin belirlenmesi, izlenmesi ve ölçülmesine yönelik yöntemler, hava kalitesi sınır değerleri ve bu sınır değerlerin aşılmaması için alınması gerekli önlemler ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine ilişkin çalışmalar Bakanlıkça yürütülür. Bu çalışmalara ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(1) **Ek Madde 7** - Bakanlık, çevre ile ilgili olarak gerekli gördüğü her türlü veri ve bilgiyi, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerden doğrudan istemeye yetkilidir. Kendilerinden veri ve bilgi istenen tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler bu veri ve bilgileri bedelsiz olarak ve talep edilen sürede vermekle yükümlüdür.

(1) **Ek Madde 8** - İyonlaştırıcı olmayan radyasyon yayılımı sonucu oluşan elektromanyetik alanların çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi için usul ve esaslar, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(1) **Ek Madde 9** - Kokuya sebep olan emisyonların, yönetmelikle belirlenen sınır değerlerin üzerinde çevreye verilmesi yasaktır. Kokuya sebep olanlar, koku emisyonlarının önlenmesine ilişkin tedbirleri almakla yükümlüdür. Buna ilişkin idari ve teknik usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

(2) **Geçici Madde 1** - Bu Kanunda belirtilen ilgili yönetmelikler yürürlüğe konuluncaya kadar gemiler ve diğer deniz taşıt araçlarına 618 sayılı Limanlar Kanununun hükümlerine göre denizlerin kirlenmesi ile ilgili olarak yapılan ceza uygulamasına devam olunur.

(3) **Geçici Madde 2** - Bu Kanununun 12 ve 13 üncü maddelerinde belirtilen ilgili yönetmelikler yürürlüğe konuluncaya kadar, her türlü yakıt, atık, artık ve kimyasal maddenin ithali Çevre Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu Devlet Bakanının onayına tabidir.

Yürürlük

Madde 33 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 34 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

(1) **Bu madde 13.5.2006 R.G. tarihli 5491 s. Kanun ile eklenmiştir.**

(2) Bu Kanun metninde numarasız olarak yer alan bu Geçici Madde, 10.2.1989 R.G. tarihli 3520 s. Kanunla "Geçici Madde 1" olarak numaralandırılmıştır.

(3) Bu Geçici Madde 11.3.1988 R.G. tarihli 3416 s. Kanun ile eklenmiştir.

**ÇEVRE MEVZUATINDA BULUNAN
KANUN ve KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERİ GÖSTERİR
ALFABETİK CETVEL**

Adı	Kanun No.	Cilt No.	KISIM Bölüm
Belediye Kanunu'nun İlgili Maddeleri	5393	III/1	I/2
Belediye Gelirleri Kanunu'nun İlgili Maddeleri (Çevre Temizlik Vergisi)	2464	III/1	I/2
Büyükşehir Belediyesi Kanunu	5216	III/1	I/2
Çevre Kanunu	2872	III/1	I/1
Çevre Kanununa Ek Kanunlar	-	III/1	I/2
Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	4856	III/1	I/2
Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun	5312	III/1	I/2
İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un İlgili Maddeleri	2560	III/1	I/2
Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ve Ekli Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun	3937	III/2	III
Kıyı Kanunu	3621	III/1	I/2
Limanlar Kanunu'nun İlgili Maddeleri	618	III/1	I/2
Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulduğu Hakkında Kanun	3655	III/2	III
Ozon Tabakasının İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulduğu Hakkında Kanun	3656	III/2	III

KANUN ve K.H.K.'ler (Alfabetik)

Adı	Kanun No.	Cilt No.	KISIM Bölüm
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun	4042	III/2	II
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun	4118	III/2	III
Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	K.H.K./383	III/1	I/2
Su Ürünleri Kanunu'nun İlgili Maddeleri	1380	III/1	I/2
Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	3957	III/2	III
Türk Ceza Kanunu'nun İlgili Maddeleri	5237	III/1	I/2
Umumi Hıfzıssıha Kanunu'nun İlgili Maddeleri	1593	III/1	I/2

**ÇEVRE MEVZUATINDA BULUNAN
TÜZÜK ve KARARNAMELERİ GÖSTERİR
ALFABETİK CETVEL**

Adı	Karar No.	Cilt No.	KISIM Bölüm
Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi ve Sözleşmeye Ait Protokoller	2002/4545	III/2	III
Çevre Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü	92/2902	III/1	I/3
Çevre Temizlik Vergisi Tarifesinde Yer Alan Bina Gruplarının Tespitine İlişkin Karar	2005/9617	III/1	I/3
Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme, 1973	90/442	III/2	III
Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi	94/5302	III/2	III
Limanlar Kanunu'na Göre Belirlenen Sınırlanmış Alanlar Hakkında Karar	7/16349	III/1	I/2
Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi	90/733	III/2	III
Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü	90/733	III/2	III
Özel Çevre Koruma Bölgesi Tespiti Hakkında Kararlar	88/13019 89/14406 90/77 90/1117 2000/1381 2003/6692	III/1 III/1 III/1 III/1 III/1 III/1	I/3 I/3 I/3 I/3 I/3 I/3
Tehlikeli Atıkların Sınırlanması Taşımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi	94/5419	III/2	III

KISIM I
BU KISIMDAKİ YÖNETMELİK ve TEBLİĞLERİ
GÖSTERİR LİSTE

<u>R.G. Tarihi</u>	<u>Yönetmelik veya Tebliğin Adı</u>
11.11.1995	Sanayi Kuruluşlarının Enerji Tüketiminde Verimliliğin Artırılması İçin Alacakları Öncelikler Hakkında Yönetmelik
24.3.2000	Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği
4.11.2000	Çevre Düzeni Planlarının Yapılması Esaslarına Dair Yönetmelik
5.1.2002	Çevre Denetimi Yönetmeliği
1.4.2002	Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği
16.12.2003	Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği
24.2.2004	Yeterlik Belgesi Tebliği
21.1.2004	Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
18.2.2004	Tarımsal Kaynaklı Nitrat Kirliliğine Karşı Suların Korunması Yönetmeliği
18.3.2004	Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
15.4.2004	Çevre ve Orman Bakanlığı Mahalli Çevre Kurulları Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği
30.7.2004	Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
31.8.2004	Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği
2.9.2004	Radyoaktif Madde Kullanımından Oluşan Atığa İlişkin Yönetmelik
23.10.2004	Çevre ve Ormanlık Şurası Yönetmeliği
26.12.2004	Gemilerden Atık Alınması ve Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
31.12.2004	Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği
13.1.2005	Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
14.3.2005	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
19.4.2005	Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
17.5.2005	Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği
31.5.2005	Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
21.6.2005	Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği (2005/9013)
1.7.2005	Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (2002/49/EC)
8.7.2005	Trafikte Seyreden Motorlu Kara Taşıtlarından Kaynaklanan Egzoz Gazı Emisyonlarının Kontrolüne Dair Yönetmelik
22.7.2005	Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği

LİSTE

R.G. Tarihi	Yönetmelik veya Tebliğin Adı
10.8.2005	İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik
20.11.2005	İçmesuyu Elde Edilen veya Elde Edilmesi Planlanan Yüzeysel Suların Kalitesine Dair Yönetmelik (79/869/AB ile değişik 75/440/AB)
26.11.2005	Tehtikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğin Kontrolü Yönetmeliği (76/464/AB)
8.1.2006	Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği
9.1.2006	Yüzme Suyu Kalitesi Yönetmeliği (76/160/AB)
25.2.2006	Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Temizlenmesine Yönelik Faaliyetler İçin Yapılacak Harcama ve Yardımlar ile Verilecek Kredilere İlişkin Yönetmelik
23.5.2006	Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik
22.7.2006	Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
21.10.2006	Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kararın Uygulama Yönetmeliği
25.11.2006	Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği

LİSTE
(Anlaşmalar)

KISIM III
ÇEVRE ALANINDA YAPILAN MİLLETLERARASI ANLAŞMALARA
AİT LİSTE

A- BU KISIMDA METİNLERİ VERİLEN ÇOK TARAFLI ANLAŞMALAR

Kanun No.	Karar No.	Anlaşmanın Adı
-	2002/4545	Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi ve Sözleşmeye Ait Protokoller
-	90/442	Denizlerin Gömler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Sözleşme, 1973
3855	90/733	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi
3656	90/733	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü
4042	94/6214	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliği
4118	95/7184	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Kopenhag Değişiklikleri
4871	2003/6072	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliği
4880	2003/6077	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliği
3937	94/5302	Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi
3957	94/5419	Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Bazel Sözleşmesi

* * *

B- BU KISIMDA METİNLERİ VERİLMEYEN ÇOK TARAFLI ANLAŞMALAR

Kanun/Karar No.	R.G. Tarihi ve No.	Anlaşmanın Adı
84/7601	20.2.1984-1831B	Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi
3958 94/5434	30.12.1993-21804 17.5.1994-21937	Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Örnekleme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme

LİSTE
(Anlaşmalar)

<u>Kanun/Karar No.</u>	<u>R.G. Tarihi ve No.</u>	<u>Anlaşmanın Adı</u>
4041 96/8125	1.10.1994-22068 20.6.1996-22672	Nesli Tehlikede Olan Yabancı Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES Sözleşmesi)
Yönt.	27.12.2001-24623	Nesli Tehlikede Olan Yabancı Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik
4340	14.2.1998-23258	Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

* * *

C- BU KISIMDA METİNLERİ VERİLMİYEN İKİ TARAFLI ANLAŞMALAR

<u>Karar No.</u>	<u>R.G. Tarihi ve No.</u>	<u>Anlaşmanın Adı</u>
91/2175	7.10.1991-21014	Türkiye ile Federal Almanya Arasında Akdedilen "Çevre ve Doğanın Korunması" Konulu Proje Yarışması
92/2908	26.4.1992-21210	Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Çevre Koruması Alanında Teknik İşbirliği ile İlgili Mutabakat Metni
92/3864	13.1.1993-21464	Türkiye ile Federal Almanya Arasında Çevrenin Korunması Alanında İşbirliği Anlaşması
93/4508	3.7.1993-21626	Türkiye ile Macaristan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
93/4869	21.10.1993-21735	Türkiye ile Azerbaycan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
94/5595	4.6.1994-21950	Türkiye ile İsrail Arasında Çevre Sorunlarında ve Doğa Korunmasında İşbirliği Anlaşması
94/5596	23.9.1994-22060	Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması

LİSTE
(Anlaşmalar)

Karar No.	R.G.Tarihi ve No.	Anlaşmanın Adı
95/7026	29.7.1995-22358	Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Çevrenin Yararı İçin Küresel Öğrenme ve Gözlemeleme (GLOBE) Programında İşbirliği Anlaşması
95/7828	14.2.1996-22554	Türkiye ile Tacikistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
96/7833	25.2.1996-22562	Türkiye ile Kırgızistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
96/8415	26.8.1996-22739	Türkiye ile Özbekistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9084	29.3.1997-22948	Türkiye ile Türkmenistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9286	5.5.1997-22980	Türkiye ile Kazakistan Arasında Bilim ve Teknik Alanında İşbirliği Anlaşması ile Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9332	26.5.1997-23000	Türkiye ile Fransa Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9492	25.6.1997-23030	Türkiye ile İran Arasında Çevre Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Metni
97/9634	3.8.1997-23069	Türkiye ile Slovakya Arasında Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9776	25.8.1997-23091	Türkiye ile Gürcistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
97/9840	2.9.1997-23098 (Mük.)	Türkiye ile Bulgaristan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
98/10522	3.2.1998-23247	Türkiye ile Tunus Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
98/12274	23.1.1999-23589	Türkiye ile Ukrayna Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
2000/439	16.5.2000-24051	Türkiye ile Yunanistan Arasında Çevrenin Korunması Hakkında Mutabakat Muhtırası
2000/651	25.5.2000-24059	Türkiye ile Vietnam Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
2002/4252	23.6.2002-24794	Türkiye ile Romanya Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
2002/4592	29.8.2002-24861	Türkiye ile Tayland Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması

LISTE
(Anlaşmalar)

Karar No.	R.G.Tarihi ve No.	Anlaşmanın Adı
2003/6469	16.12.2003-25318	Türkiye ile Pakistan Arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması
2006/11244	11.12.2006-26373	Türkiye ile Azerbaycan Arasında Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması

EK-3

T. C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

SAYI : B.30.0.GNS.0.00.70.71/462
KONU : Çevre Konulu Anket

03 107/2006

Üniversitemizde bir öğretim elemanı tarafından yürütülen Tarsus'un Çevre sorunlarıyla ilgili bir çalışma nedeniyle hazırlanan anket dosyası ekte sunulmuştur.

Çalışmanın doğru sonuca ulaşabilmesi, sizlerin anket sorularına vereceğiniz samimi düşüncelerinizi içeren cevaplara bağlı olacaktır.

Anket sorularının cevaplandırılmasından sonra dosyaların Çağ Üniversitesine iadesi konusunda irtibat noktası 0 (324)-651-4800 nolu telefonla Genel Sekreter Veli KÖROĞLU'dur. Adres "Çağ Üniversitesi - Yenice/Tarsus"tur)

Değerli yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCI
Rektör Vekili

EK-4

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
İl Çevre ve Orman Müdürlüğü

Sayı : B 18 4 İÇÖ 4 33 00 01/622.02-BEB-06
Konu : Bilgi Edinme Talebi

05/02/2007

Sn: Veli KÖROĞLU
Çağ Üniversitesi
TARSUS

İlgi: 31/01/2007 tarihli bilgi edinme başvurunuz

İlgide kayıtlı yazı ile Valiliğimiz aracılığı ile Müdürlüğümüze intikal eden bilgi edinme başvurunuzla istenilen bilgiler şu şekildedir;

-2005 yılı Mersin İli Çevre Durum Raporu; Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Web Sitesinde (www.cevreorman.gov.tr) " Çevre Durum Raporları" bölümünde yayınlanmakta olup, buradan temin edilebilmektedir.

-2006 yılı Mersin İli Çevre Durum Raporu hazırlık çalışmaları başlatılmış olup, halen çalışmalar devam etmektedir.

-İlimiz Tarsus İlçesi, Kurbanlı Köyü sınırları dahilinde kurulması planlanan "Katı (Endüstriyel) Atık Bertaraf Tesisi" ne ait Çed Raporu Müdürlüğümüz arşivinde 1 adet bulunmaktadır. Söz konusu raporun emaneten verilmesi mümkün olmadığından, İl Müdürlüğümüze bizzat gelmesi halinde rapor ile ilgili çalışmalarında yardımcı olunacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Hasan SADAY
İl Müdürü